

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ V МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

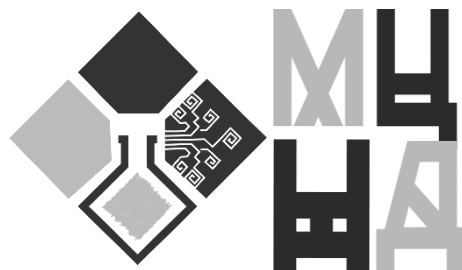
11 КВІТНЯ 2025 РІК

М. ЧЕРКАСИ, УКРАЇНА

**«НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ: ТЕОРІЯ
ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

| 11 квітня 2025 рік
м. Черкаси, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2025

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 14 від 10.04.2025 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (**Посвідчення № 95 від 06.01.2025**).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Н 34 **Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень:** збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м. Черкаси, 11 квітня, 2025 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. — 310 с.

ISBN 978-617-8440-67-1

DOI 10.62731/mcnd-11.04.2025

Викладено матеріали учасників V Міжнародної наукової конференції «Наукові орієнтири: теорія та практика досліджень», яка відбулася 11 квітня 2025 року у місті Черкаси.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2025

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2025

ISBN 978-617-8440-67-1

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ
ВИКЛИКІВ

Гребенюк М.В.11

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ НАЙКРАЩОГО СПОСОБУ
ЗАЛУЧЕННЯ НОВОВВЕДЕНЬ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Гаврась Д.Р., Ємельянов О.Ю.15

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

THE CONCEPT AND DEVELOPMENT OF ACCOUNTING POLICY IN UKRAINE

Shimon V.19

РОЗРАХУНОК МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ
ДОХОДУ ВІД РОЯЛТІ

Сук П.Л.23

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
АРСЕЛОРИТТАЛ КРИВИЙ РІГ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Мамедов М.С.29

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНЮВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ
ЯКОСТЕЙ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Гуцалюк В.В., Кубіцький С.О.32

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІДЕРСЬКИХ МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА
СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Балабанов Р.О., Панченко Н.В.45

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА	УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ
Нікішин Р.О.	49

УПРАВЛІННЯ ОПЛАТОЮ ПРАЦІ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ	
Арестова Л.Ю.	53

СЕКЦІЯ V. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CYBERCRIMES IN UKRAINE: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS	
Goriev A.S., Bohatyrova M.O.	57

GENDER EQUALITY AND HUMAN RIGHTS IN LEGAL TERMS	
Popyk S.D., Bohatyrova M.O.	60

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Ромашенко К.Ю.	62

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ	
Закернична А.О., Бахновська І.П.	67

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ	
Гончар М.В., Турута О.В.	73

ЕКСПЕРТИЗА ВІДЕО- ТА ЗВУКОЗАПИСІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ	
Долженко Л.	76

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ (1991-2010): КЛЮЧОВІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ	
Кандиба Є.С.	83

ЗУПИНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА	
Коваль Т.	85

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НЕБАНКІВСЬКИХ НАДАВАЧІВ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ	
Поляков О.П.	88

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
Марина Ю.Ю.	92

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАНУВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
Крупій А.І.	96

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ В УКРАЇНІ
ТА ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Вергун В.А.101

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ
СУДОЧИНСТВІ

Михаць Ю.В.105

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Шашурина Н.Г.110

ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ
ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сидоренко В.В., Волков С.С.113

ПРИНЦИПИ СКРИНІНГУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У КОНТЕКСТІ
АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Кучерявенко С.С.118

РОЛЬ ТА МІСЦЕ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рахманов М.І.122

СЕКЦІЯ VI.

ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЗІ СПЕЦЧОРНИЛАМИ

Печерська І.О.126

ПРИЧИНИ, ФАЗИ І НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Потапенко Я.Є., Бут М.С.130

СЕКЦІЯ VII.

АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ANALYSIS OF URBAN SOIL COVER AND ITS DEGRADATION UNDER THE INFLUENCE
OF URBANIZATION

Petrovskyi B.R.134

СЕКЦІЯ VIII.

ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ВІЙСЬКОВІ СОБАКИ: ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ.
СЛУЖБОВІ СОБАКИ ЇХ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ. СУЧАСНІ
МЕТОДИ ТУРБОТИ

Тесля К.О.139

СЕКЦІЯ ІХ. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВВЕДЕННЯ ДАНИХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СТЕХІОМЕТРИЧНИХ РОЗРАХУНКІВ Козуб П.А., Козуб С.М.	143
--	-----

СЕКЦІЯ Х. ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

IMPACT OF THE GRAIN FORM ON THE KINETICS OF ADSORPTION OF DYE IN THE THREAD IN THE PRESENCE OF DOUBLE CHARGED LAYERS Furtat I.E., Furtat Yu.O.	149
--	-----

КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТА РЕСУРСУ ДИСКІВ АВІАЦІЙНИХ ГТД Проноза В.О.	152
--	-----

СЕКЦІЯ ХІ. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІБРАЦІЙНО-ВІДЦЕНТРОВОГО ЗМІЦНЕННЯ РІЗЬБОВИХ ПОВЕРХОНЬ ДЕТАЛЕЙ МАШИН Климаш І.В.	157
--	-----

СЕКЦІЯ ХІІ. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ Яровик Д.Р.	161
---	-----

СЕКЦІЯ ХІІІ. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ПРИНЦИПИ ВИБОРУ АРХІТЕКТУРИ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ВЕБ-ДОДАТКІВ Тиран С.Р.	165
--	-----

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ Нестеренко Є.О., Коробкіна Т.В.	167
---	-----

СЕКЦІЯ XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ENHANCING SUPPLY CHAIN INTEGRITY IN SMES THROUGH DOCKERIZED BLOCKCHAIN ARCHITECTURE Zherzherunov P.	171
THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALISED ENGLISH LANGUAGE LEARNING Alieksieienko R.	175
ГНУЧКІ МЕТОДОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ІТ ПРОЄКТАМИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ Тревого С.Ю., Березький О.М.	178
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ Ємел`янов Д.С., Смагіна О.О.	180
УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІООБЛАДНАННЯ (РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ) Шепіль К.О.	184

СЕКЦІЯ XV. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL MODELS FOR PREDICTING SOLAR ENERGY GENERATION Meish Yu., Samar T.	186
---	-----

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

PATRIOTIC NARRATIVES AND POSTCOLONIAL THEMES IN THE LITERARY HERITAGE OF BORIS ANTONENKO-DAVYDOVYCH Hladilin S.I.	190
SYNTHESIS OF DOCUMENTARY AND PHANTASMAGORIA IN THE PLAY BY AUSTRIAN PLAYWRIGHT ELFRIEDE JELINEK «DEATH AND THE MAIDEN I – V» Tkachenko M.V.	194
КОНЦЕПТ COSY В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ Кричун А.М.	201
МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНІКИ У РЕКЛАМІ: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ Холомєєва Н.Д., Дубовик Т.В.	204
НАУКОВІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ Олійник І.З.	207

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ІГРОВА ПРОБЛЕМАТИКА В ФІЛОСОФІЇ

Білик Я.М.210

СЕКЦІЯ XVIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

APPLYING THE PROJECT METHOD IN ESP AT TECHNICAL UNIVERSITIES

Halatsyn K., Feshchuk A.212

ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ З
РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Сачева А.С.215

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Онисько А.Я., Ісак Т.В.223

ВИКОРИСТАННЯ СХЕМОТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ КОМПЛЕКТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З
«ЕЛЕКТРИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ»

Домініков М.М., Кузь В.Т.227

ГРУПА ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ
УЧНЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Варга Ю.Ю., Феньов Я.І.231

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МУЛЬТФІЛЬМІВ У ФОРМУВАННІ
ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кошель А.П., Семенова А.С.236

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МИСТЕЦТВА МОДЕРНУ В АСПЕКТІ ГАРМОНІЙНОГО
ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Грачова О.М.245

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У
КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ПРЕДМЕТІВ

Галатюк Т.Ю., Галатюк Ю.М.250

ОБГОВОРЕННЯ БУДОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛАРИНГЕАЛЬНИХ МАСОК UNIQUE З
ЛІКАРЯМИ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Курсов С.В., Скоропліт С.М., Кочін О.В.254

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Щур В.А.259

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
Гамолін П.В.	265

СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ЗІН-ЖУРНАЛУ ЯК СПОСІБ ВХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СВІТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ	
Шляхов А.К.	268

СЕКЦІЯ ХІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ ЕМПАТІЇ У ОСІБ РІЗНОЇ СТАТІ	
Левчук М.Ю.	273

СЕКЦІЯ ХХ. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВПЛИВ АНАЕРОБНОЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ	
Чеботенко О.Р.	276

ЗАСТОСУВАННЯ PRP-ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ТРАВМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ	
Науково-дослідна група:	
Веснін В.В., Олійник А.О., Саченко Д.В., Абузейнех Р.Ф.	281

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ НЕГОСПІТАЛЬНОЇ ПНЕВМОНІЇ У ОСІБ, ІНФІКОВАНИХ КОРОНАВІРУСОМ	
Декальчук С.В., Рачинська І.В.	284

ОСОБЛИВОСТІ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ АНОРЕКТАЛЬНИХ МАЛЬФОРМАЦІЙ У ДІТЕЙ	
Громова В.Д.	287

ОСТАННІ ДОСЯГНЕННЯ В ДІАГНОСТИЦІ ТА ЛІКУВАННІ КІСТОЗНИХ УРАЖЕНЬ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ	
Арабаджі А.Є., Гончарова Н.М.	290

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ АПЕНДИЦИТУ У ДІТЕЙ	
Абдуллаєва Айгюн Сахіб кизи, Рой Н.В.	294

СЕКЦІЯ ХХІ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ТРОСТИНА ДЖЕНТЛЬМЕНА: СТИЛЬ І ЗБРОЯ В АНГЛІЇ ДОБИ МОДЕРНУ	
Сторчак Д.С.	297

СЕКЦІЯ XXII. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

АВТОРСЬКЕ ТЛУМАЧЕННЯ РІЗДВЯНОЇ ТЕМАТИКИ В КАНТАТІ О. ПОЛЬОВОГО
«РІЗДВЯНА»

Жданов М.М.301

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОМОЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Крутаков А.О.303

СЕКЦІЯ XXIII. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ Е4 НАУКИ
ПРО ЗЕМЛЮ

Васільєва Л.А., Шевчук Л.М.306

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СВІТОВИХ ПРОДОВОЛЬЧИХ ВИКЛИКІВ

Гребенюк Марко Вадимович

ORCID ID: 0009-0001-7514-1794

аспірант

Університет «КРОК», Україна

У сучасному контексті питання продовольчої безпеки стало однією з найважливіших складових макроекономічної стабільності. Незалежно від рівня економічного розвитку країни, глобальні продовольчі виклики, спричинені змінами клімату, порушеннями логістичних ланцюгів, пандеміями, воєнними конфліктами та інфляційними трендами, мають значний вплив на кожну країну світу. FAO повідомляє, що у 2022 р. понад 757 млн людей у всьому світі (9,4% населення Землі) перебували у стані хронічного недоїдання [1]. Це свідчить про значне поглиблення проблеми доступу до їжі навіть за умов зростання світового агровиробництва.

Крім того, ООН прогнозує, що до 2050 р. кількість населення на Землі зросте до 9,7 млрд осіб, що призведе до постійного загострення дефіциту продуктів харчування. Водночас FAO повідомляє, що світове сільськогосподарське виробництво зростало на менш ніж 5% щорічно у 2011–2021 р., що нижче темпів демографічного росту [3]. Це відповідно посилює тиск на енергетичні, водні та земельні ресурси. Зокрема, деградація ґрунтів становить понад 33% у світі, що загрожує подальшим зниженням продуктивності [4].

Суттєвим фактором, що впливає на стабільність аграрного сектору, є волатильність цін на продовольчому ринку. За даними Світового банку, через російську збройну агресію в Україні індекс світових цін на продовольство зріс на 24% у 2021–2022 рр. до рівня 159 пунктів Індексу цін FAO [5]. OECD прогнозує, що врожайність основних культур (рису,

кукурудзи, пшениці) може знизитися на 10–30% до 2050 р. через кліматичні зміни, особливо без задіяння адаптаційних технологій [6]. Це, в свою чергу, спричинить інфляційний тиск і загрозу соціально-політичної дестабілізації.

Світовий тренд розширення дефіциту продовольства також чинить вплив через структуру економіки країн групи «бідних», що продовжує залишатися переважно аграрною. Частка АПК у ВВП сягає 15% у країнах з низьким доходом, тоді як у розвинених країнах складає менше 1% [7]. У 2021 р. частка сільського господарства у ВВП України становила близько 10%, а експорт аграрної продукції перевищував 41% [8]. Це вказує на високий ступінь залежності України від зовнішньоекономічної кон'юнктури та міжнародної торгівлі.

Цифровізація дає можливість адаптуватися до нових умов в глобальній продовольчій сфері. Світовий банк вказує, що технології точного землеробства, автоматизовані системи зрошення, датчики IoT і супутникове спостереження можуть підвищити якість використання ґрунтів на 20–30% і знизити втрати ресурсів до 15% [9, 10]. Як наслідок зростання довіри до цифрових продовольчих рішень, інвестиції в агротехнологічні стартапи сягнули 15,5 млрд дол. США у 2022 р. [11].

Необхідні рішення також в сфері управління геополітичними змінами в контексті забезпечення світової торгівлі продовольством. Наявні скорочення обсягів експорту зернових на 25–30% у деяких країнах Азії та Африки через порушення постачань з країн-основних експортерів, зокрема України внаслідок впливу російської збройної агресії [12, 13].

В рамках посилення стійкості до продовольчих шоків, країни впроваджують стратегічні державні програми підтримки сільського господарства, такі як субсидування виробників, пільгове фінансування, розширення аграрної освіти та посилення інституцій у сфері аграрної політики. Досвід розвинених країн показує, що навіть під час глобальних криз державна підтримка може допомогти стабілізувати ринки. Наприклад, у 2021–2027 рр. спільна аграрна політика ЄС забезпечила фінансування агросектору на суму близько 387 млрд євро, або 25% загального бюджету ЄС [14].

Відповідно, держава має розробити комплексну економічну стратегію для боротьби з глобальними продовольчими викликами. Ця стратегія повинна включати інновації, цифровізацію, структурні реформи та міжнародну співпрацю.

В рамках підтримки стійкого економічного розвитку використання відкритих аналітичних платформ дозволяє швидко здійснювати моніторинг важливих індикаторів, моделювати ризики та створювати адаптивні рішення.

Передумови для створення сучасної, екологічно орієнтованої та економічно ефективної моделі продовольчої безпеки створюються завдяки розвитку цифрової інфраструктури в аграрному секторі, підтримці фермерських об'єднань і розвитку міжнародних партнерств.

Висновки. В підсумку, аналіз вказує, що виклики, пов'язані з продовольчим сектором у всьому світі, стають одним із основних факторів, що визначають траєкторію економічного розвитку країн. Ріст хронічного недоїдання, уповільнення темпів аграрного виробництва, демографічний тиск і кліматичні зміни поставили під загрозу продовольчу безпеку та макроекономічну стабільність. Країни, які мають високу частку аграрного сектору у структурі ВВП, особливо вразливі. Війна, інфляційні коливання, порушення логістичних ланцюгів і необхідність швидкої адаптації до кліматичних змін змушують створювати нові стратегії продовольчої політики. У цьому контексті впровадження агротехнологій і цифровізація є ефективними інструментами для підвищення продуктивності та зниження ресурсних втрат. Розвиток стартапів, використання технологій точного землеробства, автоматизоване зрошення та супутникове спостереження демонструють потенціал для структурної модернізації агросектору. Забезпечення продовольчої безпеки повинно бути частиною національної економічної стратегії. Зміцнення інституцій, розвиток фермерських кооперативів, розвиток цифрової інфраструктури, співпраця з іншими країнами та збалансованість навколишнього середовища мають бути основою такого бачення. Економічний розвиток держави в умовах світових продовольчих викликів потребує системного підходу, заснованого на інноваційності, адаптивності та здатності до стратегічного управління ризиками в умовах світових продовольчих викликів. В контексті забезпечення стійкого розвитку в умовах глобальної трансформації необхідно створити сучасну, екологічно орієнтовану та економічно ефективну модель продовольчої політики.

Список використаних джерел:

1. Food and Agriculture Organization (n. d.). *SDG indicators data portal*. Retrieved from <https://www.fao.org/sustainable-development-goals-data-portal/data/indicators/2.1.1-prevalence-of-undernourishment>

2. Population Reference Bureau (n. d.). *United Nations raises projected world population*. Retrieved from <https://www.prb.org/resources/united-nations-raises-projected-world-population>
3. Food and Agriculture Organization (n. d.). *Agricultural production statistics 2000–2021*. Retrieved from <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/58971ed8-c831-4ee6-ab0a-e47ea66a7e6a/content>
4. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (n. d.). *Soil erosion*. Retrieved from <https://www.undrr.org/understanding-disaster-risk/terminology/hips/en0019>
5. World Bank (2024). *Welfare at a crossroads: Turning tides*. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099122324120026973/pdf/P17948414314e60791bddc1916bc4acd5d8.pdf>
6. Organisation for Economic Co-operation and Development & Food and Agriculture Organization (2023). *OECD-FAO agricultural outlook 2023–2032*. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/07/oecd-fao-agricultural-outlook-2023-2032_859ba0c2/08801ab7-en.pdf
7. Central Intelligence Agency (2024). *The world factbook*. Retrieved from <https://www.cia.gov/the-world-factbook/>
8. Statista (n. d.). *Distribution of gross domestic product (GDP) in Ukraine in 2021, by sector*. Retrieved from <https://www.statista.com/statistics/1322567/ukraine-share-of-gdp-by-sector/>
9. World Bank (2021). *A roadmap for building the digital future of food and agriculture*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/03/16/a-roadmap-for-building-the-digital-future-of-food-and-agriculture>
10. Getahun, S., Kefale, H., & Gelaye, Y. (2024). Application of precision agriculture technologies for sustainable crop production and environmental sustainability: A systematic review. *The Scientific World Journal*, 2024 (1), 1–12.
11. AgFunder News (2024). *New report: Agrifoodtech startup investment drops 50%, accounts for just 5.5% of global VC dollars*. Retrieved from <https://agfundernews.com/agrifoodtech-startup-investment-drops-50-now-accounts-for-just-5-5-of-global-vc-dollars>
12. World Trade Organization (n. d.). *Highlights of world trade in 2022*. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtsr_2023_ch2_e.pdf
13. European Council (2025). *How the Russian invasion of Ukraine has further aggravated the global food crisis*. Retrieved from <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/how-the-russian-invasion-of-ukraine-has-further-aggravated-the-global-food-crisis>
14. European Commission (2025). *Common agricultural policy funds*. Retrieved from https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds_en

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ПОСЛІДОВНІСТЬ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ НАЙКРАЩОГО СПОСОБУ ЗАЛУЧЕННЯ НОВОВВЕДЕНЬ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Гаврась Дмитро Русланович

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Забезпечення високої ефективності господарської діяльності потребує перманентного розвитку її суб'єктів [1, 2], що, серед іншого, викликає необхідність формування потенціалу економічного розвитку цих суб'єктів [3–6] та провадження ними інвестиційно-інноваційної діяльності [7–10], зокрема здійснення технологічного оновлення [11–16] та реалізації ресурсозберігаючих програм і проєктів [17–20]. Однак, необхідною є попередня розробка суб'єктами бізнесу стратегій свого розвитку [21, 22]. Така стратегія, серед іншого, повинна передбачати можливість підвищення конкурентоспроможності компаній [23–25]. Важливим інструментом такого підвищення є реалізація на підприємствах заходів із забезпечення їх інноваційного розвитку. При цьому необхідно вирішити завдання вибору найкращого способу залучення нововведень підприємствами. Варто виділити три головні такі способи, а саме – створення підприємством власного підрозділу, яке б здійснювало розроблення нововведень; придбання ліцензій на використання нововведень, розроблених сторонніми особами, та звернення підприємства до сторонніх осіб по допомогу щодо створення нововведень.

Тоді послідовність обґрунтування вибору найкращого способу залучення підприємством нововведень повинна включати такі основні етапи дій:

1. Збір вхідної інформації, необхідної для оцінювання ефективності створення підрозділу з розроблення нововведень. Зокрема, це стосується даних про середню очікувану кількість нововведень, які може розробити створений на підприємстві підрозділ, середню тривалість життєвого циклу нововведень, ризики невдач у процесі створення нововведень на підприємстві, витрати на утворення та на функціонування підрозділу тощо.

2. Оброблення вхідної інформації та отримання усереднених даних про очікувану середньорічну величину чистого грошового потоку від функціонування підрозділу, тривалість періоду такого отримання (виходячи з прогнозних даних про середню тривалість життєвого циклу нововведень), ставку дисконту та потрібні обсяги інвестиційних витрат.

3. Оцінювання чистої теперішньої вартості чистого грошового потоку від створення та функціонування підрозділу. При цьому варто виділяти два часові проміжки, а саме – період нарощування цього потоку та період його стабільного надходження. Другий період настає, коли життєвий цикл нововведень, розроблених у перший період, завершується і основним напрямом діяльності підрозділу стає заміщення цих колишніх нововведень на нові.

4. Збір інформації, необхідної для розгляду альтернативного варіанту дій, а саме – придбання ліцензій на використання нововведень, розроблених сторонніми особами.

5. Оцінювання економічного ефекту від придбання ліцензій на використання нововведень, розроблених сторонніми особами.

6. Збір інформації, необхідної для розгляду ще одного альтернативного варіанту дій, а саме – звернення підприємства до сторонніх осіб по допомогу щодо створення нововведень.

7. Оцінювання економічного ефекту від результатів звернення підприємства до сторонніх осіб по допомогу щодо створення нововведень.

8. Вибір кращого з варіантів з використанням такого критерію:

$$W = \max\{B_{чм1}, B_{чм2}, B_{чм3}\}, \quad (1)$$

де:

$B_{чм1}$ – величина чистої теперішньої вартості чистого грошового потоку від створення та функціонування на підприємстві підрозділу з розроблення продуктових та інших нововведень;

$V_{чм2}$ – величина чистої теперішньої вартості чистого грошового потоку від придбання ліцензій на використання нововведень, розроблених сторонніми особами;

$V_{чм3}$ – величина чистої теперішньої вартості чистого грошового потоку від результатів звернення підприємства до сторонніх осіб по допомогу щодо створення нововведень.

9. Встановлення доцільності реалізації найкращого варіанту шляхом перевірки для нього виконання умови отримання додатної величини (1).

Реалізація запропонованої послідовності дій у практиці діяльності суб'єктів підприємництва, які на теперішній час ще не мають у своєму складі підрозділів, які б могли виконувати роботи із розроблення продуктових та інших нововведень, дасть змогу обрати найкращий спосіб залучення компаніями цих нововведень.

Список використаних джерел:

1. Міщенко, Н. Г. & Міщук, А. І. (2016). Розвиток підприємства на основі інформаційного та інноваційного потенціалу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, (4(236)), 191–204.
2. Петрушка, Т. О. (2013). *Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств* (дис. ... канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
3. Yemelyanov, O., Kurylo, O. & Petrushka, T. (2018). Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Науковий вісник «Полісся»*, (2 (14)), 141–149.
4. Kryvovyznyuk, I., Vakhovych, I., Kaminska, I. & Dorosh, V. (2020). Managerial innovations in methodology of solving export-import activity problems and ensuring international corporations business excellence. *Quality - Access to Success*, 21(178), 50-55.
5. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Висоцький, А. Л. (2015). Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств. *Бізнес Інформ*, (1), 124–130.
6. Коновал, В. В. (2014). Оцінювання потенціалу розвитку підприємств легкої промисловості. *Вісник ХДУ*, (6 (2)), 206–209.
7. Кривов'язюк, І. В. (2020). *Антикризове управління підприємством. 3-тє видання*. Київ: Видавничий дім «Кондор».
8. Ємельянов, О. Ю., Крет, І. З. & Сегедій, О. М. (2003). Інформаційне забезпечення аналізу інвестиційного потенціалу галузей економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми економіки та управління*, (484), 66–71.
9. Смолій, Л. В. (2010). Формування інвестиційного механізму інноваційного розвитку буряківництва. *Інноваційна економіка*, (17), 168–171.
10. Федулова, Л. І. (2013). Інноваційний вектор розвитку промисловості України. *Економіка України*, (4), 15–23.

11. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3–9.
12. Петрушка, Т. О., Ємельянов, О. Ю. & Курило, О. Б. (2020). Підвищення ефективності господарської діяльності як чинник економічного розвитку підприємств. *Ефективна економіка*, (12). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_23.
13. Lesinskiy, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Petrushka, T. & Myroshchenko, N. (2022). Designing a Tool-Set for Assessing the Organizational and Technological Inertia of Energy Consumption Processes at Enterprises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (6(13)), 29–40.
14. Lesinskiy, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka T. (2021). Devising a Toolset for Assessing the Potential of Loan Financing of Projects Aimed at Implementing Energy-Saving Technologies. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 4, 15–33.
15. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
16. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
17. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (19), 25–34.
18. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
19. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
20. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
21. Баранович, А. М. (2014). Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства. *Вісник ХДУ*, (2), 77–81.
22. Македон, В. В. (2013). Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. *Теоретичні і прикладні аспекти економіки та інтелектуальної власності*, (1(1)), 369–373.
23. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.
24. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Лесик, Л. І. (2017). Моделювання поведінки підприємств-конкурентів та оцінювання рівня конкуренції на ринку. *Актуальні проблеми економіки*, (5 (191)), 178–187.
25. Карачина, Н. П. (2014). Конкурентний потенціал та його роль у формуванні конкурентоспроможності підприємства. *Економічний простір*, (86), 164–172.

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

THE CONCEPT AND DEVELOPMENT OF ACCOUNTING POLICY IN UKRAINE

Violetta Shimon

ORCID ID: 0009-0009-9149-2867

2nd-year MSc student of the “International Accounting and Taxation” educational program
Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Ukraine

Methodology. The term “**accounting policy**” was officially introduced into international accounting practice in 1975 through **International Accounting Standard (IAS) 1 – Presentation of Accounting Policies**. According to the first edition of IAS 1, accounting policy refers to “*the specific principles, bases, conventions, rules, and practices applied by an entity in preparing and presenting financial statements.*” The standard further states that “*management shall select and apply an entity’s accounting policies so that the financial statements comply with all the requirements of each applicable International Accounting Standard and the interpretations issued by the Standing Interpretations Committee.*”

In this context, the object of accounting policy is the governance of the enterprise, while the subject of accounting policy is the enterprise's accounting system.

In Ukrainian accounting practice, the use of the term “accounting policy” only began to emerge toward the late 1980s, largely based on translated materials from international standards. It was officially introduced into the Ukrainian legal framework through the **Law of Ukraine “On Accounting and Financial Reporting in Ukraine” (1999)**. According to this law, “*Accounting policy is the set of principles, methods, and procedures used by an enterprise in the preparation of its financial statements*” [11].

Further methodological guidelines on accounting policy were adopted on June 27, 2013, which regulated how enterprises should establish and maintain their accounting policies. Due to the imperfections in state-level regulation of

accounting policies, various ministries developed administrative documents tailored to specific industries or accounting subjects. Notably, the Ministry of Agrarian Policy of Ukraine approved Order № 254 on April 11, 2007, titled "On the Approval of Accounting Policy of the Enterprise" [1].

This regulatory act outlines the specific features of accounting policy formation for agribusiness enterprises, defines the essential elements of accounting policy applicable to enterprises in the agricultural sector, and provides illustrative examples for calculating various indicators.

Key Drivers Behind the Introduction and Evolution of Accounting Policy in Ukrainian Accounting [2]:

1. The **expansion of business activities** under a market economy necessitated more flexible and entity-specific accounting approaches.

2. Ukraine's efforts to **align with international accounting standards** led to the development of **national accounting standards**, modeled after IFRS principles.

Table 1

Historical development of accounting policy from the perspective of Ukraine

<i>Year</i>	<i>Event</i>	<i>Description</i>
1975	First International Accounting Standard defines accounting policy	The concept of accounting policy is officially introduced in international accounting standards.
Late 1980s	Adoption of accounting policy in Ukrainian accounting practice	The use of accounting policy spreads among Ukrainian accountants, based on translated international standards.
1999	Official introduction of the accounting policy concept in Ukraine	The concept of accounting policy is formally included in Ukrainian legislation.
2003	Introduction of methodological procedures for intangible assets	Establishment of specific accounting methodologies for intangible assets.
2006	Methodological procedures for biological assets	Implementation of guidelines for accounting biological assets.
2007	Methodological procedures for inventories	Introduction of accounting methodologies for inventory valuation and reporting.

Continuation of table 1

<i>Year</i>	<i>Event</i>	<i>Description</i>
2009	Methodological procedures for tangible fixed assets	Establishment of accounting rules for tangible assets in financial statements.
2013	Implementation of comprehensive methodological procedures	Regulatory introduction of detailed methodologies for accounting policies.

Source: Own research

According to Article 4 of the Accounting Law, a company must apply its chosen accounting policy on a permanent basis, meaning that it cannot be changed arbitrarily, in accordance with the principle of consistency.

However, there are certain circumstances under which accounting policies must be adjusted. According to National Standard № 6, changes to accounting policies are permitted in the following cases:

- Changes in legal requirements;
- Upon request from the authority that approves accounting regulations (standards);
- When changes reliably reflect events or transactions in the entity's financial statements.

There is no specific standard that exclusively regulates accounting policies for businesses, either in Ukrainian or international law. However, the general principles of accounting policy are regulated by the following standards:

- **National Standard № 1:** "General Requirements for Financial Reporting";
- **National Standard № 6:** "Correction of Errors and Changes in Financial Statements";
- **International Standard № 1:** "Presentation of Financial Statements";
- **International Standard № 8:** "Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates, and Errors."

Conclusion. The development of accounting policy in Ukraine reflects the broader transformation of the country's financial reporting system as it adapted to market economy conditions and international accounting standards. Initially introduced in IAS 1 (1975), the concept of accounting policy was formally recognized in Ukrainian legislation in 1999, followed by the introduction of methodological procedures between 2003 and 2013. While Ukraine has successfully integrated key IFRS principles into its accounting regulations, challenges remain due to inconsistencies in regulatory

frameworks and sector-specific accounting practices. The principle of permanence in accounting policy ensures stability in financial reporting, but flexibility is allowed under specific conditions, such as legal changes, regulatory requests, or improved financial statement accuracy. Despite the absence of a dedicated standard solely governing accounting policy, both Ukrainian national standards (NS 1 and NS 6) and international standards (IAS 1 and IAS 8) provide a structured approach for financial reporting entities. Moving forward, further harmonization with IFRS and refining sector-specific methodologies will be crucial in enhancing the transparency and reliability of Ukrainian financial statements.

References:

1. Про погодження облікової політики підприємства: Наказ Міністерство аграрної політики України від 11.04.2007 року No. 254.
2. Сторожук Тетяна Миколаївна: Навчальний посібник: «Облікова політика підприємства» — Ірпінь, 2015- 242 с.

РОЗРАХУНОК МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД РОЯЛТІ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України “Ніжинський агротехнічний інститут”, Україна

Щоб забезпечити економічний розвиток в умовах сучасних викликів підприємства повинні споживати витрати.

Особливим видом витрат, що визнаються не у періоді здійснення, а у наступних періодах є витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності ВМП – це витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але належать до наступних звітних періодів [1].

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій визначено, що до ВМП відносяться витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

ВМП обліковуються на рахунку 39 “Витрати майбутніх періодів”, за дебетом якого накопичуються ВМП, а за кредитом – вони списуються (розподіляються) та включаються до складу витрат звітного періоду [2; 3].

ВМП знаходяться у Балансі (Звіті про фінансовий стан) (форма № 1) у статті “Витрати майбутніх періодів” (код рядка 1170), у розділі II “Оборотні активи”, в активі [1; 4].

У світовій практиці ВМП позначають термінами: “deferred expenses”, “deferred charges”, “deferred costs”, “deferred expenditures” – відстрочені витрати, відкладені витрати або “prepaid expenses” – передплачені витрати, prepayments – передоплати.

Відстрочені витрати, також відомі як передплачені витрати, стосуються платежів, здійснених за товари чи послуги, які будуть отримані у майбутньому. Ці витрати спочатку відображаються у бухгалтерському балансі як активи і поступово списуються у витрати в міру реалізації вигод. Визначення відстрочених витрат підкреслює їх роль у зіставленні витрат з доходами у відповідному звітному періоді, забезпечуючи точність фінансової звітності [5].

Відрахування ВМП у подальші періоди здійснюються за допомогою спеціальних методів. До прикладу, розподіл ВМП можна робити за методом на основі доходу від роялті.

Відповідно до Податкового кодексу України роялті – будь-який платіж, отриманий як винагорода за використання або за надання права на використання об'єкта права інтелектуальної власності, а саме на будь-які літературні твори, твори мистецтва або науки, включаючи комп'ютерні програми, інші записи на носіях інформації, відео- або аудіокасети, кінематографічні фільми або плівки для радіо- чи телевізійного мовлення, передачі (програми) організацій мовлення, інші аудіовізуальні твори, будь-які права, які охороняються патентом, будь-які зареєстровані торговельні марки (знаки на товари і послуги), права інтелектуальної власності на дизайн, секретне креслення, модель, формулу, процес, права інтелектуальної власності на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду (ноу-хау) [6, ст. 14.1.225].

Схоже тлумачення терміну роялті наводиться у НП(С)БО 15 “Дохід” [7].

Національним стандартом № 4 “Оцінка майнових прав інтелектуальної власності” визначено, що роялті – ліцензійний платіж у вигляді сум, які сплачуються періодично, залежно від обсягів виробництва або реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з використанням об'єкта права інтелектуальної власності [8].

Таким чином, роялті – це дохід, який отримує власник нематеріального активу за надання прав на його використання. При цьому сам нематеріальний актив не продається іншій особі, а залишається у власника.

Річну суму розподілу ВМП за методом на основі доходу від роялті визначають множенням суми розподілу ВМП, на коефіцієнт розподілу ВМП, який прораховують діленням доходу від роялті за відповідні періоди на плановий обсяг доходу від роялті за увесь період.

Обрахунок методу розподілу ВМП на основі доходу від роялті виконується за формулами:

$$PCPBM\P = CPBM\P \times KPBMP,$$

де: *PCPBM\P* – річна сума розподілу ВМП; *CPBM\P* – сума розподілу ВМП; *KPBMP* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = ODP : PODP,$$

де: *ODP* – плановий або фактичний обсяг доходу від роялті за окремі періоди; *PODP* – плановий обсяг доходу від роялті за увесь період.

Дистрибуцію (від англ. *distribution* – розподіл) ВМП за методом на основі доходу від роялті можна робити також за іншим варіантом:

$$PCPBM\P = ODP \times KPBMP,$$

$$KPBMP = CPBM\P : PODP.$$

Підрахунок розподілу ВМП за методом на основі доходу від роялті можна здійснювати двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Застосування методу розподілу ВМП на основі доходу від роялті покажемо на прикладі.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 92000 грн, строк розподілу – 12 років. За цей період заплановано отримати дохід від роялті на суму 845000 грн, у тому числі: за 1-й рік – 125000 грн, за 2-й рік – 118000 грн, за 3-й рік – 104000 грн, за 4-й рік – 97000 грн, за 5-й рік – 83000 грн, за 6-й рік – 77000 грн, за 7-й рік – 68000 грн, за 8-й рік – 56000 грн, за 9-й рік – 43000 грн, за 10-й рік – 32000 грн, за 11-й рік – 25000 грн, за 12-й рік – 17000 грн.

Прорахуємо коефіцієнти розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,1479 (125000 : 845000 = 0,1479), за 2-й рік – 0,1397 (118000 : 845000 = 0,1397), за 3-й рік – 0,1231 (104000 : 845000 = 0,1231), за 4-й рік – 0,1148 (97000 : 845000 = 0,1148), за 5-й рік – 0,0983 (83000 : 845000 = 0,0983), за 6-й рік – 0,0911 (77000 : 845000 = 0,0911), за 7-й рік – 0,0805 (68000 : 845000 = 0,0805), за 8-й рік – 0,0663 (56000 : 845000 = 0,0663), за 9-й рік – 0,0509 (43000 : 845000 = 0,0509), за 10-й рік – 0,0377 (32000 : 845000 = 0,0377), за 11-й рік – 0,0296 (25000 : 845000 = 0,0296), за 12-й рік – 0,0201 (17000 : 845000 = 0,0201).

Відрахування ВМП у подальші періоди за 1-м способом (від первісної (початкової) суми ВМП) методу на основі доходу від роялті відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

Включення ВМП у наступні періоди за 1-м способом (від первісної (початкової) суми ВМП) методу на основі доходу від роялті

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід від роялті, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	92000	125000	0,1479	13607
2	92000	118000	0,1397	12852
3	92000	104000	0,1231	11325
4	92000	97000	0,1148	10562
5	92000	83000	0,0983	9044
6	92000	77000	0,0911	8381
7	92000	68000	0,0805	7406
8	92000	56000	0,0663	6100
9	92000	43000	0,0509	4683
10	92000	32000	0,0377	3468
11	92000	25000	0,0296	2723
12	92000	17000	0,0201	1849
x	Разом	845000	1	92000

[авторська розробка]

Проаналізувавши дані таблиці 1 можна стверджувати, що при 1-му способі (від первісної (початкової) суми ВМП) методу на основі доходу від роялті розподіл ВМП за 12 років здійснюється повністю.

Таблиця 2

Включення ВМП у наступні періоди за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі доходу від роялті

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Дохід від роялті, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	92000	125000	0,1479	13607
2	78393	118000	0,1397	10952
3	67441	104000	0,1231	8302
4	59139	97000	0,1148	6789
5	52350	83000	0,0983	5146
6	47204	77000	0,0911	4300
7	42904	68000	0,0805	3454
8	39450	56000	0,0663	2616
9	36834	43000	0,0509	1875
10	34959	32000	0,0377	1318
11	33641	25000	0,0296	996
12	32645	17000	0,0201	32645
x	Разом	845000	1	92000

[авторська розробка]

З показників таблиці 2 можна побачити, що при використанні 2-го способу (від залишкової (поточної) суми ВМП) методу на основі доходу від роялті в останньому році сума ВМП не списується відповідно до коефіцієнту розподілу ВМП, а відноситься у витрати періоду (32645 грн).

Висновки. Здійснювати шерінг (від англ. *sharing* – розподіл, поділ) ВМП можна за методом на основі доходу від роялті.

Виплата роялті – це платіж, який одна сторона здійснює іншій, яка володіє певним активом, за право постійного використання цього активу. Роялті зазвичай встановлюються як відсоток від валового або чистого доходу, отриманого від використання активу, або фіксованої ціни за одиницю проданого товару, але існують також інші способи та показники компенсації. Відсотки від роялті – це право на отримання потоку майбутніх виплат роялті [9].

Роялті є доходом, який отримує власник об'єкта інтелектуальної власності або іншого нематеріального активу за надання прав на його використання. На основі роялті можна застосовувати метод розподілу ВМП, що базується на доході від роялті.

Здійснювати аллокацію (від англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП за методом на основі доходу від роялті можна двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
5. Deferred expenses. (2025). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://cmaexamacademy.com/cma-glossary/financial-statements-and-reporting/deferred-expenses/?srsltid=AfmB0orY4rTsofvuKIA_qXHB396vIEr6k9qdhjzSGrwRt1Ff9EGSd_HB.
6. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 29 листопада 1999 р. № 290, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 14 грудня 1999 р. за № 860/4153. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.
8. Національний стандарт № 4 “Оцінка майнових прав інтелектуальної власності”, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 р. № 1185. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1185-2007-%D0%BF#Text>.
9. Royalty payment. (14 March 2025). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Royalty_payment.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА АРСЕЛОРМІТТАЛ КРИВИЙ РІГ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Мамедов Мираслан Саламович

студент

Криворізький національний університет, Україна

АрселорМіттал Кривий Ріг – один із найбільших металургійних комбінатів України, який відіграє важливу роль у національній економіці, забезпечуючи значну частку виробництва сталі та експорту металопродукції. Проте сучасні економічні виклики, зміни у зовнішньому середовищі, коливання світових цін на метал, а також вплив воєнних дій в Україні потребують перегляду та удосконалення фінансово-господарських механізмів підприємства.

Удосконалення фінансово-господарської діяльності підприємства є важливим аспектом його розвитку, особливо для таких великих компаній, як ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг", що займає лідируючу позицію у вітчизняній металургійній галузі. Для визначення шляхів поліпшення фінансових результатів підприємства було проведено горизонтальний та вертикальний аналіз його фінансової звітності на основі даних за період з 2021 по 2024 рік [5].

Горизонтальний аналіз дозволяє порівняти зміни фінансових показників за різні роки, що дає змогу оцінити тенденції в діяльності підприємства. Було розглянуто ключові показники фінансової звітності ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" за 2021–2024 роки [1].

У 2021 році чистий дохід становив 109 303 155,00 тис. грн, що значно перевищувало показники наступних років: у 2022 році чистий дохід зменшився до 43 818 410,00 тис. грн, а в 2023 році — до 41 848 635,00 тис. грн. Однак у 2024 році чистий дохід зріс до 64 591 407,00 тис. грн, що свідчить про відновлення підприємства після фінансових труднощів у попередні роки [5].

Собівартість реалізованої продукції у 2021 році становила 74 561 304,00 тис. грн, що було значно більше, ніж у 2022 році (55 829 721,00 тис. грн) та 2023 році (50 635 909,00 тис. грн). Однак у 2024 році собівартість

знову зросла до 69 042 126,00 тис. грн, що вказує на зростання витрат, які потребують додаткового аналізу для виявлення можливих шляхів для їх оптимізації [4].

Валовий прибуток у 2021 році становив 34 741 851,00 тис. грн, що стало результатом високого рівня чистого доходу та контролю за витратами. У наступні роки валовий прибуток став від'ємним, що свідчить про труднощі в операційній діяльності підприємства: у 2022 році валовий прибуток складав -12 011 311,00 тис. грн, у 2023 році — -8 787 274,00 тис. грн, а в 2024 році знову зменшився до -4 450 719,00 тис. грн [5].

Інші операційні доходи у 2021 році становили 521 083,00 тис. грн, але вже в 2024 році цей показник зменшився до 375 811,00 тис. грн, що відображає скорочення додаткових доходів підприємства [5].

Адміністративні витрати зменшились з 3 511 390,00 тис. грн у 2021 році до 2 278 484,00 тис. грн у 2024 році, що є позитивною зміною, оскільки підприємство зуміло знизити витрати на управлінські потреби [5].

Фінансові витрати у 2021 році становили 542 670,00 тис. грн, але в 2024 році цей показник зріс до 1 818 110,00 тис. грн, що стало однією з основних причин погіршення фінансового результату підприємства (рис. 1).

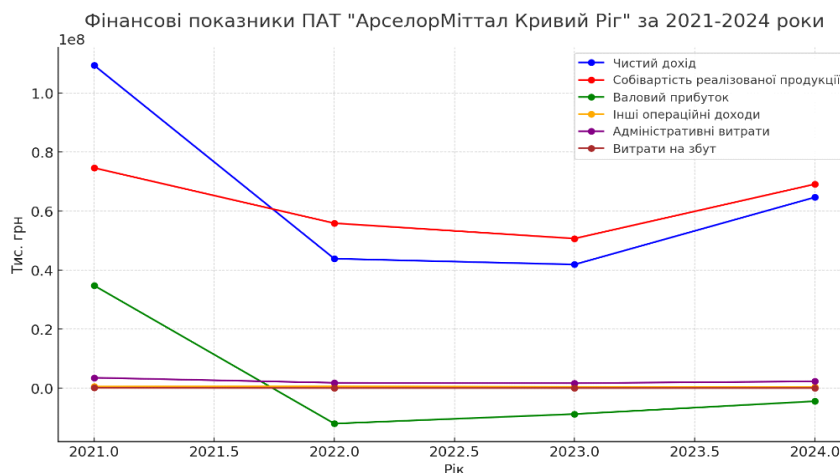

Рис. 1. Фінансові показники ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг» за 2021 – 2024 рр. [5]

Вертикальний аналіз фінансової звітності дозволяє оцінити структуру витрат та доходів підприємства на кінець кожного року. У 2021 році було зафіксовано позитивні показники, зокрема високий рівень

чистого доходу та валового прибутку. У 2024 році, хоча чистий дохід зріс, загальний фінансовий результат залишився від'ємним через зростання фінансових витрат та зниження валового прибутку [3].

Підприємству необхідно зосередити увагу на зниженні собівартості продукції та витрат на фінансування. Зважаючи на високі фінансові витрати, підприємству необхідно розробити стратегію ефективного управління фінансами, зокрема через оптимізацію боргових зобов'язань та пошук альтернативних джерел фінансування. Для покращення результатів підприємству слід зосередитися на залученні інвестицій, що дозволить модернізувати виробництво і покращити операційну ефективність [2].

Підсумовуючи, для забезпечення стабільного розвитку ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" необхідно провести комплексні заходи щодо удосконалення фінансово-господарської діяльності, зокрема знизити витрати, поліпшити фінансове управління та розвивати нові напрямки доходів.

Список використаних джерел

1. Андрющенко І. Є. Аналіз фінансової стійкості підприємства в межах концепції оцінювання його життєздатності. Держава та регіони. Економіка та підприємство. 2015. N 6. С. 44-48.
2. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
3. Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Київ : КНЕУ, 2007. 592 с.
4. Борецька Н. П., Міщенко К. В. Аналіз і прогнозування фінансової стійкості підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 20. С. 63-66.
5. ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг" - Фінансова звітність за 2023 рік. *Clarity Project*. URL: https://clarity-project.info/edr/24432974/yearly-finances?current_year=2023 (дата звернення: 05.04.2025).

СЕКЦІЯ IV. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНЮВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ ТА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Гуцалюк Вадим Віталійович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,

завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Методичне забезпечення оцінювання особистісних якостей та професійних компетентностей державних службовців є важливим аспектом формування ефективної та відповідальної державної влади [4; 24]. В умовах динамічних змін, що відбуваються у сфері державного управління, виникає необхідність розробки чітких критеріїв та інструментів для комплексного оцінювання кандидатів на державну службу [11; 25]. Це дозволяє не лише забезпечити відповідність працівників встановленим професійним стандартам, а й оцінити їхні особистісні характеристики, що є ключовими для ефективної командної взаємодії та стабільності державного апарату.

Аналізуючи зміни у підходах до оцінювання державних службовців у 2020-2022 роках, можна відзначити перехід від виключно професійної оцінки до комплексного підходу, що включає особистісні характеристики [16; 27]. Важливим кроком у цьому напрямі стало внесення змін до Порядку проведення конкурсів на зайняття посад державної служби, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2016

№ 246 (у редакції від 06.08.2021) [18]. До 2020 року відбір кандидатів здійснювався за результатами загального рейтингу, що формувався виключно на основі професійних компетентностей. Це не дозволяло враховувати особистісні якості, що, у свою чергу, нерідко призводило до труднощів у командній роботі, конфліктів або плинності кадрів.

Зміни, впроваджені у 2020 році, передбачали оновлення умов проведення конкурсного відбору: тепер, окрім професійних компетентностей, враховуються особистісні характеристики кандидатів [15; 28]. Також було змінено пункт 59 Порядку, згідно з яким рішення про переможця конкурсу приймається не лише на основі рейтингових показників, а й за підсумками співбесіди з керівництвом [18]. Конкурсна комісія формує рейтинг кандидатів та передає їх для остаточного відбору суб'єкту призначення, який має право ухвалювати рішення, орієнтуючись не лише на професійний рівень, а й на особистісні характеристики претендентів.

У 2022 році внесено суттєві зміни до Порядку проведення оцінювання результатів службової діяльності державних службовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 № 640 [20]. Постановою КМУ від 30.09.2022 № 1106 було спрощено процедуру оцінювання, зменшено адміністративне навантаження на учасників та підвищено ефективність оцінювання [20]. Оновлено форму оцінки результатів виконання завдань державними службовцями категорій «Б» і «В» та процедуру складання індивідуальної програми професійного розвитку, яка тепер розробляється спільно із службою управління персоналом.

Також було виключено вимогу щодо обов'язкового визначення результатів виконання завдань безпосередніх керівників після оцінювання підпорядкованих їм службовців, що надало державним органам більше гнучкості у проведенні процедури оцінювання [20]. Це сприяє об'єктивнішому підходу до аналізу професійних та особистісних якостей, що, у свою чергу, підвищує ефективність державної служби та рівень довіри громадян до державних інституцій [21].

На нашу думку, такий підхід сприяє зниженню рівня кадрової плинності в державних органах, підвищенню мотивації співробітників через формування команд, у яких люди мають схожі психологічні характеристики, а також забезпеченню вищого рівня задоволеності роботою та ефективності виконання службових обов'язків [9; 22].

Щоб забезпечити об'єктивне та комплексне оцінювання кандидатів на посади державної служби, важливо враховувати як професійні компетентності, так і особистісні якості, які визначають ефективність їхньої діяльності [24]. Останні зміни в Порядку проведення конкурсів на зайняття посад державної служби передбачають комплексний підхід до відбору кандидатів, що включає не лише аналіз професійних знань, а й оцінку особистісних характеристик та здатності працювати в команді [18].

Виходячи з цього, було визначено основні вимоги до компетентностей державних службовців (див. табл. 1), які відповідають сучасним нормативним положенням та враховують актуальні тенденції у сфері державного управління [19; 24].

Таблиця 1

**Основні вимоги до компетентностей державних службовців
відповідно до сучасних нормативних положень**

Вимога	Компоненти вимоги
1. Досягнення результатів	- Здатність до чіткого бачення результату діяльності. - Вміння планувати та ефективно долати перешкоди. - Орієнтація на якісне виконання поставлених завдань.
2. Відповідальність	- Усвідомлення важливості якісного виконання своїх посадових обов'язків з дотриманням строків та встановлених процедур. - Здатність брати на себе зобов'язання, чітко їх дотримуватись і виконувати. - Готовність до прийняття рішень та відповідальності за їх наслідки.
3. Особистісні якості	- Комунікабельність, ініціативність, емоційна стабільність. - Дисциплінованість, стресостійкість, інноваційність. - Вміння працювати в команді, гнучкість, адаптивність. - Критичне мислення, відповідальність, мотивація до розвитку.

Джерело: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2016 р.

№ 246 (зі змінами та доповненнями, включаючи редакцію від 30 вересня 2022 р. № 1106)

У табл. 1. відображені основні вимоги до компетентностей державних службовців відповідно до сучасних нормативних положень. Зокрема, в умовах проведення конкурсу на зайняття посади державної служби виокремлюються ключові аспекти, які забезпечують комплексний підхід до оцінювання кандидатів. Вимоги поділені на три

основні категорії: досягнення результатів, відповідальність та особистісні якості, що дозволяє враховувати як професійні, так і психологічні характеристики кандидатів.

На нашу думку, внесені зміни до законодавства та компетенції, визначені в табл. 1, є значним кроком вперед у формуванні продуктивного та ефективного складу державної служби. Запровадження комплексного підходу до оцінювання, що включає аналіз особистісних характеристик, дозволяє не лише відібрати висококваліфікованих фахівців, а й підібрати ідеального кандидата відповідно до специфіки посади та робочого колективу.

Формування системи оцінювання особистісних якостей державних службовців повинно ґрунтуватися на всебічному аналізі особистості, враховуючи її індивідуально-психологічні особливості та соціальну взаємодію [24; 27]. Протягом багатьох років науковці розглядали поняття особистості з різних точок зору. Так, О. Леонт'єв визначав її як сукупність суспільних відносин, що реалізуються через діяльність. В. Ганзен підкреслював роль особистості як соціального індивіда, який одночасно є суб'єктом і об'єктом соціальних відносин, проявляючи себе через комунікацію та поведінку. Б. Анан'єв розглядав особистість у контексті суспільної поведінки та комунікації, а К. Платонов акцентував увагу на її свідомій природі. Узагальнення цих підходів дозволяє зробити висновок, що оцінювання особистісних характеристик державних службовців має враховувати не лише індивідуальні риси, а й здатність до ефективної соціальної взаємодії та виконання службових обов'язків у колективі [4; 25].

Аналізуючи наведені концепції, можна зробити висновок, що для ефективного виконання професійних обов'язків державному службовцю необхідно не лише відповідати певним особистісним характеристикам, а й володіти розвиненими соціальними навичками [3; 24]. В умовах сучасного державного управління важливим є комплексний підхід до оцінки кандидатів, який враховує як професійні компетентності, так і соціально-особистісні складові [4; 13; 14].

Серед ключових соціально-особистісних компетентностей державних службовців можна виокремити наступні, подані на рис. 1. Урахування цих компетентностей у процесі відбору та оцінювання державних службовців сприяє підвищенню ефективності державного управління, формуванню злагоджених колективів та мінімізації ризиків

професійного вигорання [24; 27]. Це забезпечує більш гармонійне функціонування державних органів та підвищує довіру громадян до державної служби.

Аналіз наукової літератури та практичного досвіду свідчить, що ключовими особистісними компетентностями державного службовця є стресостійкість та комунікативні здібності [24; 25]. Інші якості також відіграють важливу роль, однак їх значущість варіюється залежно від категорії посади, специфіки діяльності державного органу, чисельності штату та інших організаційних чинників [4; 15].

Рис. 1. Основні соціально-особистісні компетентності державних службовців

Стресостійкість є критично важливою для державного службовця, оскільки дозволяє йому ефективно функціонувати в умовах постійного навантаження без негативних наслідків для психологічного здоров'я [21; 27]. Державна служба, особливо в періоди реформування та змін, пов'язана зі значним рівнем стресу: нестабільністю кадрового складу, високою інтенсивністю документообігу, частими змінами у законодавстві, ротацією керівного складу, кризовими ситуаціями (зокрема, карантинними обмеженнями чи надзвичайними заходами). Це підтверджує необхідність запровадження систематичної оцінки та розвитку стресостійкості державних службовців [22].

Окрім професійних викликів, кожна людина у повсякденному житті стикається зі стресовими ситуаціями. Проте для державних службовців категорії «Б» (керівні посади) рівень стресового навантаження є значно вищим і безпосередньо впливає на ефективність управлінських процесів [21; 22]. Саме тому в процесі добору кадрів додано оцінку психологічного стану кандидатів, зокрема через надання медичних довідок, включно з висновками психотерапевта [28].

Концепція комплексного оцінювання державних службовців, що поєднує аналіз професійних компетентностей та особистісних якостей, набуває особливого значення. Дослідження С.О. Цимбалюк у праці «Оцінювання персоналу» підтверджує, що особистісні якості державних службовців безпосередньо впливають на ефективність виконання службових обов'язків [24].

Одним із найважливіших параметрів оцінювання є рівень стресостійкості, оскільки постійне емоційне навантаження підвищує ризик професійного вигорання [27]. Поняття «емоційне вигорання» було введено американським психіатром Х. Фрейденбергером у 1974 році для характеристики психічного стану людей, що працюють у сфері інтенсивного спілкування.

Найбільш вразливими до синдрому професійного вигорання є державні службовці, які постійно комунікують із громадянами, а також ті, хто стикається з конфліктами між роботою та сімейним життям [21; 27]. До групи підвищеного ризику частіше потрапляють жінки, які поєднують професійні обов'язки з родинними.

Вважаємо, що оцінка стресостійкості повинна здійснюватися не лише для кандидатів на державну службу, а й періодично проводитися серед діючих державних службовців. Це дозволить вчасно виявляти ризики професійного вигорання та розробляти заходи для його запобігання [21; 24].

Комунікативні здібності – ще одна ключова особистісна компетентність державного службовця. Вони включають здатність до ефективної взаємодії, правильного інтерпретування інформації та її коректної передачі [25; 27]. Незважаючи на стрімку цифровізацію державного управління, безпосередня комунікація залишається важливим елементом діяльності державних службовців, які щодня співпрацюють із колегами, представниками інших органів влади та громадськістю [3; 12; 24].

Окрім стресостійкості та комунікативних здібностей, сучасні тенденції державного управління висувають підвищені вимоги до управлінських компетентностей службовців. Згідно з визначенням зарубіжних дослідників (Noe, R. A., Hollenbeck, J. R., Gerhart, B.), управлінська компетентність охоплює особисті та ділові якості, а також навички та моделі поведінки, що сприяють ефективному вирішенню управлінських завдань та досягненню високих результатів [31; 32].

Основні управлінські компетентності, які мають бути розвинуті у державних службовців:

Стратегічне мислення – здатність прогнозувати майбутній розвиток подій, ставити довгострокові цілі та співвідносити поточні завдання з перспективними напрямками розвитку [2; 23].

Управління командою – вміння координувати роботу колективу, ефективно розподіляти ресурси та ставити чіткі завдання перед виконавцями [27; 29].

Аналіз проблем – здатність до комплексного аналізу інформації, виявлення суті проблеми та пошуку оптимальних рішень [23; 26].

Планування та організація – вміння структуровано підходити до виконання завдань, визначати пріоритети та розподіляти робочий час відповідно до важливості завдань [8; 17; 24].

Слід відмітити, що саме комплексна оцінка стресостійкості, комунікативних здібностей та управлінських компетентностей є необхідною умовою для ефективного функціонування державної служби [23; 27]. Вона забезпечує не лише продуктивну роботу колективів, а й підвищує якість управлінських рішень, сприяючи стабільності та розвитку державного управління.

Аналізуючи управлінську компетентність державних службовців, важливо враховувати як теоретичні напрацювання, так і практичні аспекти реалізації управлінських функцій. Відповідно до думки С.О. Цимбалюк, викладеної у праці «Формування ціни робочої сили в сучасній парадигмі розподільних відносин: теоретико-прикладні аспекти», управлінська компетентність проявляється безпосередньо в діяльності керівника, а в контексті державної служби – у сфері державного управління [17].

Державне управління складається із сукупності взаємопов'язаних дій, що формують управлінський процес. Ефективність управлінської діяльності державного службовця визначається його здатністю діяти

згідно з алгоритмом управління, застосовуючи сучасні методи та технології управління. Наприклад, у діяльності органів державної влади управлінська компетентність визначається не лише рівнем професійних знань, але й здатністю адаптуватися до змінних умов, ухвалювати ефективні рішення та забезпечувати стабільність управлінських процесів.

Згідно з визначенням Потьомкіної Ю.С. у праці «Теоретико-організаційні засади розмежування компетенцій в процесі реалізації державно-службових відносин», управлінська компетентність державних службовців охоплює наступні аспекти:

- Ключові управлінські компетентності, які визначають професійну придатність службовця до керівної діяльності.

- Здатність до самоврядування, що включає професійний розвиток, здатність до самостійного прийняття рішень та самоаналізу.

- Готовність до управління, яка визначає потенціал службовця до ефективного керівництва та організації робочого процесу [30].

Поділяючи позицію Потьомкіної Ю.С., слід зазначити, що управлінська компетентність поєднує не лише професійні навички, а й особистісні якості, зокрема лідерство. Лідерство як компонент управлінської компетентності відіграє вирішальну роль у формуванні ефективного управлінського процесу. При цьому важливе значення мають психологічні особливості особистості, такі як чесність, впевненість, оптимізм, ентузіазм, порядність, наполегливість та переконливість [30].

Однак варто підкреслити, що лідерство не варто обмежувати лише індивідуальними рисами особистості. Ефективний керівник – це не лише людина з природними лідерськими якостями, а й професіонал, який володіє навичками управління, комунікації та стратегічного мислення. У цьому контексті необхідно розглядати управлінську компетентність як синергію особистісних характеристик та професійних навичок, що забезпечують результативність державного управління та ефективність діяльності державних службовців.

У процесі відбору та оцінювання державних службовців важливим аспектом є формування їхнього психологічного портрета, що дозволяє покращити систему управління персоналом в органах влади України. Визначення психологічного профілю кандидата є складним завданням, однак його правильне формування сприяє підвищенню ефективності

державного управління, оптимальному розподілу кадрів та зміцненню командної роботи [1; 15].

При проведенні конкурсного відбору державних службовців, а також під час співбесіди з суб'єктом призначення, доцільно враховувати ряд ключових психологічних факторів, зокрема:

Тип темпераменту – впливає на швидкість реакцій, емоційну стійкість та особливості поведінки.

Особливості характеру – визначають ставлення до роботи, взаємодію з колективом, рівень відповідальності.

Тип мислення – відображає когнітивні особливості, схильність до аналітики чи креативного підходу.

Оцінка рівня креативності – допомагає визначити здатність до нестандартного мислення та вирішення завдань.

Кар'єрна спрямованість – демонструє рівень мотивації кандидата, його прагнення до розвитку в межах державної служби [10].

Готовність до змін – показує адаптивність до реформ, здатність працювати в умовах нестабільності [11].

На нашу думку, під час короткого інтерв'ю можливо оцінити ці фактори та комплексно проаналізувати відповідність кандидата посаді. Для швидкого та об'єктивного визначення психологічних характеристик держслужбовця варто застосовувати тест Г. Айзенка на визначення темпераменту [24].

Темперамент визначає співвідношення стійких особливостей функціонування психіки, які формують динаміку психологічних процесів і проявляються у поведінці людини. В контексті державної служби аналіз темпераменту дозволяє оцінити відповідність кандидата ключовим вимогам посади, зокрема здатності досягати результатів, проявляти ділові якості та ефективно адаптуватися до змін (табл. 2).

Таблиця 2

Вплив особистісних якостей на ефективність державного службовця

Якість	Флегматик	Сангвінік	Меланхолік	Холерик
Дисциплінованість	Виконує завдання стабільно, але повільно	Дотримується правил, але гнучкий	Дисциплінований, але чутливий до критики	Виконує завдання швидко, але може імпульсивно реагувати

Продовження табл. 2

Якість	Флегматик	Сангвінік	Меланхолік	Холерик
Комунікабельність	Спілкується лише за необхідності	Легко знаходить спільну мову	Важко входить у контакт, але глибоко аналізує інформацію	Активно взаємодіє, але може бути занадто емоційним
Стресостійкість	Висока, реагує спокійно	Легко адаптується до нових умов	Вразливий до стресу, потребує підтримки	Витримує стресові ситуації, але може бути вибуховим
Лідерські якості	Надійний, стабільний керівник	Мотивує команду, надихає	Віддає перевагу індивідуальній роботі	Вимагає високих результатів, іноді авторитарний
Здатність до адаптації	Повільно пристосовується до змін	Швидко адаптується, проявляє ініціативу	Важко сприймає нововведення	Динамічно змінює стратегію, може бути нестриманим

Джерело: Адаптовано автором відповідно до сучасних вимог щодо оцінювання державних службовців

Як видно з табл. 2, кожен тип темпераменту має унікальні особливості, які можуть бути корисними для певних посад у державній службі. Важливо розуміти, що темперамент впливає на стиль роботи, але не є єдиним чинником, який визначає ефективність службовця. Діяльність державного службовця значною мірою залежить від поєднання особистісних якостей, професійних навичок та управлінських компетенцій, які визначають його здатність ефективно виконувати посадові обов'язки.

На нашу думку, доцільно інтегрувати оцінку темпераменту в загальну систему оцінювання державних службовців. Це дозволить точніше прогнозувати адаптацію кандидата до посадових обов'язків, рівень його стресостійкості, комунікаційні та управлінські навички. Окрім того, це сприятиме зниженню рівня конфліктності в колективі, оптимальному розподілу функціональних обов'язків та підвищенню загальної ефективності державної служби вже на етапі конкурсного відбору.

Важливу роль у цьому процесі відіграє методичне забезпечення оцінювання особистісних якостей та компетентностей державних

службовців [4; 11]. У сучасних умовах реформування системи державного управління та оновлення підходів до оцінювання службової діяльності актуальним є питання визначення впливу особистісних якостей на загальну результативність роботи органів влади. Водночас, підхід до оцінювання не повинен обмежуватися лише законодавчо визначеними критеріями. Важливо розглядати оцінку особистісних характеристик у більш широкому контексті, враховуючи не лише нормативні вимоги, а й психологічні, організаційні та управлінські аспекти [6; 7; 24]. Зокрема, варто активніше використовувати психодіагностичні методики, індивідуальні та групові співбесіди, професійні кейс-завдання [17; 25].

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження В.М. Данилюка, викладене у праці «Управління персоналом», де оцінювання працівників розглядається комплексно [5]. Автор наголошує, що особистісні характеристики безпосередньо впливають на кінцеві показники діяльності працівника. Він також підкреслює, що персонал є не лише об'єктом управління, а й стратегічним ресурсом організації. Ми цілком поділяємо цю позицію і вважаємо, що чинне законодавство потребує вдосконалення у сфері оцінювання персоналу, зокрема шляхом розширення методичних підходів до аналізу особистісних якостей державних службовців [20; 24].

Отже, врахування психологічного портрету державного службовця у процесі конкурсного відбору сприяє не лише ефективному підбору персоналу, але й формуванню стабільних і професійних команд, що знижує рівень плинності кадрів у державних органах. Комплексна система оцінювання, що включає аналіз темпераменту, рівня стресостійкості, комунікативних здібностей та управлінських компетентностей, дозволяє забезпечити відповідність кандидатів як професійним вимогам, так і особливостям роботи конкретного органу державної влади. Врахування особистісних характеристик допомагає запобігати професійному вигоранню, підвищувати мотивацію працівників та забезпечувати ефективну командну взаємодію. Крім того, такий підхід сприяє розвитку людського капіталу в державному управлінні, що є важливим аспектом сучасних реформ. В умовах цифровізації та зростання суспільного запиту на якість державного управління здатність державних службовців адаптуватися до змін, працювати в умовах високого навантаження, приймати виважені рішення та ефективно комунікувати є критично важливою. Саме тому

вдосконалення методики оцінювання кандидатів має стати ключовим напрямом підвищення ефективності державної служби.

Список використаних джерел:

1. Арефнія С.В. (2014). Оцінювання результатів службової діяльності державних службовців в Україні: організаційно-правовий механізм: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 220 с.
2. Артеменко В.М. (2015). Ефективність державного управління: системний підхід. К.: НАДУ. 240 с.
3. Гриненко І.В. (2021). Ключові компетентності державних службовців: європейські стандарти та українські реалії. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua>
4. Данилевич Н.С., Білик О.М., Задорожнюк В.М. (2017). Типові помилки при оцінюванні персоналу: аналіз та способи їх уникнення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. № 6 (2). С. 52-56.
5. Данилюк В.М., Колот А.М. (2013). Управління персоналом: підручник. К.: КНЕУ; Краматорськ: НКМЗ. 666 с.
6. Зелінський С.Є. (2016). Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців: монографія. К.: НАДУ. 296 с.
7. Іванова В.І., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід управління кар'єрою персоналу. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Полтава, 23 червня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа. С. 64-70.
8. Ілик В.Б., Кубіцький С.О. (2024). Рекомендації щодо оптимізації процесів управління в місцевих органах влади. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: збірник наукових праць з матеріалами IV Міжнародної наукової конференції, м. Луцьк, 7 червня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп. С. 75-82.
9. Кицак Т.Г., Колот А.М., Лопушняк Г.С. та ін. (2021). Соціально-трудова сфера: досвід та інновації. К.: КНЕУ. 438 с.
10. Колот А.М., Цимбалюк С.О. (2012). Мотивація персоналу: підручник. К.: КНЕУ. 397 с.
11. Кошова Т.О. (2021). Сучасні підходи до оцінювання персоналу на державній службі. *Вісник НАДУ*. № 2. С. 124-130.
12. Кубіцький Сергій, Кубіцький Юрій, Степаненко Олена. (2024). Техніка управлінської діяльності як складова підготовки сучасного керівника закладу освіти. *Нові інновації та передові технології*. Вип. 7 (35).
13. Кубіцький С.О. (2002). Деякі аспекти оцінки якості підготовки конкурентоспроможного фахівця в Україні та за її межами. *Науково-методичний збірник «Проблеми освіти»*. К.: Вид-во НМЦ ВО, Вип. 27. С. 3-9.
14. Кубіцький С.О. (1999). Підходи до оцінювання ефективності підготовки майбутніх офіцерів та їх сутність. *Збірник наукових праць «Соціалізація особистості»*. К.: Вид-во НПУ ім. Драгоманова, Спец. випуск. С. 170-180.
15. Литвинюк А.І. (2018). Державна служба в Україні: сучасний стан і напрями удосконалення. *Часопис Київського університету права*. № 3. С. 57-61.
16. Мостіпан І.В. (2021). Аналіз системи оцінювання результативності праці державних службовців: проблеми та перспективи. *Державне управління: теорія та практика*. № 2.

17. Оцінювання персоналу: навч. посіб. / С.О. Цимбалюк, О.М. Білик. К.: КНЕУ. 311 с.
18. Порядок проведення конкурсу на зайняття посад державної служби: постанова КМУ від 25.03.2016 № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2016-%D0%BF#Text>
19. Про державну службу: Закон України від 10.11.2021 № 1810-IX. // ВВР, 2016, № 4, ст. 43.
20. Про затвердження Порядку проведення оцінювання...: постанова КМУ від 23.08.2017 № 640 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/640-2017-%D0%BF#Text>
21. Савченко Л.В. (2021). Механізм оцінювання персоналу в системі державної служби. *Інноваційна економіка*. № 3 (93). С. 130-135.
22. Смалійчук Г.В. (2021). Формування кадрового резерву в державній службі: проблеми оцінювання та перспективи розвитку. *Вісник НАДУ* № 1. С. 33-39.
23. Ткаченко А.М., Морщенок Т.С. (2018). Стратегічні напрями удосконалення управління персоналом: монографія. *Запоріжжя*. 234 с.
24. Цимбалюк С.О., Білик О.М. (2021). Оцінювання персоналу: навч. посіб. К.: КНЕУ. 311 с.
25. Цимбалюк С.О. (2019). Оцінювання персоналу. К.: Центр учбової літератури. 216 с.
26. Цимбалюк С.О. (2009). Технології управління персоналом: навч. посіб. К.: КНЕУ. 399 с.
27. Шапран О.Ю. (2020). Оцінювання результативності професійної діяльності державних службовців України: дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків: ХНУВС. 198 с.
28. Шевченко Л.М. (2019). Особливості оцінки ділових якостей державного службовця. *Державне управління: теорія і практика*. № 2. С. 77-83.
29. Шевченко І.Ю., Кубіцький С.О., Кубіцький Ю.С. (2024). Вплив ефективного управління розвитком персоналу на конкурентоспроможність підприємства. *Економіка та суспільство*. Вип. 62.
30. McKee A. (2019). *How to Be Happy at Work: The Power of Purpose, Hope, and Friendship*. Harvard Business Press. 272 p.
31. Noe R.A., Hollenbeck J.R., Gerhart B., Wright P.M. (2017). *Human Resource Management: Gaining a Competitive Advantage*. New York, NY: McGraw-Hill Education.
32. Iryna Shumilova, Nataliia Hrechanyk, Serhii Kubitskyi. (2024). Pedagogical prognostication of formation of innovative and entrepreneurial competence in future managers of education. *Exploring the digital landscape: interdisciplinary perspectives: collective monograph* / Olha Blaha, Iryna Ostapolets. The University of Technology in Katowice Press. 1054 p. Pp. 77-87.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЛІДЕРСЬКИХ МОДЕЛЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Балабанов Роман Олександрович

здобувач фахової передвищої освіти економічного відділення

Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу, Україна

Панченко Назарій Валентинович

здобувач фахової передвищої освіти економічного відділення

Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу, Україна

Науковий керівник: Луценко Ірина Віталіївна

викладач вищої категорії, викладач-методист

Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього фахового коледжу, Україна

Сучасні виклики, спричинені війною, докорінно змінюють лідерські моделі та управлінські підходи. У цей період керівникам необхідно не лише забезпечити стабільність діяльності організацій, а й впроваджувати ефективні стратегії для адаптації до умов кризи та майбутнього відновлення країни. Лідерство в умовах війни потребує швидкого ухвалення рішень, управління невизначеністю та мобілізації людських і матеріальних ресурсів.

Лідери сьогодні стикаються з особливими викликами, серед яких необхідність швидкої реакції на зміни, гнучкого планування та підтримки командної згуртованості. Традиційні авторитарні моделі поступаються адаптивному лідерству, яке зосереджене на гнучкості, залученні всіх членів організації до процесу ухвалення рішень, а також формуванні стійкості та мотивації колективу в умовах нестабільності.

Важливою особливістю сучасного кризового лідерства є вміння ухвалювати оперативні рішення в ситуаціях невизначеності. Лідер має бути не лише стратегом, а й комунікатором, здатним донести ключову інформацію до команди, а також підтримувати мотивацію та довіру в умовах стресу.

Одним із ключових аспектів є стратегічне управління ресурсами, що включає ефективну логістику, фінансове планування та оптимізацію роботи підприємств у воєнних умовах. Важливо забезпечити

раціональний розподіл матеріальних і людських ресурсів, уникнути зайвих витрат та зберегти життєздатність організацій [2].

Також важливо впроваджувати антикризові комунікації, які сприяють прозорості прийняття рішень та формуванню довіри всередині команд. В умовах кризи правильна комунікація має бути відкритою та чіткою, оскільки непорозуміння можуть призвести до хаосу та зниження ефективності роботи. Лідер має демонструвати емоційну стабільність, забезпечуючи підтримку персоналу та створюючи відчуття єдності [2].

Крім того, сучасні лідери активно використовують цифрові технології для координації дій, управління операціями та забезпечення безперервності комунікацій. Онлайн-платформи для управління командами, автоматизовані системи аналізу даних та засоби кібербезпеки стають невід'ємною частиною ефективного керівництва у військових умовах.

В умовах війни цифрові технології відіграють вирішальну роль у забезпеченні безперебійної роботи організацій та державних установ. Лідери активно впроваджують: онлайн-платформи для управління командами та комунікації, системи автоматизованого прийняття рішень та аналітики великих даних та технології кібербезпеки для захисту стратегічної інформації.

Цифровізація дозволяє керівникам швидко адаптувати управлінські процеси до змін та забезпечувати безперервність операцій навіть у нестабільних умовах.

Після завершення активної фази війни перед Україною стоятиме масштабне завдання відновлення економіки, інфраструктури, суспільних інституцій та бізнес-середовища. Цей процес вимагатиме комплексного підходу, що включатиме міжнародну підтримку, державне управління, ефективне лідерство та мобілізацію ресурсів.

Основним напрямом післявоєнного відновлення стане стимулювання економічного зростання через підтримку підприємництва та залучення інвестицій. Для цього необхідно забезпечити фінансування стратегічних галузей економіки за рахунок міжнародних партнерів, запровадити податкові та інвестиційні пільги для малого та середнього бізнесу, сприяти відновленню виробничих потужностей і розвитку високотехнологічних секторів. Важливим кроком буде інтеграція України в глобальну економіку шляхом активізації міжнародної торгівлі та співпраці з фінансовими установами,

що дозволить країні швидше адаптуватися до нових економічних умов [1].

Руйнування міст, доріг, енергетичних систем та логістичних маршрутів створює гостру потребу у швидкій реконструкції критичних об'єктів:

- відбудова транспортної інфраструктури для забезпечення ефективної логістики та перевезень;
- модернізація енергетичної системи з акцентом на альтернативні джерела енергії та енергоефективність;
- реконструкція житлового фонду та створення комфортних умов для повернення населення у постраждалі регіони.
- розвиток цифрової інфраструктури для підтримки технологічного та інноваційного сектору економіки.

Відновлення державних установ, систем управління та публічних послуг потребуватиме реформування та адаптації до нових реалій:

- децентралізація управління для прискорення ухвалення рішень на місцевому рівні;
- розвиток електронного урядування для забезпечення прозорості та ефективності адміністрування;
- підтримка ветеранів та постраждалих – створення програм соціальної адаптації, реабілітації та працевлаштування;
- реформування освіти з урахуванням нових викликів та підготовки фахівців для відбудови країни.

Післявоєнне відновлення має стати не просто процесом реконструкції, а можливістю для технологічного прориву:

- по-перше: розвиток ІТ-сектору як стратегічної галузі для економічного зростання;
- по-друге: впровадження цифрових рішень в управління, бізнес та освіту для підвищення ефективності роботи інституцій;
- по-третє: стимулювання наукових досліджень для пошуку інноваційних шляхів розвитку економіки.

Міжнародна спільнота відіграватиме вирішальну роль у процесі відновлення України, надаючи грантову та фінансову підтримку через міжнародні організації, сприяючи інтеграції країни до Європейського Союзу та світових економічних структур, а також розширюючи програми міжнародного обміну, що дозволить залучати іноземних експертів для впровадження ефективних рішень у відбудові.

Висновки. Післявоєнне відновлення України вимагатиме багатовекторного підходу, який охоплюватиме економічні реформи, інфраструктурну модернізацію, технологічний розвиток та соціальну підтримку населення. Важливими факторами успішності стануть ефективне лідерство, стратегічне планування, міжнародне партнерство та активна участь громадян у розбудові країни.

Список використаних джерел:

1. Шкільняк М.М, Овсянюк-Бердадіна О.Ф., Крисько Ж.Л., Демків І.О. Менеджмент: Навчальний посібник. – Тернопіль: Крок, 2017 р. – 252 с.
2. Менеджмент у питаннях та відповідях: навчальний посібник /А.А. Вдовічен, О.Г. Вдовічена, В.А. Чичун та ін. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2023. 172 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Нікішин Роман Олександрович

ORCID ID: 0009-0006-9318-9704

магістрант кафедри менеджменту

ПВНЗ «Нікопольський економічний інститут», Україна

Науковий керівник: Ващук Ольга Володимирівна

канд. екон., ст. викладач, наук

ПВНЗ «Нікопольський економічний інститут», Україна

Сучасний стан аграрного сектора в Україні характеризується великою кількістю викликів, серед яких економічна нестабільність, військовий конфлікт, глобальні кліматичні зміни та тенденції до інтеграції з Європейським Союзом. Підприємства аграрного сектору, що є основою продовольчої безпеки країни, повинні враховувати всі ці фактори у своїй діяльності. Під впливом зазначених умов змінюється не лише середовище, в якому функціонують підприємства, а й підходи до управління їх діяльністю. Адаптація до нових економічних, технологічних і соціальних умов вимагає від аграрних підприємств значних зусиль щодо вдосконалення виробничих процесів і управлінських структур.

З огляду на складні умови функціонування аграрного бізнесу, важливою є задача розробки ефективних управлінських стратегій, які б дозволили підприємствам знижувати витрати, підвищувати продуктивність та відповідати високим стандартам якості продукції. Проблеми, пов'язані з ефективним використанням природних ресурсів, інноваціями у технологічних процесах та удосконаленням управлінських підходів, постають перед багатьма аграрними підприємствами. Особливо це важливо для малих і середніх аграрних підприємств, які не завжди мають достатньо ресурсів для швидкої адаптації до змін, що відбуваються.

Враховуючи це, дане дослідження має за мету розглянути сучасні підходи до управління виробничими процесами в аграрному секторі, а також розробити рекомендації для конкретного діючого підприємства, ФГ «Лариса» (Дніпропетровська область), щодо вдосконалення системи управління виробничими процесами.

Метою роботи є дослідження теоретичних і практичних аспектів управління виробничими процесами ФГ «Лариса».

Завдання дослідження включають: аналіз сучасних теорій управління виробництвом в аграрному секторі; оцінка ефективності системи управління на прикладі підприємства ФГ «Лариса»; розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення управлінських процесів та підвищення ефективності діяльності підприємства.

Сучасне управління виробничими процесами в аграрному секторі базується на численних теоріях та підходах. Класична школа управління, що була започаткована такими вченими, як Анрі Файоль і Фредерік Тейлор, акцентує увагу на централізації та стандартизації процесів для підвищення продуктивності праці. Однак у сільському господарстві, де природні фактори та сезонність мають велике значення, ці підходи можуть бути менш ефективними [1].

Сучасні підходи до управління, включаючи системний та ситуаційний підходи, акцентують увагу на гнучкості управлінських структур та їх здатності адаптуватися до змін. Для аграрного сектора важливим є застосування комплексних методів управління, що враховують специфіку виробництва, а також інноваційні технології, які дозволяють підвищити ефективність використання природних ресурсів, скоротити витрати та підвищити конкурентоспроможність.

Сучасне управління аграрними підприємствами передбачає застосування таких методів, як економічний, статистичний аналіз, прогнозування, моделювання, а також методи оцінки ефективності виробничих процесів. Основними принципами є адаптивність до змін у зовнішньому середовищі, гнучкість управлінських рішень, ефективне використання ресурсів та технологій, а також розвиток персоналу через навчання та мотивацію [2].

Інноваційні методи включають впровадження автоматизованих систем управління, застосування інформаційних технологій для моніторингу і контролю процесів, а також використання сучасних технологій для збереження екологічного балансу та підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Однією з основних характеристик аграрного виробництва є його сезонність, що визначається циклічністю виробничих процесів. Сільськогосподарські підприємства часто мають справу з високою мінливістю, спричиненою погодними умовами, що впливають на

врожайність і, як наслідок, на фінансові результати. Таким чином, особливу увагу необхідно приділяти плануванню, яке дозволяє оптимізувати використання ресурсів і знижувати ризики, пов'язані з коливаннями врожайності.

Зовнішні фактори, такі як військовий стан, зміни в державній аграрній політиці, міжнародні ринки, кліматичні умови та глобалізація, значно впливають на розвиток аграрних підприємств. Адаптація до змін у зовнішньому середовищі та створення механізмів для мінімізації негативних впливів є важливими елементами стратегії аграрних підприємств, що дозволяє зберегти їх стабільність і конкурентоспроможність на ринку [3].

ФГ «Лариса» є типовим прикладом приватного аграрного підприємства, що активно функціонує в умовах нестабільного ринкового середовища, що постійно вимагає необхідності адаптації до сучасних нових реалій існування. Основною метою підприємства є забезпечення стабільного виробництва сільськогосподарської продукції та збільшення ефективності роботи через застосування новітніх технологій. Однак на практиці господарство стикається з низкою проблем, таких як сезонність, обмеження ресурсів та нестабільність ринку збуту продукції через проведення широкомасштабних військових дій.

Аналіз системи управління в ФГ «Лариса» показав, що організаційна структура є досить жорсткою і не завжди відповідає вимогам сучасності. Необхідно оптимізувати управлінські процеси, запровадити сучасні інформаційні системи для моніторингу та управління виробничими потоками, а також покращити мотивацію працівників для підвищення продуктивності.

Для покращення ефективності виробництва пропонується:

- впровадження інноваційних технологій для зниження витрат та підвищення якості продукції;
- оптимізація використання природних ресурсів, зокрема шляхом впровадження енергозберігаючих технологій;
- використання автоматизованих систем для моніторингу та прогнозування виробничих процесів;
- поліпшення системи мотивації працівників для досягнення високих результатів і підвищення лояльності до підприємства;
- необхідність оптимізації управлінських процесів.

Встановлено, що аграрні підприємства, зокрема ФГ «Лариса», потребують постійного вдосконалення своїх управлінських практик для

ефективної адаптації до змін у ринковому середовищі та зовнішніх економічних умовах. Розробка чіткої стратегії управління та впровадження сучасних управлінських методів дозволяє досягати високих результатів навіть у складних зовнішньо-економічних умовах.

Висновки. Таким чином, впровадження інноваційних технологій є ключовим чинником для підвищення ефективності управління аграрними підприємствами. Поєднання сучасних технологій управління із оптимізацією використання ресурсів дозволяє значно знизити виробничі витрати, покращити якість продукції та зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Крім того, розвиток кадрового потенціалу та впровадження систем мотивації сприяють зростанню продуктивності праці.

Ефективність та конкурентоспроможності в умовах політико-економічної нестабільності вимагає від агропідприємств прийняття управлінських рішень щодо адаптації до постійно змінюваних зовнішніх умов і дозволяє оперативно реагувати на ринкові зміни, законодавства та соціальних вимог. Нарешті, інтеграція різних компонентів управління – ресурсів, технологій, персоналу та фінансів – створює основу для підвищення рентабельності та зниження ризиків, забезпечуючи «виживання» аграрного сектору.

Список використаних джерел:

1. Адаменко А.В., Харченко Т.О. Обґрунтування управлінських рішень в системі менеджменту підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2018. Вип. 31. - С. 54-56.
2. Печка, С. С., Гарбажій, К., & Кайтанський, І. (2024). Маркетингові інструменти імплементації стратегії диверсифікації діяльності аграрних підприємств. Економіка та суспільство. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4553>
3. Татарчук, А. О. (2023). Зовнішнє середовище функціонування аграрних підприємств Черкаської області в контексті реалізації стратегії управління в умовах війни. Економіка та суспільство, (56). URL: https://journals.kymu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/196?utm_source.com
4. Зось-Кіора, М. В. (2023). Вплив зовнішнього середовища на систему управління земельними ресурсами аграрних підприємств. Економічний дискурс, (4). URL: https://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PolNTU/829/1/19%20Зось_Киор.pdf?utm_source.com

УПРАВЛІННЯ ОПЛАТОЮ ПРАЦІ В СУЧАСНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ

Арестова Ліна Юріївна

бакалавр освітньої програми «Менеджмент організацій»
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Крикун Ольга Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри економіки та менеджменту
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Оплата праці є ключовим елементом у системі мотивації персоналу та ефективного управління людськими ресурсами. В умовах глобалізації, технологічного розвитку та змін у соціально-економічному середовищі організації повинні адаптувати свої підходи до управління заробітною платою, щоб залучати та утримувати талановитих працівників, забезпечуючи при цьому фінансову стабільність підприємства.

Як соціально-економічна категорія, оплата праці виконує дві ключові функції: з одного боку, вона є головним джерелом фінансових надходжень для працівників, що значною мірою впливає на рівень їхнього добробуту. З іншого боку, раціонально організована система оплати праці стимулює персонал до підвищення продуктивності та посилення конкурентоспроможності підприємства, що, своєю чергою, сприяє соціально-економічному розвитку держави [3].

Зростаючий попит на ефективну працю змушує підприємства впроваджувати новітні методи організації заробітної плати. Сучасна система оплати праці на українських підприємствах повинна забезпечувати баланс між інтересами роботодавців, працівників і держави, підтримуючи як соціальні аспекти, так і фінансово-економічну стабільність компанії. Вагомий вплив на продуктивність персоналу має рівень матеріальної мотивації, а також справедливість та прозорість механізму нарахування заробітної плати.

На сьогоднішній день ефективне управління оплатою праці потребує не лише перегляду підходів до її організації, а й удосконалення принципів її формування. Основна увага має бути спрямована на винагороду не лише за відпрацьований час, а й за досягнуті результати (KPI). Саме дохід від реалізації конкретних виробничих чи

інтелектуальних результатів виступає головним критерієм оцінки якості й обсягів виконаної роботи та формує основу особистого фінансового добробуту працівників.

Для того щоб управління оплатою праці було результативним, його необхідно здійснювати послідовно в чотири етапи (рис. 1.)

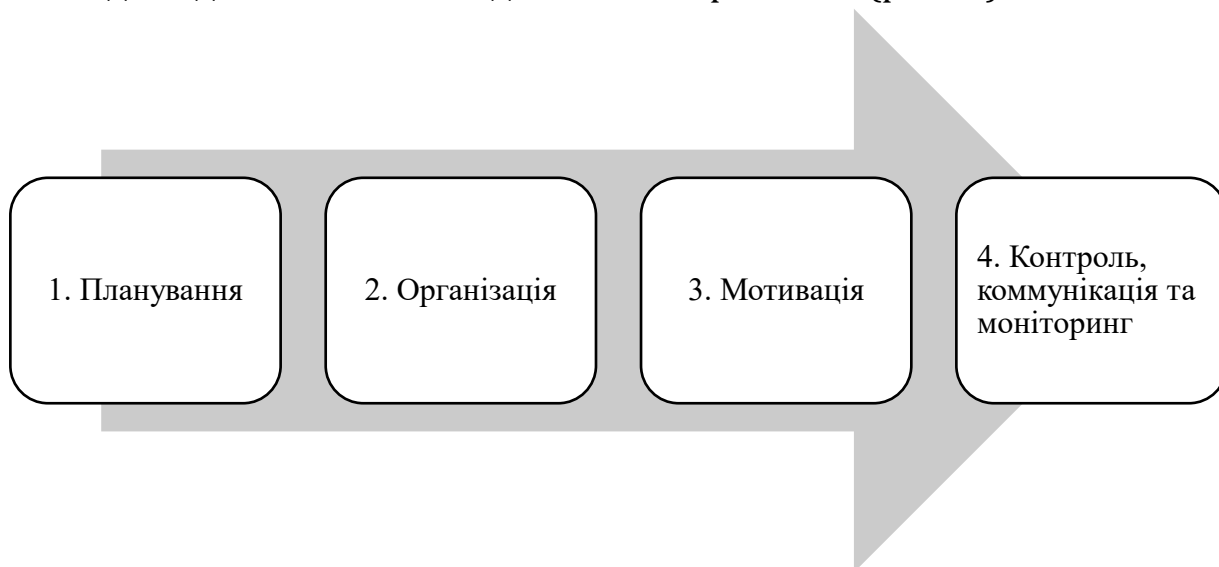

Рис. 1. Процес управління оплатою праці у сучасній організації

Створено автором за джерелом [2]

Управління заробітною платою в сучасних організаціях ґрунтується на кількох важливих принципах [3]:

- справедливість і конкурентоспроможність – рівень заробітної плати повинен відповідати ринковим стандартам та бути справедливим щодо внутрішньої структури організації;
- прозорість – працівники повинні розуміти, як формується їхня заробітна плата та які чинники впливають на її зміну;
- гнучкість – необхідність адаптації оплати праці до змін у зовнішньому середовищі, ринкових тенденціях та специфіці роботи;
- мотиваційний характер – система оплати повинна стимулювати продуктивність, відповідальність та розвиток персоналу.

Система оплати праці складається з кількох компонентів:

- основна заробітна плата – це фіксована сума, яку отримує працівник за виконання своїх функцій;
- додаткові виплати та премії – різні форми матеріального заохочення, такі як бонуси, надбавки та преміальні виплати;
- нематеріальні стимули – можливості для кар'єрного росту, гнучкий графік, додаткові вихідні, навчання за рахунок компанії тощо.

У процесі вдосконалення системи оплати праці на підприємстві доцільно керуватися підходами, які сприятимуть підвищенню його конкурентоспроможності. До таких підходів належать:

1. Система оплати праці повинна забезпечувати не лише відповідний рівень матеріальної винагороди, а й формувати мотивацію працівників до активної участі у досягненні стратегічних цілей підприємства. Оплата праці має бути стимулом до підвищення продуктивності та ініціативності, виходячи за межі виконання лише прямих обов'язків.

2. Заробітна плата повинна корелювати з рівнем інфляції, характерним для економічної ситуації в країні. У разі невідповідності доходів працівників реальній купівельній спроможності, це може негативно вплинути на їхню мотивацію та залученість у діяльність підприємства. Разом із тим, зростання заробітної плати має бути пропорційним до фінансових результатів підприємства, що дозволить створити прозору та зрозумілу систему стимулювання [1].

3. Система оплати праці не повинна обмежуватися лише оцінкою кінцевих результатів роботи, а має враховувати якісне виконання професійних функцій. Важливо передбачити чіткі стандарти, що регулюють поведінку та обсяг обов'язків, включаючи додаткові завдання, які можуть виникати в процесі роботи.

4. Співвідношення рівня оплати між представниками різних професійних груп і кваліфікаційних рівнів має бути справедливим. Чітко визначена система диференціації заробітної плати стимулюватиме працівників до професійного зростання та підвищення ефективності праці [1].

5. Своєчасність виплати заробітної плати є важливим фактором довіри до підприємства. Будь-які затримки негативно впливають на корпоративний імідж, погіршують ставлення працівників до своїх обов'язків та знижують їхню зацікавленість у досягненні виробничих показників.

6. Важливо уникати факторів, які можуть нівелювати стимулюючий ефект заробітної плати. Серед таких факторів можуть бути недоліки в управлінні персоналом, неефективна організація трудового процесу, відсутність можливостей для кар'єрного зростання та розвитку професійних навичок [5].

Крім того, важливу роль у мотивації працівників відіграють не лише матеріальні стимули, а й умови праці, корпоративна культура, можливості для самореалізації та професійного розвитку. Сучасний

підхід до управління персоналом передбачає поєднання фінансового та нематеріального заохочення, що дозволяє підвищити ефективність роботи та забезпечити довготривалу лояльність працівників.

Висновки. Отже, ефективне управління оплатою праці є важливим чинником успіху сучасних організацій. Оптимальна система заробітної плати дозволяє компаніям залучати, мотивувати та утримувати кваліфікованих працівників, а також сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності бізнесу.

В умовах динамічного ринку праці компанії, які застосовують гнучкі та прозорі системи винагороди, мають значну перевагу. Сучасні методи управління заробітною платою включають індивідуальний підхід до компенсацій, нематеріальне стимулювання, використання грейдингових систем та KPI, що дозволяє ефективно розподіляти ресурси та підвищувати мотивацію персоналу.

Крім того, справедливість і ринкова конкурентність оплати праці відіграють вирішальну роль у формуванні корпоративної культури та довіри між роботодавцем і працівниками. Організації, які регулярно аналізують зарплатні тенденції, проводять оцінку ефективності систем мотивації та адаптують компенсаційні пакети до економічних змін, отримують стабільну та лояльну команду.

Впровадження сучасних підходів до управління зарплатою та адаптація до змін у ринку праці забезпечують стійкий розвиток організацій у довгостроковій перспективі, підвищуючи їхню привабливість для талановитих фахівців і сприяючи досягненню стратегічних цілей бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Болгарова А. С. Інноваційні системи оплати праці як фактор підвищення потенціалу підприємства. *Управління інноваційним розвитком на макро-, мезо- та макрорівнях: мат-ли IV наук.-практ. конф.* (Одеса, 7-8 червня 2018 р.); Одеський національний політехнічний університет. Одеса, 2018. С. 227-229.
2. Корольков В. В., Бабенко Д. О. Удосконалення мотиваційного механізму управління персоналом підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. С. 68-73.
3. Складання К. І. Методи удосконалення організації оплати праці на підприємствах: дис....канд.екон. наук: 08.00.04. Запоріжжя, 2017. 218 с.
4. Сучасні тенденції в організації оплати праці в зарубіжних країнах у розрізі систем оплати праці / Н. М. Шмиголь, Д. С. Монастирська, А. А. Антонюк. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2016. № 2. С. 71-75.
5. Сьомченко В. В., Засипко К. О. Заробітна плата як соціально-економічна категорія. *Вісник Запорізького національного університету*. 2016. № 1(29). С. 121-127.

СЕКЦІЯ V. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR CYBERCRIMES IN UKRAINE: MODERN CHALLENGES AND PROSPECTS

Goriev Artur Serhiiovych

Student

*Kryvyi Rih Professional College of Law
of National University "Odesa Law Academy", Ukraine*

Bohatyrova Maryna Oleksandrivna

Teacher-Methodologist

*Kryvyi Rih Professional Law College
of National University "Odesa Law Academy", Ukraine*

Introduction

The modern development of digital technologies has caused the growth of cybercrime, which poses a serious threat to state security, the economy, and the private life of citizens. In the conditions of globalization and digitalization, there is a need to improve the criminal legislation of Ukraine regarding the fight against cybercrimes.

The relevance of this study is due to the growing number of cases of fraud, unauthorized access to information, and cyber attacks on public and private institutions.

Main Part

Definition and Classification of Cybercrimes

Cybercrimes are crimes committed using information technologies aimed at the illegal acquisition, modification, or destruction of data. These crimes can have various motives such as financial gain, espionage, political influence, or simple vandalism. Cybercriminals often use sophisticated methods, including phishing, malware, and social engineering, to achieve their goals. They may operate as individuals or as part of organized criminal groups, making their detection and prosecution more difficult.

Main Types of Cybercrimes:

- Cyberfraud (Article 190 of the Criminal Code of Ukraine): Includes schemes designed to deceive individuals or legal entities to obtain money,

property, or confidential information. Methods of cyberfraud include online scams, identity theft, fake financial transactions, and e-commerce frauds.

- **Unauthorized Access to Information** (Article 361 of the Criminal Code of Ukraine): This crime involves hacking computer networks, databases, or other information systems without proper authorization. Hackers may steal, modify, or destroy data, causing significant harm to businesses, government institutions, and individuals.

- **Use of Malicious Software** (Article 361-1 of the Criminal Code of Ukraine): This category includes the creation, distribution, and use of harmful programs, such as viruses, ransomware, spyware, and trojans. This software can disrupt system operations, steal confidential data, block access to information, or be used for blackmail.

- **Unauthorized Interference with Computer Systems** (Article 362 of the Criminal Code of Ukraine): This type of cybercrime encompasses actions aimed at disrupting the normal functioning of information systems, such as DDoS attacks, data manipulation, sabotage of digital infrastructure, and destruction of critical information.

Global Experience and Reform Prospects

Many countries have already adopted special laws aimed at combating cybercrime. These legal frameworks help establish uniform policy standards and effective countermeasures against digital threats. For example:

- The European Union has developed a Directive on Attacks on Information Systems, which sets common standards for cybersecurity measures and criminalizes cybercrimes. In addition, the EU actively develops cooperation programs between member states for information exchange and coordination of investigations.

- In the United States, the Computer Fraud and Abuse Act (CFAA) serves as a comprehensive legal instrument covering various types of cybercrimes and imposing severe penalties on violators. The U.S. also has specialized agencies, such as the FBI and CISA, that deal with cybersecurity issues and the investigation of digital crimes.

Ukraine needs to take measures to:

- **Harmonize its legislation with international norms:** Adopting best practices from global cybersecurity laws will help Ukraine align its legal framework with international standards and foster cross-border cooperation in the fight against cybercrime.

- **Implement stricter sanctions for cybercrimes:** Strengthening penalties for digital offenses can serve as a deterrent and emphasize the seriousness of

these crimes. It is also important to provide clear gradation of punishments depending on the degree of harm and the level of danger posed by the crime.

- Improve law enforcement training for effective cybercrime investigations: Specialized training programs, international internships, and the establishment of separate cybersecurity units will enhance law enforcement's ability to detect, investigate, and prosecute cybercriminals. It is also essential to involve IT professionals for more effective work in this field.

Conclusions

Cybercrime is one of the greatest threats of modern times. Effective counteraction requires updating legislation, international cooperation, and improving control mechanisms. Ukraine must take international experience into account and implement the latest approaches to investigating and punishing cybercrimes. Furthermore, increasing public awareness of cybersecurity and encouraging cooperation with the private sector can further strengthen the country's protection against digital threats. Only through comprehensive and coordinated efforts can Ukraine ensure a safe digital environment for its citizens and institutions and improve the overall cyber resilience of the state.

References:

1. Criminal Code of Ukraine, Articles 190, 361, 361-1, and 362.
2. Directive (EU) 2013/40/EU of the European Parliament and the Council of 12 August 2013 on attacks against information systems
3. The Computer Fraud and Abuse Act (CFAA), United States.
4. FBI, CISA, and their roles in combating cybercrime in the U.S.
5. European Union Cooperation on Cybersecurity and Digital Threats.

GENDER EQUALITY AND HUMAN RIGHTS IN LEGAL TERMS

Popyk Sofiia Dmytrivna

Student of Kryvyi Rih Professional College of Law
National University "Odesa Law Academy", Ukraine

Bohatyrova Maryna Oleksandrivna

Lecturer-methodist of Kryvyi Rih Professional College of Law
National University "Odesa Law Academy", Ukraine

Introduction. Gender equality is an important aspect of human rights, ensuring equal opportunities and rights for all individuals regardless of their sex. This issue has profound social, economic and political implications, and requires legal regulation at the international and national levels. In this article, we will consider the legal aspects of gender equality, international standards, national legislation and the main challenges on the way to its implementation.

The main part. At the international level, gender equality is enshrined in a number of key documents:

1. Universal Declaration of Human Rights (1948) - proclaims that all people have equal rights and freedoms without any discrimination.
2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (1979) - obliges member states to eliminate all forms of discrimination against women and ensure their rights in all areas of life.
3. Sustainable Development Goals (2015) - one of the goals is to achieve gender equality and empower all women and girls.

These documents create a legal framework to combat gender discrimination and ensure women's rights in various areas.

Many countries have their own laws regulating gender equality. In Ukraine, for example, the Basic Law (Constitution) guarantees equal rights and freedoms for all citizens.

Key legal acts of Ukraine:

- Constitution of Ukraine — Article 24 declares that citizens have equal constitutional rights and freedoms.

The Law of Ukraine "On Ensuring Equal Rights and Opportunities of Women and Men" — defines the main principles of state policy in the field of gender equality.

- The Law of Ukraine "On Prevention and Combating Domestic Violence" — aims to protect the rights of women and children who are victims of violence.

Challenges on the Path to Gender Equality

Despite the existence of legal norms, gender equality remains a challenge. Key challenges include:

1. Stereotypes and cultural barriers - traditional ideas about the roles of women and men often hinder the realization of gender equality.
2. Lack of legal awareness - many people are unaware of their rights or are unable to protect them due to the complexity of legal procedures.
3. Lack of effective control over the implementation of legislation - laws are often not implemented due to lack of resources or insufficient support from the state.

Conclusion. Gender equality is an integral part of human rights, which requires active action from the state, society and each individual. Ensuring equal rights for all is not only a moral obligation, but also a necessary condition for the sustainable development of society.

References:

1. Universal Declaration of Human Rights. The human rights adopted by the United Nations General Assembly of its 183rd meeting, held in Paris on 10 December 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (accessed March 13, 2025)[in English]
2. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. UN. 1979 adopted by the United Nations General Assembly resolution 34/180. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women> (accessed March 14, 2025)[in English]
3. Sustainable Development Goals. UN. 2015. URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals/gender-equality> (accessed March 10, 2025)[in English]
4. Constitution of Ukraine: official. text. Kyiv: KM, 2013. 96 p
5. On ensuring equal rights and opportunities for women and men: Law of Ukraine dated 08.09.2005. No. 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (accessed March 15, 2025)[in Ukrainian]
6. On Preventing and Combating Domestic Violence Verkhovna Rada of Ukraine: Law of Ukraine dated 07.12.2017 № 2229-VIII (Current) URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172229> (accessed March 11, 2025)[in Ukrainian]
7. Gender Equality: Status and Problems in Ukraine. State Statistics Service of Ukraine, Kyiv: 2022. URL: https://ukrstat.gov.ua/putannia_gen_rivn/gend_audyt/2022/zvit_2022.pdf (accessed March 10, 2025)[in Ukrainian]

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ромашенко Катерина Юріївна

здобувач вищої освіти

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Толкач Анжеліка Миколаївна

старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Враховуючи теперішні події в Україні, а саме війну у повному розпалі, виникають певні проблеми призначення та проведення судових експертиз. Актуальність дослідження судової експертизи полягає в забезпеченні справедливості та правосуддя в умовах збройної агресії тому, що збір доказів став набагато складнішим, а потреба в досконалому аналізі значно зросла. Судові експертизи займають основоположне місце у документуванні воєнних злочинних посягань, визначенні винних осіб та відновленні прав потерпілих осіб, що є нагально важливим для сучасного правосуддя.

Так, під судовою експертизою відповідно до ст. 1 ЗУ «Про судову експертизу» необхідно розуміти дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1]. Тобто, судова експертиза проводиться висококваліфікованими особами, відповідно до визначених процедур, з метою отримання достовірної та належної інформації про об'єкт дослідження або певну подію, яка виступає предметом судового розгляду. Дана експертиза може призначатися у будь-якій галузі, а саме: медицина, хімія, балістика, дактилоскопія, а одержана інформація та дані під час дослідження можуть мати визначальне значення для перебігу кримінального процесу в цілому [2, с. 160].

Під час розслідування різних видів злочинів, особливо військових, учасники судово-експертної діяльності, такі як слідчі підрозділи, прокуратура, суд повинні мати необхідний рівень знань, навичок та широкий багаж юридичних знань, які дозволяють їм самостійно розбиратися в усіх питаннях кримінальних справ та процесу. А вже всі

питання, які вимагають спеціальних знань та виходять за межі їх професійних повноважень та обов'язків, мають вирішуватися за допомогою відповідних фахівців (експертів) через проведення експертизи [3, с. 420]. Експертна діяльність повинна базуватися на принципах верховенства, законності, незалежності, об'єктивності та повноти дослідження.

Враховуючи дані Офісу Генерального прокурора України станом на 28.01.2025 року зареєстровано 154151 злочинів агресії та воєнних злочинів (порушення законів та звичаїв війни; планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни; пропаганда війни та інші) та 20444 злочинів проти національної безпеки України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; державна зрада; колабораційна діяльність; пособництво державі-агресору; диверсія та інші) [4]. Враховуючи дані цифри, необхідно зазначити, що судова експертиза, як одна із головних форм використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, є основоположним засобом для підвищення ефективності розслідування та формування доказової бази. Тому, на нашу думку, необхідно розглянути окремі види експертиз, як мають вагоме значення при розслідуванні воєнних протиправних посягань та кількість яких має значно збільшитись на сучасному етапі державотворення та подальшого розвитку країни.

Найбільш актуальною на сьогоднішній день є експертиза зброї та обставин її використання. До об'єктів дослідження відносять вогнепальну зброю та боєприпаси; сліди зброї, пострілу та ситуативні обставини пострілу; гранатомети, міномети, артилерійські гармати; протитанкові ракети, реактивні системи залпового вогню тощо. До основних завдань дослідження експерта належать: встановлення належності об'єктів до вогнепальної зброї; визначення їх виду, моделі, калібру; стану зброї, боєприпасів та придатності їх до використання тощо. Важливим є встановлення групової приналежності боєприпасів, особливо ракет до зброї, що використовується військами РФ. Щодо експертизи вибухових пристроїв, речовин та продуктів вибуху призначається для з'ясування самого факту вибуху пристрою на місці події, належності об'єкта до вибухових пристроїв або боєприпасів, його класифікація та спосіб виготовлення. Під час експертизи вибухових речовин встановлюється: належність об'єкта до вибухових речовин, спосіб виготовлення, наявність мікрослідів і продукту їх розкладу на предметах-носіях тощо [5, с. 9].

Значимою на сьогоднішній день є також проведення будівельно-технічної та оціночно-будівельної експертиз. Адже у період відбудовування об'єктів інфраструктури, житлових будинків, установ, необхідності будівельно-технічної експертизи є незамінними для визначення вартості робіт по ремонту будівельних об'єктів, оцінки ступеня їх пошкодження, визначення розміру завданої матеріальної шкоди тощо. Необхідно зауважити, що будівельно-технічні експертизи можуть додатково призначатися і під час розслідування в подальшому ймовірних розкрадань під час відновлювальних будівельних робіт, зокрема, надаючи відповіді на питання відносно вартості фактично виконаних робіт з реконструкції пошкоджених об'єктів [6, с. 59]. Щодо оціночно-будівельної експертизи, то вона вирішує питання, які є важливими для визначення розмірів компенсації за втрачене житло, визначаючи вартість об'єктів нерухомого майна, додатково установлюючи відповідність виконаної оцінки нерухомого майна вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна та оціночним процедурам [6, с. 59-60].

Не залишається поза увагою експертиза відео-, звукозапису, яка є криміналістичною експертизою, що вміщає в собі декілька напрямків: технічне дослідження матеріалів та засобів відео-, звукозапису; дослідження диктора за фізичними параметрами усного мовлення; акустичних сигналів, середовищ та лінгвістичне дослідження усного мовлення [6, с. 61]. Дана експертиза може вміщувати в собі важливі дані для встановлення механізму заподіяння тілесних ушкоджень, а також, дає формування доказового підґрунтя та притягнення до кримінальної відповідальності винної особи через ідентифікацію особи у відеозаписі. Також, затребуваною на сьогоднішній день є експертиза комп'ютерної техніки та електронних програм, адже через інформаційну війну та хакерські атаки рф, результати даної експертизи можуть відіграти важливе значення для формування доказової бази у перелічених провадженнях.

Через величезну кількість загиблих та постраждалих осіб в Україні дуже стрімко зростає потреба у проведенні значного обсягу судово-медичної досліджень. Як зазначають науковці Д.О. Литвиненко та А.В. Шульженко до них відносять судово-медичну експертизу: трупу для встановлення причин та обставин його смерті; осіб для визначення характеру та тяжкості їхніх тілесних ушкоджень; речових доказів

біологічного походження [3, с. 421]. Судово-медичні експертизи тісно пов'язані з молекулярно-генетичними дослідженнями, які мають на меті визначення причин смерті та ідентифікації загиблих військовослужбовців та цивільних осіб, також з місць масових поховань на деокупованих територіях нашої держави. Варто погодитись з дослідником І. Пирігом, який зазначає, що на разі описане дослідження є актуальним, однак для позитивних та більш чітких результатів потрібні ДНК-ідентифікатори, які є потужним пристроєм для швидкої ідентифікації людини [5, с. 10]. Тому, такими пристроями були забезпечені обласні підрозділи поліції з техніко-криміналістичного забезпечення розслідування, однак масштаби досліджень зростають, а й тому зростає потреба в матеріальному забезпеченні криміналістично-судових установ.

Необхідно зазначити, що в Україні триває перегляд інституту судової експертизи, і внаслідок розвитку нових напрямків експертного дослідження, судова-експертна діяльність розширює свої можливості та використовується не тільки під час досудового розслідування, а й використовується в правоохоронній, господарській та міжнародній сферах діяльності. Це в свою чергу, потребує державного регулювання та формування національної політики у сфері судово-експертної діяльності України [3, с. 421].

Для вдосконалення судово-експертного дослідження під час воєнного стану необхідно: забезпечити експертів сучасними технічними засобами; проводити навчання та тренінги для опанування експертами новітнього обладнання; розширити міжнародне співробітництво; приймати, розробляти нові проекти та вносити зміни до чинних нормативно-правових актів МВС України у сфері експертних досліджень відповідно до викликів сьогодення.

Підсумовуючи, варто додати, що ключове значення експертного дослідження в умовах воєнного стану – забезпечення правосуддя та документування воєнних злочинів. Нові виклики, які постають перед експертами потребують вдосконалення новітніх технологій, правового регулювання та розширення міжнародної співпраці для ефективного функціонування експертних установ та роботи експертів загалом.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 29.01.2025).

2. Венчагова В.М. Проблематика дактилоскопічної експертизи в Україні: реалії під час війни. Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 160-163.
3. Литвиненко Д.О., Шульженко А.В. Судова експертиза під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. 2024. С. 420-422.
4. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. URL: Головна - Офіс Генерального прокурора (дата звернення: 28.01.2025).
5. Пиріг І. Напрямки розвитку судової експертизи з урахуванням умов воєнного стану. Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні. С. 9-10.
6. Грига М.А. Експертні дослідження, актуальні в умовах воєнного стану. Матеріали міжнародної конференції. Проблеми кваліфікації та розслідування кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану. С. 58-62. URL: elar.navs.edu.ua/collections/559bc800-17ef-4829-81e4-611a91079b1c

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ СУДУ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ

Закернична Анастасія Олегівна

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна

Бахновська Ірина Петрівна

ORCID ID: 0000-0002-9236-9424

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна

Анотація. У статті розглядаються правові механізми виконання судових рішень щодо стягнення аліментів в Україні. Аналізуються основні проблеми, що виникають при виконанні таких рішень, зокрема ухилення боржників від сплати, недосконалість виконавчого провадження та недостатня ефективність санкцій. Розглядається нормативно-правова база, яка регулює примусове виконання таких рішень, включаючи Закон України «Про виконавче провадження» та норми Сімейного кодексу України. Окрема увага приділяється ролі приватних і державних виконавців, проблемам їхньої взаємодії з іншими органами влади, а також механізмам, які сприяють ефективному виконанню рішень. Визначено актуальні проблеми та запропоновано шляхи їх вирішення для забезпечення належного захисту прав дітей.

Постановка проблеми. Аліментні зобов'язання є важливим механізмом забезпечення матеріального утримання осіб, які мають право на аліменти, зокрема неповнолітніх дітей, непрацездатних батьків та інших осіб відповідно до законодавства. Судові рішення про стягнення аліментів є обов'язковими для виконання, однак їх реальне впровадження часто стикається з низкою труднощів. Основними проблемами у цій сфері є ухилення боржників від виконання зобов'язань, недостатня ефективність виконавчого провадження, а також обмеженість механізмів впливу на неплатників. У цій статті розглянуто правові аспекти виконання судових рішень про стягнення аліментів, основні проблеми та можливі шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридичні аспекти сплати аліментів досліджувались такими науковцями, як І. В. Жилінкова,

З. В. Ромовська, О. М. Пергамент, Л. В. Красицька, С. Я. Фурса, Л. В. Сапейко.
Є. І. Фурса, В. І. Труба та іншими.

Метою даного дослідження є аналіз основних аспектів виконання рішень суду про стягнення аліментів

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним нормативно-правовим актом, що регулює це питання, є Сімейний кодекс України, який детально прописує право дітей та інших осіб на отримання аліментів. Кодекс встановлює загальні принципи, за якими визначається розмір аліментів, їх нарахування та порядок виплат. Зокрема, він вказує на необхідність встановлення суми, що відповідає фінансовим можливостям платника, і одночасно враховує потреби тих осіб, на користь яких ці платежі призначаються. У разі добровільного виконання зобов'язань, платник має можливість укласти договір з отримувачем аліментів, що може бути нотаріально посвідчений. Це дає можливість визначити деталі сплати, що забезпечує стабільність і прогнозованість для обох сторін [5].

Проте, коли платник ухиляється від сплати або затримує платежі, право на виконання судового рішення для стягнення аліментів надається Закону України «Про виконавче провадження». Цей закон регламентує порядок дій державних та приватних виконавців, визначаючи всі етапи від відкриття виконавчого провадження до завершення стягнення боргу. Виконавче провадження може бути розпочато за заявою стягувача, тобто особи, яка має право на отримання аліментів, або ж за ініціативою суду, якщо він бачить, що стягувач не може отримати виплати через ухилення боржника [6].

Примусовий механізм стягнення включає низку заходів впливу, спрямованих на те, щоб боржник виконав свої зобов'язання. До таких заходів відносяться списання коштів з банківських рахунків боржника, арешт майна, накладання обмежень на виїзд за кордон та інші санкції. Для більш ефективного стягнення можуть бути застосовані й інші методи примусу, наприклад, обмеження на використання транспортних засобів або накладання штрафів. Примусова виплата аліментів може також передбачати залучення до виконання приватних виконавців, які мають право діяти як незалежні представники державної виконавчої служби, але з більш гнучкими умовами роботи.

Аналіз судової практики останніх років свідчить про кілька ключових тенденцій у вирішенні спорів щодо стягнення аліментів.

У справі № 761/12345/23, розглянутій Печерським районним судом м. Києва 15 березня 2023 року, позивачка вимагала стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини у твердій грошовій сумі. Суд задовольнив позов, встановивши розмір аліментів у сумі 2 500 гривень щомісячно, враховуючи інтереси дитини та фінансовий стан відповідача [2].

У справі № 202/6789/23, розглянутій Шевченківським районним судом м. Києва 22 червня 2023 року, відповідач подав позов про зміну способу стягнення аліментів з частки від доходу на тверду грошову суму, обґрунтовуючи це нестабільністю свого заробітку. Суд задовольнив позов, встановивши новий розмір аліментів у сумі 1 800 гривень щомісячно [3].

У справі № 345/9876/23, розглянутій Оболонським районним судом м. Києва 10 вересня 2023 року, позивачка вимагала стягнення аліментів за минулий період, посилаючись на ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків. Суд задовольнив позов частково, стягнувши аліменти за останні три роки, оскільки позивачка не надала доказів про поважні причини несвоєчасного звернення до суду [4].

Ці судові рішення демонструють гнучкість судової практики у питаннях стягнення аліментів, враховуючи індивідуальні обставини кожної справи та забезпечуючи баланс інтересів дитини та батьків.

В свою чергу, однією з основних проблем є навмисне ухилення боржників від виконання аліментних зобов'язань. Боржники можуть змінювати місце проживання, працевлаштовуватись неофіційно або приховувати доходи, що ускладнює процес стягнення коштів. Навіть у випадках офіційного працевлаштування можливе заниження доходів або перехід на роботу з мінімальною заробітною платою для уникнення значних відрахувань.

Ще одним способом ухилення є переведення майна на інших осіб або створення боргів, що унеможливорює його арешт у виконавчому провадженні. Внаслідок цього боржники формально залишаються незаможними, що ускладнює процес стягнення аліментів через майнові санкції.

Державна виконавча служба, яка здійснює примусове виконання рішень про стягнення аліментів, часто стикається з великим навантаженням та недостатньою кількістю ресурсів. Виконавці мають обмежений час для кожної справи, що негативно впливає на

ефективність виконання. Крім того, бюрократичні процедури уповільнюють процес і створюють труднощі для стягувачів.

Приватні виконавці, які можуть здійснювати примусове стягнення аліментів, не завжди зацікавлені в таких справах через їхню відносно невелику економічну привабливість у порівнянні з іншими видами виконавчого провадження. Це призводить до ситуацій, коли стягувачі змушені чекати на виконання рішення тривалий час без гарантій позитивного результату.

Чинне законодавство передбачає різні заходи впливу на боржників, такі як арешт рахунків, обмеження у праві виїзду за кордон, заборона на керування транспортними засобами, а також кримінальна відповідальність за злісне ухилення від сплати аліментів. Проте ці заходи не завжди є ефективними. Деякі боржники знаходять способи обходу санкцій, наприклад, реєструючи автомобілі та інше майно на третіх осіб [1].

Окрім цього, кримінальна відповідальність за ухилення від сплати аліментів застосовується рідко, оскільки доказування умисного ухилення є складним процесом. Внаслідок цього багато боржників продовжують уникати виконання зобов'язань навіть при наявності судового рішення.

Для підвищення ефективності виконання рішень суду щодо стягнення аліментів необхідно вдосконалити законодавство та практику виконавчого провадження, зокрема розглянути кілька ключових напрямків, які допоможуть значно поліпшити ситуацію.

Одним із головних аспектів є посилення відповідальності боржників. Сьогодні в Україні, на жаль, проблема ухилення від сплати аліментів є доволі поширеною. Для вирішення цієї проблеми необхідно розширити застосування кримінальної відповідальності. На даний момент за ухилення від сплати аліментів, що не перевищують певну суму або час, передбачено адміністративну відповідальність. Проте для боржників, які систематично ухиляються від сплати аліментів і мають значну заборгованість, має бути введено більш жорсткі санкції, зокрема, можливість кримінального переслідування. Це дозволить створити додатковий фактор примусу до виконання зобов'язань. Крім того, варто збільшити розмір штрафів для боржників, що дозволить не тільки покращити дисципліну, а й створити певний фінансовий стимул до сплати заборгованості.

Іншим важливим аспектом є покращення механізмів відстеження доходів боржників. Сьогодні однією з основних проблем є те, що багато боржників можуть приховувати свої реальні доходи, що значно ускладнює процес стягнення аліментів. Впровадження системи обміну інформацією між податковими органами, банками та виконавчими службами дозволить створити більш прозору систему, де будь-яка фінансова діяльність боржника буде на виду. Завдяки цьому державні органи зможуть оперативно отримувати дані про доходи платника аліментів, що зменшить можливості для ухилення від сплати.

Одним із найбільш перспективних напрямків є впровадження автоматизованих систем контролю за доходами боржників. Ці системи дозволять державним виконавцям мати в реальному часі доступ до інформації про фінансовий стан боржника, що значно полегшить процес стягнення аліментів. Автоматизовані системи також можуть сприяти значному скороченню адміністративних витрат і часу, що витрачається на перевірку та оновлення інформації про доходи платників [1].

Крім того, важливо звернути увагу на цифровізацію виконавчого провадження. Створення єдиного реєстру боржників з відкритим доступом для стягувачів може значно підвищити рівень прозорості та спростити процес пошуку інформації. Завдяки такому реєстру стягувачі могли б оперативно перевіряти, чи є у боржника заборгованість, і дізнаватися про стан справ по їхній справі. Впровадження електронного контролю за виконанням аліментних зобов'язань дозволить контролювати сплату аліментів через спеціальні онлайн-платформи, що допоможе забезпечити своєчасність та точність виконання зобов'язань. Спрощення процедури подання заяв до виконавчих служб за допомогою електронних ресурсів зробить процес більш доступним і менш затратним для стягувачів.

Ще одним важливим елементом є залучення приватних виконавців до процесу стягнення аліментів. Активне використання приватних виконавців може бути корисним через те, що вони мають більше стимулів для ефективного виконання справ, адже їхня оплата залежить від результатів роботи. Створення для них спеціальних стимулів, наприклад, через надання премій за швидке та ефективне виконання рішень, допоможе підвищити ефективність системи. У свою чергу, це може знизити навантаження на державні виконавчі органи та прискорити процес стягнення аліментів.

Важливим кроком у реформуванні системи стягнення аліментів є розгляд можливості запровадження державної фінансової підтримки для стягувачів, які не можуть отримати аліменти через ухилення боржника. Це може бути державна допомога, яка буде надаватися тим стягувачам, які не мають змоги отримати кошти через невиконання боржниками своїх зобов'язань. Така підтримка дозволить не лише забезпечити базові потреби осіб, що потребують аліментів, а й виступить як додатковий інструмент стимулювання платників до виконання своїх зобов'язань.

Загалом, вдосконалення законодавства, впровадження нових технологій та залучення додаткових механізмів контролю допоможе створити більш ефективну систему стягнення аліментів в Україні. Всі ці заходи дозволять зменшити ухилення від сплати аліментів, забезпечити виконання судових рішень та захистити права осіб, які мають на них право.

Отже, виконання рішень суду про стягнення аліментів є важливим аспектом захисту прав дітей та інших осіб, які мають право на матеріальне утримання. Проте сучасний механізм примусового виконання має низку недоліків, які ускладнюють процес стягнення. Ухилення боржників, недоліки у роботі виконавчих органів та недостатня ефективність санкцій потребують комплексного вирішення. Вдосконалення законодавства, цифровізація процесів та посилення контролю за виконанням аліментних зобов'язань можуть суттєво покращити ситуацію та сприяти реальному забезпеченню прав стягувачів.

Список використаних джерел:

1. Ільченко І. П. Проблеми виконання судових рішень про стягнення аліментів на утримання одного із подружжя за кордоном: юридичні та практичні перешкоди. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2024. №5. С. 163-168.
2. Постанова Печерського районного суду м. Києва у справі № 761/12345/23: Стягнення аліментів на утримання неповнолітньої дитини в твердій грошовій сумі. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/761/12345/23>
3. Постанова Шевченківського районного суду м. Києва у справі № 202/6789/23: Зміна способу стягнення аліментів з частки від доходу на тверду грошову суму. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/202/6789/23>
4. Постанова Оболонського районного суду м. Києва у справі № 345/9876/23: Стягнення аліментів за минулий період. URL: <https://www.reyestr.court.gov.ua/Review/345/9876/23>
5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III станом на 20.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
6. Про виконавче провадження: Закон від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА НА ПРАВОВУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Максим Вікторович Гончар

здобувач вищої освіти, факультет комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Олена Василівна Турута

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Правова система України історично розвивалася під впливом різних правових традицій, проте в XXI столітті її головним орієнтиром стала європейська правова модель. Після обрання Україною європейського вектору розвитку, процес євроінтеграції активно супроводжується масштабними правовими реформами, спрямованими на адаптацію національного законодавства до європейських стандартів та впровадженням європейських цінностей, таких як верховенство права, демократія та захист прав людини, і, відповідно, відмова від радянських наративів. Тож у цьому контексті особливу увагу варто звернути на те, як європейське право впливає на розвиток української правової системи, які можливості воно відкриває та з якими викликами стикається наша країна.

Важливим поворотним моментом для України виступає підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Цей договір відкрив новий етап у реформуванні державної системи, спрямованому на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами та модернізацію традиційних інституцій.

Тож розглянемо основні переваги європейської інтеграції для правової системи України. Перш за все, вона сприяє впровадженню принципу верховенства права, що є однією з ключових переваг. До того ж, зміцнення демократії та захист прав людини мають ключове значення для інтеграції України в європейський правовий простір. Європейські стандарти визначають не лише вимоги до законодавства, але й зобов'язують державу створити умови для реалізації основних прав і свобод. Головні з них – право на життя, свободу, особисту недоторканність особи, вільне пересування, свободу думки, совісті, релігії, виявлення поглядів, мирних зборів й асоціацій, право на

створення сім'ї, повагу до особистого і сімейного життя, право на справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборона дискримінації, катувань, рабства та примусової праці, неприпустимість покарання без закону.

Крім того, за словами І.А. Коваленко, актуальність гармонізації договірних прав також визначається потребою вирішення викликів та проблем, що виникають у зв'язку з глобалізацією та швидкими змінами в економіці та технологіях. Глобальний ринок вимагає єдиної системи правил та стандартів, яка забезпечує ефективну та справедливую взаємодію між суб'єктами господарювання з різних країн [1]. Тобто, євроінтеграція виступає як стратегічна відповідь не лише на внутрішні зміни, але й на глобальні виклики. Впровадження європейських стандартів у національне договірне право допомагає створити зрозуміле та стабільне правове середовище, що значно впливає на економічний розвиток України, наприклад:

- уніфікація правил та стандартів створює сприятливі умови для зарубіжних інвестицій і залучення іноземного капіталу. Завдяки зменшенню ризиків і забезпеченню правової прозорості іноземні інвестори більш охоче вкладають кошти в українську економіку, що сприяє її зростанню;
- застосування сучасних практик у договірних відносинах дозволяє українським компаніям легше адаптуватися до міжнародних вимог, що зміцнює конкурентоспроможність українського бізнесу, відкриваючи нові можливості для розширення ринків;
- забезпечення правової стабільності та передбачуваності зменшує суперечності та невизначеність при укладенні та виконанні договорів, що позитивно впливає на економічну діяльність;
- уніфікація договірних прав відповідно до європейських стандартів сприяє міжнародній співпраці і якісно впливає на економічні зв'язки та бізнес.

Таким чином, євроінтеграція є стратегічним кроком для України – це не лише адаптація законодавства, а й можливість підвищити довіру до української правової системи та посилити її міжнародний авторитет. Необхідність адаптувати національну правову систему до європейських стандартів, вимагає кардинальних змін у правовій практиці та законодавстві. Європейське право значно змінює традиційні українські правові інститути, що відображається у ряді реформ. В судовій практиці застосування європейських норм, таких як захист прав людини,

передбачає більш жорстку відповідальність за порушення цих прав. Спираючись на дослідження Лисенко Г.І. та Волкової С.П., потрібно визнати те, що правозахисна система в Україні ще не спроможна гідно забезпечити своїм громадянам захист прав та свобод, гарантованих Конституцією України. Вирішення даного питання можливе лише за умов належного законодавчого забезпечення та створення ефективного механізму його реалізації, зокрема дотримання стандартів Ради Європи, прецедентної практики Європейського суду, Конституції та законів України [2]. До того ж, спираючись на рішення Європейського суду у справі «Simmenthal SpA», яке визначило, що у разі розбіжностей між нормами європейського права та національного законодавства, пріоритет надається європейським нормам [3], в нашої держави виникає потреба змінити своє національне законодавство, аби відповідати європейським стандартам.

Підсумовуючи сказане вище, доцільно зазначити, що на шляху інтеграції правової системи України в європейський правовий простір, вона стикається з рядом серйозних викликів. По-перше, запровадження європейських норм вимагає значних змін у національному законодавстві, що часто не відповідає реаліям країни та загальній думці громадян цієї країни. Корупція та бюрократичні перепони ускладнюють цей процес, блокуючи ефективні реформи. По-друге, існує опір з боку певних політичних та суспільних груп, які вважають зміни занадто радикальними або загрозливими для їхніх інтересів. Водночас необхідність компромісу між традиціями та європейськими стандартами є важливим аспектом для успішної інтеграції, оскільки попри те, що Україна має свою власну правову та соціальну спадщину, сформовану під впливом різних історичних етапів, зокрема радянського періоду, застосування європейських стандартів є гарним початком для становлення України на шлях демократії та захисту прав людей, насамперед власних громадян.

Список використаних джерел:

1. Коваленко І.А. Вплив європейського права на національне законодавство та необхідність гармонізації договірних прав України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Випуск 78. Частина 1. 2023. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/286352/280250>
2. Волкова С.П., Лисенко Г.І. Вплив рішень європейського суду на правову систему України // Institutional Repository of Vadym Hetman Kyiv National Economic University. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323170.pdf> (дата звернення: 01.04.2025).
3. Van Gend & Loos [1963]: Рішення Суду ЄС 26/62 (витяг) // Європейське право. – 2012. – № 1. – С. 204–209.

ЕКСПЕРТИЗА ВІДЕО- ТА ЗВУКОЗАПИСІВ У РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Долженко Любов

старший судовий експерт

сектору дослідження звуко- та відеозапису

відділу досліджень у сфері інформаційних технологій

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України,
Україна*

Опис проблеми торгівлі людьми на міжнародному та національному рівнях.

Торгівля людьми — це багатовимірне, складне явище, яке на сьогодні визнане одним із найсерйозніших порушень прав людини у світі. За оцінками ООН, щорічно мільйони людей у всьому світі стають жертвами торгівлі людьми, потрапляючи в рабство для сексуальної, трудової або кримінальної експлуатації. Цей злочин не лише завдає значної шкоди особистості, але й руйнує сім'ї, громади, порушує громадський порядок, підриває правову систему та економічну стабільність держав.

Міжнародний аспект торгівлі людьми.

На міжнародному рівні торгівля людьми визнається глобальною проблемою. За оцінками ООН, близько 2,5 мільйона людей у світі щороку потрапляють у рабство або інші форми примусової експлуатації. Торгівля людьми займає третє місце серед найприбутковіших видів організованої злочинності після торгівлі наркотиками і зброєю, приносячи понад 150 мільярдів доларів щорічного доходу. Злочинні групи діють у всіх куточках світу, при цьому жертвами найчастіше стають жінки та діти. Основні маршрути переправлення жертв проходять через кордони країн Азії, Африки, Європи, а також країн Північної та Південної Америки.

Щоб протидіяти цьому явищу, світова спільнота прийняла низку нормативних актів та угод, зокрема *Палермський протокол* до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000), який є базовим міжнародним документом у боротьбі з торгівлею людьми. Протокол визначає торгівлю людьми як залучення, перевезення, передачу, укриття чи отримання людей за допомогою загрози,

застосування сили чи інших форм примусу з метою експлуатації. Протокол закликає країни створювати ефективні механізми для боротьби з торгівлею людьми, захищати жертв та сприяти міжнародній співпраці у розслідуванні таких злочинів.

Ситуація з торгівлею людьми в Україні.

Україна є як країною походження, так і транзитною країною для жертв торгівлі людьми, які зазнають експлуатації як всередині держави, так і за її межами. Проблема торгівлі людьми в Україні особливо загострилася через економічні труднощі, а також політичну нестабільність, пов'язану з військовим конфліктом на сході країни. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), від початку незалежності понад 230 тисяч українців стали жертвами торгівлі людьми. Від 2014 року спостерігається зростання кількості випадків вербування осіб для сексуальної та трудової експлуатації, особливо серед внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України, з початку 2022 року кількість виявлених випадків торгівлі людьми зросла приблизно на 30% у порівнянні з попередніми роками. Український уряд прийняв низку нормативних актів для боротьби з торгівлею людьми, включаючи Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (2011) та створення відповідних структурних підрозділів у МВС і Державній міграційній службі, які спеціалізуються на ідентифікації, захисті та реабілітації жертв.

Однак, попри ці зусилля, ефективність боротьби з торгівлею людьми залишається недостатньою. До основних проблем належать:

- недостатня координація між різними правоохоронними органами, які беруть участь у розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми;
- складнощі в ідентифікації жертв торгівлі людьми, які часто бояться звертатися за допомогою через загрози чи залежність від експлуататорів;
- нестача фінансових і матеріальних ресурсів, необхідних для належного захисту жертв та проведення повноцінних розслідувань;
- правова та технічна складність збору доказів, особливо у випадках міжнародної торгівлі людьми, що потребує співпраці з іноземними органами правопорядку.

Торгівля людьми залишається однією з головних загроз сучасного суспільства як у світі, так і в Україні. Цей злочин порушує фундаментальні

права людини, викликає значний суспільний резонанс і вимагає системного підходу для ефективної протидії. Запровадження сучасних технологій експертизи цифрових доказів, таких як відео- та аудіозаписи, створює нові можливості для виявлення і доведення вини підозрюваних у таких справах, а також для захисту жертв від повторної експлуатації та покращення координації між національними та міжнародними структурами.

Мета дослідження.

Метою цього дослідження є вивчення та аналіз можливостей використання експертизи відео- та аудіозаписів у розслідуванні злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

Результати цього дослідження можуть допомогти підвищити ефективність використання цифрових доказів у розслідуваннях, забезпечити надійний захист постраждалих від торгівлі людьми та посилити правове підґрунтя для їхнього захисту, а також сприяти вдосконаленню існуючих методик цифрової експертизи для протидії подібним злочинам.

Короткий огляд сучасних технологій цифрової експертизи.

З появою новітніх цифрових технологій і розширенням доступу до гаджетів, відео- та аудіозаписів, цифрова експертиза стала ключовим інструментом у кримінальному слідстві. Цифрові експертизи дозволяють визначати автентичність записів, ідентифікувати учасників подій, виявляти приховані деталі й навіть розкривати замасковані сліди фальсифікації. Сучасні технології, що застосовуються в цьому процесі, включають:

1. біометричний аналіз – використовуються для ідентифікації осіб на основі унікальних фізичних характеристик, таких як обличчя, відбитки пальців, райдужка ока чи голос. Системи розпізнавання обличчя дозволяють зіставити зображення підозрюваних з базами даних або відеозаписами з місць злочину. Наприклад:

- розпізнавання обличчя використовується для автоматизованого ідентифікації осіб на записах відеоспостереження.
- розпізнавання голосу — це фоноскопичний аналіз, що дозволяє ідентифікувати людину за голосом, що корисно у випадках телефонних розмов, записаних аудіоматеріалів або прихованого аудіоспостереження.

2. Аналіз метаданих. Метадані цифрових файлів містять інформацію про умови створення запису, зокрема дату, місце, використаний пристрій

тощо. Це дозволяє визначити, коли та на якому пристрої був зроблений запис, що може бути критичним для розслідування.

3. Інструменти фальсифікації та виявлення змін.

Щоб визначити, чи був запис змінений або відредагований, використовуються інструменти аналізу автентичності цифрових даних. Такі технології дозволяють визначити будь-яке втручання в запис:

- аналіз цифрових слідів — виявлення ознак монтажу, зміни звуку чи зображення, застосування фільтрів чи ретуші;
- аналіз частотних характеристик аудіо- та відеофайлів для виявлення штучних вставок або маніпуляцій.

4. Технології штучного інтелекту (ШІ) та машинного навчання значно покращили можливості цифрової експертизи, дозволяючи автоматизувати процеси розпізнавання облич, голосів і подій.

5. Фоноскопична експертиза – є основою експертизи аудіозаписів. Він дозволяє не тільки ідентифікувати голос, але й досліджувати його для встановлення психологічного стану, акценту, місця походження особи. Це досягається за допомогою спектрального аналізу голосу, аналізу тембру, інтонації та інших характеристик.

Ідентифікація за голосом

Аудіозаписи також можуть слугувати цінним інструментом для ідентифікації осіб у справах торгівлі людьми. Аналіз голосу дозволяє визначити індивідуальні характеристики голосу, такі як тембр, висота звуку, інтонація та акцент, які є унікальними для кожної людини. Ідентифікація за голосом здійснюється за допомогою систем, що порівнюють голосові відбитки з наявною базою даних, і допомагає:

- встановити особу підозрюваних і потерпілих, навіть якщо вони намагаються приховати свій голос або спілкуються за допомогою телефону;
- підтвердити особу в записах, де особа спілкується з іншими учасниками злочину;
- виявити динаміку комунікації та визначити роль кожного учасника, зокрема у випадках організованих груп, що займаються торгівлею людьми.

Ідентифікація за голосом ефективна у випадках, коли є доступ до записів телефонних розмов або інших аудіоматеріалів, які можуть свідчити про вербування або залякування жертв.

Виявлення маніпуляцій та підробок у відео- та звукозаписах.

Виявлення маніпуляцій та підробок у відео- та звукозаписах є важливим завданням під час розслідування кримінальних справ, зокрема справ, пов'язаних із торгівлею людьми. Маніпуляції можуть використовуватися для підробки доказів або спроби приховати злочинні дії. Оскільки сучасні технології дозволяють легко редагувати та змінювати аудіо- та відеоматеріали, важливо мати надійні методи та інструменти для підтвердження автентичності записів.

Типи маніпуляцій у відео- та звукозаписах:

Найпоширенішими типами маніпуляцій є:

- монтаж (зміна послідовності кадрів у відео чи звуків в аудіо, видалення або додавання нових фрагментів);
- зміна голосу за допомогою технологій глибинного навчання (deepfake), які можуть створити реалістичні копії голосу конкретних осіб;
- змінення швидкості відтворення (сповільнення чи прискорення), що може створювати хибне враження про поведінку осіб;
- додавання або видалення звуків в аудіозаписах, щоб замаскувати важливі деталі або змінити контекст.

Методи виявлення маніпуляцій у відеозаписах.

Для аналізу відеозаписів використовуються наступні технології:

- аналіз метаданих: метадані відеофайлів можуть містити інформацію про час і дату запису, пристрій, яким був створений запис, а також деталі редагування. Непослідовності в метаданих можуть свідчити про підробку;
- перевірка кадрів на спотворення та шви: при монтажі часто залишаються незначні, але помітні шви або спотворення між кадрами, що можуть виявлятися за допомогою аналізу.
- аналіз освітлення і тіней: штучно додані або видалені об'єкти можуть відрізнятися за освітленням і тінями, що дає змогу виявити підробку.

Методи виявлення маніпуляцій у звукозаписах.

Аналіз аудіозаписів включає такі методи:

- аналіз спектрограми: спектрограма показує частотні характеристики звуку. Маніпуляції можуть залишити відбиток у вигляді змінених частотних характеристик, що свідчить про редагування;
- аналіз шумів та артефактів: підроблені аудіофайли часто містять неприродні шуми або артефакти, що виникають через монтаж або використання генераторів голосу;

- ідентифікація та перевірка голосових відбитків: для ідентифікації зміни голосу застосовується порівняння голосових характеристик, таких як тональність, інтонація та тембр, що дозволяє виявити використання технологій зміни голосу;

- техніка "аналіз затухань": вона допомагає визначити, чи було аудіо склеєне з декількох фрагментів, за рахунок аналізу того, як звук згасає або підсилюється між фрагментами.

Інструменти для виявлення маніпуляцій

Сучасні інструменти та програмне забезпечення дозволяють ефективно виявляти підробки:

- Amped Authenticate: програмне забезпечення, яке аналізує метадані та шуми у відео, виявляючи сліди монтажу;

- Cortex: платформа для аналізу аудіозаписів, яка може виявляти аномалії в спектрограмі та аналізувати голосові характеристики;

- Adobe Photoshop і Premiere Forensics: спеціальні форензичні версії цих програм використовуються для аналізу підробок у зображеннях і відео.

Висновки.

Експертиза відео- та аудіозаписів є потужним інструментом у боротьбі з торгівлею людьми, дозволяючи встановлювати факти злочинної діяльності, ідентифікувати особи та виявляти ознаки маніпуляцій у цифрових доказах. Завдяки сучасним технологіям аналізу цифрових даних правоохоронні органи мають змогу:

1. ідентифікувати жертв та злочинців за допомогою технологій розпізнавання голосу, що є важливим у випадках, коли злочинці намагаються приховати свою особу;

2. відслідковувати переміщення осіб та встановлювати зв'язок між учасниками злочинних мереж за допомогою аналізу кадрів із систем відеоспостереження, які можуть фіксувати взаємодію потерпілих з підозрюваними;

3. виявляти маніпуляції у записах – завдяки використанню методів аналізу метаданих, спектрального аналізу та аналізу цифрового шуму можливо ідентифікувати монтаж або підробки, які могли бути використані для зміни змісту записів або викривлення фактів;

4. збирати докази та підтверджувати їхню достовірність – експертиза цифрових доказів допомагає забезпечити юридичну надійність записів, надаючи чіткий доказовий матеріал, який

приймається судами при розгляді справ про торгівлю людьми.

Загалом, можливості експертизи відео- та аудіозаписів значно посилюють можливість правосуддя в розслідуванні та доведенні справ, пов'язаних із торгівлею людьми. Тим не менш, необхідно продовжувати розвивати технології та вдосконалювати процедури збору, аналізу та зберігання цифрових доказів, щоб забезпечити їхню максимальну надійність і відповідність законодавчим стандартам.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна організація з міграції. Звіт про ситуацію з торгівлею людьми у світі та Україні. <https://iom.int/>
2. ООН Управління з наркотиків і злочинності (UNODC). Глобальний звіт про торгівлю людьми, 2023. <https://www.unodc.org/>
3. Закон України "Про протидію торгівлі людьми". Відомості Верховної Ради України, 2011 р., № 46, ст. 512.
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 255 від 25.04.2019. Про затвердження інструкцій щодо проведення експертизи відео- та звукозаписів.
5. А. С. Гуржій, В. А. Тарасенко. «Методики проведення експертиз аудіо- та відеозаписів у розслідуванні кримінальних справ», Журнал правових досліджень, 2022.
6. Кримінально-процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 9-10, ст. 8.
7. Дані Державної прикордонної служби України щодо виявлення ідентифікованих жертв торгівлі людьми, 2023 рік. <https://dpsu.gov.ua/>

ЗАРОДЖЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНІ (1991-2010): КЛЮЧОВІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Кандиба Євгеній Станіславович

ORCID ID: 0009-0006-1570-6091

аспірант кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумський державний університет, Україна

Формування альтернативних механізмів вирішення спорів у вітчизняній правовій системі розпочалося з впровадження процедур мирного врегулювання трудових конфліктів. Визначальним етапом став Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» 1997 року, який фактично впровадив сутнісні елементи медіації, передбачивши участь нейтральної третьої сторони для досягнення компромісу між працівниками та роботодавцями.

Указ Президента України від 17 листопада 1998 року створив Національну службу посередництва і примирення – перший державний орган з медіаційними функціями. Цей акт легітимізував посередництво як механізм мирного вирішення конфліктів, забезпечив його адаптацію до регіональних умов через децентралізовану структуру та створив підґрунтя для професіоналізації медіаційної діяльності [1].

Ухвалення у 2004 році Цивільного процесуального кодексу України, який передбачив можливість укладення мирової угоди на будь-якій стадії цивільного процесу, створило певне підґрунтя для впровадження принципів медіації в цивільне судочинство [2]. Подібні норми були закріплені і в Господарському процесуальному кодексі України

Перша спроба комплексного законодавчого регулювання медіації в Україні відбулася у 2010 році, коли у Верховній Раді було зареєстровано проєкт Закону України «Про медіацію» (реєстр. № 7481 від 17 грудня 2010 року) [3]. Законопроєкт визначав медіацію як «процедуру примирення конфліктуючих сторін шляхом їх вступу в добровільні переговори з допомогою третьої сторони – посередника (медіатора) з метою досягнення взаємопорозуміння та врегулювання конфлікту». Документ окреслював сферу застосування медіації, статус медіатора, процедурні

аспекти та правовий статус медіаційної угоди, проте не був прийнятий через закінчення каденції парламенту.

Висновки. Становлення інституту медіації в Україні протягом 1991-2010 років відбувалося шляхом поступової еволюції від окремих законодавчих ініціатив до системного підходу в альтернативному вирішенні спорів. Процес характеризувався розвитком нормативно-правової бази з урахуванням національних особливостей, що створило фундамент для подальшої інституціоналізації медіації в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про утворення Національної служби посередництва і примирення : Указ Президента України № 1258/98 від 17 листопада 1998 р. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/191529__567065
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Про медіацію : проект Закону України № 7481 від 17 грудня 2010 р. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=39276&pf35401=189044>

ЗУПИНЕННЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕДУРА

Коваль Тетяна

4 курс, група ПР-42д

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Ірина Бахновська

кандидат юридичних наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Виконавче провадження є завершальною стадією судового процесу, яка забезпечує реальне виконання рішень суду та інших юрисдикційних органів. Однак у певних випадках подальше виконання судового рішення може бути тимчасово припинене. Інститут зупинення виконавчого провадження відіграє важливу роль у балансуванні інтересів сторін, запобіганні можливим порушенням прав боржника чи стягувача та забезпеченні справедливого судового розгляду.

Проблематика зупинення виконавчого провадження завжди посідала вагоме місце в системі загальних проблем цивільного процесу, свідченням чому є численні наукові праці, присвячені окресленій тематиці, серед яких можна виділити роботи таких вчених як В.С. Войтовський, К.В. Гусаров, В.В. Комаров, А.О. Лесько, А.В. Помазанов, О.А. Тимошенко та інших.

Метою даного дослідження є аналіз підстав та процедур зупинення виконавчого провадження.

Виконавче провадження - це процес примусового виконання рішення суду або іншого органу, який має правову силу, за допомогою державного виконавця. Це процедура, під час якої здійснюються заходи, спрямовані на виконання обов'язків, визначених судовими рішеннями, постановами чи іншими актами, що підлягають виконанню [3].

Зазвичай виконавче провадження ініціюється на підставі виконавчого листа або іншого виконавчого документа, який видається після ухвалення рішення суду чи іншого органу. Державний виконавець має право використовувати різні способи для виконання рішення, включаючи накладення арешту на майно боржника, його продаж або інші заходи.

Зупинення виконавчого провадження відбувається у випадках, коли подальше його здійснення стає неможливим або може завдати істотної шкоди сторонам процесу. Законодавство визначає різні підстави, серед яких значне місце займають процесуальні моменти, пов'язані з переглядом рішень суду, поданням скарг, а також обставини, що унеможливають виконання рішення в силу зовнішніх факторів [2].

Однією з найпоширеніших підстав для зупинення є оскарження рішень або дій виконавця. Якщо боржник або інші зацікавлені особи подають скаргу до суду щодо законності дій виконавця або самого виконавчого документа, це може стати підставою для тимчасового припинення примусових заходів. У таких випадках суд оцінює обґрунтованість скарги та ухвалює рішення про зупинення виконання до остаточного розгляду справи [1].

Також зупинення може бути пов'язане з банкрутством боржника. У ситуації, коли юридична особа або фізична особа-підприємець перебуває у процедурі банкрутства, виконавче провадження щодо її зобов'язань може бути призупинене до визначення порядку задоволення вимог кредиторів відповідно до законодавства про банкрутство.

Окремим випадком є необхідність звернення до міжнародних установ або судових органів, якщо виконання рішення залежить від тлумачення норм міжнародного права. Такі ситуації часто виникають у сфері комерційного та інвестиційного арбітражу.

Процедура зупинення виконавчого провадження залежить від органу, який ухвалює відповідне рішення. Виконавець може самостійно винести постанову про зупинення у разі виявлення законних підстав або за ухвалою суду. Крім того, суди можуть зупиняти виконавче провадження в рамках розгляду справи за скаргою на виконавчі дії або за заявою сторони.

Після ухвалення рішення про зупинення виконавчого провадження виконавець має повідомити про це сторони та вжити заходів для призупинення примусових дій. Це може включати скасування арешту на майно, припинення реалізації активів або повернення грошових коштів. Водночас, виконавець повинен забезпечити збереження майна чи інших об'єктів виконання, аби після усунення підстав для зупинення вони могли бути використані для задоволення вимог стягувача.

Зупинене виконавче провадження може бути відновлене після усунення обставин, які слугували причиною його призупинення.

Відновлення здійснюється на підставі постанови виконавця або судової ухвали, якщо зникли підстави для подальшого призупинення виконання.

Практика зупинення виконавчого провадження демонструє низку проблем, які впливають на ефективність виконання судових рішень. Однією з ключових проблем є можливість зловживання правом на оскарження виконавчих дій, коли боржники використовують подання численних скарг як спосіб уникнення виконання зобов'язань. У таких випадках зупинення провадження може затягуватися на тривалий період, що негативно впливає на права стягувачів.

Крім того, в законодавстві відсутня чітка регламентація строків розгляду заяв про зупинення виконавчого провадження, що створює простір для затягування процесу. Удосконалення законодавчих норм у цій сфері могло б включати встановлення конкретних строків розгляду таких заяв, а також посилення контролю за дотриманням строків виконання судових рішень [4].

З метою підвищення ефективності виконавчого провадження важливо також запровадити механізми електронного моніторингу стану виконавчих проваджень, що дозволить зменшити ризики корупційних зловживань та забезпечити оперативний контроль за дотриманням строків виконання рішень.

Отже, зупинення виконавчого провадження є необхідним інструментом правового регулювання, що сприяє захисту прав сторін та забезпеченню справедливого виконання судових рішень. Однак існуючі прогалини у правовому регулюванні та практика зловживань вимагають подальшого вдосконалення законодавства, щоб забезпечити баланс інтересів боржників та стягувачів. Запровадження чітких строків розгляду заяв, посилення контролю за правомірністю зупинення та використання цифрових технологій у виконавчому провадженні може значно підвищити його ефективність.

Список використаних джерел:

1. Діденко Л. В. Цивільне право та процес : навчально-методичний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 110 с
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України прийнятий Верховною Радою України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Про виконавче провадження: Закон від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>
4. Ясинка М. М. Цивільний процес України: підручник. Київ. : Алерта, 2019. 744 с.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ НЕБАНКІВСЬКИХ НАДАВАЧІВ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ

Поляков Олександр Петрович

доктор філософії, юрист

ТОВ «ЄВРОПЕЙСЬКА ПЛАТІЖНА СИСТЕМА», Україна

Система управління ризиками в небанківських надавачах платіжних послуг покликана забезпечувати сталий розвиток підприємства та запобігати виникненню збитків, погіршенню ділової репутації та іншим негативних наслідкам. Водночас система управління ризиками, як і будь-яка система, є багатокомпонентним процесом та включає в себе різноманітні компоненти різного ступеня важливості. О.Чечуліна при дослідженні управління ризиками як компонента системи внутрішнього контролю звертається до концептуальних основ управління ризиками COSO, відповідно до яких процес управління ризиками складається з восьми взаємозв'язаних компонентів: внутрішнє середовище, постановка цілей, визначення подій, оцінка ризиків, реагування на ризик, засоби контролю, інформація і комунікації, моніторинг. [1, с.41] Водночас якщо аналізувати саме систему, а не процес управління, то очевидно, що всі компоненти управління ризиками: по – перше, здійснюються відповідними працівниками і в межах виконання ними визначених посадових обов'язків; по-друге, мають своє документальне вираження у вигляді внутрішньої документації підприємства; по-третє, здійснюються в рамках горизонтальної і вертикальної комунікації, а також комунікації з третіми особами.

Насамперед чинне законодавство України вимагає наявності в організаційній структурі небанківських надавачів платіжних послуг структурних підрозділів чи осіб, які будуть виконувати обов'язки щодо управління ризиками та нести відповідальність за належну побудову і функціонування системи управління ризиками. Так, Положення про вимоги до системи управління надавача фінансових платіжних послуг, затверджене Постановою Правління НБУ від 10 жовтня 2024 року № 123, встановлює, що надавач фінансових платіжних послуг зобов'язаний створити у своїй структурі окремі підрозділи внутрішнього аудиту, з

управління ризиками та контролю за дотриманням норм (комплаєнс) або покласти виконання відповідних функцій на внутрішнього аудитора / головного внутрішнього аудитора, головного ризик-менеджера, головного комплаєнс-менеджера та забезпечити їх належними ресурсами для ефективного та належного виконання їхніх функцій. [2] Відповідно першою і чи не найголовнішою складовою частиною системою є фахівці в сфері управління ризиками, які володіють навичками та досвідом, а також необхідним інструментарієм, для виконання функцій управління ризиками. В цьому напрямку від кожного підприємства вимагається докладати зусиль в пошуку професіоналів в сфері ризик-менеджменту та забезпечувати на постійній основі підвищення кваліфікації такими працівниками. Система має постійно вдосконалюватись та впроваджувати нові підходи, нове бачення до притаманних діяльності підприємства ризикам. Вказане передусім забезпечується шляхом перманентного відвідування профільних навчальних заходів, а також внутрішніми навчальними заходами всередині колективу.

Наступним важливим компонентом системи управління ризиками є розробка та впровадження внутрішньої документації з описом процесів управління ризиками, меж повноважень та відповідальності працівників. Ключовими внутрішніми документами в цій частині є: стратегія управління ризиками, декларація схильності до ризиків, політики управління ризиками, посадові інструкції відповідних працівників. Кожен із зазначених документів регулює та визначає окрему частину процесів управління ризиками:

- стратегія управління ризиками надавача фінансових платіжних послуг обов'язково повинна містити: 1) основні цілі управління ризиками; 2) перелік суттєвих ризиків із зазначенням видів операцій, які генерують ці ризики; 3) принципи та підходи щодо визначення прийняттого співвідношення дохідності та ризиків; 4) загальні принципи управління ризиками;

- декларація схильності до ризиків визначає: 1) рівень ризик-апетиту, який повинен узгоджуватись із загальною стратегією (стратегією розвитку) надавача фінансових платіжних послуг та впроваджуватися в його діяльність; 2) види ризиків, щодо яких надавач фінансових платіжних послуг прийняв рішення про доцільність / необхідність їх утримання з метою досягнення його стратегічних цілей

та виконання плану діяльності надавача фінансових платіжних послуг; 3) види ризиків, яких надавач фінансових платіжних послуг повинен уникати.

- політика управління ризиками надавача фінансових платіжних послуг повинна містити: 1) визначення та класифікацію ризиків, включаючи інші визначені надавачем фінансових платіжних послуг суттєві ризики, притаманні діяльності надавача фінансових платіжних послуг, за видами ризиків; 2) перелік видів ризиків; 3) процеси та інструменти щодо виявлення, вимірювання (оцінки), моніторингу, контролю та звітування щодо ризиків, включаючи критерії суттєвості, що застосовуються надавачем фінансових платіжних послуг до нових ризиків, порядок їх виявлення та пом'якшення; 4) ліміти ризиків за визначеними надавачем фінансових платіжних послуг видами ризиків відповідно до ризик-апетиту надавача фінансових платіжних послуг та порядок контролю за їх дотриманням; 5) методи, інструменти, положення, методичні вказівки, ключові припущення та обмеження в управлінні ризиками; 6) зміст та форму звітності щодо ризиків, порядок і періодичність / терміни її надання користувачам; 7) процедуру ескалації ризиків, що встановлює порядок інформування про порушення лімітів ризиків, ризик-апетиту; 8) процес погодження змін до стратегії управління ризиками, декларації схильності до ризику, лімітів ризиків; 9) положення, що регламентують діяльність підрозділу з управління ризиками; 10) підходи щодо здійснення стрес-тестування. [2]

Окремим компонентом в системі управління ризиками слід виділити належну зовнішню і внутрішню комунікацію з питань управління ризиками. Внутрішня комунікація полягає в: ескалації підозр та інцидентів ризику від працівників до фахівців в сфері ризик-менеджменту, звітуванню щодо ризиків учасникам підприємства, звітування на періодичній основі структурними підрозділами щодо ситуацій та випадків ризиків в межах таких структурних підрозділів тощо. Від підприємства в цьому напрямку вимагається забезпечити ефективні канали комунікації, такі як корпоративна електронна пошта, корпоративний мережевий ресурс, а також довести до відома кожного працівника підприємства інформацію щодо таких каналів комунікації та типові форми звернень. Зовнішня комунікація полягає в обміні досвідом і практичними кейсами з іншими учасниками платіжного ринку та з Національним банком України як регулятором, а також залучення

зовнішніх експертів та аудиторів для поліпшення окремих процесів в сфері управління ризиками та виявлення недоліків в цій сфері.

Таким чином, система управління ризиками є дійсно комплексним та багатокомпонентним процесом. Відповідно від небанківських надавачів платіжних послуг вимагається забезпечувати функціонування та вдосконалення кожної частини такої системи: від розробки та впровадження внутрішніх нормативних документів до розбудови здорового мікроклімату в колективі і налагодження повноцінної комунікації між різними ланками внутрішнього контролю.

Список використаних джерел:

1. Чечуліна О. О. Управління ризиками як компонента системи внутрішнього контролю державних установ / О. О. Чечуліна // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. - 2011. - № 130. - С. 40-42. URL: http://bulletin-econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/01/130_12.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
2. Положення про вимоги до системи управління надавача фінансових платіжних послуг: Постанова Правління НБУ від 10.10.2024 року № 123. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0123500-24#top> (дата звернення: 01.04.2025).

МЕДІАЦІЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Марина Юрій Юрійович

ORCID ID: 0000-0001-6375-5118

Аспірант

Університет економіки та права «КРОК», Україна

Відповідно до частини 5 статті 55 Конституції України, кожен має право захищати свої права та свободи від порушень та протиправних посягань будь-якими не забороненими законом способами. Застосування класичного підходу шляхом звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів є тривалим процесом. Саме тому використання альтернативних способів вирішення спорів (конфліктів) є позитивним кроком у правовому суспільстві.

Специфікою альтернативного вирішення спорів є використання цього способу захисту прав поза судовими процесами. Однак найпоширенішим є медіація, оскільки саме в ході процедури медіації сторони самостійно контролюють процес та вирішують суперечку (конфлікт).

Більше того, деякі вчені вважають, що для розвитку та ефективного впровадження медіації в Україні необхідно зосередитись на процесуальних аспектах медіації під час примирення сторін спору (конфлікту) та контролю за виконанням сторонами медіативної угоди. Для досягнення кінцевої мети знадобиться час на виявлення недоліків та прогалин у правовому механізмі регулювання медіації.

Принципи медіації не лише відображають її об'єктивні властивості, а й втілюють суб'єктивне та об'єктивне сприйняття медіації суспільством, враховують досвід медіації у різних країнах, менталітет населення та правові традиції конкретної держави [3, с. 247].

Однак, відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим військового стану», реалізація громадянами вищевказаних прав може бути обмежена на визначений термін. З 24 лютого 2022 року на території України запроваджено та діє військовий стан.

В умовах правового режиму військового стану суди, органи та установи юстиції діють виключно на підставі, в межах своїх повноважень та в порядку, встановлених Конституцією України та законами України (стаття 12-2 Закону України «Про правовий режим військового стану»). Іншими словами, цивільне судочинство триває на період військового стану, однак згідно з пунктом 2 частини першої статті 251 Цивільного кодексу України (далі – ЦПК) суд припиняє провадження у справі, якщо сторона або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, є військовослужбовцем Збройних Сил України чи інших військових формувань, створених відповідно до закону, які переводяться на військовий стан або залучаються до проведення антитерористичної операції до закінчення строку такої служби (пункт 2 частини першої статті 253 Цивільного кодексу України). У своїх Роз'ясненнях Верховний Суд зазначає, що у разі виникнення загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників суду та суддів негайно приймаються рішення про зупинення діяльності конкретного суду. Якщо суд не припинив провадження судочинства, сторони мають можливість клопотати про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференцзв'язку з використанням будь-яких технічних засобів, у тому числі власних. Тому є ризики обмеження доступу до правосуддя. Вирішення громадянської суперечки за участю медіатора відповідно до Закону не має обмежень на реалізацію таких прав. Крім того, сторони можуть вирішувати свої цивільні суперечки без урахування вимог територіальної підсудності, передбачених Цивільним кодексом України.

Однією з підстав правомірності затвердження альтернативного вирішення громадянського спору (конфлікту) шляхом проведення медіації є укладення угоди. Однак законодавець у пунктах 1, 3 частини 1 статті 1 Закону передбачив укладання: 1) угоди про проведення медіації, предметом якої є надання послуг із проведення медіації, сторонами якої є сторони громадянського спору (конфлікту) та медіатор; 2) угоди про проведення медіації - письмової угоди між учасниками правовідносин про спосіб врегулювання всіх або окремих конфліктів (спорів), які виникли або можуть виникнути між ними шляхом проведення медіації. Законодавець також передбачає можливість укладання угоди про проведення медіації у вигляді медіативного застереження у договорі або у вигляді окремої угоди. За загальним правилом, медіативна угода у

договорі оформляється у вигляді окремого пункту, розділу або параграфу у укладеному сторонами договорі для забезпечення правової визначеності щодо дій кожної зі сторін у разі виникнення між ними конфліктів (спорів) щодо виконання договірної зобов'язання, що є предметом укладеного між ними договору, а медіативну угоду – у вигляді самостійного документа, в якому фіксується угода сторін про проведення медіації [2, с. 53].

Аналізуючи законодавчу конструкцію поняття «медіативна угода», можна підтримати вчених, які розглядають її як вид правочину або цивільно-правового договору, який може втілюватися у: 1) підставі виникнення, зміни та припинення суспільних відносин; 2) певну дію, що має відповідні ознаки; 3) динамічні відносини в період існування договірних відносин; 4) документ як форму прояву суспільно значущої поведінки; 5) спосіб реалізації правосуб'єктності учасників процедури медіації; 6) спосіб досягнення юридично значущого результату цього виду альтернативної форми вирішення спорів [4, с. 102; 2, с. 54].

Крім того, ми згодні з думкою вчених, які вважають за доцільне уніфікацію термінів у Законі. Наприклад, нині Закон ділить медіативну угоду на дві групи договорів. Одна група угод спрямована на встановлення медіативних відносин та їх супровід на різних стадіях медіації (угода сторін спору про згоду на медіацію та угоду про медіацію між сторонами спору та медіатором). Друга група угод, які укладаються у зв'язку з вирішенням цивільно-правової суперечки (конфлікту) або медіацією, - це медіативна угода [5, с. 184]. У зв'язку з цим пропонуємо виключити з тексту Закону поняття «угода» та замінити його поняттям «договір».

Слід зазначити, що аналізоване законодавство не встановлює жодних обмежень щодо укладення зазначених угод (договорів) у період дії в державі військового стану. У зв'язку з цим сторони громадянського спору (конфлікту) мають право звернутися до медіатора та укласти зазначені угоди (договори).

Таким чином, у зв'язку із запровадженням на території України військового стану певні права громадян законодавчо обмежені, зокрема, в частині захисту порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб. У зв'язку з цим медіація є одним із найшвидших і найпростіших способів альтернативного вирішення цивільного спору (конфлікту), а Закони

України «Про правовий режим військового стану» та «Про медіацію» не передбачають жодних обмежень на її застосування у цивільних спорах (конфліктах).

Список використаних джерел:

1. Кирдан Б.В., Широковська О.О. Зарубіжний досвід правового регулювання медіації як способу врегулювання спорів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 89-92.
2. Костюченко О.Є., Монаєнко А.О., Атаманчук Н.І. Медіація як форма захисту цивільних прав. Нове українське право, Вип. 1, 2022. С. 49-56
3. Мазаракі Н.А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дисертація доктора юридичних наук. Київ. 2019.
4. Маковій В. П. Правова природа медіаційних угод. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 1. С. 99–103
5. Огренчук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2016. 213 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЛАНУВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Крупій Анастасія Іванівна

аспірант кафедри криміналістики та судової медицини

Національна академія внутрішніх справ, Україна

Анотація. У статті розглядається важливість планування розслідування кримінальних правопорушень як одного з основних елементів організаційної діяльності слідчого, що безпосередньо впливає на ефективність досудового розслідування. Автор аналізує актуальні проблеми, що виникають у процесі планування, зокрема відсутність чіткої нормативно-правової регламентації, недостатній рівень професійної підготовки слідчих та проблеми взаємодії між різними суб'єктами розслідування. Окрему увагу приділено впливу цифровізації суспільства та необхідності застосування інноваційних підходів до планування розслідувань, що стосуються нових видів кримінальних правопорушень. Визначено мету дослідження, яка полягає в комплексному аналізі правових основ планування розслідування, а також у розробці рекомендацій щодо вдосконалення цієї сфери. Автор пропонує розробити спеціальний нормативно-правовий акт, що регламентував би процес планування розслідування, та відзначає важливість впровадження сучасних інформаційних технологій у цю діяльність. У результаті запропоновані заходи можуть значно підвищити ефективність кримінальних розслідувань і зміцнити довіру суспільства до правоохоронних органів.

У сучасних умовах розвитку правової держави особливого значення набуває забезпечення ефективності розслідування кримінальних правопорушень. Планування розслідування є одним із найважливіших елементів організаційної діяльності слідчого, який безпосередньо впливає на результативність досудового розслідування. Незважаючи на значні здобутки науки криміналістики у розробці теоретичних засад планування розслідування, практика правозастосування свідчить про наявність суттєвих питань у цій сфері.

Актуальність обраної теми обумовлена стрімкою цифровізацією суспільства, яка призвела до виникнення нових видів кримінальних правопорушень, що потребують інноваційних підходів до планування їх

розслідування. Реформування кримінального процесуального законодавства зумовило необхідність переосмислення традиційних підходів до організації розслідування. Недостатня розробленість правових основ планування розслідування негативно впливає на якість досудового слідства та судового розгляду кримінальних проваджень.

Варто зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до зростання кількості кримінальних правопорушень, що характеризуються підвищеною складністю їх розкриття та розслідування. Це вимагає від слідчих застосування науково обґрунтованих методів планування, які б забезпечували оптимальне використання наявних ресурсів та ефективність досудового розслідування.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових основ планування розслідування кримінальних правопорушень, визначення сучасних проблем у цій сфері та розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх вирішення. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань: визначення поняття та сутності планування розслідування кримінальних правопорушень; аналіз нормативно-правового регулювання планування розслідування; дослідження принципів та етапів планування розслідування; виявлення основних проблем, що виникають у процесі планування розслідування; розробка пропозицій щодо вдосконалення правових основ планування розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Планування розслідування кримінальних правопорушень є одним із центральних елементів криміналістичної методики. У найбільш загальному розумінні планування розслідування можна визначити як розумову діяльність слідчого, спрямовану на визначення способів, методів та засобів розслідування кримінального правопорушення, послідовності проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій з метою встановлення всіх обставин кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Процес планування передбачає кілька етапів: вивчення початкової інформації, висунення версій, визначення обставин, що підлягають доказуванню, вибір методів розслідування, визначення строків та виконавців, складання плану та його корекція. Особливістю розслідування службових злочинів є частина протидія, що вимагає від слідчого ретельного аналізу інформації та планування невідкладних дій.

План розслідування має бути добре продуманий, відображати тактичний задум слідчого та враховувати можливу протидію. Важливо також дотримуватися принципу процесуальної економії та забезпечувати таємність плану. Типовими недоліками планування є його складність, відсутність чіткого алгоритму, неправильний вибір послідовності дій та недостатність сил [1].

Нормативно-правове регулювання планування процесу розслідування кримінальних правопорушень в Україні є багатогранним і спирається на комплекс законодавчих актів, що визначають загальні принципи та конкретні процедури досудового розслідування. Основним нормативно-правовим актом, що регулює цей процес, є Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) , який встановлює загальні засади кримінального провадження, права та обов'язки учасників процесу, а також порядок проведення слідчих (розшукових) дій. Хоча КПК України безпосередньо не містить окремої статті, присвяченої плануванню розслідування, його положення створюють необхідну правову основу для цієї діяльності. Зокрема, стаття 2 КПК України визначає завдання кримінального провадження, серед яких є швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з метою забезпечення притягнення до кримінальної відповідальності кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, і щоб жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Це завдання не може бути виконане без належного планування розслідування, що передбачає визначення напрямків розслідування, послідовності слідчих дій та інших процесуальних заходів.

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) безпосередньо не регламентує процес планування розслідування, однак його норми створюють правову основу для здійснення цієї діяльності. Так, стаття 25 КПК України закріплює засаду публічності, відповідно до якої прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Реалізація цього положення неможлива без належного планування розслідування [2].

Незважаючи на значні теоретичні напрацювання щодо планування розслідування кримінальних правопорушень, практика свідчить про наявність суттєвих проблем у цій сфері. Однією з найбільш актуальних проблем є відсутність чіткої нормативно-правової регламентації процесу планування розслідування. Хоча КПК України містить окремі положення, які створюють правову основу для планування розслідування, однак вони мають загальний характер і не визначають конкретні форми та методи планування.

Іншою проблемою є недостатній рівень професійної підготовки слідчих у сфері планування розслідування. Відсутність систематичного навчання та обміну досвідом призводить до того, що слідчі часто не володіють сучасними методиками планування розслідування, що негативно впливає на ефективність їхньої діяльності.

Крім того, слід відзначити проблему недостатнього рівня взаємодії між різними суб'єктами розслідування (слідчим, прокурором, оперативними підрозділами) у процесі планування. Відсутність ефективних механізмів координації дій цих суб'єктів призводить до дублювання функцій, нераціонального використання ресурсів та зниження ефективності розслідування [3].

Для вирішення вищезазначених проблем необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення правових основ планування розслідування кримінальних правопорушень. Доцільно розробити та прийняти спеціальний нормативно-правовий акт, який би детально регламентував процес планування розслідування кримінальних правопорушень. Це може бути досягнуто шляхом збільшення штатної чисельності слідчих, раціонального розподілу кримінальних проваджень між слідчими з урахуванням їх досвіду та кваліфікації, впровадження систем автоматизації роботи слідчого тощо.

Незважаючи на наявність типових методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, кожне правопорушення має свої унікальні особливості, які необхідно враховувати при плануванні розслідування.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що планування розслідування є важливим елементом організаційної діяльності слідчого, який безпосередньо впливає на ефективність досудового розслідування.

Планування розслідування базується на принципах законності, індивідуальності, динамічності, реальності, конкретності та системності.

Процес планування розслідування включає аналіз наявної інформації, висунення версій, визначення обставин, які підлягають встановленню, розробку плану розслідування, його реалізацію та коригування.

Незважаючи на значні теоретичні напрацювання щодо планування розслідування, практика свідчить про наявність суттєвих проблем у цій сфері. Серед них - відсутність чіткої нормативно-правової регламентації процесу планування, недостатній рівень професійної підготовки слідчих, надмірне навантаження на слідчих, недостатній рівень взаємодії між різними суб'єктами розслідування, недостатнє використання сучасних інформаційних технологій.

Планування розслідування окремих видів кримінальних правопорушень має свої особливості, які обумовлені специфікою цих правопорушень. Вивчення міжнародного досвіду планування розслідування дозволяє виявити передові практики у цій сфері та визначити можливості їх адаптації до вітчизняних умов.

Вдосконалення правових основ планування розслідування кримінальних правопорушень є одним із ключових напрямків реформування системи органів досудового розслідування в Україні. Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень, забезпечити захист прав і законних інтересів громадян та зміцнити довіру суспільства до правоохоронних органів.

Список використаних джерел:

1. Ромців О. ПЛАНУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРОТИДІЇ. *Academic Journals and Conferences* /. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2019/nov/19983/romciv.pdf> (дата звернення: 25.03.2025).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI : станом на 26 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 17.03.2025).
3. Волобуєв А.Ф. Планування розслідування злочинів / А.Ф. Волобуєв / Криміналістика: підручник / За ред. В.Ю. Шепітька. - К.: Ін Юре, 2020. - С. 318-329. (дата звернення: 17.03.2025).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Вергун Володимир Андрійович

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Яновицька Галина Богданівна

професор кафедри цивільно-правових дисциплін,

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності,
доктор юридичних наук

Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Секретний заповіт являє собою унікальну форму особистого розпорядження на випадок смерті, яка надає заповідачеві можливість зберегти зміст свого волевиявлення в таємниці. Введення цих правовідносин закріплене Цивільним кодексом України [1] (далі – ЦК України), стало важливим кроком у розвитку спадкового права, оскільки дозволяє врахувати інтереси заповідача в умовах сучасного правового простору.

Роль спадкового права України є складною та багатогранною. Воно не лише забезпечує виконання волі заповідача, а й охорону прав та законних інтересів спадкоємців, інших зацікавлених осіб, здійснення управління спадщиною тощо. Спадкове право України, як і в більшості іноземних держав, базується на двох фундаментальних принципах: свободі заповіту та охороні інтересів сім'ї. Ці принципи лежать в основі двох ключових підстав спадкування – за заповітом та за законом.

Тобто, спадкування за заповітом відіграє провідну роль, адже надає власнику майна можливість на свій розсуд визначити долю свого майна після смерті. Введення секретного заповіту в законодавство України стало важливим кроком для забезпечення конфіденційності волевиявлення заповідача та захисту його інтересів.

Як відомо із загального правила, згідно з ст. 1233 ЦК України, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті.

Відповідно до ч.1 ст. 1249 ЦК України секретним є заповіт, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом. Право на заповіт мають фізичні особи з повною цивільною дієздатністю, яке здійснюють особисто. Відповідно до ст. 34 ЦК України, повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років та здатна своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати та нести відповідальність у разі їх невиконання.

Закон наділяє спадкодавця правом скласти заповіт без ознайомлення з ним будь-яких сторонніх осіб, в тому числі і нотаріуса. Також, особливу увагу слід приділити саме посвідченню такого заповіту, оскільки це один із найважливіших етапів. При посвідченні заповітів нотаріуси керуються нормами ЦК України, Закону України «Про нотаріат» [2], Порядком вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [3] та Правилами ведення нотаріального діловодства [4].

Перед укладенням такого правочину нотаріус, відповідно до пп. 3.2 п. 3 глави 3 розділу 2 Наказу «Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України», зобов'язаний надати заповідачеві роз'яснення щодо особливостей складання секретного заповіту. Секретний заповіт заповідач складає самостійно, після чого особисто передає його нотаріусу в заклеєному конверті, який має бути підписаний власноручно. Якщо підпис був поставлений без присутності нотаріуса, заповідач повинен підтвердити, що саме він здійснив підпис на конверті. Нотаріус, у свою чергу, робить посвідчувальний напис про прийняття секретного заповіту, скріплює документ печаткою і бере його на зберігання. Опис змісту заповіту при цьому не складається [3].

Секретний заповіт зберігається в окремому пакеті в залізній шафі чи сейфі. Коли нотаріуса повідомляють про смерть заповідача і надають відповідне свідоцтво, він призначає день відкриття заповіту, тобто день, коли буде оголошено його зміст. Якщо нотаріус знає місце проживання членів сім'ї заповідача, то надсилає їм письмове повідомлення про місце і час, де буде оприлюднено заповіт. Розкривається конверт із секретним документом у присутності двох і більше свідків, а також всіх зацікавлених осіб, яких може стосуватися зміст заповіту [3].

Така процедура посвідчення заповіту створює додаткові труднощі для нотаріуса, оскільки в майбутньому можуть виникнути питання щодо тлумачення волі заповідача [2].

Після відкриття спадщини нотаріус, відповідно до ст. 1250 ЦК України, призначає дату оголошення змісту секретного заповіту. Про

день оголошення заповіту він повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця, якщо їхнє місце проживання йому відоме, або робить про це повідомлення в друкованих медіа.

Оголошення секретного заповіту здійснюється у присутності заінтересованих осіб та двох свідків. Нотаріус відкриває конверт із заповітом та оголошує його зміст.

За результатами оголошення складається протокол, який підписується нотаріусом та свідками. У протоколі фіксується повний зміст заповіту, який було оголошено.

У цьому контексті доцільно звернутися до міжнародного досвіду, оскільки законодавство європейських країн нерідко демонструє більш досконалі підходи порівняно з українськими нормами.

Зокрема, згідно зі ст. 976 Цивільного кодексу Франції, для складання секретного заповіту документ із розпорядженням заповідача або конверт, у якому він зберігатиметься, повинні бути закриті та опечатані. У такому вигляді заповіт передається нотаріусу у присутності двох свідків або опечатується в їхній присутності. Заповідач заявляє, що це його заповіт, підписаний ним особисто, і вказує, чи складав документ самостійно, чи за допомогою іншої особи. У разі залучення іншої особи він підтверджує, що перевірів зміст і погоджується з ним. Також зазначається спосіб створення документа — вручну чи технічними засобами.

Нотаріус наносить на конверт напис із датою, місцем складання та описом документа, засвідчує його печаткою і зазначає виконання всіх процедур. Після цього акт підписують заповідач, свідки та нотаріус, що надає заповіту юридичну силу [5].

Відповідно до ст. 680 Цивільного кодексу Іспанії, заповідач має право скласти закритий заповіт без розголошення свого волевиявлення. Він лише заявляє, що його остання воля викладена в документі, який передається уповноваженим особам для посвідчення цього факту. Сам заповіт може зберігатися як у заповідача, так і у третьої особи, тоді як нотаріус зберігає лише протокол, що підтверджує факт його складання [6].

Отже, з урахуванням розглянутих аспектів, можна зробити висновок, що новітнє спадкове законодавство, зокрема регулювання секретного заповіту, є важливим досягненням вітчизняної правової системи. Воно поєднує міжнародний досвід і національні традиції, забезпечуючи

заповідачу свободу вибору способу розпорядження своїм майном на випадок смерті. Такий підхід гарантує належний захист прав і законних інтересів усіх учасників спадкових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
2. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 22.02.2012 № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
4. Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства: Наказ Міністерства юстиції України; Правила, Форма типового документа, Акт, Довідка, Реєстр, Свідоцтво, Протокол, Перелік, Рекомендації, Справа, Опис, Форма від 22.12.2010 № 3253/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1318-10#Text> (дата звернення: 16.01.2025).
5. Civil Code of France, as of July 1 2013. URL: http://www.wipo.int/wipolex/ru/text.jsp?file_id=450531.
6. Spanish Civil Code, approved by Royal Decree of July 24, 1889. Ministerio De Justicia, 2013. URL: <http://derechocivil-ugr.es/attachments/article/45/spanish-civilcode.pdf>.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Михаць Юлія Вікторівна

Студентка 1 курсу магістратури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Летнянчин Любомир Іванович

канд.юрид.наук,

доцент кафедри конституційного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Анотація. У статті досліджується трансформація конституційного судочинства в умовах активного впровадження штучного інтелекту. Автор аналізує як нові цифрові реалії змінюють підходи до здійснення правосуддя, так і ризики, що супроводжують використання інтелектуальних технологій у сфері тлумачення та реалізації конституційних норм. Особлива увага приділяється потенціалу ШІ у вдосконаленні аналітичних процесів, моделюванні правових сценаріїв, автоматизації рутинних процедур та підвищенні доступності правосуддя. Разом із цим окреслено правові та етичні виклики, які постають у контексті захисту людських прав, приватності та демократичних цінностей. Підкреслено необхідність формування нового підходу до правового регулювання цифрових прав, розробки конституційних гарантій у цифрову епоху та ролі судді як гуманістичного фахівця, здатного критично осмислювати технологічні зміни.

Штучний інтелект (далі – ШІ) стрімко трансформує багато сфер суспільного життя, включаючи правову систему. У цьому контексті актуальним є питання про місце та роль ШІ в розвитку конституційного судочинства, яке відіграє ключову роль у забезпеченні верховенства права та охороні конституційного ладу.

Протягом останніх двох десятиліть цифрова сфера зазнала істотної трансформації: від ліберального підходу вона поступово перейшла до моделі, що нині називається цифровим конституціоналізмом. Активна цифровізація суспільства змінила звичні уявлення про роль держави, адже вона вже не є єдиним суб'єктом, відповідальним за забезпечення конституційних норм.

Сьогодні значну частину регуляторних функцій перебирають на себе інтернет-платформи, що викликає занепокоєння щодо правового захисту користувачів, оскільки діяльність цих приватних структур не завжди врегульована на рівні законодавства. Відтак, сформувані нові теоретичні засади для розвитку демократичного устрою в умовах постійного балансу між державним контролем і впливом приватного цифрового сектору, стає нагальною проблемою перед породженими викликами.

Варто зазначити, що в Україні вже функціонує відповідна нормативна база, яка дала змогу запровадити електронне судочинство. Зокрема, активно застосовується формат відеоконференцій як у залах судових засідань, так і поза межами судів — через спеціалізовані програмні сервіси, як-от EASYCON. Особливо вагомим цей інструмент став під час дії воєнного стану, спричиненого повномасштабною агресією Російської Федерації. У таких умовах багато громадян не мають змоги особисто бути присутніми на судових засіданнях через загрозу їхньому життю або вимушене перебування за межами країни. Саме тому цифрові технології відіграють критично важливу роль у забезпеченні доступу до правосуддя в сучасних реаліях [1].

Окремої уваги заслуговує також Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р. У зазначеному документі штучний інтелект трактується як впорядкована сукупність інформаційних технологій, яка дозволяє вирішувати складні завдання за допомогою науково обґрунтованих методів аналізу й алгоритмів обробки даних. Ці системи здатні не лише використовувати вже наявну інформацію, але й формувати власні знання, розробляти моделі прийняття рішень, будувати алгоритми для обробки інформації та визначати шляхи досягнення поставлених цілей [6].

Якщо говорити про практичний вплив штучного інтелекту на конституційне судочинство, можемо зазначити про певні недоліки стосовно захисту прав людини.

У сучасних умовах, на думку багатьох дослідників і фахівців у галузі права, виникає нагальна потреба у правовому врегулюванні використання штучного інтелекту у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, йдеться про необхідність визначення правового режиму авторських прав на об'єкти, створені за участі або за допомогою ШІ, а також встановлення чітких механізмів відповідальності за їх порушення.

Нагадаємо, що відповідно до частини першої статті 41 Конституції України, «кожна особа має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної і творчої діяльності» [3].

У свою чергу, частина друга статті 43 Конституції України закріплює, що «держава забезпечує умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості при виборі професії та виду трудової діяльності, впроваджує програми професійного навчання, підготовки та перепідготовки кадрів відповідно до потреб суспільства» [3].

На мою думку, ШІ може бути корисним у таких аспектах конституційного судочинства, як автоматизація рутинних завдань, аналіз законодавства, пошук судової практики, структуризація матеріалів справи, оптимізація діловодства, ефективний розподіл справ, електронний документообіг та прогнозування строків розгляду справ. Також він може допомагати у виявленні формально-логічних суперечностей, автоматично аналізуючи узгодженість правових норм і виявляючи юридичні колізії.

Використання ШІ у цих процесах дозволяє суддям зосередитися на сутнісному аналізі справ та ухваленні рішень. Попри значні можливості ШІ, він має ряд принципів обмежень. Насамперед він не здатен до моральної оцінки, оскільки судові рішення часто базуються на ціннісних критеріях, які виходять за межі формальної логіки.

Також ШІ позбавлений інтуїції та емпатії, що є необхідними для врахування людських факторів, які не піддаються алгоритмізації. Крім того, механічне застосування норм без контекстуального аналізу може призвести до правового формалізму та догматизації судочинства. Ці обмеження свідчать про те, що ШІ може лише сприяти ефективності судочинства, але не здатен замінити суддів як носіїв правової культури та справедливості [4].

Впровадження ШІ у конституційне судочинство породжує низку викликів, серед яких питання юридичної відповідальності за рішення ШІ, необхідність збереження незалежності судової влади та захист персональних даних. Використання ШІ не повинно підривати авторитет суддів та їхню роль у правосудді, а також потребує надійних механізмів конфіденційності інформації. Усі ці питання вимагають глибокого

нормативного врегулювання перед тим, як ШІ отримає широке застосування у судовій сфері.

Інтелектуальні технології можуть відігравати важливу роль у сфері конституційного судочинства, проте вони ніколи не зможуть повністю замінити суддів. Вони здатні допомагати у вирішенні лише тих аспектів судового процесу, які піддаються алгоритмізації, зокрема в розподілі судових справ, пошуку правових норм і прецедентів, аналізі логічних невідповідностей у законодавстві, а також у систематизації документації. Використання таких інструментів дійсно може зробити роботу судді більш ефективною [4].

Однак жодні технологічні рішення не здатні забезпечити справжню справедливість судових рішень. Адже досягнення справедливості часто залежить не стільки від формальної логіки, скільки від глибокого розуміння людської природи, врахування унікальних обставин кожної конкретної справи та персонального підходу до учасників процесу. Важливу роль у цьому відіграють емпатія, інтуїція та життєвий досвід, які є невід'ємними складовими того, що називають «суддівською мудрістю» [4].

На жаль, вітчизняна судова система часто відчуває її нестачу, оскільки багато суддів сформовані під впливом юридико-позитивістських підходів, які все ще домінують. Водночас навіть найрозумніший штучний інтелект не тільки не здатний компенсувати цю прогалину, але й може посилити догматизм у прийнятті судових рішень, роблячи їх суто механічними та формалізованими.

Отже, можна зробити висновок, що жодна цифрова технологія не становить реальної загрози для професій правника – судді, адвоката чи прокурора. Юридична спеціальність залишатиметься актуальною, навіть якщо розвиток штучного інтелекту значно трансформує трудові процеси, як прогнозують експерти у сфері цифрових технологій.

У контексті стрімкого розвитку ШІ та його впливу на ринок праці постає необхідність державного втручання з метою належного регулювання цього процесу. Автоматизація виробництва, поява нових професій і зникнення традиційних спеціальностей зумовлюють потребу в перекваліфікації працівників, створенні нових робочих місць і посиленому соціальному захисті осіб, які можуть втратити роботу через інтеграцію ШІ у трудову сферу.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва Г.К. Штучний інтелект і права людини: проблеми законодавчого врегулювання. Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 19 квітня 2024 р.): ДБТУ, 2024. С. 276–280.
2. Дорошенко Е. Механізми захисту та обмеження прав і свобод людини і громадянина в епо-ху штучного інтелекту та кібердемократії. Юридичний вісник. 2024. № 3, С. 110–1
3. Конституція України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
4. Козюбра М.І. Практична філософія права: Монографія."ДУХ І ЛІТЕРА" 2024. 496 с.
5. Костицький М.В., Бесчастний В.М., Кушакова-Костицька Н.В. Цифровий конституціоналізм: нова парадигма та перспективи розвитку в Україні. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 2, С. 9.
6. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2025)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Шашурина Наталія Геннадіївна

здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії з міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник: Бааджи Наталія Анатоліївна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри морського та міжнародного права

Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Нормативно-правове регулювання захисту довкілля під час збройних конфліктів продовжує розвиватися завдяки ініціативам міжнародних організацій та держав. Одним із ключових механізмів у цій сфері є робота Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ), який неодноразово наголошував на необхідності розширення правових стандартів охорони довкілля під час збройних конфліктів. В останні роки МКЧХ закликав держави посилити відповідальність за екологічні злочини та вдосконалити міжнародні механізми моніторингу й контролю за дотриманням екологічних норм.

Значну роль у правовому регулюванні відіграють міжнародні екологічні угоди, які, хоча і не були розроблені спеціально для періоду збройних конфліктів, усе ж містять положення, що можуть застосовуватися у військових умовах. Наприклад, Конвенція про біологічне різноманіття 1992 року визнає важливість збереження екосистем навіть під час конфліктів [1]. Також слід згадати Базельську конвенцію 1989 року, яка обмежує транскордонне перевезення небезпечних відходів, що є актуальним питанням у зонах бойових дій, де нерідко відбувається забруднення територій токсичними речовинами [2].

Проблема відповідальності за екологічні злочини залишається однією з найскладніших у міжнародному праві. Римський статут Міжнародного кримінального суду прямо передбачає можливість переслідування за воєнні злочини, що спричинили серйозну шкоду довкіллю [3]. Проте на практиці такі випадки розглядаються рідко, оскільки доведення наміру заподіяти шкоду природному середовищу є складним юридичним завданням. Наприклад, після війни в Югославії

міжнародні трибунали розглядали питання екологічних наслідків бомбардувань, проте реальних вироків за шкоду довкіллю не було винесено [4].

Сучасні збройні конфлікти вказують на необхідність оновлення правових механізмів захисту довкілля. Використання новітніх технологій, таких як дрони та високоточна зброя, дає можливість зменшити побічну шкоду екосистемам, проте деякі нові методи ведення бойових дій, наприклад, кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, можуть спричиняти екологічні катастрофи. У зв'язку з цим виникає потреба в адаптації чинних міжнародних угод до нових реалій військових конфліктів.

Для ефективного захисту довкілля під час збройних конфліктів необхідно не лише удосконалювати міжнародні правові норми, а й посилювати механізми їх імплементації. Важливими заходами можуть бути впровадження обов'язкових екологічних оцінок військових операцій, посилення відповідальності за екологічні злочини та активніше залучення міжнародних екологічних організацій до моніторингу наслідків конфліктів.

Отже, нормативно-правове регулювання захисту довкілля під час збройних конфліктів залишається складною та актуальною проблемою міжнародного права. Незважаючи на існування низки міжнародних договорів, ефективність цих механізмів обмежується труднощами в їхній реалізації та відсутністю належного механізму відповідальності. Досвід останніх конфліктів засвідчує, що екологічна шкода часто залишається безкарною, а відновлення постраждалих територій вимагає значних ресурсів та часу.

Для покращення захисту довкілля в умовах війни необхідне посилення відповідальності за екологічні злочини, удосконалення механізмів міжнародного контролю та моніторингу, а також адаптація чинних норм до нових викликів сучасних конфліктів. Інтеграція екологічних стандартів у військове планування, посилення міжнародного співробітництва та використання новітніх технологій можуть сприяти мінімізації шкоди довкіллю та збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 01.04.2025).

2. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням, 22.03.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022#Text (дата звернення: 01.04.2025).
3. International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. Final Report on the NATO Bombing Campaign, 2000. URL: [https://www.icty.org/#:~:text=The%20International%20Criminal%20Tribunal%20for%20the%20former%20Yugoslavia%20\(ICTY\)%20was,the%20Balkans%20in%20the%201990s](https://www.icty.org/#:~:text=The%20International%20Criminal%20Tribunal%20for%20the%20former%20Yugoslavia%20(ICTY)%20was,the%20Balkans%20in%20the%201990s) (дата звернення: 01.04.2025).
4. Rome Statute of the International Criminal Court, 1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 01.04.2025).

ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Сидоренко Віталій Вікторович

доцент кафедри права

та соціально-поведінкових наук

Відокремлений структурний підрозділ Закладу вищої освіти

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Білоцерківський інститут економіки та управління, Україна

Волков Станіслав Сергійович

викладач циклової комісії правових дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ Закладу вищої освіти

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Білоцерківський фаховий коледж, Україна

Нестабільність економіки, активне використання економічних санкцій як інструменту політичного впливу, а також інтенсивний розвиток цифрової економіки обумовлюють необхідність не лише мобілізації внутрішніх економічних ресурсів держави, але й впровадження ефективних заходів для запобігання суспільно небезпечним правопорушенням у сфері податкових відносин. Основною метою таких заходів є забезпечення належного виконання податкового обов'язку, що сприяє утвердженню принципу соціальної справедливості та зміцненню суспільної консолідації, особливо в контексті війни, яку розв'язала РФ проти України. На сучасному етапі пошук внутрішніх резервів держави привів до підвищення ставок окремих податків, однак такий підхід не може вважатися достатнім для ефективного вирішення проблеми. У той же час правові механізми протидії податковій злочинності неодноразово піддавалися критиці щодо їхньої дієвості та відповідності сучасним викликам.

В умовах сьогодення взаємодія кримінального законодавства з іншими галузями права відбувається через надання кримінально-правового захисту суспільним відносинам, що переважно регулюються нормами інших правових сфер. Зокрема, вчинення податкового правопорушення може слугувати підставою для застосування податкової, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Необхідність криміналізації податкових правопорушень зумовлена їхньою підвищеною суспільною небезпекою, яка полягає у завданні значної шкоди державному бюджету через ухилення від сплати податків суб'єктами, зобов'язаними здійснювати такі платежі відповідно до законодавчих норм. Значущість податків у господарській діяльності підприємств визначає їхню ключову роль у фінансово-економічній стабільності держави, а ненадходження податкових платежів у встановлених обсягах негативно впливає на формування бюджету та перешкоджає його ефективному використанню.

Відповідно функціонування кримінально-правових норм у межах міжгалузевих правовідносин, що виникають у процесі комплексного регулювання та захисту податкових відносин, відображає взаємозв'язок між конституційним, податковим, адміністративним і кримінальним законодавством. Це, у свою чергу, зумовлює появу значного масиву юридичних проблем, які є актуальними як для правової науки, так і для правозастосовної діяльності. Однією з таких проблем є розробка нормативних положень, що регламентують відповідальність за податкові правопорушення, а також визначення їхньої правової оцінки з урахуванням міжгалузевих зв'язків. Це питання є надзвичайно важливим як на рівні законодавчих ініціатив, так і у сфері практичного застосування норм права [5, с. 159].

У сучасних умовах для держави та контролюючих органів не має принципового значення, з якої причини особа допустила порушення податково-правових норм—умисно чи через необережність. Це пояснюється тим, що пріоритетним завданням держави як суб'єкта податкових правовідносин є забезпечення належного наповнення доходної частини державного та місцевих бюджетів. Одночасно вагомим аспектом є відновлення майнових інтересів держави та територіальних громад, а також компенсація завданих збитків, що можуть виражатися у вигляді недоотриманих бюджетних надходжень. Зазначене свідчить про важливість правовідновлювальної функції фінансово-правової відповідальності, яка має тісний зв'язок із майновими відносинами між державою та приватними суб'єктами. У таких відносинах об'єктами виступають податки, збори, бюджетні кошти, валютні активи та інші фінансові ресурси. Крім того, фінансово-правова відповідальність виконує стимулюючу функцію, спрямовану на спонукання платників податків до сумлінного виконання своїх обов'язків, а також каральну

функцію, що передбачає справедливе засудження порушника та застосування до нього санкцій [1, с. 50].

Однак, аналізуючи податкове законодавство, слід зазначити, що у 2021 році в Податковому кодексі України відбулася суттєва зміна, що полягала у введенні до нормативного визначення податкового правопорушення, що базується на концепції вини платника податків та осіб, прирівняних до нього [3]. Водночас, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві» від 16.01.2020 р. № 466-IX [4], було закріплено положення, згідно з яким до контролюючих органів застосовується відповідальність за вчинення податкових правопорушень незалежно від наявності вини. Відповідно констатуємо, що Податковий кодекс України не містить чіткого визначення поняття «вина», але у ст. 112 встановлені критерії, за яких особа може бути визнана винною у вчиненні податкового правопорушення, зокрема, вину особи вважають доведеною, якщо буде засвідчено, що вона мала можливість дотриматися норм податкового законодавства, однак не вжила достатніх заходів для цього [3].

Виходячи з цього необхідно погодитись з О. Цибохіним, який наголошує, що актуальність і складність розглядуваної проблематики зумовлена взаємодією низки соціально-економічних, правових і кримінологічних чинників. Насамперед, він відзначає визначальну роль податків у ринковій економіці, оскільки вони виступають ключовим джерелом наповнення державного бюджету та забезпечують фінансову стабільність національної економіки на всіх рівнях. Саме цей аспект підкреслює постійну актуальність дослідження податкових правопорушень у контексті ринкових відносин. Крім того, як наголошує науковець, безперервні зміни у податковому законодавстві та суміжних нормативно-правових актах безпосередньо впливають як на стабільність правозастосовної практики, так і на формування обґрунтованих юридичних оцінок податкових правопорушень. Водночас спостерігається тенденція до зростання кількості кримінально караних діянь у сфері оподаткування, що вимагає розробки ефективних правових механізмів запобігання податковим злочинам та підвищення ефективності відповідальності за їх вчинення [5, с. 159].

Тому податкове кримінальне правопорушення, як термінологічна категорія, охоплює широкий спектр діянь, які підпадають під кримінальну відповідальність та вчиняються суб'єктами у процесі реалізації податкових правовідносин. У зв'язку з цим явище податкової злочинності не можна зводити виключно до протиправної діяльності платників податків, спрямованої на ухилення від виконання податкових зобов'язань. До цієї категорії також належать інші порушення, зокрема неправомірне отримання податкових пільг, а також протиправні дії посадових осіб контролюючих органів, які здійснюються в межах податкових правовідносин [6, с. 177].

В свою чергу, у правозастосовній діяльності виникають значні труднощі під час кваліфікації податкових кримінальних правопорушень, особливо з урахуванням положень суміжних галузей законодавства. Це питання залишається складним і актуальним для правознавчої науки та практики [5, с. 160].

Отже, слід зазначити, що проблеми визначення змісту та сутності податкового правопорушення часто зумовлені недосконалістю нормативно-правових актів, зокрема недостатньо чітким розмежуванням податкових кримінальних правопорушень від інших видів правопорушень. Окремо, слід зазначити, що податкове законодавство України відзначається значною складністю та внутрішньою суперечливістю. Це значною мірою пояснюється тим, що його розробка відбувалася переважно за участю спеціалістів у сфері економіки, а юридичні аспекти не завжди враховувалися належним чином. Окрім того, суттєвим недоліком податкового законодавства є його залежність від поточних фінансових потреб держави, що впливає на формування правових норм і може призводити до нестабільності нормативного регулювання.

В свою чергу належне розуміння юридичної природи податкових кримінальних правопорушень та їхньої суспільної небезпечності, передусім обумовлюється завданням істотних збитків податковій, фінансовій та економічній безпеці країни. Вони ускладнюють наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень, що, у свою чергу, дестабілізує функціонування економічної системи. У зв'язку з цим дослідження поняття податкових кримінальних правопорушень є вкрай важливим, оскільки вони становлять окрему категорію у складі

економічних злочинів та мають безпосередній вплив на ефективність кримінально-правового захисту податкових відносин.

Висновки. Отже, податкові кримінальні правопорушення слід розглядати як суспільно небезпечні діяння, передбачені кримінальним законодавством, що посягають на систему оподаткування держави. Вони охоплюють правопорушення, спрямовані проти податкової системи, що спричиняють шкоду у вигляді втрат бюджету через ненадходження податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Список використаних джерел:

1. Кобильнік Д. А. Суб'єктивна сторона податкового правопорушення: до питання визначення. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2020. № 3(2). С. 49-54. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2020_3\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2020_3(2)_10)
2. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
3. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо вдосконалення адміністрування податків, усунення технічних та логічних неузгодженостей у податковому законодавстві : Закон України від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-20#n1129>
5. Цибохін О. М. Щодо питання відповідальності за вчинення податкового кримінального правопорушення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2024. Т. 35(74), № 1. С. 158-161. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2024_35\(74\)_1_29](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2024_35(74)_1_29)
6. Цибохін О. Податкове кримінальне правопорушення: визначення та об'єкт посягання. *Юридичний вісник*. 2022. № 3. С. 175-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2022_3_23

ПРИНЦИПИ СКРИНІНГУ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У КОНТЕКСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРОЦЕДУРИ

Кучерявенко Сергій Сергійович

ORCID ID: 0009-0004-4026-7129

аспірант факультету міжнародної торгівлі та права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Мазаракі Наталія Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0002-1729-7846

д-р.юрид.наук, професор,

завідувач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Скринінг прямих іноземних інвестицій є процедурою, яка здійснюватиметься адміністративним органом державної влади, тому одним із базових елементів є відповідність скринінгу принципам, які вимагаються до адміністративної процедури в Україні.

Як слушно зауважує Школик А.М. значення принципів адміністративної процедури є найбільшим у сфері адміністративного розсуду, коли нормативно-правові акти не надто докладно регулюють діяльність публічної адміністрації. Перелік загальних принципів адміністративної процедури в нормах майбутнього українського закону (кодексу) варто переглянути з урахуванням новітніх доктринальних напрацювань у галузі адміністративно-процедурного права та документів м'якого права Ради Європи та Європейського Союзу. При цьому доцільно розмежувати принципи і правила адміністративної процедури, адже останні чітко регламентують діяльність публічної адміністрації [1].

Оскільки зміст національної безпеки та публічного порядку, забезпечення яких є головною метою процедури скринінгу, є значно широким, тому особливістю даної процедури можуть бути значні дискреційні повноваження відповідального органу, що створює ризики можливих зловживань.

При цьому варто враховувати, що скринінг має також узгоджуватися із принципами, на основі яких базується сфера інвестування загалом та правовий режим іноземних інвестицій зокрема, які передбачають рівні права та обов'язки іноземних та національних інвесторів, з виключеннями, що встановлені законами (наприклад, щодо придбання іноземним інвестором землі сільськогосподарського призначення тощо).

15 грудня 2023 року набрав чинності Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX (далі – Закон № 2073-IX), який регулює відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів [2].

Найбільш дискусійним, на наш погляд, питанням в контексті даного Закону є його застосування під час процедури скринінгу прямих іноземних інвестицій, оскільки відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 1 Закону № 2073-IX його дія не поширюється на відносини, що виникають під час, зокрема, застосування законодавства про національну безпеку і оборону [2].

Таким чином, якщо майбутня процедура скринінгу буде віднесена законодавцем до сфери національної безпеки та оборони, що є логічним враховуючи основну мету процедури скринінгу – забезпечення національної безпеки та публічного порядку, тоді відповідний Закон не буде застосовуватися, а порядок скринінгу буде визначений окремим нормативно-правовим актом.

Не зважаючи на це, Закон № 2073-IX містить ряд положень, які мають бути враховані при розробці майбутньої процедури скринінгу, а саме: визначення термінів, які дають змогу констатувати, що скринінг є адміністративною процедурою, а також ряд принципів такої процедури [2].

Адміністративна справа (далі – справа) в розумінні Закону № 2073-IX – справа, що стосується публічно-правових відносин щодо забезпечення реалізації права, свободи чи законного інтересу особи та/або виконання нею визначених законом обов'язків, захисту її права, свободи чи законного інтересу, розгляд якої здійснюється адміністративним органом (п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону № 2073-IX) [2].

Адміністративне провадження – сукупність процедурних дій, що вчиняються адміністративним органом, і прийнятих процедурних рішень з розгляду та вирішення справи, що завершується прийняттям і, в необхідних випадках, виконанням адміністративного акта (п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону № 2073-IX) [2].

Адміністративна процедура – визначений законом порядок розгляду та вирішення справи (п. 5 ч. 1 ст. 2 Закону № 2073-IX) [2].

Адміністративний орган – орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації (п. 1 ч. 1 ст. 2 Закону № 2073-IX) [2].

Адміністративний акт – рішення або юридично значуща дія індивідуального характеру, прийняте (вчинена) адміністративним органом для вирішення конкретної справи та спрямоване (спрямована) на набуття, зміну, припинення чи реалізацію прав та/або обов'язків окремої особи (осіб) (п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону № 2073-IX) [2].

Таким чином логічно стверджувати, що майбутня процедура скринінгу прямих іноземних інвестицій може вважатися адміністративною процедурою, оскільки відповідає критеріям, визначеним в базовому законі № 2073-IX. У зв'язку з цим, передбачені Законом № 2073-IX принципи мають стати фундаментом для процедури скринінгу прямих іноземних інвестицій в Україні.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про адміністративну процедуру» принципами адміністративної процедури є: 1) верховенство права, у тому числі законності та юридичної визначеності; 2) рівність перед законом; 3) обґрунтованість; 4) безсторонність (неупередженість) адміністративного органу; 5) добросовісність і розсудливість; 6) пропорційність; 7) відкритість; 8) своєчасність і розумний строк; 9) ефективність; 10) презумпція правомірності дій та вимог особи; 11) офіційність; 12) гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні; 13) гарантування ефективних засобів правового захисту [2].

При цьому важливим є положення частини 2 даної статті, яка передбачає, що принципи адміністративної процедури, визначені цим Законом, поширюються також на адміністративну діяльність адміністративних органів, що не вимагає прийняття адміністративних актів [2].

Зазначене передбачає, що уповноважений орган в сфері перевірки іноземних інвестицій буде зобов'язаний притримуватися відповідних принципів навіть якщо вони не будуть передбачені профільним нормативно-правовим актом.

Таким чином логічно стверджувати, що Законом № 2073-IX визначені загальні принципи, яким має відповідати процедура СПІІ.

Висновки. Враховуючи, що велика кількість адміністративних процедур в Україні перенавантажені бюрократичними елементами, недодержанням встановлених строків розгляду, а також в деяких випадках відсутністю вчасного виконання прийнятого рішення, майбутня процедура скринінгу прямих іноземних інвестицій має особливу увагу приділяти дотриманню принципів, передбачених Законом України «Про адміністративну процедуру».

Беззаперечно, майбутнє законодавство про скринінг буде самостійно визначати основні принципи даної процедури, проте враховуючи важливість залучення прямих іноземних інвестицій для майбутнього відновлення та розвитку економіки України, в тому числі в критично важливі сфери суспільного життя, вважаємо, що дотримання уповноваженим органом таких принципів, як: ефективність, розумний строк та оперативність, які є організаційними для будь-якої адміністративної процедури, має особливо важливу роль.

Це зумовлено в тому числі і тим, що потенційний іноземний інвестор розуміючи, що пряма іноземна інвестиція підлягатиме скринінгу, буде приймати кінцеве рішення саме аналізуючи настільки справедливо, оперативно та ефективно проводиться даний процес уповноваженим органом.

Список використаних джерел:

1. Школик А.М. Значення та перелік принципів адміністративної процедури. 2017. Вісник Запорізького національного університету, № 2. С. 91-98. URL: [file:///D:/Downloads/Vznu_Jur_2017_2_13%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/Vznu_Jur_2017_2_13%20(1).pdf)
2. Про адміністративну процедуру. Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

РОЛЬ ТА МІСЦЕ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Рахманов Михайло Ігорович

ад'юнкт

Національний університет оборони України, Україна

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» державною безпекою визнається забезпечення захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру [1]. Така законодавча постановка питання дає мотивовані й обґрунтовані підстави вести мову про надважливий елемент національної безпеки України й одну з передумов належного оборонного планування. Авторські міркування пояснюються тим, що без виконання завдань із забезпечення державної безпеки істотно знизиться потенціал національної безпеки України. Окрім того, ефективне середньострокове планування можливе виключно завдяки стабільності системоутворюючих сфер громадського життя.

Наведені нагальні і складні запити зумовлюють потребу результативної роботи державного апарату. У першу чергу, мова йде про суб'єктів компетенція яких передбачає безпосереднє забезпечення державної безпеки. Їхнє належне функціонування має вирішальне значення для стійкого перебігу багатьох похідних процесів. Від результативності останніх багато в чому залежить питання вірцевості і наслідування управлінських й інших мір, знакових для решти публічних інституцій.

Змістовний аналіз безпекового законодавства, зокрема законів України «Про національну безпеку України» [1] та «Про Службу безпеки України» [2] мотивує доцільність віднесення до такої когорти органів Служби безпеки України. Її завдання, функції та повноваження з урахуванням нинішньої підслідності (ч.ч.2, 7, 9, 10 ст. 216 КПК України [3]) спонукають вести мову про одного з ключових органів щодо забезпечення аналізованої складової національної безпеки України.

У загальному розумінні сектор безпеки і оборони налічує численну кількість суб'єктів, починаючи від провідних державних установ і завершуючи громадянами та громадськими об'єднаннями. Типи та складність загроз і ризиків безпековій компоненті виправдовують логіку наявної кількості. Разом із тим, саме Служба безпеки України є одним із найважливіших учасників репрезентованої групи. Будучи наділеною статусом «державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями» і предметно націленою на проблеми державної безпеки вона має виняткову компетенцію у цій сфері. Зокрема, завданнями установи є: 1) захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб; 2) забезпечення охорони державної таємниці; 3) попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [2]. Наведене коло і похідна градація функціональних орієнтирів засвідчують, що лівова частка загроз невоєнного характеру має нейтралізуватися саме кадрами досліджуваної установи. Безумовно, перелік таких явищ, чинників і тенденцій не остаточний і має істотний, можливо невичерпний потенціал для зростання. Однак, саме розкриті позиції становлять найвищий рівень небезпеки і дійсно можуть суттєво вражати різні сфери публічного життя. Слід відмітити, що багато з них мають зв'язки із оборонним сектором, і це може негативним чином позначитися відповідному напрямі державного регулювання. Зазначене є недопустимим та ризиковим ураховуючи військово-політичну обстановку в країні та нарощування й відчутного прогресування спектра подразників суспільної деструкції.

Згадана підслідність установи також є наочним влучним доведенням центральної авторської гіпотези. Так, всі склади злочинів проти основ національної безпеки України є підслідними Службі безпеки України [3]. Ураховуючи потенційні суспільні наслідки від таких діянь можна вести мову про необхідність дієвої протидії вказаним правопорушенням. Це ж саме має стосунок до караних проявів терористичної діяльності, виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює

радіоактивний матеріал або випромінює радіацію, розголошення державної таємниці, незаконного придбання, збуту або використання спеціальних технічних засобів отримання інформації, пропаганди війни, застосування зброї масового знищення, екоциду й інших наднебезпечних діянь [4]. Вони відкидають будь-які альтернативи щодо виключного становища досліджуваного суб'єкта правоохоронної діяльності.

Її виняткова роль проявляється в рамках здійснення заходів із протидії організованої злочинності. У межах такого вектору Служба безпеки України активно взаємодіє з Національною поліцією (Розділ V «Взаємодія державних органів, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю» Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5]). Актом визначено широкий діапазон форм та методів колективних заходів, належна реалізація кроків по яких є важливою і з точки зору забезпечення державної безпеки. Ураховуючи широку підслідність органів Національної поліції це лишень посилить результати такої політики справляючи відповідний ефект на критичні охоронювані сфери громадського життя.

Висновки. Отримані результати дають мотивовані й обґрунтовані підстави стверджувати, що Служба безпеки України займає особливе місце та відіграє виключну роль у питанні забезпечення державної безпеки. Це пояснюється завданнями, функціями та повноваженнями установи, які фактично демонструють її призначення у структурі решти суб'єктів сектору безпеки і оборони. На користь зазначеного твердження виступає підслідність органу, що охоплює найбільш загрозливі суспільно-небезпечні діяння, котрі можуть послабити потенціал національної безпеки України та негативно вплинути на оборонне планування. Ключова теза доводиться і законодавчо визначеними механізмами взаємодії з органами Національної поліції в рамках протидії організованій злочинності як руйнівному явищу для такої безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30 червня 1993 р. № 3341-XII // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>.

СЕКЦІЯ VI. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ДЕЯКІ ЗАГАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЗІ СПЕЦЧОРНИЛАМИ

Печерська Ірина Олександрівна

старший судовий експерт сектору почеркознавчих досліджень,
технічного дослідження документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень

*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичного центр МВС України,
Україна*

Вступ. Під час дослідження бланків на паперовій основі використовуються спеціальні методи технічної експертизи документів. Але підробки в паспортах мають деякі особливості, зумовлені особливостями паперу бланка та чорнил, якими вони заповнюються, що вимагає деяких особливих прийомів у їх дослідженні. В даній роботі надається загальний огляд дослідження документів зі спецчорнилами, їх особливості та дослідження на предмет внесення змін до первинного змісту у бланках на паперовій основі.

Штрихи спецчорнил мають насичений чорний колір, міцно закріплюються на папері, майже не змиваються водою і органічними розчинниками, тільки частково змиваються розчином їдкого лугу, дуже важко видаляються гумкою, не вицвітають від дії світла, не змінюють забарвлення від дії будь-яких хімікатів. Однією зі складових частин спецчорнил є індикатор - безбарвна речовина, яка забарвлюється в червоний колір при дії лугу, що є найбільш характерною відмінністю спецчорнил від усіх інших типів чорнил і туші чорного кольору.

Завдяки високій хімічній стійкості спецчорнил та міцному їх закріпленню на папері витравити їх штрихи хімікатами або змити розчинниками неможливо. Видалити їх можна тільки «зішкрібанням» гострим предметом (ножем, бритвою, голкою і т. д.) разом з поверхневим шаром паперу. У цьому випадку на глянсовому кольоровому фоні паперу

бланка, навіть при дуже обережному видаленні штрихів, залишається досить помітний білий матовий слід.

Для виправлень текстів у паспортах застосовуються найчастіше чорна туш і чорне анілінове чорнило, як найбільш подібне на вигляд зі спецчорнилом. При можливій підробці, можуть бути використані і кольорові чорнила (фіолетові, сині і т. д.). За кольором, хімічною стійкістю та поглинанням інфрачервоних променів до спецчорнил близька чорна туш, але, крім того, що в ній відсутній індикатор, штрихи деяких сортів туші змиваються водою або органічними розчинниками. Анілінові чорнила не завжди мають виключно чорний колір, а можуть мати синій, фіолетовий або зелений відтінки, знебарвлюються багатьма хімікатами. Кольорове анілінове чорнило вже за одним зовнішнім виглядом різко відрізняється від спецчорнила.

Завдяки цим особливостям паперу бланка та штрихів спецчорнил можливості підробки текстів у паспортах обмежені, виявлення ж і доказ цих підробок, навпаки, полегшується.

Тексти, написані спецчорнилом, зазвичай можуть підроблятися такими способами:

1. Дописка тексту або окремих штрихів без попереднього видалення і без перекриття штрихів справжнього тексту. Так виправляються деякі цифри чи окремі букви, тощо.

2. Написання підробленого тексту поверх справжнього, без попереднього видалення. У цих випадках виправляються зазвичай лише деякі слова, але для вирівнювання кольору, блиску і ширини штрихів часто весь текст обводиться чорнилом, яким він виправлений.

3. Підчистка (механічне видалення) частини штрихів тексту без нанесення на їхнє місце нових. При цьому, щоб надати документу природного потертого вигляду, іноді частково зіскоблюють й інші штрихи.

4. Також трапляються випадки, коли ділянку документа, де зроблено надто помітне виправлення, заливають чорнилом або тушшю, або текст, зміст якого хочуть приховати, просто маскують прямою барвника, без попереднього виправлення.

Щоб виявити ознаки підробки рукописних текстів, іноді достатньо візуального огляду документа. Неприродне потовщення або здвоєність окремих штрихів, відмінності в їхньому блиску, відтінку та густоті можуть свідчити про виправлення та дописування текстів. Але при цьому

слід враховувати, що при недбалому зберіганні спецчорнила висихають і іноді, всупереч встановленим правилам, розбавляються водою. З іншого боку, штрихи деяких сортів чорної туші та чорних анілінових чорнил можуть на вигляд нічим не відрізнятися від штрихів спецчорнил.

Розглядаючи документ під різними кутами освітлення, часто вдається виявити ознаки видалення текстів - матові білі сліди на глянсовому кольоровому фоні або розпливу чорнильних штрихів, нанесених на місце видалених. Ці ж сліди вдається побачити під час розгляду документа у прохідному освітленні. Ті самі ознаки підробки, які виявляються неозброєним оком, значно легше можна побачити через збільшувальне скло. Зручні для дослідження документа біноклярна лупа і стереоскопічний мікроскоп, що забезпечують пряме і об'ємне зображення і дозволяють проводити розгляд досліджуваної ділянки у відбитому і прохідному освітленні при різних збільшеннях залежно від типу приладу (наприклад від 3,5 до 119 крат). За допомогою цих приладів вдається як легше виявити ознаки підробок, а й інколи й встановити первинний зміст тексту.

Розглядання та фотографування сторінок досліджуваного документа через світлофільтри відповідної спектральної чутливості дозволяють відновити текст спецчорнила, перекритий штрихами або плямою барвника будь-якого кольору, крім чорного. Цей спосіб особливо корисний для виявлення підробки, виробленої кольоровим чорнилом і потім замаскований плямою того ж чорнила.

Пігмент всіх анілінових чорнил (органічний барвник), у тому числі і чорних, знебарвлюється тією чи іншою речовиною: окислювачами, кислотами, лугами. Це дозволяє відрізнити спецчорнила від усіх анілінових чорнил і відновити справжній текст, виправлений аніліновим чорнилом.

Що ж до дії води та органічних розчинників, то від них штрихи спецчорнил не розпливаються, не розмазуються і не змиваються. Деякі сорти чорної туші також стійкі до розчинників, але є такі, які легко змиваються водою або спиртом. Більшість анілінових чорнил значною мірою змивається спиртом і трохи водою.

Висновки. Таким чином, важливо навчитися виявляти як повне, так і часткове підроблення документів чи внесення до них різних видів змін первинного змісту незалежно від матеріалів або чорнил, якими вони внесені. Що ж стосується спецчорнил, то через особливість їх хімічного

складу необхідно застосовувати окремий комплекс методів, який може дозволити ефективно виявити підробку.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика: Підручник / Кол авт.: В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова, В.А. Журавель та ін. / За ред. проф. В.Ю. Шепітька. Харків: Право, 2008. 464 с.
2. Воробей О.В., Мельников І.М., Волошин О.Г. В 75 Техніко-криміналістичне дослідження документів. Навчально-методичний посібник – Київ: Центр учбової літератури, 2008. 304 с.

ПРИЧИНИ, ФАЗИ І НАСЛІДКИ ВЧИНЕННЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Потапенко Ярослава Євгенівна

курсант 2-го курсу, ННІФППД ПД-332

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Бут Микита Сергійович

курсант 2-го курсу, ННІФППД ПД-332

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Дерев'янка Крістіна Віталіївна

Старший лейтенант поліції

Викладач кафедри Адміністративного права та процесу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Питання боротьби з домашнім насильством, його запобігання та профілактика протягом останнього десятиліття стали однією з найбільш обговорюваних проблем у всьому світі. Феномен домашнього насильства залишається однією з найбільш актуальних та складних проблем, з якою стикаються жінки по всьому світу, що охоплює фізичне, психологічне, емоційне, економічне насильство, а також сексуальну експлуатацію, і нерідко призводить до серйозних фізичних та психологічних наслідків для постраждалих осіб.

Від насильницьких злочинів страждає суспільство та окремі особи, оскільки негативному впливу зазнає їхнє життя, здоров'я, недоторканність. Щороку від злочинів, що розглядаються, потерпілими виступають сотні тисяч людей.

На думку Ковальової А. С. та Шевякова М. О. «домашнє насильство є однією з найсерйозніших соціальних проблем сучасності, що загрожує безпеці та гідності особистості. Проблема проявляється на рівні сім'ї, пари, особистостей та суспільства в цілому і вимагає невідкладних та ефективних дій з боку державних та правоохоронних органів. Важливою частиною цих органів є поліція, на яку покладено обов'язок реагувати на випадки домашнього насильства та забезпечувати правопорядок» [1].

Одним із першочергових етапів у розробці заходів запобігання сімейному насильству, на нашу думку, є вивчення причин злочинності, саме тих факторів, які породжують злочинність та підтримують її

існування. Під причинами насильства у сім'ях прийнято розуміти різноманітних обставин, що зумовлюють прояв насильства.

Причини вчинення даного діяння можна поділи на два види: «відкриті» та «приховані». Під «відкритими» причинами мається на увазі пияцтво, вживання наркотичних речовин, стрес на роботі, запальний характер, прихована агресія чи образа. «Приховані» причини домашнього насильства носять психологічний характер і найчастіше пов'язані із засвоєною в батьківській сім'ї моделлю поведінки, патологічними (нездоровими) ревнощами, власним самоутвердженням, нереалізованими дитячими мріями та сподіваннями, психічними відхиленнями та захворюваннями, хронічним алкоголізмом та (або) наркоманією, різними релігійними чи політичними поглядами тощо.

Алкоголь, стрес, дратівливість — зазвичай лише поверхові, а не справжні причини жорстокості. Проте саме вони можуть стати індикаторами, які сигналізують про небезпеку.

У сучасній науковій думці існує низка академічних підходів, що висувають різні моделі пояснення причин домашнього насильства. Розглянемо кожен модель докладніше:

1) Соціально-психологічний підхід. У рамках цього підходу насильство взагалі і домашнє насильство зокрема прийнято розуміти як результат внутрішньосімейної культурної норми, що транслюється. Іншими словами, діти в процесі соціалізації засвоюють певні патерни поведінки, що включають також стратегії поведінки в конфлікті. У ситуації, коли референтні групи для дітей застосовують насильство, такі практики засвоюються дітьми як нормальні та згодом відтворюються вже при створенні власної сім'ї. Цей підхід розуміє насильство як елемент знання, здобутого досвідченим шляхом;

2) Психотерапевтичний підхід. Цей підхід передбачає, що насильство є індикаторною ознакою чи наслідком порушення функціонування сім'ї. Залежно від інтерпретації конкретної психотерапевтичної школи прийнято виділяти порушення системних структур у сім'ї, патологію рольових моделей членів сім'ї, існування невирішених травм у членів сім'ї тощо [2];

3) Соціокультурний підхід. Під цим підходом прийнято розуміти позицію, яка актуалізує пояснення навколо контекстно обґрунтованих моделей. Контекст може бути представлений соціально-економічною ситуацією, вивченими культурними нормами, толерантністю до

насильства у суспільстві, поширеністю насильства в інших сферах, нормативно-правову систему кваліфікації насильства тощо.

4) Багатофакторний підхід. Даний підхід є пояснювальною моделлю, яка враховує взаємний вплив факторів, виділених в рамках вищенаведених підходів. Прихильники багатофакторного підходу припускають, що будь-який з факторів, що виділяються, не існує окремо, він проявляється в інтегрованою системою взаємовпливових інститутів, норм, відносин і установок [5].

У зв'язку з вищевикладеним, нам здається необхідним зазначити, що причини вчинення актів домашнього насильства можна класифікувати на основі різних підстав:

- 1) культурні, соціальні, правові, економічні, політичні;
- 2) соціально-економічно та соціально-психологічні;
- 3) лише на рівні окремої особи, лише на рівні окремої подружньої пари чи сім'ї, лише на рівні громади, лише на рівні держави;
- 4) зовнішні та внутрішні [6].

Зупинимося докладніше на зовнішніх та внутрішніх причинах домашнього насильства.

1. Зовнішні – це причини, які залежить від явищ, які відбуваються у суспільстві. До них відноситься допустимість насильства як спосіб врегулювання відносин у сім'ї та вирішення конфліктів; поширення у суспільстві алкоголізму тощо.

2. Внутрішні – це чинники, які залежні від конкретної людини, її життєвого досвіду, рівня самосвідомості, культури та ін. До них може належати стан психічного здоров'я; агресивність злочинця тощо.

Вчинення домашнього насильства – це непоодинокі випадки вираження переваги, яке являє собою відтворюваний цикл з декількох складових фаз:

Цикл насильства має такі етапи або фази:

- фаза збільшення напруги – на цьому етапі кривдник може погрожувати жертві. А постраждала особа намагається «владнати» ситуацію і протистояти кривднику. Або ж поступається кривднику, щоб залагодити ситуацію.

- фаза вибуху чи побиття – це інтенсивна насильницька поведінка. На цьому етапі постраждала особа все ще може продовжувати відбиватися. Проте згодом засвоює, що пасивність – найкращий спосіб зупинити насильство саме в цій фазі. Під час першого «вибуху» обидві сторони можуть заперечувати акт насильства, намагатися його виправдати.

- фаза каяття/примирення – на цьому етапі кривдник просить пробачення, обіцяє, що це більше не повториться. Починається «медовий місяць». Зрештою, рано чи пізно цикл відновлюється.

Остання фаза найпідступніша, адже саме вона зазвичай не дозволяє розірвати цикл насильства через сподівання на краще, адже кривднику часто вдається переконати постраждалу особу, що вона сама багато в чому винна – не виконувала його вимоги відразу, провокувала його на агресивні дії. Після цього починається заспокоєння, а за ним і примирення [7].

Таким чином, розглянувши причини поширення насильства у сім'ях у суспільстві, нами встановлено, що під причинами насильства у сім'ях прийнято розуміти комплекс обставин, що зумовлюють прояв насильства. Причини здійснення актів домашнього насильства можна класифікувати на основі різних підстав. Проаналізувавши цикл насильства, можемо сказати, що виділяють 3 фази насильства (фаза збільшення напруги, фаза вибуху чи побиття, фаза каяття/примирення).

Список використаних джерел:

1. Ковальова А. С. Діяльність поліції щодо реагування на факти домашнього насильства та шляхи їх удосконалення. Recenzenci. 2024. 294 с.
2. Іващенко В. О. Причини домашнього насильства в Україні. Редакційна колегія. 2020. 156 с.
3. Лісіцина Ю. Щодо причин домашнього насильства. Рекомендовано до розміщення в електронних сервісах Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол вченої ради Інституту права від 12 грудня 2023 року № 5): 547.
4. Гордієнко Н. Превенція домашнього насильства в Україні: проблеми та перспективи. 2021. 128 с.
5. Кутєпова С. С., А. О. Фредриксен, О. А. Козлова. Сімейне насильство: причини та наслідки. 2022.
6. Лях Н. Гендері стереотипи, як причина вчинення домашнього насильства. Редакційна колегія. 2020. 195 с.
7. Протидія домашньому насильству. Причини вчинення домашнього насильства. URL: <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protidiya-domashnomu-nasyilstvu/prychyny-vchynennya-domashnogo-nasyilstva/> (дата звернення: 18.09.2024).
8. Генчель Я. Проблема домашнього насильства над жінками: причини, наслідки та засоби допомоги. Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету ім. Івана Франка (протокол № 16 від 31.08. 2023 року). 2023. 233 с.

СЕКЦІЯ VII. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ANALYSIS OF URBAN SOIL COVER AND ITS DEGRADATION UNDER THE INFLUENCE OF URBANIZATION

Petrovskyi Bohdan Romanovych

applicant for higher education

Ivano-Frankivsk National

Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Scientific supervisor: Lopushnyak Vasyl Ivanovych

Doctor in Agricultural Sciences

Ivano-Frankivsk National

Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Hrytsulyak Halyna

Doctor in Agricultural Sciences,

Ivano-Frankivsk National

Technical University of Oil and Gas, Ukraine

Soil plays a crucial role in maintaining urban ecosystems, performing important functions in regulating water balance, nutrient cycling, carbon storage, and providing a habitat for plant growth. However, rapid urbanization and related land use changes are putting increasing pressure on urban soils, necessitating a deeper understanding of their degradation and its consequences. The purpose of this report is to provide a comprehensive analysis of the state of soil in urban ecosystems, focusing on its degradation under the influence of urbanization, and to explore potential strategies for improvement and restoration. The report covers key aspects, including typical urban soil characteristics, degradation factors and processes, ecosystem and human health implications, research and monitoring methods, improvement strategies, case studies (with a focus on Ukraine), and the role of green infrastructure [1, 5].

The expansion of urban areas is a dominant global trend that puts significant pressure on natural resources, including soil, which necessitates a

targeted study of its impact. The expansion of urban areas directly leads to changes in land use, which in turn affects soil properties and functions. The health of urban soils is inextricably linked to the sustainability and resilience of urban ecosystems and the well-being of their inhabitants. Urban soils are defined as soils that have been significantly altered by human activities related to construction, infrastructure development, and waste management, often resulting in the formation of an unnatural, man-made surface layer. Urban soils are characterized by high density and reduced porosity due to heavy traffic, construction equipment, and removal of organic matter [3, 5].

The natural structure of the soil is destroyed, aggregation is lost, and pore space, especially macropores, is reduced, making water infiltration and aeration difficult. Construction waste, crushed stone and other anthropogenic materials are often found in the soil profile, which leads to heterogeneity and changes in the physical behavior of the soil. In open areas of urban soils, a surface crust is formed due to compaction, loss of vegetation cover and hydrophobic substances, which further reduces water infiltration. In urban areas, there is a tendency for soil temperatures to rise due to the urban heat island effect and reduced vegetation cover. Urban soil profiles are heterogeneous, with dramatic changes in texture, structure, organic matter content, pH, and density at different depths and locations. There is an uneven distribution and disruption of nutrient cycling due to disruption of biological activity and removal of plant residues. There is a depletion of organic matter, which is critical for soil fertility, moisture retention and biological activity, due to land clearing and removal of organic matter [2, 6, 8].

Alkaline soil conditions are common due to the presence of calcium-rich construction materials such as concrete and mortar. A variety of pollutants are present, including heavy metals and organic compounds from industrial activities, transportation and waste disposal. There is a decrease in the number and activity of soil microorganisms and fauna due to physical and chemical degradation [4, 7, 10].

Urban soils are significantly different from natural soils, exhibiting a number of altered physical, chemical and biological characteristics that are a direct result of human activity. Construction and infrastructure practices are the main drivers of soil compaction and the introduction of unnatural materials into the soil profile. The heterogeneity of urban soils, both vertically and horizontally, makes their assessment and management particularly challenging. The altered properties of urban soils significantly affect their

ability to provide important ecosystem services such as water infiltration, nutrient cycling, and vegetation support [1, 5].

The conversion of natural and agricultural land into urban land leads to soil sealing, fragmentation, and loss of soil functions. Excavation, grading, backfilling, and the use of heavy machinery cause soil compaction, removal of topsoil, and mixing of soil horizons. Industrial emissions, waste disposal, and chemical spills contribute to soil contamination with heavy metals, organic compounds, and other pollutants [2, 9].

Vehicle emissions, road runoff containing pollutants (e.g., heavy metals, hydrocarbons, de-icing salts), and physical impacts from transportation cause soil compaction. Solid waste landfills, improper waste disposal, and the use of sewage sludge can lead to soil contamination. Airborne pollutants from various sources (e.g., industrial emissions, transportation) can settle on urban soils, causing them to become contaminated. Removal of natural vegetation and disruption of organic matter decomposition and nutrient cycling in urban landscapes contribute to soil degradation [2, 6].

The use of de-icing salts on roads and sidewalks can lead to soil salinization and pollution. Urbanization is a multifaceted process with numerous interrelated factors contributing to soil degradation, including physical disturbance, chemical pollution, and disruption of natural ecological processes. Urban development requires construction, which involves significant soil disturbance and often leads to compaction and erosion. Industrial and transportation activities emit pollutants that accumulate in urban soils. The lack of a natural cycle of organic matter in urban areas exacerbates soil degradation, reducing soil structure, water retention, and nutrient availability [1, 5].

Sources of heavy metal pollution in urban soils include industrial activities, vehicle emissions, construction materials, and historical pollution. Heavy metals such as lead (Pb), cadmium (Cd), zinc (Zn), copper (Cu), chromium (Cr), nickel (Ni), arsenic (As), and mercury (Hg) accumulate in urban soils. Heavy metals enter the soil through precipitation, runoff, leaching, and direct emissions. Examples of heavy metal contamination in urban soils in Europe include Palermo and Lodz. Studies in Kyiv have also found heavy metal contamination in soils [3, 7].

Sources of organic pollution include industrial activities, vehicle emissions, waste incineration, and the use of pesticides and herbicides. Polycyclic aromatic hydrocarbons (PAHs), polychlorinated biphenyls (PCBs),

petroleum hydrocarbons, and other organic pollutants have been found in urban soils. Studies in North America have also found significant organic pollution in urban soils. Microplastics, pharmaceuticals, and other emerging contaminants may be present [6, 8].

Soil compaction in urban areas occurs due to heavy machinery, pedestrian traffic, and construction activities. Compaction leads to decreased porosity, increased density, decreased water infiltration and aeration, as well as limited plant root growth and nutrient deficiencies. Soil compaction in urban areas also contributes to increased surface runoff and flood risk. Soil erosion in urban areas is caused by an increase in impervious surfaces, changes in drainage systems, construction activities (vegetation removal, planning), and lack of ground cover [4, 10].

There is a distinction between water and wind erosion, the mechanisms of which are manifested in the urban environment. Erosion leads to the loss of topsoil, siltation of water bodies, reduced water quality, and damage to infrastructure [1, 6].

Urban soil degradation occurs as a result of a combination of chemical (pollution), physical (compaction, erosion) and biological (loss of organic matter, reduction of biodiversity) processes caused by urbanization. These processes are often interconnected; for example, soil compaction reduces water infiltration, which leads to increased surface runoff and erosion, which in turn can transfer pollutants to water bodies. The type and extent of soil contamination can vary considerably depending on the history of industrial and commercial activity in a particular urban area. Soil degradation is often a cumulative process, with pollutants and physical damage accumulating over time due to ongoing urban activity. Urban soils are significantly altered by anthropogenic activities, resulting in degraded physical, chemical, and biological properties. The impact of urbanization leads to soil compaction, erosion, contamination with heavy metals and organic pollutants, and loss of organic matter and biodiversity. These changes compromise the soil's ecological functions, including water infiltration, nutrient cycling, and vegetation support, which are critical to sustainable urban ecosystems [4, 6].

Understanding the mechanisms and consequences of urban soil degradation is essential for developing effective management and restoration strategies. Integrated approaches involving green infrastructure, pollution control, and sustainable land use planning are key to maintaining healthy urban soils and ensuring long-term environmental and human well-being.

References:

1. Lehmann, A., Stahr, K., & Schumacher, S. (2018). Urban soil: Characteristics and functions. *Soil Systems*, 2(3), 33. <https://doi.org/10.3390/soilsystems2030033>
2. Pavao-Zuckerman, M. A. (2008). The nature of urban soils and their role in ecological restoration in cities. *Restoration Ecology*, 16(4), 642–649. <https://doi.org/10.1111/j.1526-100X.2008.00482.x>
3. Pouyat, R. V., Yesilonis, I. D., & Nowak, D. J. (2006). Carbon storage by urban soils in the United States. *Journal of Environmental Quality*, 35(4), 1566–1575. <https://doi.org/10.2134/jeq2005.0215>
4. Morel, J. L., Chenu, C., & Lorenz, K. (2015). Ecosystem services provided by soils of urban, industrial, traffic, mining and military areas (SUITMA). *Journal of Soils and Sediments*, 15(8), 1659–1666. <https://doi.org/10.1007/s11368-014-0926-0>
5. Breuste, J., & Pauleit, S. (2005). Urban soils and their functions in cities. In E. Tiezzi, C. A. Brebbia & L. C. Wadhwa (Eds.), *The Sustainable City III* (pp. 329–337). WIT Press.
6. Zhang, Y., Guo, L., & Yang, Y. (2019). Heavy metal contamination in urban soils: A comprehensive review. *Environmental Pollution*, 249, 668–682. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2019.03.078>
7. Sæbø, A., Benedikz, T., & Randrup, T. B. (2003). Selection of trees for urban forestry in the Nordic countries. *Urban Forestry & Urban Greening*, 2(2), 101–114. <https://doi.org/10.1078/1618-8667-00027>
8. United Nations. (2019). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. <https://population.un.org/wup/>
9. Blume, H. P., Brümmer, G., Horn, R., Kandeler, E., Kögel-Knabner, I., Kretzschmar, R., ... & Wilke, B. M. (2016). *Soils: Their properties and functions*. Springer.
10. Hamer, U., Marschner, B., & Schulz, E. (2020). Soil organic matter in urban areas. In R. Lal (Ed.), *Urban soils* (pp. 89–104). CRC Press.

СЕКЦІЯ VIII. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ВІЙСЬКОВІ СОБАКИ: ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВІД ДАВНИНИ ДО СУЧАСНОСТІ. СЛУЖБОВІ СОБАКИ ЇХ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ. СУЧАСНІ МЕТОДИ ТУРБОТИ

Тесля Ксенія Олександрівна

здобувач фахової передвищої освіти відділення «Ветеринарна медицина»
ВСП «Немішаївський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Науковий керівник: Овчарук Ніна Петрівна

канд. вет. наук, викладач-методист
ВСП «Немішаївський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Військові собаки - це спеціально дресировані тварини, які використовуються у війні та інших видах діяльності, пов'язаних з веденням бойових дій, собаки здавна використовувалися в найрізноманітніших військових цілях, останнім часом зосереджуючись на охороні і виявленні бомб. У ході історичного розвитку їх функції значно розширилися: від простих вартових і атакуючих собак у Середньовіччі до спеціалізованих розвідників, санітарів, мінно-пошукових та антитерористичних тварин у ХХ–ХХІ століттях. Особливу роль вони відіграли під час світових воєн, де врятували тисячі життів завдяки пошуку поранених та виявленню мін. Кінологічні підрозділи існують й зараз в Збройних силах України та в інших силових структурах країни – СБУ, Національній поліції, Національній гвардії, ДСНС, Військовій службі правопорядку, прикордонній службі. При цьому у ЗСУ кінологічні підрозділи були поновлені лише у 2017 році з моменту розпаду СРСР [1].

Сьогодні військові собаки – це високопрофесійні «співслужбовці», які проходять спеціальну підготовку, оснащуються сучасним спорядженням і отримують кваліфікований медичний догляд. Їхнє використання в арміях світу, зокрема в українських ЗСУ, доводить, що, незважаючи на розвиток технологій, чотирилапі бійці залишаються незамінними. З

початком військових дій на сході України роботи у хвостатих бійців стало в рази більше. Там їх допомога безцінна: Донбас густо усяяний мінами, ракетами і снарядами, що не вибухнули. Від них страждає як місцеве населення, так і військовослужбовці. Щоб повністю очистити тисячі квадратних кілометрів від наслідків війни, знадобиться не менше 20 років, кажуть військові експерти. Сам процес дресирування займає приблизно півроку [2].

Військові собаки - унікальний феномен взаємодії людини та тварини в екстремальних умовах бойової обстановки, що має тисячолітню історію та постійно еволюціонує. Витоки використання собак у військовій справі сягають стародавніх цивілізацій, де вони виконували переважно бойові функції в арміях Єгипту, Греції та Риму. Перша світова війна стала переломним моментом у трансформації ролі собак – від безпосередніх учасників бойових дій до важливих допоміжних одиниць у системі військової логістики [3].

Основні функціональні напрямки використання військових собак включають: розвідувальну діяльність - пошук та знешкодження вибухонебезпечних пристроїв; медичну евакуацію - бойовий супровід та охорону; психологічну підтримку особового складу. Процес підготовки військових собак є складною багатоступеневою системою, що включає жорсткий відбір порід, спеціалізовану психологічну та фізичну підготовку. Найбільш ефективними породами для військової служби визнані німецька вівчарка, бельгійська вівчарка та лабрадор-ретривер через їхні фізіологічні та психологічні характеристики [4].

Дослідники вказують, що друга світова війна продемонструвала надзвичайно широкий спектр бойового потенціалу собак – від диверсійних операцій до складних розвідувальних місій [1].

Психологічний аспект взаємодії між військовим та собакою є критично важливим і становить окремий напрямок досліджень у військовій психології. Технології підготовки військових собак постійно вдосконалюються, включаючи симуляційні тренування та спеціалізовані методики адаптації до бойових умов.

Еволюція ролі військових собак демонструє поступову трансформацію від безпосередніх бойових одиниць до високоінтелектуальних помічників у складних military-операціях [5].

Міжнародний досвід використання військових собак свідчить про універсальність їхнього застосування в арміях різних країн незалежно від геополітичних особливостей [4].

Реабілітація та соціальна адаптація службових собак після закінчення активної служби становить важливий напрямок соціально-ветеринарної підтримки [3]. В Україні існують ініціативи, спрямовані на підтримку та реабілітацію службових собак. Наприклад, у місті Хмельницькому волонтери створили перший в Україні військовий шпиталь ветеринарної медицини з реабілітаційним центром, який функціонує з 2018 року. Тут надається комплексна допомога собакам, які зазнали поранень або травм під час служби [6].

Щоб хоч якось убезпечити тварин від поранень та запобігти їх загибелі, для собак, як і для людей, існують засоби індивідуального захисту. Однією з перших країн, яка почала виробляти бронежилети для собак, стали США, але дуже скоро багато інших країн також долучились до виробництва захисної амуніції для службових собак. Ці бронежилети, як і людські, відрізняються класами захисту та матеріалом, з якого виготовляються. Вони бувають полегшеними і важкими, можуть захистити тварину від куль стрілецької зброї або осколків вибухових пристроїв. Крім бронежилетів для службових собак існують спеціальні захисні окуляри та взуття, які дозволяють їм комфортно працювати навіть у 30-градусну спеку або у лютий мороз [6].

Висновки

Військові собаки завжди відігравали важливу роль у воєнний час, виконуючи завдання з охорони, пошуку, розвідки та зв'язку. Від давнини до сучасності їх використовували як надійних помічників на полі бою. Сьогодні їх значення не зменшилося – завдяки спеціальним тренуванням вони залишаються незамінними у військових операціях, допомагаючи рятувати життя та підвищувати ефективність армійських підрозділів. Берегти службових собак необхідно не лише через їхню високу матеріальну цінність та тривалий період підготовки, але й через унікальні здібності, які неможливо повністю замінити технічними засобами. Захист цих чотирилапих воїнів від небезпек - моральний обов'язок кожного!

Список використаних джерел:

1. https://jurkniga.ua/contents/kinologichna-sluzhba-v-zsu-ta-inshikh-silovikh-strukturakh-istorichna-dovidka-ta-suchasniy-stan-viyskova-veterinarna-medsina-normativno-pravove-regulyuvannya-osoblivosti-pid-chas-voennogo-stanu.pdf?srsId=AfmBOoqDqnKKxTlgFqU_B31QANR2RP3RRnp3UwDMMSRRfJuDFNBHwXto

2. https://nv.ua/ukr/magazine/journal/n10_17032017/dogs-work-20007580.html
3. Katcher, A. "Canine Soldiers" (Military History Journal, 2015)
4. https://www.researchgate.net/profile/Michael_Hochrein/publication/332472543_Section_Canines_and_Scent_Detection_Bibliography/links/5cb7a8a192851c8d22f2d8ff/Section-Canines-and-Scent-Detection-Bibliography.pdf
5. <https://www.quora.com/Does-the-military-use-dogs-to-perform-dangerous-tasks-because-they-are-more-expendable-than-humans-or-because-they-are-in-some-ways-more-capable-than-humans>
6. https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/41325/1/MVNPK_Suchasna_kinolohiia_s_tan%20%20problemy%20%20perspektyvy_2023-26-30.pdf?utm_source

СЕКЦІЯ ІХ. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

ОРГАНІЗАЦІЯ ВВЕДЕННЯ ДАНИХ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ СТЕХІОМЕТРИЧНИХ РОЗРАХУНКІВ

Козуб Павло Анатолійович

ORCID ID: 0000-0002-7162-027X

канд. техн. наук, доцент кафедри медіасистем та технологій
Харківський національний медичний університет, Україна

Козуб Світлана Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-3049-1555

канд. техн. наук, доцент кафедри медичної та біоорганічної хімії
Харківський національний медичний університет, Україна

Балансування хімічних реакцій є основною і невід'ємною частиною стехіометричних розрахунків у хімії. Будь-які інші розрахунки так чи інакше приводять до необхідності проведення саме цієї стадії. Для більшості людей вона здається здається лише математичною задачею, яка вирішується різними математичними методами слабо пов'язаними з хімією, і для її рішення необхідні лише математичні прикладні пакети.

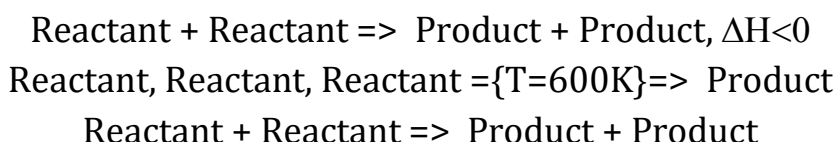
Насправді, не менше значення є методи формування даних для розрахунків та їх представлення для людини, тобто обмін інформацією з людиною у традиційний для неї спосіб – у вигляді хімічних рівнянь та схем хімічних перетворень. Для управління процесом дослідження необхідною умовою є використання єдиного, зручного та інформаційно повного інтерфейсу для представлення даних як для людини (дослідник) так і для математичної обробки (програма, алгоритм).

Правила та алгоритми такого інтерфейсу повинні забезпечувати використання традиційного запису формул, рівнянь, схем перетворень, але враховувати обмеження на умови введення формул такі як відсутність спеціального форматування для браузерів та мобільних додатків.

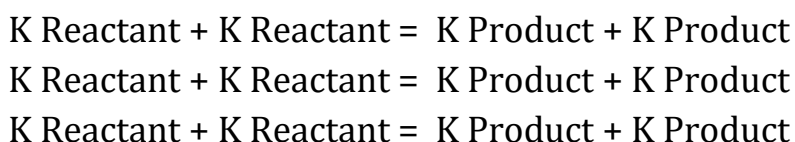
Вони повинні передбачати можливість різних варіантів форматування результатів за чіткими правилами та передбачати можливість додавання нових можливостей у майбутньому.

Результатом обробки повинна бути математична структура зручна для подальшої математичної обробки з чіткою структурою даних, повним збереженням вихідної інформації та можливість повного відтворення інформації у початковому стані.

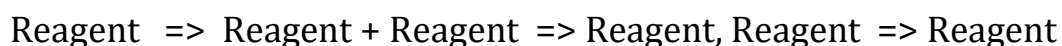
Узагальнений аналіз літературних джерел та мережевих ресурсів показав що для аналізу хімічних перетворень в більшості випадків вони представлені у вигляді переліку схем перетворень

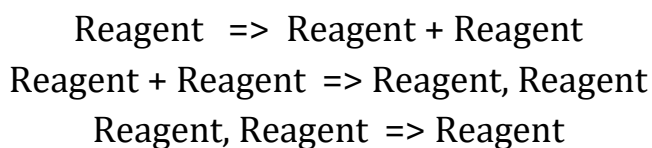
або переліку хімічних рівнянь

Але дуже часто в хімічній літературі схеми перетворень мають декілька символів перетворення, що означає поєднання декількох схем в яких реагенти можуть бути одночасно як реактантами, так і продуктами. Це особливо часто зустрічається для літературних джерел з органічної хімії

В цьому випадку такий шлях перетворень є не чим іншим як згорнутим записом попереднього стандартного запису

В цьому записі Reagent є будь яка речовина, яка вважається реагентом (Reactant) якщо знаходиться зліва від знаку поділу груп реагентів (=, =>, ...) або продуктом (Product) якщо знаходиться праворуч від нього.

Таким чином, в загальному вигляді відображення шляху хімічного перетворення у символному вигляді складається з переліку реагентів та додаткових елементів, розподілених спеціальними розділовими символами.

Символ перетворення ($=$, $=>$, $<=>$...) – розподіляє рівняння на групи реагентів. Для хімічної реакції використовується виключно символ рівняння, для схеми перетворення можуть використовуватись інші символи.

Символ переліку реагентів (+ або ,) – розділяє їх у групі реагентів між символами перетворення. Для хімічної реакції використовується виключно символ суми, для схем перетворень дуже часто використовується кома, щоб підкреслити невизначеність кількості реагента.

Для хімічних рівнянь обов'язковою частиною є наявність числового значення коефіцієнту реакції, яке може бути відсутнім якщо має значення 1, може мати раціональне або дробове значення, але не може бути від'ємним.

У розширених рівняннях частини рівняння можуть містити енергію перетворення, зміни об'єму, маси, умови реакції (над чи під знаком розподілу), напрямок реакції (направлені стрілки, перекреслене $=$)

Хоча кожен з реагентів може бути представлений у тексті через його тривіальну назву, що особливо часто зустрічається для органічних сполук, для балансування хімічних рівнянь кожен з реагентів повинен перед проведенням розрахунків мати хімічну формулу з якої можна визначити кількість часток, для яких використовується закон збереження – хімічні елементи, зарядове число для іонів, функціональні групи.

Найпростіший вид хімічної формули це перелік назв елементарних частин (елементів, радикалів, функціональних частин) з визначенням їх кількостей - CO_2 , N_2O_3 , H_2SO_4 , $\text{FeO}_{0.8}$, NO_x тощо.

Особливістю хімічного запису є відсутність кількості при значенні 1, та можливість використання нецілих значень, або невизначених, що ускладнює процес машинної розшифровки формул.

Традиційно у хімічній літературі кількість записують у вигляді чисел у нижньому реєстрі, але при роботі із звичайним неформатованим текстом це є неможливим, тому як загальне правило - кількість елемента є число, яке знаходиться за елементом.

Для означення відносно незалежних груп елементів використовуються дужки та символи множення - $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$, $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$.

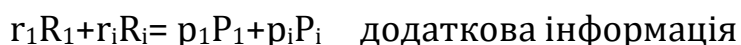
Для позначення заряду іону, ступеню окиснення та валентності використовують надстрокові символи Na^+ , Ca^{2+} , NO_3^- , SO_3^{2-} , $\text{V}^{+5}_2\text{O}^{-2}_5$. Оскільки як і значення індексу в неформатованому тексті вони будуть мати однаковий формат, це призводить до необхідності або введення

нових елементів розмітки тексту (наприклад NO_3^{-1}) або запису їх як окремого елемента заряду (наприклад NO_3Z^{-1} , Z^{-1}NO_3).

Також потрібно враховувати різні модифікатори, атрибути та визначники: знак радикалу, агрегатний стан, тип кристалічних ґраток, збуджений стан, тощо. Хоча вони і мають якісь усталені принципи, але не уніфіковані та не стандартизовані.

Саме тому, для однозначного перетворення текстового представлення хімічного перетворення було визначено ряд правил, які дозволяють однозначно розшифровувати схеми хімічних перетворень з усіма переліченими особливостями.

За основу прийнято традиційний запис хімічного рівняння

Реагенти (R_i P_i) – це формула речовини у текстовому значенні.

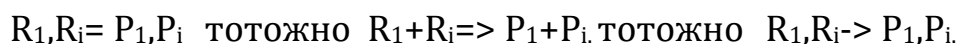
Коефіцієнти (r_i p_i) – це числові значення кількості реагентів, що обов'язково є раціональним невід'ємним числом.

Якщо коефіцієнти відсутні, то їх значення дорівнює 1.

Якщо реагент або продукт реакції відсутній то, значення коефіцієнта дорівнює 0.

Реакція без коефіцієнтів означає можливу незбалансованість рівняння.

Для визначення переліку речовин одночасно з '+' можливо використання коми, а одночасно з '=' інші варіанти символів перетворення – '<=>', '-->', '<—', тощо.

При відсутності правої частини рівняння передбачається, що кожен с реагентів може бути як реагентом так і продуктом, тому це є еквівалентним реакційній схемі в якій продукти співпадають з реагентами

Основним форматом відображення складу реагентів є брутто формула - строкова величина, що визначає склад реагенту у форматі

де E_i – строкове значення для елементарної частини, для якої діє закон збереження маси речовини,

a, b, n та i – індекси у формулі, які відображають кількості елементів у реагенті.

При відсутності елемента у формулі, індекс елементу приймається рівним 0, що дозволяє представити будь яку формулу у єдиному форматі для подальшої математичної обробки.

Для однозначної розшифровки формули дуже зручно (але не обов'язково) введення обмеження на назви елементів як послідовність латинських літер з першою у верхньому реєстрі.

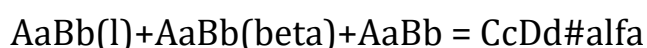
Слід зауважити, що на відміну від коефіцієнтів перед реагентами, індекси елементів можуть мати від'ємні значення, що дозволяє їх використовувати для роботи з зарядженими частками або радикалами.

Так наприклад заряд частинок в брутто формулі зручно представляти у вигляді частки (наприклад Z) із знаковим значенням: $A_aB_bZ_{+z}$ (іони), $C_6H_6H_{-1}$ (феніл). Для користувача в текстовому форматі заряд може для зручності представлятись у вигляді $A_aB_b^{-z}$ або $A_aB_b\{-z\}$.

Для зручності науковці використовують згорнуту формулу – це формула, в якій повторювані частки записані у дужках: $(A_aB_b)_i(A_aB_b)_j$. Тип дужок обумовлюється лише зручністю для користувачів тому дужки [] є ідентичними дужкам (). Так в неорганічній хімії дуже часто можна побачити $K_3[Fe(CN)_6]$, а в органічній $CH_3(CH_2)_{17}COOH$.

Повна формула складається із згорнутих формул з коефіцієнтами перед ними та знаком поєднання частин $\cdot$ або $*$, наприклад $CuSO_4 \cdot 5H_2O$, $CaO \cdot Al_2O_3 \cdot 3SiO_2$, $nA_aB_bEi_i \cdot mA_dC_c$. Такий запис поширений для запису формул кристалогідратів, змішаних солей та оксидів.

Додаткова інформація у формулі не впливає на розрахунки, але може бути використана для визначення особливостей регенту, наприклад, його фазовий стан: (l),(g),(s),(aq),(a),(i),(vit),(cr)...., тип кристалічних ґраток, спосіб отримання чи чистота. Вона завжди знаходиться за останнім індексом формули, і не містить символів елементів, але наразі вона також не уніфікована і тому може містити будь-які символи.

При такому підході після розшифровки утворюється структура розшифрованих даних, яка буде достатньою як для математичної обробки даних, так і для відновлення зашифрованого тексту до вигляду, зрозумілого людині.

Структура розшифрованих даних в цьому випадку буде багатовимірним вкладеним масивом який має структуру у вигляді

Масив перелік схем хімічних перетворень (розмір кількість реакцій)

[0] – додаткова інформація щодо переліку перетворень

[1]-[n] – розшифровані дані для кожної схеми

Цей масив дозволяє однозначно описати послідовність хімічних перетворень і містить вже розшифровану інформацію для кожної схеми (реакції) та додаткову інформацію для всіх перетворень у [0] елементі.

[i] схема хімічних перетворень (розмір – кількість реагентів)

[0] – додаткова інформація

[1]-[n] – розшифровані дані для кожного реагента

Цей масив дозволяє однозначно розрахувати матеріальний баланс для кожного з перетворень і також в [0] елементі містить додаткову інформацію але для кожного з перетворень

[i] реагенти (розмір – кількість елементів)

[0] – додаткові дані щодо реагенту

[1]-[n] – s

Цей масив дозволяє однозначно розрахувати поведінку та властивості кожного з реагентів, стан перетворень, властивості загальної реакційної суміші, оскільки в [i] елементах містить кількості елементів а в [0] елементі додаткові дані для реагента в цілому.

Список використаних джерел:

1. M. M. Shaikh, M. Yousaf On mathematical methods to balance equations of chemical reactions – a comparison and way forward // Journal of mechanics of continua and mathematical sciences. Vol.-18, No.-01, January (2023) pp 1-20 <https://doi.org/10.26782/jmcms.2023.01.00001>
2. J. Aleksejeva, S. Guseynov To the issue of finding the stoichiometric coefficients in the chemical reactions // Integration. education Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 28th-29th, 2021. pp. 19-48 // <https://doi.org/10.17770/sie2021vol2.6457>
3. Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Козуб С. М., Мігунов В. Л. Використання векторного підходу для балансування хімічних рівнянь // Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. Pp. 65-73.
4. Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Козуб С. М., Гуріна Г. І. Використання векторного підходу для задач хімічної стехіометрії // Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Berlin, Germany. 2022. Pp. 80-87.
5. Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Козуб С. М., Мартинюк М. М. Математичні аспекти використання векторного підходу для балансування хімічних реакцій. // Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 12th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2022. Pp. 65-74.

СЕКЦІЯ Х. ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

IMPACT OF THE GRAIN FORM ON THE KINETICS OF ADSORPTION OF DYE IN THE THREAD IN THE PRESENCE OF DOUBLE CHARGED LAYERS

Furtat Iryna Eduardivna

PhD, Associate Professor

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Furtat Yurii Olehovych

PhD, Senior Researcher

G.E. Pukhov Institute for Modelling in Energy Engineering, Ukraine

The influence of double layer (DL) on the processes occurring in biporous media, which are threads, is twofold: firstly, the effect on the kinetics of adsorption by a single inclusion (fiber) and, secondly, the effect on the transport of ions in the space between inclusions (fibers). The repulsion of like-charged ions diffusing to the surface by the electric field of the DL can lead to a decrease in the adsorption rate by many orders of magnitude. The effect of the DL on the transport of ions in the space between the fibers depends on the thickness of the DL.

We will consider the case when the DL is thin, i.e. $\chi R_b \gg 1$, because the case of a thick DL is unacceptable for dyeing processes due to the sorption of ions at the mouth of the pore, i.e. at the surface of the thread.

If the DL is thin, then the electrostatic interaction is distributed only inside the double layer. Outside it, the transport of ions is carried out purely by diffusion. Since the DS of individual fibers do not overlap, then the influence of the electrostatic factor on the kinetics of the process can be taken into account using the results of considering the kinetics of adsorption by a single inclusion. In view of the micropore structure of the fiber, the Crank equipotential volume model is applicable to it, i.e. it is valid to apply the results of considering the

kinetics of adsorption by a single grain adsorbing only by the outer surface with the introduction of corrections to the inclusion form.

We will consider the kinetics of adsorption by a cylindrical grain. we will carry out at the stage when the factor of electrostatic slowing down of adsorption is sufficiently pronounced, i.e. under the condition that with

$$zf \gg 1, \quad (1)$$

where: z is the valence of the sorbed ion; f is the dimensionless surface potential.

Considering the complexity of the solution of the problem in general form, the assumption is made that the initially existing DS, formed by monovalent non-sorbed ions, does not change its thickness upon the addition of an electrolyte containing a strongly adsorbed ion in a low concentration. Limiting the generality of the consideration by condition (1) allows us to consider that the rate of adsorption and, accordingly, the rate of change of potential are small, and, consequently, the diffusion of ions to the surface at each moment of time and the restructuring of the DS over time can be considered as quasi-stationary processes.

The resulting flow of ions to the lateral surface of a cylindrical grain per unit of its length can be written in two ways: as an electrodiffusion flow:

$$\frac{dQ}{d\tau} = 2\pi R_1 \frac{d\sigma}{d\tau} = zI \quad (2)$$

and as the difference of streams adsorption and desorption

$$\frac{dQ}{d\tau} = 2\pi R_1 zI (J_1 - J_2) = 2\pi R_1 ze [K_1 c(R_1, \tau) - K_2 \Gamma(\tau)]. \quad (3)$$

Here Q is the increase in adsorbed charge, R_1 is the radius of the cylinder, e is the electron charge, σ is the density superficial charge, J_1 and J_2 are the diffusion flows of adsorption and desorption, respectively, K_1 and K_2 are the coefficients of adsorption and desorption, respectively, $c(R_1, \tau)$ is the concentration of adsorbing ions in the solution at the surface, $\Gamma(\tau)$ – the concentration of adsorbed ions on the grain surface.

The value of J in (2), taking into account the influence of the electric field, is a diffusion flux obtained from the diffusion equation

$$J(\tau) = \frac{2\pi D [c_\infty - c(R, \tau) \exp(zf)]}{K(f)}, \quad (4)$$

where: D is the diffusion coefficient, f is the dimensionless surface potential of the grain, $K(f)$ is the Fuchs electrostatic repulsion factor, defined as

$$K(f) = \int_{R_1}^L \frac{\exp(zf)}{\rho} d\rho \approx \ln \frac{L}{R_1} + \frac{2}{\chi R_1} \sum_{n=1}^{|z|} \frac{\exp\left(\frac{2n-1}{2}|f|\right)}{2n-1}, \quad (5)$$

(L is the distance measured from the center of the grain and determines the thickness of the diffusion layer, beyond which the ion concentration is equal to c_∞).

Expressions (1)-(5) thus make it possible to determine the value $\Gamma(\tau)$. We obtain that

$$\frac{d\Gamma}{d\tau} = \frac{D}{R_1 K(f)} \frac{c_\infty - \Gamma(\tau) \frac{K_2}{K_1} \exp(zf)}{1 + \frac{D \exp(zf)}{R_1 K_2 K(f)}}. \quad (6)$$

In the case of a sphere $K(f)$ it has the form

$$K(f) = \frac{2}{\chi R_1} \sum_{n=1}^{|z|} \frac{\exp\left(\frac{2n-1}{2}|f|\right)}{2n-1}, \quad (7)$$

i.e. (5) differs from (7) only by the presence of the term $\ln \frac{L}{R_1}$ responsible for purely diffusion transfer outside the DL.

However, in the approximation of sufficiently high potentials and not too thin a double layer, the first term of (5) becomes small compared to the second and can therefore be omitted. Thus, the geometry of the particle does not play a role in such an analysis, and, as a consequence, all the results obtained for a sphere can be transferred without changes to the case of a cylindrical grain.

КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ ТА РЕСУРСУ ДИСКІВ АВІАЦІЙНИХ ГТД

Проноза Владислав Олегович

аспірант кафедри технології авіаційних двигунів

Національний університет «Запорізька Політехніка», Україна

Науковий керівник: Двірник Ярослав Вікторович

ORCID ID: 0000-0001-5439-5413

доцент кафедри технології авіаційних двигунів

Національний університет «Запорізька Політехніка», Україна

Вступ. Диски є найбільш відповідальними елементами роторної конструкції частини газо-турбінного двигуна (ГТД). Починаючи з входу в проточну частину ГТД і при виході газів з турбіни, діють силові та температурні навантаження, які сприймає ротор, який обертається. У дисках компресора та турбіни закріплені лопатки, які забезпечують поступове стискування повітря в компресорі низького тиску (КНТ), середнього тиску (КСТ) та високого тиску (КВТ). Потім суміш повітря та палива з камери згоряння (КЗ) подається на турбіну. Потік газів, мають високу температуру ($T_{г.мах.}=1600K$), надходячи на лопатки турбіни, створює обертання роторної частини турбіни високого тиску. Реактивна сила, що виникає в роторі, забезпечує роботу виробу. Диски відносяться до основних (критичних за наслідками руйнування) деталей авіаційних маршових ГТД. Крім того, маса дисків, в більшій мірі визначає масу та питому вагу двигуна в цілому. У зв'язку з цим при розробці, сертифікації, виробництві та експлуатації двигунів оптимальному проектуванню та забезпеченню міцності цих деталей приділяється особлива увага [1].

Мета. Дослідити можливі конструктивно-технологічні рішення, що забезпечують підвищення міцності, ресурсу та зниження маси дисків ГТД.

Основний матеріал. Диски сприймають значні осьові та відцентрові навантаження по всьому тракту проточної частини ГТД. Зміни тиску у проточній частині компресора збільшують температуру повітря та вимагають використання для дисків компресора різних матеріалів. Диски перших ступенів компресора виготовляються переважно з титанових

сплавів (наприклад ВТ-9, ВТ-20). У міру зростання тиску та температури у проточній частині компресора матеріал для дисків змінюється. Використовуються диски з низькостійких теплостійких сталей (18ХНВА, 10ХН3А та ін.). На останніх ступенях компресора високого тиску, де температура досягає 600-700°C, використовуються для дисків хромонікелеві сталі та сплави 04ХН40МДТЮ, ХН45ВМТЮБР та інші [2].

Необхідно відзначити, що диски компресорів і турбіни, працюючи при значних частотах обертання, повинні мати мінімальні зміщення неврівноважених мас, що обертаються. Для зменшення «прихованої неврівноваженості» елементів роторів необхідно зменшувати джерела, що породжують цю неврівноваженість у процесі виготовлення та складання. У зв'язку з цим точність розташування поверхонь роторної частини двигуна, включаючи вільні поверхні, виконується з підвищеними вимогами. Так, наприклад, допуск на усунення вільних поверхонь контуру диска повинен бути не більше 0,06 мм. Диски ротора ГТД піддаються ретельному контролю на всіх етапах виготовлення [2].

До руйнування дисків практично завжди призводить розгін двигуна у разі відмови систем регулювання та захисту. Це пов'язано з тим, що диски, як і робочі лопатки, є дуже напруженими деталями, причому їх напруженість пропорційна квадрату частоти обертання [3].

До розриву диска може призвести неякісний метал, з якого він виготовлений, або неправильна обробка заготовки.

Наслідки корозії особливо важкі у випадках, коли вона відбувається у зоні високих напруг. Це називають корозією під напругою. Корозія під напругою веде до появи тріщин, які ростуть і зрештою призводять до повного руйнування деталі. При високих температурах диски можуть руйнуватися під впливом повзучості.

Внаслідок вібрації у матеріалі диска проявляється явище втоми металу, що призводить до появи тріщини втоми. Зазвичай, тріщини виникають у місцях концентрації напруг: розвантажувальних отворах, галтелях, подряпинах.

Особливо небезпечним місцем диска є його обід, на якому кріпляться лопатки. Форма обода складна, лопатковий паз має заокруглення малого радіусу, в якому діють підвищені напруги. Ця напруга ще більше збільшується при нещільній установці лопатки в диску, коли на диск починають діяти поряд з відцентровою силою лопатки змінні напруги від її коливань [4].

Для забезпечення низької маси при виготовленні дисків використовуються високоміцні титанові сплави, сталі та нікелеві сплави (гранульовані та деформовані). Велике значення має організація кваліфікації дискових сплавів. Результати досліджень конструкційної міцності зразків, вирізаних із заготовок дисків, повинні служити як для підтвердження міцності та ресурсу деталей у процесі сертифікації двигуна, так і для формування технічних умов на постачання заготовок, виключаючи можливість виготовлення дисків із матеріалу з незадовільними властивостями.

Для забезпечення міцнісної надійності дисків при мінімізації їх маси, можуть ефективно використовуватися методи оптимізації, засновані на багатокритерних підходах з розрахунками в тривимірній постановці і врахуванням реальних умов експлуатації під час всього польотного циклу, включаючи визначення напружених деталей [4].

Для зниження контурного навантаження на диск, доцільно використовувати легкі лопатки (особливо для вентиляторів, де перспективно застосовуються порожнисті металеві та вуглепластикові лопатки, і турбін низького тиску, де використовуються лопатки з легких монокристалічних сплавів γ -алюмінія та титану) і оптимізувати їх кількість. У робочих колесах вентиляторів, трактові полиці доцільно виготовляти окремо від лопаток та використовувати для виготовлення трактових полиць легкі матеріали.

У дисках турбін та останніх ступенів КВТ доцільно для зниження рівня температурної напруги знижувати градієнт температури за радіусом диска.

Диски повинні мати достатню несучу здатність як при нормальній роботі, так і при виникненні дефектів. Найбільш складним завданням є забезпечення несучої здатності дисків турбін середнього та високого тиску, силових (вільних) турбін. Велике значення має раціональний вибір підходу до запобігання неприпустимого розкручування ротора турбіни (обмеження максимально можливої частоти обертання ротора) при руйнуванні, зміщенні, роз'єднанні валів. Для цих цілей можуть використовуватися ранжування запасів міцності в системі "диск - лопатки" (забезпечення при розкручуванні ротора руйнування лопаток у кореновому перетині, при винятку руйнування диска), посадці ротора турбіни при його осьовому зміщенні після руйнування валу на статор по периферійним перерізам лопаток (відсікання масового руйнування

лопаток за рахунок відповідного вибору осьових зазорів між ротором і статором), зрізання профільних частин лопаток спеціальними пристроями, механічне відсічення подачі палива або виклику помпажу компресора при руйнуванні валу [5].

Руйнування валу, відмова системи автоматичного управління (САУ) та ряд інших дефектів можуть в експлуатації призводити до збільшення частоти обертання ротора. При сертифікації необхідно підтвердити достатню несучу здатність диска при найбільш несприятливому поєднанні властивостей матеріалу. При цьому на несучу здатність диска впливає як характеристики матеріалу диска, так і характеристики пластичності цього матеріалу.

При дослідженнях несучої здатності роторів необхідно враховувати взаємну підтримку всіх дисків, що становлять зварний ротор. Живучість зварного ротора перевищує живучість окремих його складових. Наприклад, ротор КВТ, у якого на диску 5-го ступеня протягом сотень польотних циклів розвивалася радіальна тріщина зі ступичної частини диска до обода. В частині ободу швидкість зростання тріщини різко сповільнилася. Для окремого диска зазначена тріщина катастрофічна. У складі ротора розглянутий диск утримував лопатки на необхідному радіусі протягом десятків польотних циклів.

Для запобігання неприпустимій витяжці диска або охрупчуванню його матеріалу в процесі експлуатації, необхідно з одного боку оптимізувати тепловий та напружено-деформований стан диска, з іншого – використовувати для його виготовлення сплав з відповідними характеристиками - не схильний до охрупчування в умовах експлуатації. Застосовують також автофретування. Конструктивно має бути забезпечений допустимий (з урахуванням високої статичної навантаженості) рівень вібраційних напруг у диску [5].

Для забезпечення задовільної довговічності диска до появи тріщини малоциклової втоми, необхідно не використовувати в конструкції інтенсивні концентратори напруг. Зокрема, необхідно не використовувати в диску отвори (для болтових з'єднань, вирівнювання тиску в порожнинах, підведення охолоджуючого повітря до лопаток турбіни), обмежувати значення радіусів жолобів, не застосовувати багатозубні ялинкові замки. Збільшенню циклічної довговічності сприяє, зокрема, застосування у вентиляторах кругових (непрямолінійних) замків, використання у вентиляторах малозубих ялинкових замків,

застосування блисків, оптимальний вибір кількості позацентрових отворів, оптимізація форми цих отворів тощо. Зниження концентрації напруги є ефективним засобом підвищення довговічності серійних дисків [5].

При необхідності використання концентраторів напруг їх необхідно розташовувати в зонах з низькими номінальними напругами. Необхідно застосовувати матеріали із високим опором малоциклової втоми. У перспективі можливе використання градієнтних матеріалів. Широко використовуються методи поверхневого зміцнення [4].

Для забезпечення високої довговічності дисків з урахуванням можливих початкових дефектів необхідно мінімізувати розміри та кількість металургійних дефектів. Це забезпечується, насамперед, рахунок підвищення чистоти сплаву при виплавці злитку. При застосуванні методів порошкової металургії технологічно має бути виключена поява дефектів (карбідів, оксидів) за межами первинних зерен. Для зменшення кількості та розмірів керамічних включень необхідно реалізувати комплекс спеціальних заходів, у тому числі обмежити максимальний розмір застосовуваних гранул. Не рекомендується застосовувати для виготовлення роторів зварювання, за винятком зварювання тертям (інерційним або лінійним), і, тим паче, лиття [3].

Для якісного дефектування дисків, рекомендується застосування високочутливих методів неруйнівного контролю.

Список використаних джерел:

1. Шошин Ю.С. Компресори авіаційних газотурбінних двигунів. Харків, 2002, 26 с.
2. Єпіфанов С.В., Риженко А.І., Цуканов Р.Ю. Проектування силових установок літаків. Харків, 2011, 512 с.
3. Kroes, M. J. Aircraft Power Plants. Singapore, 1994, 694 с.
4. J.W. Chew, P.R. Farthing, J.M. Owen, B. Stratford The use of fins to reduce the pressure drop in a rotating cavity with a radial inflow J. Turbomach., 111 (3) (1989), pp. 349-356.
5. Cheng YAN, Ce LIU, Han Du. Topology optimization of turbine disk considering maximum stress prediction and constraints. Chinese Journal of Aeronautics, Volume 36, Issue 8, August 2023, pages 182-206.

СЕКЦІЯ XI. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВІБРАЦІЙНО-ВІДЦЕНТРОВОГО ЗМІЦНЕННЯ РІЗЬБОВИХ ПОВЕРХОНЬ ДЕТАЛЕЙ МАШИН

Климаш Іван Володимирович

аспірант Інституту механічної інженерії та транспорту
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Кусий Ярослав Маркіянович

ORCID ID: 0000-0001-5741-486X

д-р.техн.наук, професор,
професор кафедри Робототехніки та інтегрованих технологій машинобудування
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Одним із перспективних методів покращення експлуатаційних характеристик різьбових поверхонь є вібраційно-відцентрове зміцнення (ВВЗ) - різновид механічного фінішного оброблення, при якому обробка поверхні здійснюється внаслідок контактної дії елементів, що вільно переміщуються в обертовому робочому барабані, який одночасно зазнає вібраційних коливань. В результаті взаємодії відцентрових сил і високочастотних вібрацій, частинки робочого середовища (ролики, абразиви, кульки тощо) періодично контактують з деталями, спричиняючи місцеву пластичну деформацію, ущільнення поверхневого шару і формування залишкових напружень стиснення.

У цій роботі розглядається варіант вібраційно-відцентрового зміцнення, що реалізується шляхом ударної дії загартованих сталевих роликів по оброблюваній поверхні. Такий вплив призводить до зменшення шорсткості та підвищення мікротвердості поверхневого шару. У роботі здійснено теоретичне обґрунтування ефективності такого способу зміцнення на основі аналізу контактної взаємодії, енергетичних параметрів процесу.

Механізм дії ВВЗ поєднує три фактори: динамічні навантаження від періодичних ударів частинок середовища; стискальні залишкові

напруження внаслідок пластичної деформації; фінішна обробка мікрорельєфу поверхні, подібно до мікрошліфування.

Різьбові поверхні є типовими зонами концентрації напружень, що робить їх критичними з точки зору втомної міцності. Стандартні методи обробки не завжди дозволяють ефективно обробити впадини профілю різи, особливо на внутрішніх поверхнях.

У цьому контексті вібраційно-відцентрове зміцнення виявляється ефективним завдяки:

- можливості просторового доступу до складного профілю (наприклад, за допомогою роликів або кульок малого діаметра),
- постійній змінній дії елементів середовища по всій поверхні профілю, що формує рівномірний зміцнювальний шар,
- низькій енергомісткості процесу, що дозволяє використовувати ВВЗ як завершальний етап обробки при масовому виробництві.

Обґрунтування ефективності вібраційно-відцентрового зміцнення базується на аналізі контактної взаємодії ролика з деталлю, яка розглядається як локальний удар. Кожен удар викликає: пластичну деформацію поверхневого шару, що зменшує висоти мікронерівностей; утворення зміцненого шару з ущільненою структурою і підвищеною твердістю; розподіл залишкових напружень, орієнтованих на протидію зовнішньому навантаженню.

У процесі дослідження було використано зразок деталі із попередньо нарізаною метричною різьбою. Для проведення вібраційно-відцентрового зміцнення зразок жорстко закріплювався у пристосуванні, навколо якого рівномірно обертались три загартовані ролики діаметром 30 мм, виготовлені з інструментальної сталі ХВГ. Кожен із роликів має масу орієнтовно 50 г. У ході обробки ролики не лише обертались навколо осі зразка, але й за рахунок вібраційного збудження здійснювали радіальні мікроудари по поверхні різи з амплітудою близько 0,3 мм. Частота ударного контакту оцінювалась на рівні приблизно 3 Гц на один ролик. Загальний час обробки становив 7 хвилин (420 секунд), протягом яких кожен елемент поверхні зазнавав багаторазової імпульсної дії. Частота обертання системи складала орієнтовно 20 обертів за хвилину, що забезпечувало рівномірне покриття впливом усієї поверхні різи. Таке поєднання обертального руху та періодичних ударів створювало умови для поверхневої пластичної деформації, зміцнення поверхневого шару та потенційного покращення шорсткісних характеристик різьбового профілю.

Сумарна кількість ударів по поверхні від усіх трьох роликів становила:

$$N = n \times f \times T \quad (1)$$

де:

n - кількість ударів, які здійснює один ролик за одну секунду,

f - кількість роликів, що одночасно працюють,

T - час обробки (в секундах).

$N = 3780$ ударів; це свідчить про значну циклічність дії, яка забезпечує багатократне зміцнення всієї поверхні профілю.

Енергія одного удару

Механічна енергія удару можна оцінити як:

$$E = \frac{1}{2} \times m \times v^2 \quad (2)$$

де:

E - кінетична енергія одного удару,

m - маса ролика,

v - швидкість ролика в момент удару.

Оцінка швидкості удару:

$$v = 2 \times \pi \times f \times A \quad (3)$$

$$v = 0.00565 \text{ м/с},$$

Тоді:

$$E = \frac{1}{2} \times 0.05 \times (0.00565)^2$$

$$E = 7.98 \cdot 10^{-7} \text{ Дж.}$$

Енергія одного удару незначна, але кількість ударів забезпечує сукупний ефект.

Сумарна енергія впливу:

$$E_{\text{сум}} = N \times E \quad (4)$$

$$E_{\text{сум}} = 3.01 \cdot 10^{-3} \text{ Дж.}$$

У роботі було визначено, що при діаметрі ролика 30 мм, масі 50 г та частоті ударів 3 Гц на один ролик, за 7 хвилин обробки поверхня зазнає понад 3780 ударів. Це формує багат шарову структуру зміцнення із поступовим згладжуванням профілю різьби.

Також оцінено радіус пластичної деформації, який демонструє, що вплив поширюється на глибину до 0.1-0.2 мм, що є достатнім для покращення властивостей без порушення геометрії профілю.

Висновки. Проведені теоретичні розрахунки підтверджують потенціал вібраційно-відцентрового зміцнення як ефективного методу для покращення властивостей різьбових поверхонь. Майбутні експериментальні дослідження дозволять верифікувати отримані результати та уточнити оптимальні параметри процесу для різних типів матеріалів.

Список використаних джерел:

1. Душкін С. С., Коваленко О. М., Благодарна Г. І. "Технічний стан механізмів та вплив вібраційних методів на зміцнення матеріалів"
2. Солодкий В.І. "Вібраційно-відцентрове зміцнення різьбових поверхонь деталей машин". Вісник Національного університету "Львівська політехніка".
3. Stupnytsky V., Kusyi Y., Dragašius E., Baskutis S., Chatys R. Modeling of vibrational-centrifugal strengthening for functional surfaces of machine parts // Lecture Notes in Mechanical Engineering. – Springer, Cham., 2024

СЕКЦІЯ XII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ

Яровик Діана Русланівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Науковий керівник: Шутяк Софія Володимирівна

адвокат, асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Технічні, технологічні та інформаційні революції значно вплинули на всі сфери суспільного життя, спричинивши істотні зміни в довкіллі, умовах існування людини та біосфері Землі. Засоби масової інформації щодня повідомляють про нові екологічні катастрофи, як природного походження, так і спричинені діяльністю людини. У зв'язку з цим надзвичайно важливим є моніторинг стану навколишнього середовища та прогнозування наслідків господарської діяльності, що вимагає науково обґрунтованого підходу.

Глобальне потепління, кліматичні зміни та порушення екологічної рівноваги, що посилюються останніми роками, значною мірою є наслідком антропогенного впливу. Ці негативні процеси створюють серйозні загрози для майбутнього людства. Екологічні організації активно звертають увагу суспільства на необхідність вирішення цих проблем. Зокрема, дедалі гострішою стає проблема доступу до якісної питної води, адже вода становить 70-80% маси живого організму та безпосередньо впливає на здоров'я й життєдіяльність людини.

Забруднення довкілля через промислову діяльність, неналежне очищення стічних вод і скидання токсичних відходів у річки та озера є основними причинами дефіциту безпечної питної води. Найгостріше ця проблема постає в промислово розвинених та густонаселених регіонах.

Як наслідок, зростає кількість онкологічних захворювань, поширюються проблеми зі здоров'ям, скорочується середня тривалість життя, а демографічна ситуація погіршується.[1]

Проблеми досягнення збалансованого сталого розвитку є актуальними як на рівні держави, так і для окремих підприємств, які мають враховувати економічний стан, природні ресурси та екологічну ситуацію при формуванні своєї стратегії розвитку. В сучасних умовах екологічна безпека стає одним із ключових аспектів діяльності підприємств, що зумовлює необхідність мінімізації негативного впливу господарської діяльності на навколишнє середовище.

Цифрові технології відіграють важливу роль в управлінні підприємствами, сприяючи автоматизації процесів, підвищенню ефективності роботи персоналу та створенню конкурентних переваг. Вони застосовуються для оптимізації таких управлінських процесів, як облік і звітність, планування та прогнозування, управління персоналом, логістикою та виробництвом. Автоматизація цих процесів дозволяє підвищити їхню ефективність, скоротити витрати часу та ресурсів, а також мінімізувати ймовірність помилок. Сучасні цифрові інструменти, такі як системи підтримки прийняття рішень, аналітичні платформи та технології віртуальної реальності, допомагають працівникам швидше виконувати завдання, отримувати доступ до важливої інформації та приймати обґрунтовані рішення незалежно від місця і часу. Це сприяє не лише підвищенню продуктивності, а й забезпеченню більш раціонального використання ресурсів та впровадженню екологічно безпечних підходів до господарської діяльності.[2]

Серед найважливіших сучасних інформаційних технологій, що сприяють забезпеченню екологічної безпеки підприємств, можна виділити кілька ключових напрямів.

1. Аналіз великих даних – допомагає виявляти потенційні загрози для довкілля, зокрема аномальні показники у роботі обладнання або екосистем.

2. Штучний інтелект (ШІ) – використовується для розробки нових методів ідентифікації та реагування на екологічні загрози, а також для прогнозування можливих негативних наслідків господарської діяльності.

3. Блокчейн – забезпечує безпеку зберігання та передачі екологічних даних, що підвищує прозорість екологічного моніторингу та відповідальність підприємств.

4. Хмарні технології – дозволяють отримувати доступ до екологічної інформації з будь-якої точки світу, що сприяє оперативному аналізу та прийняттю рішень.

Одним із найбільш ефективних рішень у сфері екологічного моніторингу є використання дронів, які можуть збирати дані про стан повітря, води та ґрунту навколо підприємства. Це дозволяє оперативно виявляти забруднення та запобігати екологічним загрозам.

Також для оцінки впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище широко застосовуються датчики моніторингу викидів, що контролюють рівень забруднюючих речовин в атмосфері, воді та ґрунті. Поєднання таких датчиків із системами штучного інтелекту дозволяє прогнозувати екологічні ризики та розробляти стратегії їх мінімізації.

Оцінка впливу цифрових технологій на управління підприємством є важливим кроком до підвищення його ефективності та конкурентоспроможності. Для цього можна використовувати такі ключові показники:

- швидкість виконання управлінських процесів;
- вартість їх реалізації;
- рівень помилок у прийнятті рішень;
- якість ухвалених рішень на основі цифрових технологій;
- загальний рівень конкурентоспроможності підприємства.

Впровадження сучасних цифрових рішень не лише сприяє оптимізації управління підприємством, а й допомагає ефективно контролювати екологічну безпеку, що є важливою складовою сталого розвитку.[3]

Розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для підвищення рівня екологічної безпеки підприємств. У майбутньому очікується їхнє активне застосування в екологічному інжинірингу — галузі, що займається розробкою та впровадженням технологій для захисту довкілля. Це стане важливим кроком на шляху до сталого розвитку суспільства.

Сучасні методи екологічного інжинірингу спрямовані на розв'язання низки важливих проблем, зокрема:

- зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу, воду та ґрунт;
- переробку та утилізацію відходів для зниження екологічного навантаження;

- відновлення та рекультивацію земель, що зазнали забруднення або деградації.

Серед найперспективніших технологій у цій сфері можна виділити:

1. Використання відновлюваних джерел енергії – сприяє зниженню викидів парникових газів, що є основним чинником зміни клімату.

2. Розробка нових технологій утилізації відходів – забезпечує перетворення відходів на корисні матеріали, що зменшує потребу у їхньому спалюванні чи захороненні.

3. Біотехнології – використовуються для очищення забруднених вод, переробки відходів та створення екологічно чистих матеріалів.

Поєднання цифрових інструментів, таких як великі дані, штучний інтелект та автоматизовані системи моніторингу, з передовими методами екологічного інжинірингу дозволяє ефективніше запобігати забрудненню, оптимізувати використання ресурсів і сприяти відновленню природного середовища. Це допоможе не лише зменшити негативний вплив господарської діяльності, а й створити передумови для екологічно відповідального розвитку підприємств та суспільства в цілому.[4]

Список використаних джерел:

1. Клименко М.О. (2006) Моніторинг довкілля: підручник. Київ. Видавничий центр "Академія", 360 с.
2. Бондаренко, О. А. (2022) Використання цифрових технологій для моніторингу екологічного стану навколишнього середовища. *Економіка природокористування і охорони навколишнього середовища*, № 3, 109-120.
3. Скорик, В. М. (2023) Штучний інтелект у забезпеченні екологічної безпеки підприємств. *Екологічна безпека України*, № 1, 56-65.
4. Kashchena N, Nesterenko I. (2022) Digitalization of the innovative development management information service of the enterprise. Mechanisms for ensuring innovative development of entrepreneurship. Monograph. Tallinn: Teadmus OÜ, 238-254.

СЕКЦІЯ XIII. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ПРИНЦИПИ ВИБОРУ АРХІТЕКТУРИ ДЛЯ ПРОЕКТУВАННЯ ВЕБ-ДОДАТКІВ

Тиран Сергій Русланович

ORCID ID: 0009-0001-7926-6033

аспірант кафедри комп'ютерних наук,
факультет комп'ютерно-інформаційних технологій
Західноукраїнський національний університет, Україна

В умовах сьогодення, веб-розробка є одним із найпопулярніших напрямків у створенні програмного забезпечення. Враховуючи динамічне проникнення інтернету у всі сфери життя, більшість комунікацій та угод у бізнесі відбувається саме із застосуванням бездротового зв'язку. У ролі засобу підвищення продажів товарів у світі виступає веб-додаток. Внаслідок цього багато підприємців звертаються до веб-розробників для створення надійного та якісного веб-додатку [1].

Архітектура веб-додатку представляє відносини та взаємодії між компонентами, такими як інтерфейси користувача, монітори обробки транзакцій, бази даних і багато іншого. Головна мета – забезпечити правильну роботу всіх елементів разом. Всі програми складаються з двох частин – клієнтської (front-end) і серверної (back-end). Інтерфейс – це візуальна частина програми. Користувачі можуть бачити інтерфейс та взаємодіяти з ним. Клієнтський код реагує на дії користувачів. Серверна частина обробляє бізнес-логіку та відповідає на HTTP-запити [2].

При правильній роботі клієнтська та серверна сторони формують програмну архітектуру веб-програми. Високоякісна архітектура веб-додатків робить процес розробки більш ефективним та простим. Веб-додаток із добре продуманою архітектурою легше масштабувати, модифікувати, тестувати та налагоджувати [3].

Принципи вибору архітектури для проектування веб-додатків включають в себе:

Узгодженість. Веб-архітектура має пропонувати єдиний підхід до вирішення всіх проблем розробки. Потрібно проаналізувати потреби програми та знайти рішення, яке охоплює більшість цілей розробки.

Простота. Якщо є можливість варто побудувати програму з мінімалістичною архітектурою, тобто вибрати найпростіший варіант.

Висока продуктивність. По можливості, потрібно зробити архітектуру легкою та швидкою. Для цього необхідно проаналізувати найкращі веб-програми в галузі та виміряти час завантаження сторінок.

Самообслуговування. Архітектура повинна самостійно виявляти та усувати проблеми.

Автоматизація. Потрібно будувати веб-додаток з урахуванням місця його розміщення. Слід автоматизувати якнайбільше процесів розробки, тестування та розгортання.

Легке та безпомилкове управління даними. Необхідно звернути увагу на способи зберігання та обробки даних. Потрібно вибрати прості способи управління базами даних та уникнути технічної прив'язки.

Висновки. Таким чином, вибір архітектури для кожного веб-додатку, що розробляється, визначається розробниками за вище описаними критеріями, враховуючи бажання замовника, час, відведений на розробку та можливості програмістів. Також використовуючи дані принципи можна вибрати найкращі фреймворки та засоби реалізації програмного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Дія Бізнес. (2020). *Що таке CRM-система, як обрати й працювати з CRM, що важливо замірювати*. Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/handbook/prodazi/so-take-crm-sistema-akobрати-j-pracuvati-z-crm-so-vazливо-zamiruvati>
2. Андреев, А. С. (2022). Аналіз особливостей розробки WEB-додатків. *Automation and Development of Electronic Devices (ADED'2022): Collection of Students' Scientific Paper* – Kharkiv: Kind of Kharkiv National University of Radio Electronics, Part 2, 45–49.
3. Іщенко, М. Д., & Білоус, М. Ю. (2022). Аналіз життєвого циклу та процесу розробки WEB-додатків. *Automation and Development of Electronic Devices (ADED'2022): Collection of Students' Scientific Paper* – Kharkiv: Kind of Kharkiv National University of Radio Electronics, Part 2, 139–142.

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ТА СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Нестеренко Єгор Олександрович

ORCID ID: 0009-0007-0263-1323

аспірант за спеціальністю Інженерія програмного забезпечення
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Тетяна Володимирівна Коробкіна

ORCID ID: 0000-0001-6002-7983

Професор кафедри філософії, доктор філософських наук, доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Інклюзивна освіта в умовах цифрової трансформації вимагає принципово нових підходів до організації освітнього середовища. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, включно з учнями з особливими освітніми потребами (ООП), передбачає використання адаптивних, персоналізованих і технологічно підкріплених рішень. У цьому контексті особливу роль відіграють сучасні інформаційні системи, зокрема на базі штучного інтелекту (ШІ). Вони здатні не лише автоматизувати освітній процес, але й гнучко реагувати на індивідуальні особливості учня, що відповідає принципам педагогіки різноманітності.

Метою даної роботи є аналіз потенціалу ІС та ШІ у сфері інклюзивної освіти, з акцентом на практичні кейси, дослідження та EdTech-інструменти, що забезпечують персоналізацію та доступність.

Теоретичне підґрунтя та виклики інклюзивного навчання

Інклюзивна освіта, згідно з нормативними актами України та міжнародними документами (зокрема Конвенцією ООН про права осіб з інвалідністю), передбачає формування освітнього середовища, в якому кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал. Проте на практиці цей процес супроводжується численними викликами: від кадрового дефіциту до браку адаптованих матеріалів і технологічних ресурсів. В умовах швидкої діджиталізації виникає потреба у технологічному посереднику, здатному гнучко підлаштовуватись під

індивідуальні потреби учнів, — таким посередником стають інформаційні системи з елементами штучного інтелекту.

Дослідження [1] визначає ключові напрями інтеграції ШІ в освітній процес, включно з інклюзивною освітою: від автоматизованого аналізу даних до гнучкого формування навчальних маршрутів. Інше дослідження [2] вказує на покращення результатів навчання за участі адаптивних платформ для учнів з декількома формами порушень. Подібно, автори [3] акцентують на важливості включення педагогічних стратегій з урахуванням емоційного стану здобувача освіти.

Персоналізоване навчання як модель інклюзивного цифрового середовища

Рекомендаційні системи та адаптивні освітні платформи, які інтегрують елементи ШІ, є ефективним інструментом інклюзивної педагогіки. Вони дозволяють враховувати темп навчання, стиль сприйняття інформації, особливості пам'яті й уваги конкретного учня. Такі системи здатні динамічно формувати навчальний контент відповідно до змін у поведінці учня та прогресу. У роботі [4] зазначено, що застосування ІІ у створенні персоналізованих траєкторій навчання дозволяє значно покращити результати в умовах довготривалого навчання. Також роботи [5; 6] доводять ефективність застосування персоналізованих ІС у змішаному форматі освіти.

EdTech-проекти в контексті інклюзії

Одним із сучасних трендів є поєднання EdTech та інклюзивної освіти. Так, український проєкт «Оновлена інформатика — ІТ-студії» (2023), започаткований МОН України, передбачає інтеграцію сучасних освітніх технологій у шкільне навчання, з урахуванням потреб учнів з ООП [7]. Проєкт акцентує увагу на гейміфікації, гнучкості контенту, адаптації завдань та інтерактивній підтримці педагогів через платформу Всеукраїнської школи онлайн (ВШО).

Європейський проєкт AI-Enable (2023–2025) досліджує можливості використання генеративного ШІ у вищій освіті. За даними соціологічного опитування, 64% викладачів українських університетів використовують ШІ для адаптації матеріалів під рівень знань студентів, у тому числі студентів з ООП [1].

Серед інших прикладів варто згадати Microsoft Learning Tools, а також ініціативу Inclusive STEM від Coursera (2024), яка створює спеціалізовані курси програмування для підлітків із порушеннями розвитку із застосуванням ШІ [8].

Практичні рекомендації щодо впровадження ШІ в інклюзивну освіту

Освітнім установам слід запроваджувати адаптивні платформи навчання, що дозволяють формувати індивідуальні траєкторії для учнів з ООП. Педагогам доцільно проходити підвищення кваліфікації з цифрової інклюзії та принципів роботи адаптивних ІС [9]. Необхідно розробити державну концепцію застосування ШІ в інклюзивній освіті, яка враховуватиме етичні, правові та педагогічні аспекти. Варто створити цифрові бібліотеки з адаптованими ресурсами, включно з рекомендаційними механізмами. Слід заохочувати участь громадських ініціатив та ІТ-компаній у пілотуванні EdTech-рішень для інклюзивного навчання.

Інституційна підтримка та етичний контекст

Для ефективного впровадження ШІ в інклюзивну освіту необхідна розробка інституційної політики, етичних стандартів та підготовка педагогів. У дослідженні [10] вказано на ризики автоматизованого оцінювання, що не враховує контексту індивідуальних можливостей учня. Впровадження ШІ повинно базуватись на принципах відкритості, зворотного зв'язку та прозорості.

Висновки. Сучасні інформаційні системи, зокрема на базі ШІ, є потужним інструментом реалізації інклюзивної освіти. Їх здатність до персоналізації, адаптації та аналізу освітніх даних відкриває нові можливості для подолання бар'єрів у навчанні. Подальші дослідження мають бути зосереджені на створенні етичних, інтероперабельних та педагогічно обґрунтованих систем ШІ, що підтримуватимуть розвиток інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Воротнікова І., Дзябенко О., Морзе Н. (2025) Виклики впровадження персоналізованого навчання з використанням ШІ у вищій освіті. Інформаційні технології і засоби навчання, 105(1). Вилучено з: <https://doi.org/10.33407/itlt.v105i1.5893>
2. Нганджі Дж.Т., Брейшоу М. (2017) Disability-aware adaptive and personalised learning for students with multiple disabilities. The International Journal of Information and Learning Technology, 34(4), 307–321. Вилучено з: <https://doi.org/10.1108/IJILT-08-2016-0027>
3. Пак'я З.Х. (2023) Exploring the Impact of Artificial Intelligence (AI) on Learner-Instructor Interaction in Online Learning. International Journal of Emerging Multidisciplinaries: Computer Science & Artificial Intelligence, 2(1). Вилучено з: <https://doi.org/10.54938/ijemdc sai.2023.02.1.236>
4. Бейлі-Кастанеда К., Рамірес-Монтойя М.-С., Моріта-Александр А. (2024) Crafting personalized learning paths with AI for lifelong learning. Frontiers in Education, 9. Вилучено з: <https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1424386>

5. Аггарвал Д. (2024) Exploring the Scope of Artificial Intelligence (AI) for Lifelong Education through Personalised & Adaptive Learning. *Journal of Artificial Intelligence, Machine Learning and Neural Network*, 4(1), 21–26. Вилучено з: <https://doi.org/10.55529/jaimlnn.41.21.26>
6. Бекманова Г., Онгарбаєв Є., Сомжурек Б., Мукантаєв Н. (2021) Personalized training model for organizing blended and lifelong distance learning courses and its effectiveness in Higher Education. *Journal of Computing in Higher Education*, 33(3), 668–683. Вилучено з: <https://doi.org/10.1007/s12528-021-09282-2>
7. Міністерство освіти і науки України (2023) Як ІТ-студії змінили підхід до навчання в Україні: результати опитування. Вилучено з: <https://mon.gov.ua/news/yak-it-studii-zminyly-pidkhd-do-navchannia-v-ukraini-rezultaty-opytuvannia>
8. Імран М., Альмушарраф Н., Абделлатіф М.С., Аббасова М.Й. (2024) Artificial Intelligence in Higher Education: Enhancing Learning Systems and Transforming Educational Paradigms. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (ijIM)*, 18(18), 34–48. Вилучено з: <https://doi.org/10.3991/ijim.v18i18.49143>
9. Скрипка Г. (2024) Штучний інтелект в освіті: удосконалення програм підвищення кваліфікації педагогів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 101(3), 227–238. Вилучено з: <https://doi.org/10.33407/itlt.v101i3.5639>
10. Співаковський О.В., Омельчук С.А., Кобець В.В., Валько Н.В., Мальчикова Д.С. (2023) Institutional policies on artificial intelligence in university learning, teaching and research. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 97(5), 181–202. Вилучено з: <https://doi.org/10.33407/itlt.v97i5.5395>

СЕКЦІЯ XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

DOI 10.62731/mcnd-11.04.2025.006

ENHANCING SUPPLY CHAIN INTEGRITY IN SMES THROUGH DOCKERIZED BLOCKCHAIN ARCHITECTURE

Zherzherunov Pavlo

Phd degree student

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

Scientific supervisor: Shmatko Oleksandr

ORCID ID: 0000-0002-2426-900X

PhD, Associate Professor, Associate Professor

of the Department of software engineering and intelligent control systems

National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", Ukraine

Introduction. In today's digital economy, ensuring the security, transparency, and traceability of data has become vital, particularly within supply chain management (SCM). Blockchain technology, with its decentralized and immutable structure, has demonstrated potential in addressing inefficiencies and trust-related issues in SCM. Despite its advantages, small and medium-sized enterprises (SMEs) have faced significant barriers to blockchain adoption, including high deployment costs, operational complexity, and a lack of technical expertise [1]. This thesis proposes a dockerized blockchain architecture designed to mitigate these challenges and make blockchain more accessible to SMEs.

The proposed solution utilizes Docker containers to simplify the deployment and management of blockchain infrastructure [2]. By acting as an intermediary layer, the dockerized architecture integrates seamlessly with existing systems, allowing SMEs to benefit from enhanced data integrity and trust without the need for significant changes to their current operations. This study presents the architecture's design, functionality, performance considerations, and potential improvements to promote broader blockchain adoption among SMEs.

Literature review.

The literature reflects a growing recognition of blockchain's transformative potential in SCM, yet it also emphasizes the systemic barriers faced by SMEs in its implementation. High costs and technical complexity are frequently cited deterrents [3]. For instance, SMEs typically lack the infrastructure and expertise to deploy distributed ledger systems independently [1]. As a result, many promising blockchain solutions remain limited to larger enterprises.

Some studies have attempted to address these challenges through hybrid frameworks. For example, Khan et al. [4] proposed a multi-technology architecture combining blockchain, artificial intelligence, and the Internet of Things to support SME digitalization. Their system utilizes blockchain to manage transactions securely, emphasizing its role in ensuring data integrity in distributed environments. However, its implementation demands significant technical resources.

Jiang and Chen [2] presented a blockchain-supported e-commerce model for SMEs, emphasizing strategic pathways for adoption. Although informative, their model does not reduce technical entry barriers or streamline deployment processes, leaving a gap between theoretical frameworks and real-world applicability.

Nguyen et al. [5] recommended using private blockchains for SME applications, highlighting benefits such as enhanced privacy and scalability. Their framework supports limited-resource environments but assumes SMEs possess basic blockchain capabilities. These limitations underscore the need for a lightweight, deployable, and cost-effective architecture—such as the dockerized solution proposed in this research.

Proposed Model.

The proposed dockerized architecture adopts a hybrid blockchain approach that balances decentralization with centralized control. Its core components include a mediator server, blockchain node, optional observer server, NGINX reverse proxy, and, optionally, a bootnode. These elements are deployed using Docker, enabling rapid configuration and scalability.

Each SME in the supply chain operates a mediator server within a dockerized network. This server captures web requests, filters them, and records transaction metadata to the blockchain. The system avoids major alterations to the SMEs' existing infrastructure by intercepting and rerouting requests transparently.

The architecture distinguishes itself through partial decentralization. While the blockchain handles transaction logging, existing centralized systems continue managing business logic. This approach conserves computational resources and enhances integration flexibility.

The data flow is designed for dual-path processing. A single web request is both processed normally by the enterprise's server and concurrently logged on the blockchain via smart contracts. The mediator server strips sensitive information, such as authorization headers, before submitting data to the blockchain [6]. This ensures GDPR compliance and reduces potential data breaches.

Smart contracts serve as the logic filters, determining what data is stored. Their immutability ensures consistent behavior, transparency, and trust among participants. Furthermore, deploying smart contracts per SME or business function allows greater control over data relevancy.

The architecture is particularly effective in collaborative supply chains involving multiple SMEs. Each participant runs a dockerized node, forming a shared private blockchain. Real-world examples include SMEs collaborating on repair services or logistics, where transparency and traceability of service requests are essential.

The dockerized tool is executed via simple configuration and a docker-compose command. The system integrates with existing applications, requiring only minimal adjustments to web proxies or middleware..

Conclusion. This thesis has presented a dockerized blockchain architecture aimed at empowering SMEs to adopt distributed ledger technologies in supply chain operations. By reducing deployment complexity, minimizing hardware requirements, and enabling seamless system integration, the proposed architecture addresses the core challenges that have historically limited blockchain use among SMEs.

The system's modular design allows SMEs to build secure, traceable, and transparent data flows without restructuring their existing infrastructure. Through the use of smart contracts, the solution ensures consistent and verifiable transaction records, fostering trust between supply chain participants.

While the architecture is effective in reducing technical and financial barriers, several areas require further investigation. These include optimizing data storage, reducing blockchain latency, and incorporating customizable access control mechanisms. Real-world trials and performance testing will be

essential to validate the theoretical framework and refine the architecture for broader adoption.

In conclusion, dockerized blockchain offers a scalable, affordable, and secure method for integrating distributed technologies into SME ecosystems. With continued development and testing, it holds promise as a foundational tool for digital transformation in small business environments.

References:

1. Agi, M. A. N., & Jha, A. K. (2022). Blockchain technology in the supply chain: An integrated theoretical perspective of organizational adoption. *International Journal of Production Economics*, 247, 108458. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2022.108458>
2. Shmatko, O. V., Kolomiitsev, O. V., Zherzherunov, P. Y., Tretiak, V. F., & Sinchuk, A. V. (2024). Overview and categorization of blockchain solutions for supply chain management. *Systemy obrobky informatsii*, 3(178), 84–92. <https://doi.org/10.30748/soi.2024.178.10>
3. Jiang, J., & Chen, J. (2021). Framework of blockchain-supported e-commerce platform for small and medium enterprises. *Sustainability*, 13(15), 8158. <https://doi.org/10.3390/su13158158>
4. Khan, A. A., et al. (2023). The collaborative role of blockchain, artificial intelligence, and industrial internet of things in digitalization of small and medium-size enterprises. *Scientific Reports*, 13(1), 1656. <https://doi.org/10.1038/s41598-023-35642-x>
5. Nguyen, H.-N., et al. (2024). Leveraging blockchain to enhance digital transformation in small and medium enterprises: Challenges and a proposed framework. *IEEE Access*. Advance online publication.
6. Kumar Bhardwaj, A., Garg, A., & Gajpal, Y. (2021). Determinants of blockchain technology adoption in supply chains by small and medium enterprises (SMEs) in India. *Mathematical Problems in Engineering*, 2021, Article 5537395. <https://doi.org/10.1155/2021/5537395>

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PERSONALISED ENGLISH LANGUAGE LEARNING

Roman Alieksieienko

student of the Institute of Information Technologies in Economics
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

Scientific advisor: Tamara Ishchenko

Senior Lecturer, Department of Foreign Languages, Faculty of Finance
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Ukraine

In the 21st century, English language proficiency is becoming increasingly essential for academic, professional, and social success, particularly in the fields of information technology and computer engineering. As traditional methods of language learning often fall short in addressing individual students' needs, new technologies have begun to fill this gap. Among them, artificial intelligence (AI) stands out as a transformative tool in the realm of education. Its adaptive, data-driven nature allows it to personalize the learning experience for each student, enhancing motivation, efficiency, and accessibility. In recent years, the integration of AI in educational platforms has shown promising results, and this trend is particularly evident in the domain of English language acquisition. This paper explores the theoretical and practical aspects of using AI technologies to personalize English learning, with a focus on applications relevant to university students, including those in Ukraine.

The concept of personalized learning involves tailoring educational content, pacing, and delivery to suit individual learners' needs, preferences, and prior knowledge. Artificial intelligence enables this personalization through real-time data analysis, behavioral pattern recognition, and adaptive learning algorithms. These technologies are now being implemented in various language learning tools, which offer learners customized feedback, lesson plans, and learning paths.

One significant application of AI in English language learning is adaptive learning platforms. These systems analyze students' performance and automatically adjust the difficulty and content of exercises. Tools such as Duolingo and Lingvist utilize machine learning algorithms to determine which words or grammar structures require more practice based on the learner's progress and mistakes. This helps maintain the right balance between challenge and comfort, which is critical for effective learning.

Speech recognition technology is another area where AI proves particularly beneficial. Applications like ELSA Speak employ AI-powered engines to evaluate a user's pronunciation and provide targeted feedback. These tools simulate interactions with native speakers, allowing learners to practice their speaking skills in a controlled environment without the fear of judgment, which is often a barrier in traditional settings.

AI is also instrumental in improving written communication. Tools such as Grammarly and QuillBot utilize natural language processing (NLP) to detect grammar, punctuation, and stylistic issues in written texts. They not only correct mistakes but also offer explanations and suggestions, helping users understand their errors and improve their writing over time. Such systems are especially useful for students writing academic or technical texts in English.

In addition to existing commercial solutions, AI-powered chatbots and conversational agents like ChatGPT offer real-time conversation practice and explanations of complex grammar or vocabulary. These bots can simulate a wide range of conversational scenarios, from casual dialogue to professional interviews, which is invaluable for students preparing for real-world communication.

The integration of AI into English Language Teaching (ELT) has sparked a variety of responses among educators and students, emphasizing both its advantages and the obstacles it presents. For teachers, AI-driven tools offer substantial benefits by automating routine responsibilities such as assessment and the generation of feedback. This not only eases their workload but also enables educators to allocate more time to developing creative and engaging lesson plans. Furthermore, AI platforms can deliver comprehensive insights into student performance, assisting teachers in identifying problematic areas and adapting their instructional methods to better meet learners' needs.

At the same time, the growing presence of AI in education highlights a gap in digital competencies among teaching professionals. Numerous educators admit to feeling ill-equipped to use these tools effectively, which emphasizes the necessity for dedicated training and support initiatives. Without proper preparation, teachers may face difficulties integrating AI in a pedagogically meaningful way, thus limiting its potential impact.

From the learners' viewpoint, AI technologies are often appreciated for their personalized and interactive approach. Tools that offer adaptive learning paths, real-time corrections, and game-like experiences tend to resonate well with today's digital-native students. Still, some learners express reservations

about the reliability of AI-generated feedback and worry about becoming too reliant on such tools. This dependency could potentially interfere with the development of key language learning skills, including critical thinking and independent problem-solving.

In conclusion, artificial intelligence is reshaping the landscape of English language education by offering scalable, personalized, and interactive learning experiences. Its ability to adapt content and provide instant feedback addresses many of the limitations of conventional teaching methods. For students in technical and engineering fields, who often face time constraints and require practical language skills, AI tools present an effective solution for acquiring and practicing English. In Ukraine, where the demand for English proficiency in the tech sector continues to grow, the thoughtful integration of AI into language education can significantly enhance learning outcomes. As these technologies evolve, they hold the potential not only to support individual learners but also to transform language education on a systemic level, bridging gaps in access, quality, and engagement.

References:

1. Kristiawan, D., Y., Bashar, K., & Pradana, D. A. (2024). Artificial intelligence in English language learning: A systematic review of ai tools, applications, and pedagogical outcomes. *The Art of Teaching English as a Foreign Language (TATEFL)*, 5(2), 207-218. <https://doi.org/10.36663/tatefl.v5i2.912>
2. Luckin, R., & Cukurova, M. (2019). Designing educational technologies in the age of AI: A learning sciences-driven approach. *British Journal of Educational Technology*, 50(6), 2824-2838. <https://doi.org/10.1111/bjet.12861>
3. Rivera Barreto, A. M. (2018). Motivating English language use by using the benefits of technology. *Gist Education and Learning Research Journal*, 16, 117-140. <https://doi.org/10.26817/16925777.428>
4. Noviyanti, S. D. (2020). Artificial intelligence (AI)-based pronunciation checker: An alternative for independent learning in pandemic situation. *The Journal of English Language Teaching in Foreign Language Context*, 5(2), 162. <https://www.syekhnurjati.ac.id/jurnal/index.php>

ГНУЧКІ МЕТОДОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ІТ ПРОЄКТАМИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тревого Сергій Юрійович

аспірант кафедри автоматизованих систем управління
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Березький Олег Миколайович

доктор технічних наук, професор кафедри автоматизованих систем управління
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Управління ІТ-проєктами у сучасному цифровому середовищі потребує нових стратегічних підходів, що забезпечують адаптивність, ефективність та швидке реагування на зміни. В умовах високої конкуренції та зростаючої складності ІТ-систем, особливої актуальності набуває розроблення моделей управління, що поєднують гнучкість із системним баченням процесів.

У даній тезі розглянуто підхід до формування стратегічної моделі управління ІТ-проєктами, що ґрунтується на використанні гнучких методологій (Scrum, Kanban, Lean) у поєднанні з принципами DevOps і Continuous Delivery. Такий підхід дозволяє не лише зменшити ризики та витрати, а й покращити якість реалізації та задоволеність клієнтів.

Здійснено порівняльний аналіз традиційних і гнучких моделей управління, розроблено алгоритм вибору методології залежно від типу проєкту, його масштабу, динаміки вимог та рівня зрілості команди. Особливу увагу приділено моделюванню ризиків та впровадженню інструментів контролю виконання завдань у розподілених командах.

Результати дослідження підтверджують ефективність запропонованої моделі управління: знижено кількість змін у вимогах, скорочено час реалізації та покращено показники взаємодії між учасниками проєкту. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні адаптивних ІТ-рішень для автоматизованого вибору підходу управління залежно від вхідних параметрів проєкту.

Таким чином, інтеграція гнучких методологій із сучасними інструментами управління створює передумови для формування ефективної стратегії керування ІТ-проєктами, здатної відповідати викликам цифрової трансформації.

Висновки. У цій тезі було проаналізовано стратегічні аспекти формування підходів до управління ІТ-проєктами з урахуванням умов цифрової трансформації. На основі проведеного дослідження можна сформулювати такі ключові висновки.

По-перше, інтеграція гнучких методологій (Scrum, Kanban, Lean) з сучасними практиками DevOps та Continuous Delivery дозволяє забезпечити ефективне управління ІТ-проєктами, зменшити ризики та покращити взаємодію в команді.

По-друге, розроблення адаптивної моделі вибору управлінського підходу відповідно до типу, масштабу та динаміки проєкту сприяє підвищенню гнучкості та якості управлінських рішень.

По-третє, стратегічне планування з використанням ІТ-інструментів та алгоритмів оцінки ризиків є критичним елементом для ефективного впровадження змін у цифровому середовищі.

У підсумку, формування стратегічного підходу до управління ІТ-проєктами, заснованого на гнучких та інноваційних методах, забезпечує підвищення конкурентоспроможності організацій та є запорукою їхньої успішної адаптації до викликів цифрової епохи.

Список використаних джерел:

1. Schwaber, K., & Sutherland, J. (2017). The Scrum Guide: The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game. Scrum.org.
2. Anderson, D. J. (2010). Kanban: Successful Evolutionary Change for Your Technology Business. Blue Hole Press.
3. Beck, K., Beedle, M., van Bennekum, A., et al. (2001). Manifesto for Agile Software Development.
4. Cohn, M. (2004). User Stories Applied: For Agile Software Development. Addison-Wesley Professional.
5. Kniberg, H., & Skarin, M. (2010). Kanban and Scrum - Making the Most of Both. Crisp.
6. Larman, C., & Vodde, B. (2009). Scaling Lean & Agile Development: Thinking and Organizational Tools for Large-Scale Scrum. Addison-Wesley Professional.
7. Poppendieck, M., & Poppendieck, T. (2003). Lean Software Development: An Agile Toolkit. Addison-Wesley Professional.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Ємел'янов Дмитро Сергійович

здобувач вищої освіти інституту математики та інформаційних технологій
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Смагіна Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-6024-5152

канд. пед. наук, доцент,

доцент кафедри інформаційних технологій та систем

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Штучний інтелект (ШІ) є ключовою технологією XXI століття, яка трансформує різні сфери життя: медицину, освіту, промисловість, бізнес, юриспруденцію та державне управління. Завдяки алгоритмам машинного навчання та глибокого аналізу даних, ШІ здатен автоматизувати процеси, покращувати точність рішень та сприяти розвитку нових технологічних рішень.

Штучний інтелект стає важливою частиною сучасного світу, і його впровадження має відбуватися за чіткими правилами, що забезпечують етичність, безпеку та відповідальність. Одним із ключових принципів є етичність і відповідальність, адже ШІ має працювати на благо людей, а не створювати загрози. Розробники повинні передбачати можливі негативні наслідки та нести відповідальність за помилки або дискримінацію, що можуть виникати через алгоритми.

Згідно з дослідженням Stanford AI Index Report (2023) [4], інвестиції в ШІ зросли на 26% за останні 5 років, а його вплив на світову економіку оцінюється в трильйони доларів. Проте, разом із перевагами, ШІ створює виклики, зокрема етичні дилеми, ризики безпеки, правові питання та можливі соціальні наслідки, що потребують врегулювання. Тому постає питання: чи мають існувати чіткі правила щодо розробки та впровадження ШІ? Регулювання ШІ необхідне для запобігання негативним наслідкам, таким як дискримінація, зловживання технологіями та порушення конфіденційності даних. Якщо ШІ не контролювати, можуть виникнути деякі ризики. Наприклад: алгоритми

можуть бути навчені на нерепрезентативних або викривлених даних, що призводить до дискримінаційних рішень. Наприклад, у 2018 році система найму Amazon виявила гендерну упередженість, надаючи перевагу чоловікам.

Порушення приватності: алгоритми можуть збирати, аналізувати та використовувати персональні дані без належної згоди користувачів (наприклад, Cambridge Analytica).

– Кіберзагрози та маніпуляції: зловмисники можуть використовувати ШІ для створення deepfake, шахрайських схем або інформаційних атак.

Наукова стаття «Ethical Implications of AI» [1] підкреслює, що для уникнення цих загроз потрібно впроваджувати нормативні акти та міжнародні стандарти щодо ШІ.

Захист

Для безпечного використання ШІ необхідно дотримуватись наступних принципів:

1. Етичність

ШІ повинен працювати відповідно до моральних норм і загальнолюдських цінностей. Він не має сприяти дискримінації, маніпуляції чи експлуатації. Європейська комісія у 2021 році розробила «Етичні принципи ШІ», що включають повагу до прав людини та доброчесність технологій.

2. Прозорість

Користувачі повинні розуміти, як працює алгоритм і на основі яких даних він приймає рішення. Наприклад, компанія OpenAI надає звіти про роботу своїх моделей GPT для забезпечення прозорості.

3. Безпека та надійність

ШІ має бути захищеним від атак та технічних збоїв. Це включає захист від хакерських втручань, а також механізми перевірки роботи системи перед її запуском.

4. Захист персональних даних

ШІ повинен відповідати вимогам GDPR (Загального регламенту захисту даних у ЄС), що гарантує конфіденційність особистої інформації.

5. Справедливість та відсутність упередженості

Алгоритми повинні базуватися на репрезентативних даних, щоб уникати дискримінації за расовою, статевою чи соціальною ознакою.

6. Контроль з боку людини

Незважаючи на автономність ШІ, люди повинні мати змогу переглядати та виправляти його рішення. Це критично для медичних та юридичних застосувань.

У науковій статті «Штучний інтелект та його вплив на етичні аспекти наукових досліджень в українських закладах освіти» автори Бердо Р.С., Расюн В.Л. та Величко В.А. досліджують вплив ШІ на етичні аспекти наукової роботи. Вони підкреслюють необхідність розробки етичних принципів і стандартів використання ШІ в наукових дослідженнях, враховуючи національні та міжнародні норми, для мінімізації потенційних ризиків, пов'язаних з етичними аспектами досліджень.

Інша стаття, «Етичні аспекти використання штучного інтелекту у судочинстві» авторства Ковальчука В.В., аналізує переваги та виклики використання ШІ у сфері судочинства. Автор наголошує на важливості впровадження етичних принципів використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у судочинстві, включаючи розробку алгоритмів, що забезпечують прозорість, об'єктивність та справедливість, а також впровадження механізмів контролю за обробкою даних та захисту приватності.

Крім того, у статті «Правове регулювання використання технологій штучного інтелекту в країнах – цифрових лідерах» Петько С.М. досліджує особливості правового регулювання технологій ШІ в країнах-лідерах у сфері цифрових технологій, таких як США, Південна Корея та країни ЄС. Автор відзначає, що динамічний розвиток технологій ШІ вимагає розробки відповідних стратегій та концепцій розвитку, а також участі профільних урядових організацій у питаннях розвитку новітніх технологій.

Таким чином, наукові дослідження підкреслюють важливість встановлення чітких етичних та правових норм для розробки та впровадження ШІ з метою забезпечення його безпечного та відповідального використання.

Зважаючи на все вище сказане, стає очевидним, що чіткі правила для розробки та впровадження ШІ є необхідністю. Вони допоможуть:

- Забезпечити безпечне та відповідальне використання технологій.
- Захистити права людини та конфіденційність даних.
- Мінімізувати ризики упередженості та дискримінації.
- Підвищити довіру суспільства до нових технологій.

На основі досліджень [2] можна зробити висновок, що майбутнє ШІ залежить від того, як людство зможе врегулювати його використання, забезпечуючи баланс між інноваціями та безпекою.

Висновки. Впровадження ШІ має відбуватися не лише з технологічної точки зору, а й з урахуванням етичних, правових та соціальних аспектів. Тільки так можна гарантувати, що він слугуватиме на благо суспільства, а не створюватиме нові загрози.

Список використаних джерел:

1. Al-Onyanabo T. Title Page Ethical Implications of AI: Balancing Innovation and Responsibility
Title of the paper: Ethical Implications of AI: Balancing Innovation and Responsibility. 2024.
URL:
https://www.researchgate.net/publication/381522494_Title_Page_Ethical_Implications_of_AI_Balancing_Innovation_and_Responsibility_Title_of_the_paper_Ethical_Implications_of_AI_Balancing_Innovation_and_Responsibility (дата звернення: 03.04.2025).
2. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach, 4th US ed. 2022. URL:
<https://aima.cs.berkeley.edu/> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Паскар А. Етичні аспекти використання штучного інтелекту у судочинстві: шлях до забезпечення прав людини. 2023. DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlichsjournal-2023-7.10>.
URL: <https://journals.chnu.chernivtsi.ua/index.php/main/article/view/70> (дата звернення: 03.04.2025).
4. Stanford AI Index Report. 2023. URL: <https://hai.stanford.edu/ai-index/2024-ai-index-report> (дата звернення: 03.04.2025).

УСТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ РАДІООБЛАДНАННЯ (РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ЗАСОБУ)

Шепіль Катерина Олександрівна

Курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Копилов Едуард Володимирович

викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Криміногенна ситуація в Україні залишається напруженою через економічні труднощі та соціальні проблеми. Спостерігається зростання кількості злочинів, особливо тяжких, причому багато з них залишаються нерозкритими. У деяких регіонах складно запобігти злочинам, що загрожують життю та здоров'ю людей. Найпоширенішими є майнові злочини, зокрема грабежі та розбійні напади, які часто відбуваються в громадських місцях.

Одним із найефективніших методів розслідування розбійних нападів є визначення місцезнаходження радіоелектронних пристроїв, наприклад мобільних телефонів, що можуть мати значення для справи. Закон дозволяє здійснювати негласні слідчі дії для встановлення місця знаходження цих пристроїв без доступу до змісту повідомлень, якщо це сприятиме розкриттю злочину [1].

В цілому, встановлення місцезнаходження радіообладнання або радіоелектронного засобу передбачає використання спеціального технічного обладнання для визначення точного розташування різних пристроїв, таких як мобільні телефони, модеми WiMAX, LTE, інші пристрої, що мають доступ до Інтернету через радіоканал. Важливо зазначити, що це відбувається без розкриття змісту повідомлень, якими обмінюються користувачі. Процедура може бути використана для з'ясування обставин, які мають значення для кримінального провадження [2].

Відстеження місцезнаходження абонента може бути розпочато ще до отримання судового рішення, але тільки у випадках, коли є серйозна загроза для життя або існує небезпека тяжкого злочину. У таких

ситуаціях слідчий або прокурор можуть прийняти рішення про початок негласного розслідування, але прокурор повинен негайно звернутися до суду для отримання дозволу на такі дії. Суддя розглядає це клопотання відповідно до встановленого порядку. Якщо суддя відмовляє у дозволі, негласне розслідування повинно бути негайно припинено, а вся отримана інформація знищена. Якщо ж рішення про відстеження місцезнаходження приймає слідчий, він повинен оформити відповідну постанову та погодити її з прокурором.

За результатами цього негласного розслідування складається протокол, який оформлюється слідчим або відповідальною особою оперативного підрозділу. Протокол оформлюється відповідно до встановлених вимог, і до нього можуть додаватися додаткові матеріали. Усі документи повинні бути передані прокурору не пізніше ніж через 24 години після завершення розслідування. Прокурор, у свою чергу, забезпечує збереження отриманих речових доказів та документів для подальшого використання у кримінальному провадженні.

За статистичними даними, відстеження місцезнаходження радіоелектронних засобів є найпоширенішим видом негласної слідчої дії. Наприклад, за період з 20 листопада 2012 року по 15 жовтня 2013 року органи внутрішніх справ здійснили майже 20 тисяч таких заходів [3].

Таким чином, наведені статистичні дані свідчать про те, що відстеження місцезнаходження радіоелектронних засобів є одним із найпоширеніших видів негласних слідчих дій. Це підкреслює його значення та ефективність у розкритті злочинів. Проте, варто пам'ятати, що використання цього методу потребує відповідального та професійного підходу з боку правоохоронних органів, адже йдеться про втручання у приватне життя людини.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р., № 394-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення 07.02.2025).
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС, СБУ, АДПС, МФ, МЮ України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> (дата звернення 08.02.2025).
3. Дані щодо практики застосування нового Кримінального процесуального кодексу України за період з 20.11.2012 по 15.10.2013. URL: <http://coe.kiev.ua/news/2013/11/doc13/gpu1.pdf>. (дата звернення 08.02.2025).

СЕКЦІЯ XV. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

DEVELOPMENT OF MATHEMATICAL MODELS FOR PREDICTING SOLAR ENERGY GENERATION

Yuliia Meish

Doctor of Technical Sciences, Professor
Department of Higher and Applied Mathematics
Ukraine

Tymofii Samar

Student,
Educational and Research Institute of Energetics,
Automatics and Energy Saving
NULES, Ukraine

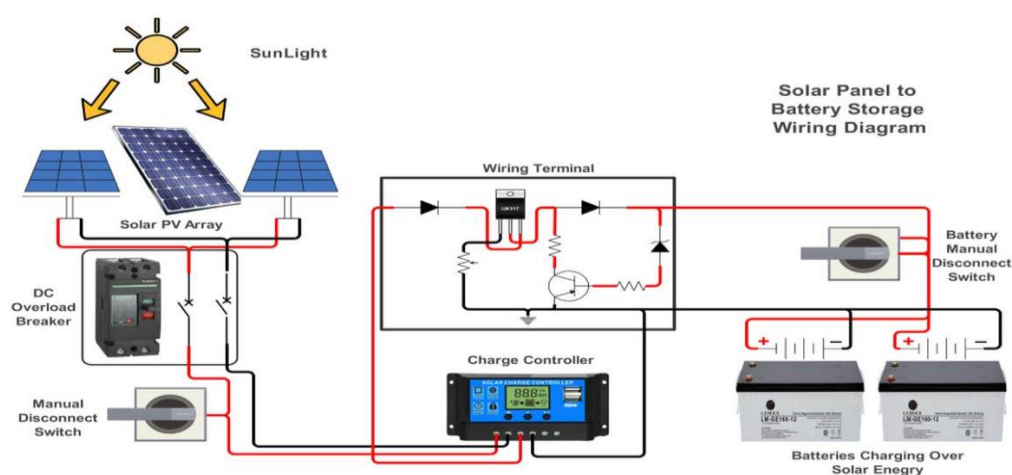

Image Source: Wondershare EdrawMax

The global shift towards sustainable energy sources has placed solar power at the forefront of renewable energy strategies. As the integration of photovoltaic (PV) systems into power grids continues to expand, accurate prediction of solar energy generation becomes increasingly crucial for efficient grid management, energy storage optimization, and economic planning. However, the inherent variability of solar irradiance, influenced by factors such

as weather patterns, cloud cover, and atmospheric conditions, poses a significant challenge. To address this, the development of robust and reliable mathematical models is essential for forecasting solar energy output. We delve into the diverse methodologies and techniques employed in constructing such models, exploring both traditional statistical approaches and advanced machine learning algorithms. We try to examine the strengths and limitations of various modeling strategies, analyze their predictive accuracy, and discuss the implications of these models for enhancing the reliability and stability of solar-integrated power systems. By providing a comprehensive overview of current research and future directions, we aim at contributing to the advancement of solar energy prediction and facilitate the broader adoption of solar power as a dependable energy resource [1, 2, 4].

The increasing demand for solar energy is being driven by significant technological advancements and a growing global awareness of environmental concerns. As traditional energy sources face scrutiny for their environmental impact, solar energy emerges as a clean and sustainable alternative. Photovoltaic (PV) systems, which directly convert sunlight into electricity without emitting harmful pollutants, are gaining popularity among homeowners, businesses, and governments alike. This surge in adoption is supported by on-going innovations that are making solar technology more efficient, affordable, and accessible [3].

A complete PV system comprises several key components working in harmony. At the heart of the system there is the solar panel, which captures sunlight and generates direct current (DC) electricity. A Pulse Width Modular (PWM) controller regulates the DC electricity, optimizing it for battery storage and preventing overcharging. The battery stores the electricity for later use, providing a reliable power source even when sunlight is unavailable. Understanding the performance and efficiency of these components is crucial for maximizing the benefits of solar energy [2].

To assess the quality of PV module efficiency, engineers and researchers rely on several key parameters. These include short circuit current, which is the maximum current produced when the module's terminals are shorted; open circuit voltage, the maximum voltage produced when the circuit is open; and theoretical and maximum power, which indicate the module's power output under ideal and real-world conditions, respectively. Additional parameters such as voltage at maximum power, current at maximum power, fill factor, and efficiency provide a comprehensive evaluation of the module's overall performance [5].

Analysing current-voltage (I-V) and power-voltage (P-V) curves is essential for determining these parameters. These curves are typically plotted using a combination of a solar simulator, which mimics sunlight, and a potentiostat, which measures the electrical characteristics of the module. The resulting data provides valuable insights into the module's behaviour under varying conditions. Furthermore, parameters like the reverse saturation current of the diode and photocurrent are crucial inputs for mathematical models used to simulate and evaluate the quality and efficiency of solar cells. These models are essential for predicting the performance of PV systems and optimizing their design and operation.

The on-going development of new and improved mathematical models is crucial for accurately predicting solar energy generation. For example, the "MCM model" utilizes a "hidden Markov model" to forecast variations in solar irradiance. By dividing solar irradiance into different levels and calculating the probabilities of sunlight being at those levels in the future, this model enables more accurate predictions of when and how sunlight will vary. This, in turn, allows for better control of solar power production and integration into the grid [3].

Machine learning algorithms also play a significant role in forecasting solar power generation. Algorithms such as Light Gradient Boosting Machine (LGBM) and K Nearest Neighbours (KNN) can be trained on data collected from micro grid sensors to predict solar power output in micro grid applications. This data is processed to remove noise and identify relevant features, and the models are then evaluated using test data to assess their accuracy and efficiency. Accurate solar power generation forecasting is particularly crucial for smart cities, as it enables the optimal utilization of solar energy resources within micro grids, leading to reduced carbon emissions and advancements in sustainability goals. The continued development of these sophisticated mathematical models is essential for improving the reliability and efficiency of solar energy systems, contributing to a more sustainable future.

In conclusion, the pursuit of reliable and accurate solar energy generation prediction is paramount to the successful integration of photovoltaic systems into our energy infrastructure. As we have explored, the challenges posed by the inherent variability of solar irradiance necessitate the development and refinement of sophisticated mathematical models. From traditional statistical approaches to advanced machine learning algorithms like LGBM and KNN, the field is rapidly evolving. The analysis of key PV module parameters, such as

short circuit current, open circuit voltage, and I-V and P-V curves, provides crucial data for these models, enabling a comprehensive understanding of system performance. The innovative application of models like the "MCM model," utilizing hidden Markov processes, demonstrates the potential for significantly improving irradiance forecasting. Moreover, the integration of machine learning techniques, trained on micro grid sensor data, offers precise predictions vital for smart city applications and optimized energy management. The continued advancement in these modeling techniques will not only enhance the reliability and efficiency of solar power systems but also play a pivotal role in accelerating the global transition towards a sustainable and environmentally responsible energy future. By bridging the gap between the unpredictability of solar resources and the stability of grid operations, these models are essential in unlocking the full potential of solar energy as a dependable and vital component of our energy mix.

References:

1. Jereb, B. (2024). Solar Irradiance Stability Factors. *Energies*, 17(18), 4549. <https://doi.org/10.3390/en17184549>
2. Sabudin, S., Jamil, N., & Lokman, S. (2020). Mathematical Modelling for Predicting the Performance of Photovoltaic Module. DOI: [https://doi.org/10.32802/asmscj.2020.sm26\(4.1\)](https://doi.org/10.32802/asmscj.2020.sm26(4.1))
3. Suanpang, P., & Jamjuntr, P. (2024). Machine Learning Models for Solar Power Generation Forecasting in Microgrid Application Implications for Smart Cities. *Sustainability*, 16(14), 6087. <https://doi.org/10.3390/su16146087>
4. Shah, A., Viswanath, V., Gandhi, K., & Patil, N. Predicting Solar Energy Generation with Machine Learning based on AQI and Weather Features. URL: <https://arxiv.org/html/2408.12476v1#:~:text=Effective%20prediction%20of%20solar%20power,and%20management%20of%20solar%20resources>.
5. Uppsala University. (2020, June 29). New solar forecasting model performs best. *ScienceDaily*. Retrieved March 29, 2025. URL: www.sciencedaily.com/releases/2020/06/200629120239.htm

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

PATRIOTIC NARRATIVES AND POSTCOLONIAL THEMES IN THE LITERARY HERITAGE OF BORIS ANTONENKO-DAVYDOVYCH

Hladilin Stanislav Ihorovych

2nd-year postgraduate student

of the Department of Literary Studies, Eastern Philology, and Translation

Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

Borys Antonenko-Davydovych (real surname Davydov, also Davydiv, 1899 – 1984) – Ukrainian writer, literary translator, member of the literary organization Lanka-MARS, researcher of the development and culture of the Ukrainian language.

Despite the originality and patriotic orientation of Borys Antonenko-Davydovych's work, it has not been sufficiently studied. Among the important articles that address various aspects of the author's artistic creativity are those by L. Boyko [1-2], A. Dmytrenko [3; 14], V. Dmytrenko [4], S. Zhigun [5-6], S. Zhily [7], I. Zayarna [8], L. Kasyan [9], L. Kogut [10], S. Privalov [11], V. Tomakhiv [12], O. Khmel [13], T. Khomyak [14], N. Yuhan [15-18], T. Yatsenko [19]. The goal of our research is to study the patriotism and national ideas in the works of Borys Antonenko-Davydovych.

In the works of B. Antonenko-Davydovych, a strong national spirit and love for Ukraine are evident. He not only highlights the beauty and uniqueness of Ukrainian culture and traditions but also emphasizes the importance of preserving national self-awareness. In the novel «The Word of the Mother», Antonenko-Davydovych describes the stories of Ukrainians who undergo difficult trials due to their love for their homeland. The heroes of the work are devoted to Ukraine and perceive themselves as part of a great nation that fights for its independence.

Antonenko-Davydovych often raises themes of injustice and the oppression of the Ukrainian people. His works serve as a response to the social and political pressures that threatened the national identity of Ukrainians. In

the short story «To the Other Side», the author depicts the tragic fates of Ukrainians who were forced to leave their homeland in search of a better life. Through the image of emigrants who find themselves abroad, Antonenko-Davydovych critiques the social and political conditions that force Ukrainians to leave their land. The heroes of the work suffer from the separation from their homeland, which reinforces the national idea.

The writer was an active defender of the Ukrainian language and a critic of Russification. In his works, language serves not only as a means of communication but also as a symbol of national unity and independence. In his essays and journalism, Antonenko-Davydovych repeatedly raises the issue of protecting the Ukrainian language. In one of his most famous works, «How We Speak», the author analyzes the features of the Ukrainian language and condemns Russification, defending the language as an important symbol of Ukrainian identity. The book not only teaches the proper use of the Ukrainian language but also emphasizes its beauty and significance.

Devotion to Ukraine in Antonenko-Davydovych's works reflects the idea of national revival and the need to fight for one's identity. The author calls on readers to recognize their belonging to the Ukrainian people and actively fight for their rights. In the novel «Behind the Curtain», the author describes the life of a person who is forced to hide their national views due to fear of the Soviet system. This work is an allegory for the struggle to preserve Ukrainian identity even in the most oppressive conditions, where any thought about national ideals could become dangerous.

In many of Antonenko-Davydovych's works, the main characters are ordinary people – peasants, workers, intellectuals. He shows their strength, endurance, and patriotism, thus forming a positive image of the Ukrainian people and emphasizing the importance of their role in the national struggle. In the short story collection «Death», Antonenko-Davydovych portrays simple Ukrainians, particularly peasants, who endure difficult social and political trials. In the stories, the focus is on the humanity, resilience, and deep patriotism of the heroes, who preserve their national self-awareness even in difficult conditions.

In Antonenko-Davydovych's works, the tension between Ukrainian identity and the Soviet system, which sought to destroy the national characteristics of the Ukrainian people, is often reflected. The author depicts the tragic consequences of losing national values and freedom under the pressure of the regime. In the novel «Death», the author highlights the tragic

fate of the intellectuals who cannot freely express their national feelings under the pressure of Soviet power. The heroes of the work suffer from the conflict between their beliefs and the demands of the regime, showing the tragic consequences of losing national identity.

Antonenko-Davydovych portrays people who sacrifice themselves for freedom and independence. This emphasizes the importance of patriotism and self-sacrifice in the struggle for national ideals. The short story «Land» tells the story of a Ukrainian peasant who defends his right to the land, despite the danger. Antonenko-Davydovych shows how the hero is ready to fight for his rights and freedom even at the cost of his own life, reflecting the patriotism and heroism of ordinary Ukrainians.

His works had a significant impact on the Ukrainian intellectuals and the formation of national consciousness during the difficult times of the totalitarian regime. He encouraged readers to reflect on the issues of national identity and patriotism, making his work relevant and significant for Ukrainian society. Through his works, Antonenko-Davydovych inspired his contemporaries to think about the importance of preserving Ukrainian culture and identity. In particular, his work «How We Speak» had a great influence on the formation of the linguistic consciousness of Ukrainians in the 20th century, when the issue of preserving the national language was extremely relevant.

Thus, Antonenko-Davydovych highlights the ideas of patriotism and the importance of national identity in his works. The examples provided emphasize the importance of patriotic and national motifs in the works of Borys Antonenko-Davydovych, showing his devotion to the ideas of preserving Ukrainian culture, language, and independence.

References:

1. Бойко Л. Без правди нема справжньої літератури. *Дивослово*. 1999. № 8. С.50-53.
2. Бойко Л. Лицар правди і добра: Вступна стаття. *Антоненко-Давидович Б. Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки*. К., 1989. С. 5-32.
3. Дмитренко А. Біо- та автобіографізм – основні принципи нарації збірки «Сибірські новели» Б. Антоненко-Давидовича. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/25161/1/Анна%20Дмитренко.pdf>
4. Дмитренко В. Виховання гуманізму в процесі вивчення дитячих оповідань Бориса Антоненка-Давидовича. *Українська мова і література в школі*. 1993. №11. С. 41-45.
5. Жигун С. «Сибірські новели» Б. Антоненко-Давидовича: своєрідність нарації. *Житомирські літературні студії*. 2013. Вип. 7. С. 240-247.
6. Жигун С. Ніцшеанський дискурс повісті Б. Антоненко-Давидовича «Смерть». *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2014. Вип. 1 (25). С. 9-11.
7. Жила С. Вивчення роману Бориса Антоненка-Давидовича «За ширмою». *Дивослово*. 2000. № 4. С. 44-50.

8. Заярна І. Б. Антоненко-Давидович – майстер художньо-документальної новели. *Слово і час*. 1995. № 8. С. 47-51.
9. Касян Л. Українська література в рецепції Бориса Антоненко-Давидович. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20161126-ukrayinska-literatura-v-receptiyi-borisa-antonenka-davidovicha>
10. Когут І. Бориса Антоненко-Давидович – майстер психологічної новели. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20161126-boris-antonenko-davidovich-majster-psihologichnoyi-noveli>
11. Привалов С. Життя і творчість письменника-земляка Б. Антоненка-Давидовича. *Українська літерат. в загальноосвітній школі*. 2003. № 1. С. 37-40.
12. Томахів В. Революційні події на Поділлі в спогадах Бориса Антоненко-Давидович. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/33278/1/РЕВОЛЮЦІЙНІ%20ПОДІЇ%20НА%20ПОДІЛЛІ.PDF>
13. Хмель О. Буття особистості й «небуття» ГУЛАГу (на матеріалі прози Б. Антоненка-Давидовича та В. Шаламова). *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. № 659. Серія Філологія. Вип. 44. Харків, 2005. С. 229-233.
14. Хом'як Т., Дмитренко А. Психологізм дій і вчинків антигероя Кості Горобенка через портрет, пейзаж та назву повісті Б. Антоненка-Давидовича «Смерть». *Вісник Запорізького національного університету: Зб. наук. ст. Серія: Філологічні науки*. Запоріжжя: ЗНУ, 2005. № 3. С. 147-150.
15. Юган Н. Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Дрогобич, 2024. Вип. 59. С. 81-92 DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>
16. Юган Н.Л. Трансформація символічного значення образу світового дерева у драмі-казці Лани Ра «Війна, я закреслю тебе!». *Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 21 листопада 2024 р.)*. Дніпро: ГІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2024. С. 150-154.
17. Юган, Н. Л. Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв* (Київ). 2018. Вип. 2. С. 341–345. <https://journals.urau.ua/visnyknakkkim/article/view/177715>
18. Яценко Т. Вірність материнському заповіту (вивчення повісті Бориса Антоненка-Давидовича). *Дивослово*. 1999. № 11. С. 38-41.
19. Drohomiretska, L., Yuhana, N., Kostyuchok, P., Babenko, L., Kurok, O. (2024). The influence of historical memory on the formation of national identity: a response to the challenges of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*, 13(81), 47-55. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.5>

SYNTHESIS OF DOCUMENTARY AND PHANTASMAGORIA IN THE PLAY BY AUSTRIAN PLAYWRIGHT ELFRIEDE JELINEK «DEATH AND THE MAIDEN I – V»

Tkachenko Maksym Volodymyrovych

second-year postgraduate student of the Department of Literary Studies,
Oriental Philology and Translation
State Institution «Taras Shevchenko Luhansk National University», Ukraine

Elfriede Jelinek, the renowned Austrian writer and playwright, laureate of the 2004 Nobel Prize in Literature, intricately weaves reality and fantasy into the plots of her works. This characteristic is also evident in her world-famous dramatic cycle *Death and the Maidens* (1999 – 2003).

The acclaimed plays of E. Jelinek have become the subject of numerous diverse studies. S. Nyöenfeld's article is dedicated to the analysis of the themes, imagery, and stylistics of the plays *Death and the Maiden I – V*. In B. Lücke's article, based on the method of deconstruction, Jelinek's transformation of myths surrounding femininity and masculinity, as reflected in Western philosophy, is explored. V. Zolybakke and K. Ivan, using Jelinek's plays as examples, examined the category of violence, its forms, and the consequences of masculine brutality. In the academic works of M. Borowska, M. Małgorzata, and P. K. Pankarter, the process of myth-making during the transformation of well-known stories and myth-images was analyzed. Moreover, P. K. Pankarter, in her intertextual analysis, interpreted the mythologeme of «The Wall» as an allusion to myth-images in Marlen Haushofer's novel *The Wall*, Ingeborg Bachmann's *Malina*, *The Book of Franza*, Plato's dialogues, and as an allegory of the cave and Homer's journey to the underworld in the *Odyssey*.

Literary scholars have also conducted in-depth studies of individual dramatic works in the book from various perspectives. The first play, *Snow White*, has been the subject of studies by F. Oyerocks and M. Bochen. F. Oyerocks examined the transformation of the German folktale and the implementation of feminist philosophical theory in Jelinek's interpretation of *Snow White*. M. Bochen focused on the genre transformation of the source material and changes in the female protagonist's portrayal: compared to the fairy tale pretext, Jelinek's *Snow White* becomes more active and attempts to voice her own opinion and make independent decisions. Nevertheless, her attempt was doomed – and she became the hunter's victim. The third play of

the cycle, *Rosamunde*, has been studied in the works of G. Pai and D. Siobhan (analyzing the creation process and artistic features), and A. Giménez Calpe (a comparative study – contrasting the performativity (powerlessness) in *Rosamunde* and *Ulrike Maria Stuart* by Jelinek). In articles by U. Wirth and H. Schlipphacke, the motifs of the fourth drama, *Jackie*, such as «fashionable clothing», «strange body», and «death and fashion», were explored. V. Reiter, in an interview with Jelinek, clarifies specific details of the work on the image of Lady Di in the final, fifth play *The Wall*. In N. Yuhan's work *Das Problem der Zyklisierung der theatralen Diskurse von Elfriede Jelineks «Der Tod und das Mädchen I – V» im Lichte der Theorien des (Öko)Feminismus und der Psychoanalyse*, the issue of the cyclicity of *Death and the Maidens* is examined, as well as the features of ecofeminism in the artistic poetics of the plays, and an attempt is made to view feminist issues through the lens of relevant psychoanalytic theories. Furthermore, in N. Yuhan's work *Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis)*, a methodology for studying documentary theater genres and the features of documentarism in the framework of contemporary theater is provided – an approach we can apply to our analysis of the Austrian writer's text. Additionally, Yuhan's articles offer important insights into the content of the plays and ideas regarding the influence of modern national theater on society and the ideology of contemporary culture, which is significant in the context of analyzing the impact of Jelinek's plays on mass ideology.

As we can see, the issue of the relationship between realism and fantasy in the plays united by Jelinek under the title *Death and the Maidens* has not yet been the subject of scholarly analysis.

The aim of our article is to analyze the specifics of the synthesis present in the aforementioned plays by the Austrian writer.

In the works of the *Death and the Maidens* cycle, Jelinek draws on her personal experience, reworking individual traumas and family histories. The plays contain autobiographical elements and resonate with her experiences related to childhood, her relationship with her parents, and society.

The plays explore themes of oppression, violence, and the struggle for self-determination, rooted in her own difficult childhood. Jelinek grew up in post-World War II Austria, in a family deeply affected by the war and the Holocaust, which greatly shaped her worldview and perception of violence as an inherent part of human nature.

One of the most significant aspects of the biographical foundation of the play is the complex and tense relationship between Jelinek and her mother, reflected in the female characters of her plays. Her mother was a dominant and controlling figure, which created a sense of suppression and surveillance in the future writer. This tension and conflict are visible in the female images of *Death and the Maidens* as symbols of lost freedom and oppressed identity.

The image of the «maiden» in the plays is a symbol that combines sacrifice and inviolability and simultaneously alludes to the inability of women at that time – and society in general – to achieve self-determination under patriarchal control.

Violence in Jelinek's cycle is also tied to the historical memory of World War II and its aftermath, which was part of the author's collective experience and personal tragedy. Her father, an engineer of Jewish descent, was persecuted during the war, and his fate was overshadowed by mental illness. These circumstances shaped Jelinek's perception of war as a dark backdrop against which the personal and social history of her family unfolded. In the plays, this theme is expressed through images of death and inevitable decay, evoking traumas experienced both on a personal level and at the level of the nation.

The title of the cycle *Death and the Maiden* refers to Franz Schubert's famous string quartet *Death and the Maiden* (*Der Tod und das Mädchen*), which adds a musical-poetic context to Jelinek's play. Schubert addresses the motif of inevitable death coming for a young maiden. In turn, Jelinek uses this image to emphasize female powerlessness in the face of imposed societal roles and restrictions. This reference also serves as a means to depict the duality between life and death, freedom and oppression, and to illustrate how art and history imprint themselves on personal perception and experience.

In *Death and the Maidens*, Jelinek expresses her commitment to feminist critique, connected to her own struggle for independence and self-expression. The autobiographical background of the play includes experiences related to the social role of women in post-war society and the desire to transcend imposed stereotypes and expectations. In the play, this is reflected in the criticism of a society that denies women the right to their own voice, and at the same time, in the attempt of the artist (and the heroines of the play) to overcome these limitations through creativity and art.

The section *Jackie* in the *Death and the Maidens* cycle is dedicated to the image of Jacqueline Kennedy. Jelinek uses this image to explore themes of female trauma, media pressure, and the role of women in society.

Jacqueline Kennedy, the wife of U.S. President John F. Kennedy, became a symbol of both grandeur and tragedy. Her life was filled with dramatic events, especially the assassination of her husband in front of the entire nation. In the play, Jelinek uses Jacqueline's image as an embodiment of female endurance, resilience, and simultaneously profound trauma hidden beneath a public facade. Jelinek shows that Jacqueline Kennedy, despite her status and luxurious life, was forced to bear the heavy burden of societal expectations and to hide her emotions, making her a symbol of suppressed female feelings.

Jacqueline Kennedy was one of the most photographed women of her time and was constantly under media scrutiny. Her life, including moments of pain and loss, became public property. Jelinek explores how media constructs the image of a woman, often stripped of individuality, emphasizing appearance and status while ignoring inner experiences.

In *Death and the Maidens*, Jacqueline is portrayed as a victim of this media «image-making»: her personal tragedies – from her husband's assassination to her subsequent struggle for happiness – are turned into a public spectacle. Jelinek critiques this phenomenon, showing how society consumes and romanticizes the suffering of others.

Jelinek uses Jacqueline Kennedy's image as a metaphor to criticize the role of women in patriarchal society, where even the strongest and most public figures are forced to play specific roles, hiding their true emotions. Jacqueline, expected to embody elegance and composure, becomes a symbol of the mask a woman must wear to meet societal expectations.

The play emphasizes that despite external prosperity and status, Jacqueline Kennedy remains a «maiden» trapped by social norms, like the other female figures. In this way, Jelinek reveals the deep conflict between internal desires and societal dictates.

Through the image of Jacqueline Kennedy, Jelinek also explores the theme of collective trauma and memory. John Kennedy's death was a shock not only for Jacqueline but for the entire nation, and her image as the president's widow became embedded in collective consciousness. Jacqueline was forced to become a symbol not only of personal pain but of the country's collective loss. Jelinek connects this aspect with the theme of *Death and the Maiden* as a play dedicated to female sacrifice and deep but unspoken sorrow.

Elfriede Jelinek also includes the image of Princess Diana, Lady Di, in *Death and the Maidens*, as a symbol of female sacrifice and the tense interaction between woman and the society surrounding her. Diana Spencer, Princess of

Wales, was one of the most discussed figures of her time, and her life, full of tragic contradictions, served as inspiration for Jelinek.

In Diana's image, Jelinek sees the archetypal «maiden» upon whom society places many hopes and expectations. Princess Diana became a true icon, embodying ideals of beauty, virtue, and compassion. However, in the role of a «princess», she had no opportunity to express her personal desires and freedom, being confined within the rigid framework of royal protocol and social expectations. This image underscores the theme of unfreedom and suppression, where the «maiden» is forced to exist in dependence on societal roles and cannot find personal happiness.

Jelinek pays particular attention to how society and media created a myth around Diana, turning her into a «martyr». Diana was constantly under surveillance and became the object of immense media attention, which led to her inner suffering. Society and the press turned her life into an endless show, simultaneously idolizing and persecuting her. Jelinek uses Diana's image to criticize how society elevates women onto a pedestal while condemning them to suffering. Princess Diana, like a victim, is sacrificed to a public spectacle that exploits her private life and pain.

Elfriede Jelinek depicts Diana not only as an icon but also as a woman who suffered deeply due to unmet needs and the constraints imposed by her status. Diana's inner experiences, her struggle for independence, and search for love become part of the work, reflecting the idea of female sacrifice in a patriarchal society. Jelinek emphasizes Diana's tragedy by portraying her as a figure who sacrifices personal happiness for the role imposed on her as a princess and mother of a future king.

Princess Diana in the play is also presented as a symbol of social contradictions and conflicts of her era. Her image carries elements of the struggle between tradition and the modern independent woman, which Jelinek uses to critique a society where women, despite high status, remain subordinate to strict gender expectations.

Jelinek shows that society delights in and exploits women like Diana but does not grant them true freedom or respect for their individuality.

Thus, the image of Lady Di in *Death and the Maidens* becomes a symbol of tragic female destiny in a world where external beauty and status conceal inner pain and deny the possibility of genuine self-expression. Through this image, Jelinek speaks of the invisible forms of oppression faced by women, even those at the center of public attention.

Overall, in Elfriede Jelinek's cycle, fantasy and reality are intertwined very closely and tightly. They create a new quality – a profound exploration of the psychology of women in situations of crisis.

References:

1. Elfriede J. Der Tod und das Mädchen I – V. Berlin Taschenbuch Verlag, 2004. 154 S.
2. Neuenfeldt S. „Tödliche Perspektiven. Die toten sprechenden Frauen in Elfriede Jelineks Dramoletten Der Tod und das Mädchen I – V“. *Sprachkunst*. 2005. Vol. 6, № 1. S. 147–163.
3. Lücke B. „Denkbewegungen, Schreibbewegungen – Weiblichkeits- und Männlichkeitsmythen im Spiegel abendländischer Philosophie: Eine dekonstruktivistische Lektüre von Elfriede Jelineks "Prinzessinnendramen. Der Tod und das Mädchen I–III". *Weiblichkeit als politisches Programm? Sexualität, Macht und Mythos*. Würzburg: Königshausen & Neumann, 2005. S. 107–136.
4. Solibakke V., Ivan K. Zur Gewalt der Bilder in Jelineks "Prinzessinnendramen". *Elfriede Jelinek. Stücke für oder gegen das Theater?* Brüssel: Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, 2008. S. 253–262.
5. Borowski M., Malgorzata M. „Das Gedächtnis den Mythen zurückgeben oder wie macht man Prinzessinnen?“ *Positionen der Jelinek-Forschung*. Bern: Peter Lang, 2008. S. 239–255.
6. Pankarter P. K. Weiblichkeitsmythen in Elfriede Jelineks «Prinzessinnendramen». Bachelorarbeit. Albert-Ludwigs-Universität Freiburg. 2015/16. 71 S.
7. Hauer J. Gewalt und Patriarchale Strukturen in Elfriede Jelineks Prinzessinnendramen – Der Tod und das Mädchen I+II, eine Analyse. Universität Wien Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät Institut für Germanistik Seminar: „Literatur und Politik“ Univ.-Prof. Mag. Dr. Pia Janke. https://jelinetz.com/wp-content/uploads/2020/11/hauer_bed-arbeit_jelinek-1.pdf
8. Auerochs F. Vom gläsernen Sarg zum «Glaspalast des Männlichen». Volksmärchen und feministische Philosophiekritik in Elfriede Jelineks Schneewittchen-Adaption «Der Tod und das Mädchen I». *Studia austriaca*, XX, 2014. S. 105-124. DOI:10.13130/1593-2508/4032
9. Bochen M. Portret kobiety w dramacie "Królowna Śnieżka" Elfriede Jelinek ze zbioru "Śmierć i dziewczyna I-V. Dramaty książniczek" (2004) w porównaniu z baśnią "Królowna Śnieżka" Wilhelma i Jacoba Grimm. [Das Bild der Frau im Drama „Schneewittchen“ Elfriede Jelineks aus der Sammlung „Der Tod und das Mädchen I-V. Prinzessinnendramen“ (2004) im Vergleich mit dem Märchen „Schneewittchen“ von Wilhelm und Jacob Grimm]. Bachelor's theses. 2017. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie.
10. Pye G., Siobhán D. „Schreiben und Komponieren“. Elfriede Jelinek's "Rosamunde". *Austrian Studies*. 2009, № 17. S. 179–192.
11. Giménez Calpe A. Von Prinzessinnen zu Königinnen. Performative (Ohn)macht in der Der Tod und das Mädchen III (Rosamunde) und Ulrike Maria Stuart von Elfriede Jelinek". Bern: Peter Lang, 2019. 174 S
12. Wirth U. Lob der Oberfläche! Der Tod und die Mode in Elfriede Jelineks "Jackie". *Lob der Oberfläche. Zum Werk von Elfriede Jelinek*. München: Fink 2010, S. 71-85.
13. Schlipphacke H. „Jackie's Queer Body: Elfriede Jelinek's Tod und das Mädchen IV (Jackie) and First Lady Drag“. *Jelinek [Jahr]buch. Elfriede Jelinek-Forschungszentrum 2016–2017*. Wien: Praesens, 2017. S.116–140.
14. Syvachuk, N., Yuhan, N., Posmitna, V., Opryshko, N., & Kobzei, N. (2024). Linguistic-literary synergies in modern Ukrainian philology. *Revista Eduweb*, 2024. Vol. 8(3). P. 252-263. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.03.19>, <https://revistaeduweb.org/index.php/eduweb/article/view/650> Yuhan N. Besonderheiten

- des Psychologismus der intermedialen performativen Erzählungen des deutschen Experimentaltheaters Rimini Protokoll. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 6. С. 219-227. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/36>, https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/6_2024/38.pdf
15. Reiter W. Ich sage nur Lady Di. Ein Gespräch mit Elfriede Jelinek über ihre Prinzessinnendramen. *Programmheft des Schauspiel Hannover zu Elfriede Jelineks Der Tod und das Mädchen III. Rosamunde*. 2002, № 1.
 16. Yuhan N. Das Problem der Zyklisierung der theatralen Diskurse von Elfriede Jelineks „Der Tod und das Mädchen I – V“ im Lichte der Theorien des (Öko)Feminismus und der Psychoanalyse. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2024. Вип. 67. С. 198-206. DOI <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.67.45>
 17. Yuhan N. Besonderheiten des Psychologismus der intermedialen performativen Erzählungen des deutschen Experimentaltheaters Rimini Protokoll. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74), № 6. С. 219-227. DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.6/36>, https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2024/6_2024/38.pdf
 18. Yuhan N. Between Documentary (Verbatim) and Experimental Theater: Poetic Features of the Genre of Modern Biographical Drama (Based on Comparative Analysis). In A. Svoboda (edit.). *The 1st International Scientific and Practical Conference «Modern Knowledge: Research and Discoveries»*, May, 19–20, 2023. Vancouver, Canada, 2023. P. 179-197. SPC «InterConf». A. T. International. <https://10.51582/interconf.19-20.05.2023.018>
 19. Yuhan N. Ecocide as an existential crisis of humanity in contemporary German-speaking and Ukrainian drama. *Лінгводидактичні та філологічні студії в умовах викликів сьогодення (до Дня Соборності України) : збірник матеріалів Міжрегіонального науково-методичного online-семінару викладачів та здобувачів вищої освіти, 22 січня 2025 р. / За заг. ред. К. Я. Климової*. Житомир : Поліський національний університет, 2025. 96-104. <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/16669>

КОНЦЕПТ COSY В АНГЛІЙСЬКОМОВНІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

Кричун Анна Миколаївна

магістр філології,

здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 – Філологія

асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Науковий керівник: Осовська Ірина Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-8109-658X

доктор філологічних наук, професор,

проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародної та гуманітарної діяльності

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Першочергово проведено компонентний аналіз лексеми *cosy* для визначення поняттєвої складової та особливостей вербалізації концепту COSY в англійськомовній картині світу. Аналіз семантичних компонентів номінативної лексеми-імені концепту COSY досі не отримав повного висвітлення в сучасних когнітивно орієнтованих лінгвістичних розвідках. Зокрема, було виявлено ключові семи, які мають найбільше смислове навантаження у структурі цього концепту. Загальним смисловим компонентом усіх значень є граматична ознака прикметника, що позначає стан або якість, пов'язану з комфортом, затишком та приємною атмосферою. Словникові дефініції лексеми *cosy* засвідчили, що поняттєва складова концепту COSY представлена класами, кожен з яких має синонімічні гіперсеми: *comfortable, warm, friendly, pleasant, intimate, small, snug, safe, private, making you feel relaxed, marked by a discreet and cautious attitude or procedure*. Дослідження також виявило, що в структурі цього концепту присутні негативно марковані компоненти, що надають йому додаткового значення, наприклад, *(often disapproving) easy and convenient, but not always honest or right* [1].

Розглянуто засоби, якими концепт COSY вербалізується в сучасній англійській мові. Концепт, як ментальний конструкт, відображає сприйняття світу індивідом та суспільством і реалізується за допомогою ряду лексичних одиниць. За допомогою зіставного, статистичного та діахронічного аналізу були проаналізовані синонімічні ряди лексеми *cosy*, представлені в чотирьох тезаурусах (Merriam-Webster Online

Dictionary and Thesaurus, Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus, Thesaurus, The Chambers Thesaurus).

Розглянуті лексикографічні джерела домінантами синонімічних рядів визначають лексеми *comfortable* та *snug*. Розглянуті лексичні одиниці різних типів, представлені в лексикографічних джерелах, мають різне стилістичне забарвлення, функціонують у різних сферах (загальноновживані: *comfortable*, *snug*; розмовні: *comfy* тощо), можуть бути представлені як окремими лексемами, так і словосполученнями, є питомо англійськими і можуть бути визначені як синоніми, що реалізують концепт COSY в сучасному англомовному дискурсі.

Діахронічний метод аналізу синонімічних лексичних одиниць, як вербалізаторів концепту COSY, за допомогою онлайн-пошукової системи *Google Books Ngram Viewer* [2], дозволив дослідити зміни у їхньому вживанні та трансформацію цих синонімічних рядів протягом 1800–2022 рр. З'ясовано, що в сучасному англійськомовному дискурсі найуживанішими та найпріоритетнішими синонімами до лексеми *cosy* є *easy* та *safe*, що може свідчити про те, що для британців найважливішими характеристиками затишку є приємність та безпека [3].

Наступним кроком було проаналізовано 33 метафоричні та 4 ідіоматичні номінації концепту COSY. Критично оцінено роль метафори в концептуалізації дискурсу затишку через виконання наступних завдань: підсумування існуючих досліджень з теорії концептуальної метафори (CMT) Дж. Лакоффа і М. Джонсона; окреслення методів дослідження метафорично виражених сегментів концептів; визначення теоретичної основи для розуміння того, як метафори формують концептуалізацію дискурсу затишку; аналіз прикладів метафор, наведених у різних контекстах статей публіцистичного інтернет-видання *"Ideal Home"*; представлення та аналіз даних про те, як метафори та ідіоми вербалізують сучасний англомовний дискурс затишку. Тематичні ідіоми використовують домени джерела COMFORT, WARMTH, LUXURY, HOME, щоб передати домен цілі COSY. Було виявлено домени джерела, такі як LIGHT, WARMTH, SAFETY, INVOLVEMENT, за допомогою яких у когнітивній діяльності людини реалізується домен цілі COSY [4].

Список використаних джерел:

1. Осовська І., Кричун А. Компонентний дефініційний аналіз лексеми COSY. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць

- молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», 2024. № 78 том 2. С.193-198. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/78-2-27>
2. GBNV (Google Books Ngram Viewer): веб-сайт. URL: <https://books.google.com/ngrams> (дата звернення: 22.02.2025).
 3. Кричун А., Мельничук Н. Засоби вербалізації концепту COSY в сучасній англійській мові та їх пріоритет у дискурсі. Науковий журнал «Folium». Івано-Франківськ: 2024. Випуск № 5. С.54-61. DOI <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.8>
 4. Осовська І., Кричун А. Образний сегмент концепту COSY: метафоричний та ідіоматичний образ. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Дрогобич: 2024. Випуск № 82 том 2, 2024 р. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/82-2-41>

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНІКИ У РЕКЛАМІ: ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Холомєєва Неоніла Дмитрівна

студентка II курсу,

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Дубовик Тетяна Віталіївна

доктор економічних наук, професор кафедри журналістики та реклами

Державний торговельно-економічний університет, Україна

Сучасна реклама є потужним інструментом впливу на свідомість споживачів. Вона відіграє важливу роль у формуванні попиту, зміцненні брендів і просуванні товарів та послуг. Однак рекламна діяльність не завжди базується на чесних і прозорих принципах. Використання маніпулятивних технік у рекламі викликає значні дискусії щодо їх етичності та допустимості, оскільки такі методи можуть не лише впливати на раціональний вибір споживачів, а й формувати штучні потреби, підштовхуючи людей до необдуманих покупок.

Маніпуляція у рекламі проявляється через різні психологічні прийоми, спрямовані на створення ілюзії дефіциту, нав'язування соціальних норм, використання страху втрати чи успішності, експлуатацію емоційних реакцій тощо. Наприклад, техніка "fear of missing out" (FOMO) змушує споживачів купувати товари під тиском терміновості або обмежених пропозицій. Деякі рекламні повідомлення містять перебільшені обіцянки або замовчують важливу інформацію про товар, що може вводити покупців в оману.

Крім того, розвиток цифрових технологій та алгоритмічного таргетингу суттєво посилив маніпулятивний вплив реклами. Соціальні мережі та пошукові системи використовують персоналізовану рекламу, що ґрунтується на аналізі поведінки користувачів, їхніх інтересів та уподобань. Це дозволяє рекламодавцям ефективніше впливати на рішення споживачів, але водночас створює ризик маніпулювання вибором людини, обмежуючи доступ до альтернативних варіантів. Такий підхід породжує етичні питання щодо конфіденційності, прозорості рекламних алгоритмів і можливості свідомого вибору.

Оскільки реклама є важливою складовою сучасної економіки, постає необхідність визначення меж між прийнятною маркетинговою

стратегією та неетичною маніпуляцією. Вивчення маніпулятивних технік у рекламі та їх етичних аспектів є важливим для забезпечення прозорості та відповідальності у маркетинговій діяльності. В цьому контексті особливої уваги заслуговує роль державного регулювання, етичних кодексів рекламної індустрії та підвищення рівня медіаграмотності серед споживачів. Для того, щоб більш детально розкрити тему, створено основні думки, які допоможуть проаналізувати аспекти реклами у сучасних умовах:

- Роль реклами в сучасному медіапросторі надзвичайно важлива. Вона не лише підтримує функціонування засобів масової інформації, а й забезпечує їхнє існування, дозволяючи медіакомпаніям розвиватися та адаптуватися до змін у ринкових умовах [1];

- Менеджери з маркетингу ухвалюють рішення щодо продуктів, брендів, реклами, рекламних акцій, цін та каналів збуту, спираючись на глибокі знання про клієнтів. Водночас результати маркетингових рішень залежать від дій інших учасників ринку, зокрема конкурентів, постачальників і посередників [1];

- Деякі маркетингові проблеми добре структуровані, особливо тактичні завдання, пов'язані з комплексом маркетингу. Проте існує також чимало слабо або навіть погано структурованих проблем [2];

- У сучасному українському суспільстві рекламується широкий спектр норм, цінностей і культурних стереотипів, які відображають соціальні реалії. Як наслідок, реклама не лише відображає існуючі суспільні уявлення, а й активно формує нові або трансформує вже усталені норми, цінності та культурні стереотипи [3];

Отже, маніпулятивні техніки у рекламі є ефективним засобом впливу на поведінку споживачів, проте їх використання викликає значні етичні суперечки. Надмірне застосування таких методів може призводити до маніпуляції свідомістю, порушення прав споживачів і втрати довіри до брендів. Якщо компанії використовують рекламу без належної відповідальності, це може мати довгострокові негативні наслідки, як-от зниження лояльності клієнтів, посилення регуляторного контролю або навіть правові санкції. Зрештою, неетична реклама може спричинити соціальну критику та бойкот продукції, що негативно позначиться на репутації бізнесу.

Важливим є баланс між маркетинговою ефективністю та етичними нормами, що забезпечить чесну конкуренцію та захист інтересів

споживачів. Етична реклама сприяє створенню позитивного іміджу бренду та формуванню довгострокових взаємовигідних відносин із клієнтами. Крім того, регулювання рекламної діяльності на рівні законодавства та саморегуляції компаній допоможе зменшити ризики зловживань та забезпечити відповідальне використання реклами. Деякі країни вже активно впроваджують жорсткі обмеження на маніпулятивну рекламу, включаючи заборону прихованого впливу на дітей та підлітків, що є особливо вразливою аудиторією.

Споживачі, у свою чергу, мають розвивати критичне мислення, щоб уникати впливу маніпулятивних технік. Освітні ініціативи та медіаграмотність можуть допомогти суспільству краще розуміти рекламні механізми та захищати свої права. Важливо розвивати культуру усвідомленого споживання, коли люди оцінюють рекламу критично та аналізують інформацію, перш ніж ухвалювати рішення про покупку.

Таким чином, етичний підхід до реклами є необхідною умовою для формування довгострокових відносин між бізнесом і споживачами, а також створення чесного та відповідального рекламного середовища. Відповідальність за етичність реклами лежить не лише на компаніях та рекламодавцях, а й на державних органах, медіа та самих споживачах. Лише спільні зусилля всіх учасників ринку допоможуть досягти балансу між ефективністю реклами та повагою до прав і інтересів аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Дюжева К. В. Реклама у сучасних медіа. *Соціум. Документ. Комунікація*. 2016. Вип. 2. С. 228–236. URL: https://sdc-journal.com.ua/web/uploads/pdf/SDC_2016_2_-228-236.pdf (дата звернення: 01.04.2025).
2. Корсунова К. Ю. Штучний інтелект у дослідженні ринку та запуску рекламних кампаній: ефективні методи та етичні аспекти для міжнародного маркетингу. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 6 (276). С. 13–19. URL: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-13-19> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Яненко Я. Реклама у соціально-економічному дискурсі. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 9(9). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9\(9\)-1302-1312](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-9(9)-1302-1312) (дата звернення: 03.04.2025).

НАУКОВІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Олійник Ірина Зеновіївна

*Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського, Львів, Україна*

Наукові методи викладання мов — це системи та підходи, які використовуються для ефективного навчання мовам, ґрунтуючись на наукових принципах психології, лінгвістики, педагогіки та інших суміжних дисциплін. Вибір найбільш ефективного методу викладання мов залежить від ряду факторів, таких як цілі навчання, рівень учнів, доступні ресурси та навіть культурні особливості. Проте в контексті сучасних підходів можна виділити кілька методів, які отримали широку підтримку завдяки своїй ефективності.

Комунікативний

Це один із найбільш ефективних методів для вивчення мов у сучасному викладанні. Основна ідея цього методу — це максимальна увага до розвитку мовленнєвих навичок через активну комунікацію. Учні активно взаємодіють, обговорюють різні ситуації, практикуються в діалогах та виконують завдання, що моделюють реальні умови спілкування.

Переваги:

- розвиває здатність до реального спілкування
- студенти вивчають мову через контекст і практику
- підходить для всіх рівнів володіння мовою.

Мінуси:

• може вимагати значного часу для досягнення високого рівня грамотності та структури мови, оскільки акцент робиться на комунікаційних аспектах.

Метод повного занурення (Total Immersion).

Цей метод відбувається у повному зануренні в мовне середовище, коли всі уроки та спілкування виконуються на мові, яку вивчають. Метод активно використовується в мовних школах за кордоном, а в країнах, де викладання іноземних мов часто включає також різні культурні аспекти.

Переваги:

- швидке освоєння мови через постійну практику.
- мова починає «живити» учня, тому він швидше звикає до граматики та лексики.

- розвиток слухових та комунікативних навичок.

Мінуси:

- може бути складно для початківців, особливо якщо вчитель не використовує жодних пояснень на рідній мові.
- вимагає великих ресурсів для створення мовного середовища

Інтерактивні методи та використання технологій

З розвитком цифрових технологій та мобільних додатків інтерактивні методи, включаючи використання мультимедіа (відео, аудіо), онлайн-курсів, мобільних додатків (наприклад, Duolingo, Memrise), стали надзвичайно популярними. Це дозволяє учням працювати в зручний для них час і прогресувати у своєму темпі.

Переваги:

- доступність та зручність використання ресурсів.
- можливість навчання в будь-який час і в будь-якому місці.
- інтерактивність і можливість персоналізувати навчання під потреби учня.

Мінуси:

- відсутність безпосереднього контакту з викладачем.
- може бути важко оцінити прогрес без професійного нагляду.\

Змішане навчання (Blended Learning)

Цей підхід поєднує традиційне навчання в класі та онлайн-заняття. Він дозволяє поєднати переваги особистого спілкування з викладачем і гнучкість онлайн-платформ.

Переваги:

- підвищення ефективності навчання завдяки комбінованому підходу.
- гнучкість у виборі часу та способу навчання.
- доступ до різноманітних ресурсів та методик.

Мінуси:

- потребує певної технічної підготовки від учнів та викладачів.
- необхідність у високоякісному контенті та навчальних платформах.

Висновок:

Найбільш ефективний метод навчання мови часто залежить від індивідуальних потреб учнів. Проте в цілому, комунікативний метод та метод повного занурення вважаються найбільш результативними в

умовах сучасного навчання, оскільки вони дозволяють учням швидше освоїти реальне використання мови. Однак інтеграція технологій, методів проектів і змішаного навчання можуть значно підвищити ефективність і забезпечити більш гнучкий підхід до навчання.

Список використаних джерел:

1. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching* (3rd ed.). Cambridge University Press.
2. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching* (5th ed.). Pearson Education.
3. Harmer, J. (2015). *The Practice of English Language Teaching* (5th ed.). Pearson Education.

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ІГРОВА ПРОБЛЕМАТИКА В ФІЛОСОФІЇ

Білик Ярослав Михайлович

доктор філософських наук, професор

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Поняття гри має давню традицію активного використання у філософії. Історично першим намагався зрозуміти і визначити поняття гри Платон: гра (*paidia, agon*), на його думку, є тим, що не містить ні користі, ні істини, ні оцінки, ні якої-небудь шкоди, але зачаровує і дарує задоволення; людина може бути як суб'єктом, так і об'єктом гри. Гра протиставлена Платоном всій речовій сфері, а також людським потребам і користі; гра не співпадає з етичним або релігійним, але органічно пов'язана з буттям.

У Канта гра є корелятом суб'єктивності, важливим медіатором, що поєднує світ суб'єктивного з об'єктивним, світ необхідності зі світом свободи, зовнішнього з внутрішнім. Гра постає у Канта "закономірністю без закону та цілеспрямованістю без цілі", що здатна гармонізувати весь процес пізнання людини.

Найбільш відомим є визначення гри у Й. Хьойзінги. Гра – це вільна діяльність, яка завжди має визначені правила; вона перебуває поза межами опозиції "добро – зло", але може мати естетичну забарвленість; вона є непередбачуваною і добровільною, ілюзорною (учасники гри усвідомлюють, що діють в умовній реальності), нецільовою, має свій особливий простір, час і місце. Також він згадував так звану соціальну гру, а також агональну і антитетичну гру. Гра розглядається у Хьойзінги як найвища з можливих форм діяльності людини. Він вважав, що культура виникає і розгортається у грі і як гра. Невипадково й сама людина визначається в якості *homo ludens*. Гра "не зумовлена ні біологічно, ні логічно", є явищем духовного життя людини. Визначення гри Хьойзінгою у сучасній філософській і культурологічній думці давно сприймається в якості класичного, проте ряд його висновків про соціальну, агональну і антитетичну гру як правило залишаються поза увагою.

На думку Гадамера, сама гра завжди є суб'єктом. Гра визначається ним як структурований, чітко окреслений і закритий простір. Вона є особливою реальністю, але передбачає також обов'язкову наявність звичайної реальності. Закритий простір гри вимагає наявності глядачів та, відповідно, своєї "відкритості" до глядачів.

В сучасній філософії гри також звертається увага на подвійний статус активних учасників сценічної гри: для них їх дієство постає не тільки грою, але й роботою. Також не всі учасники гри постають свідомими учасниками такого дієства: можливою є функція іграшки чи «м'яча» – аналіз сократівських діалогів яскраво свідчить про це.

Інструментальний і інтерпретативний ресурси гри дозволили свого часу Геракліту пояснювати буття космосу, Арістотелю – буття деміурга і творення космосу, Платону, стоїкам, Плотіну – деякі важливі сторони буття людини, Піфагору, Демокріту і кінікам – характер і особливості їх філософії, Канту – важливі особливості пізнання, Шіллеру – місце людини в культурі та її особливості, Буркхардту – характер історичного процесу, К'єркегору і Ортезі-і-Гассету – особливості екзистенції, Камю і Сартру – особливості самоусвідомлення індивіда у прикордонних ситуаціях.

Підводячи підсумок розгляду проблеми гри, ми солідаризуємось із висновком Йохана Хьойзінги щодо проблемності будь-якого визначення гри, який не випадково порівнював гру із мінливим колом світла на воді, що постійно хвилюється, а визначення гри – із зачарованим колом.

СЕКЦІЯ XVIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

APPLYING THE PROJECT METHOD IN ESP AT TECHNICAL UNIVERSITIES

Kateryna Halatsyn

ORCID ID: 0000-0003-3297-8284

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
at the Department of English for Engineering #2
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Alla Feshchuk

ORCID ID: 0000-0003-3683-099X

teacher at the Department of English for Engineering #2
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

In the context of ongoing educational reform, project-based learning has emerged as a critical and in-demand pedagogical approach. Educators are increasingly designing and implementing projects aimed at transforming the structure of the educational process, updating educational content, and integrating innovative forms and methods of instruction within higher education institutions. This type of activity, aimed at facilitating educational change, is now commonly referred to as *pedagogical design*.

The project method is inherently developmental, as its implementation allows students to acquire not only specific tools but also practical methods of activity. It provides an efficient framework for fostering student competencies by creating optimal learning conditions with minimal resource expenditure. Notably, the process of engaging in project work presents students with valuable opportunities to develop problem-solving skills. A fundamental principle of project-based learning in higher education is that students address authentic problems through project activities, while simultaneously acquiring communicative and informational competencies.

Ukrainian researchers have made significant contributions to the theoretical and empirical foundation of project-based learning. Karaman

(2021), for example, highlights the effectiveness of project-based learning in the professional training of students in technical fields, emphasizing its capacity to develop practical, field-specific skills. Savchenko (2022) explores the role of project activity in shaping students' foreign language professional competence, particularly within the framework of English for Specific Purposes (ESP), noting its impact on motivation and learner autonomy. Lytvynenko (2020) examines the integration of project-based approaches into the training of future engineers, arguing that interdisciplinary project activities enhance both professional readiness and soft skills such as collaboration and adaptability.

The study of pedagogical processes and methods of their organization through project-based learning draws on the theoretical and empirical work of scholars such as Demchenko, M. S., Kovalchuk, N. Yu., Bell, S., Martínez-Sáez, J., Kokotsaki, D., and Schnyder, A. Their research underscores the significance of personality development through engagement in the project method.

Empirical evidence confirms the effectiveness of the project method as an innovative strategy for enhancing the quality of education. It boosts students' motivation for learning, supports the development of personal and professional qualities, and creates conditions for creative self-realization through transformative practices. Project work enables students to actively acquire essential design skills, as well as competencies in communication, reflection, and independent learning. These competencies are integrated and applied in solving real-world problems. Recent European studies support these findings. For instance, research conducted in Spain demonstrates that project-based learning significantly enhances transversal competencies, such as collaboration, adaptability, and problem-solving, particularly in engineering programs (Martínez-Sáez & Gutiérrez-Braojos, 2023). Similarly, Swiss universities have reported that project-based approaches promote deeper learning, although faculty members face organizational and structural challenges when implementing such methods (Schnyder & Zürcher, 2022).

For project-based learning to reach its full potential, it must be systematically embedded in the curriculum and serve as a leading instructional strategy. Sporadic implementation—such as the completion of only one project per academic year amid predominantly reproductive teaching practices—significantly limits its educational impact.

The project method involves the resolution of complex problems through the integration of interdisciplinary knowledge, teaching strategies, and learning

tools. It functions simultaneously as a method of instruction and as a mechanism for the practical application of acquired knowledge and skills. As such, it represents a vital link between theory and practice in education. Moreover, project-based learning fosters a deeper, more conscious engagement with academic disciplines, enhances students' creativity and adaptability, and cultivates the competencies necessary for success in contemporary professional environments (Karaman, 2021; Lytvynenko, 2020).

Given its complexity, the project method necessitates the use of advanced assessment tools. Rubrics and evaluation forms play a key role in supporting formative assessment and continuous improvement, rather than solely judging final outcomes. These tools provide several pedagogical benefits: they clarify performance expectations, help students critically assess their own work, offer targeted feedback, and establish transparent evaluation criteria. They also promote objectivity, consistency, and efficiency in assessment, while enabling measurable documentation of student progress.

Ultimately, project implementation generates positive motivation for self-directed learning. The search for instructional and methodological materials encourages systematic engagement with academic resources. The interplay of theory and practice within project-based learning reinforces the coherence of the pedagogical process and supports the integration of natural and social sciences, while also accommodating differentiated instruction.

References:

1. Karaman, O. V. (2021). Zastosuvannia metodu proektiv u protsesi profesiinoi pidhotovky studentiv tekhnichnykh spetsialnostei [Application of the project method in the professional training of technical students]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, (4)110, 134–142.
2. Savchenko, I. A. (2022). Proiektna diialnist yak zasib formuvannia inshomovnoi profesiinoi kompetentnosti studentiv [Project activity as a means of forming students' foreign language professional competence]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*, 3(109), 89–94.
3. Lytvynenko, T. M. (2020). Intehratsiia proiektnoi diialnosti v pidhotovku maibutnikh inzheneriv [Integration of project activity into the training of future engineers]. *Profesijna osvita: metodolohiia, teoriia ta tekhnolohii*, 12, 112–120.
4. Martínez-Sáez, J., & Gutiérrez-Braojos, C. (2023). Project-based learning as a strategy for developing transversal competencies in higher education: A study in Spanish engineering degrees. *European Journal of Engineering Education*, 48(4), 637–654. <https://doi.org/10.1080/03043797.2022.2153060>
5. Schnyder, A., & Zürcher, R. (2022). Implementing project-based learning in Swiss universities: Challenges and benefits from a faculty perspective. *Innovations in Education and Teaching International*, 59(6), 667–679. <https://doi.org/10.1080/14703297.2021.1991459>

ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Сачева Ангеліна Сергіївна

Здобувач вищої освіти факультету
психології та спеціальної освіти

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості використання засобів альтернативної комунікації у роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру (РАС). Аналізується ефективність різних методів альтернативної комунікації, таких як, жести, піктограми, електронні засоби тощо. Зазначається, що впровадження альтернативної комунікації сприяє покращенню соціальної взаємодії, зниженню рівня тривожності та розвитку комунікативних навичок у дітей з РАС. Також підкреслюється важливість індивідуального підходу до кожної дитини, співпраці з батьками та міждисциплінарної команди фахівців для досягнення максимального результату.

Проблема дитячого аутизму є однією з найбільш актуальних і серйозних проблем сучасної педагогіки та психології. Цей стан різко збільшується в сучасному світі, що обумовлено широким застосуванням нових технологій діагностики, які дозволяють виявляти це порушення в ранньому віці.

Дитячий аутизм – серйозним порушенням розвитку нервової системи, який коливається в межах 4-8 випадків на 10 тис. дітей, тобто близько 0,04-0,08% дитячого населення, а поєднано аутизму з розумовою відсталістю – до 20 на 10000. Згідно з офіційною українською статистикою, поширеність цього стану становить 2 на 10 тис. осіб (0,2%), що може свідчити про недосконалу організацію системи охорони здоров'я для дітей з психічними розладами. Слід зазначити, що наведені цифри відображають лише так звані типові випадки аутизму, відомі як синдром Каннера [18, с. 91]. Аутизм є невиліковним розладом, який впливає на сприйняття світу дитиною і розвитком її мовлення та соціальних навичок. Дослідження у цій області спрямовані на з'ясування причин та механізмів розвитку аутизму, а також на пошук способів його діагностики та лікування.

Зокрема, в Україні працюють такі відомі спеціалісти як Т.Ілляшенко, С.Конопляста, К. Островська, М. Рождественська, М. Химко, Д. Шульженко, О.О. Коломієць, Н.І. Стець, І.А. Єфіменко та інші. Вони досліджують різні аспекти цієї проблеми, зокрема, механізми формування мовлення, проблеми взаємодії з іншими людьми та поведінкові реакції дітей з аутизмом.

Зарубіжні науковці також вивчають дитячий аутизм. Одними з провідних дослідників в цій галузі є Г. Аспергер, Л. Бендер, М. Бристоуль, С. Харріс, Б. Гермелін, Л. Каннер та сучасні Саймон Барон-Коен, Тоні Атвуд, Фредді Джексон Браун та інші. Вони проводять дослідження з причин та механізмів розвитку аутизму, розробляють нові методики діагностики та лікування, а також займаються проблемами соціалізації дітей з аутизмом [11].

Загалом, проблема дитячого аутизму є складною та багатогранною, і потребує комплексного підходу у вирішенні. Інклюзивна освіта та наукові дослідження у галузі дитячого аутизму є важливими напрямками роботи, які допомагають покращити якість життя дітей з цим порушенням та забезпечити їх повноцінну соціальну інтеграцію [12].

Однак, вчені зазначають, що існує проблема в діагностиці аутизму у дітей, оскільки діти з аутизмом часто перебувають на обліку з діагнозом «затримка психічного розвитку» чи «затримка психолінгвістичного розвитку» [10]. Однак сьогодні термін «аутизм» поступово витісняється більш точним діагнозом «розлад аутистичного спектру». Цей термін введено, щоб підкреслити, що один і той же діагноз можна поставити дітям з абсолютно різними симптомами, рівнем інтелекту та етіологією. Тобто не можна відхиляти діагноз «аутизм» на тій підставі, що дитина «не схожа» на інших дітей із подібним розладом або не проявляє певної поведінки.

Діти з проявами аутизму мають свої особливості, які відрізняють їх від дітей без цього порушення. Основні характеристики дітей з аутизмом включають:

Проблеми з комунікацією: Діти з аутизмом можуть мати проблеми з мовленням, сприйняттям мови, розумінням жестів та інтонації. Вони можуть використовувати невербальні способи комунікації, такі як жести, міміка, гримаси або звуки.

Обмежені інтереси та стереотипні поведінки: Діти з аутизмом можуть бути зацікавлені лише у певних предметах або темах, іграшках,

звучах, ритуалах. Вони можуть також виконувати стереотипні дії, наприклад, повторювати одну і ту саму дію декілька разів.

Обмежені можливості соціальної взаємодії: Діти з аутизмом можуть мати проблеми зі спілкуванням з іншими дітьми та дорослими, іноді вони можуть уникати контакту з іншими або не розуміти соціальні норми поведінки.

Проблеми зі сприйняттям зовнішнього світу: Діти з аутизмом можуть мати проблеми зі сприйняттям звуків, запахів, смаків та інших відчуттів. Вони можуть реагувати на певні стимули непропорційно або неадекватно.

Відставання в розвитку: Діти з аутизмом можуть відставати в розвитку в порівнянні зі своєю віковою групою. Вони можуть мати проблеми з моторикою, координацією рухів, розвитком мовлення та іншими аспектами.

Ці характеристики не є обов'язковими для кожної дитини з РАС і можуть проявлятися у різних комбінаціях та з різною інтенсивністю. Важливо розуміти, що кожна дитина з аутизмом унікальна і має свої індивідуальні потреби та можливості. Для ефективної роботи з дітьми з аутизмом важливо враховувати їхні індивідуальні особливості та розробляти програми підтримки та навчання, які відповідають їхнім потребам [7].

Розлади аутистичного спектру (РАС) впливають на комунікативно-мовленнєвий розвиток дітей. Загальна характеристика особливостей комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з РАС включає наступні риси:

Затримка мовленнєвого розвитку. Багато дітей з РАС можуть почати розвивати мовлення пізніше, ніж діти без цього розладу.

Порушення мовленнєвого розвитку. У дітей з РАС можуть бути проблеми зі звуковим і граматичним оформленням мовлення, недостатньою розвиненістю лексичного запасу, відсутністю емоційного забарвлення мовлення.

Стереотипне вживання мови. Діти з РАС можуть повторювати фрази та слова без конкретної мети, не розуміючи їх змісту.

Проблеми з розумінням мовлення. Діти з РАС можуть мати проблеми з розумінням не лише мовлення, а й жестів, міміки та інших знаків невербальної комунікації.

Нехтування контекстом. Діти з РАС можуть неправильно сприймати контекст, в якому було сказано певне слово або фразу, тому що вони фокусуються на окремих деталях замість узагальнення.

Проблеми зі спілкуванням. Діти з РАС можуть мати проблеми зі спілкуванням з іншими людьми, а також з розвитком соціальної поведінки, зокрема в униканні контактів з іншими людьми.

У кожної дитини з РАС можуть бути відмінності в комунікативно-мовленнєвому розвитку, тому важливо здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини з цим розладом [14].

Оскільки мовленнєві труднощі можуть значно ускладнювати життя дітей з РАС та їх батьків, важливо, щоб педагоги та інші фахівці, які працюють з такими дітьми, надавали їм достатню підтримку та допомогу у розвитку комунікативних та мовленнєвих навичок.

Тож, використання альтернативної комунікації може бути ефективним інструментом для спілкування дітей з РАС. Вона допомагає зменшити бар'єри спілкування, забезпечує доступ до комунікації з оточуючим середовищем та сприяє соціальній адаптації та розвитку дітей з обмеженими можливостями. Проте, важливо розуміти, що використання альтернативної комунікації не є заміною мовленню, а служить допоміжним засобом комунікації.

Альтернативна або додаткова комунікація (англ. — *alternative and augmentative communication*), за визначенням Міжнародної спільноти з альтернативної та додаткової комунікації, — це набір інструментів і стратегій, які використовує людина для виконувати повсякденних комунікативних завдань. Комунікація має різні форми, включаючи мову, погляд, текст, вираз обличчя, дотик, рухи тіла та жести, мову жестів, символи, малюнки, використання пристроїв що генерують мовлення т.ін. Американська дослідниця Phelps зазначає, що альтернативна комунікація включає в себе ряд інструментів, методів і технік втручання, спрямованих на стимулювання і поліпшування комунікативних навичок людей з утрудненими комунікативними потребами [11].

Концепція альтернативної комунікації почала формуватись в кінці 70-х – на початку 80-х років XX століття, коли був організований великий міжнародний проект з проблем важких мовленнєвих порушень між Англією, Канадою, Америкою та Швецією. Це стало основою для створення всесвітньої організації, яка носить назву *International Society for Augmentative and Alternative Communication*. Концепція

альтернативної та допоміжної комунікації (Alternative and Augmentative Communication, AAC) використовується та розвивається у світі з 60-х років минулого століття, як окрема галузь міждисциплінарного знання активно формувалася з кінця 70-х років, а офіційною датою світового визнання цієї концепції є 1983 рік. У сучасних науково-методичних виданнях з корекційної педагогіки широко висвітлена тема удосконалення та використання загальноприйнятих корекційних методик направлених на розвиток мовлення дітей. Розуміння важливості комунікації штовхало науковців до пошуків нових шляхів допоміжних засобів комунікації для осіб із особливостями психофізичного розвитку. Такі пошуки знайшли своє відображення у концепції альтернативної та допоміжної комунікації, яка у міжнародній термінології існує як Alternative and Augmentative Communication (AAC). [8, с.122-125]

Проблема визначення поняття «альтернативної комунікації» в психолого-педагогічній роботі полягає в тому, що існує декілька різних підходів до його тлумачення. Загалом, «альтернативна комунікація» використовується для опису комунікаційних методів та засобів, що використовуються людьми з обмеженими можливостями для спілкування та взаємодії зі світом.

Для дітей з аутизмом, альтернативна комунікація може включати в себе використання жестів, міміки, показів, образів, символів, картинок та інших засобів, щоб виразити свої потреби та бажання. Для деяких дітей з РАС, такі як ті, що мають високий функціональний рівень аутизму, можуть використовувати розмовну мову, але з допомогою інших технік, таких як відкриті запитання, перевірка розуміння та відповідей, повторення та ін.

У педагогічній теорії і практиці існує також поняття "розширеної комунікації", що описує використання будь-яких комунікаційних методів або засобів, які допомагають дітям з аутизмом спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, включаючи супровідні технології, такі як комп'ютерні програми, електронні пристрої, аудіо- та відео матеріали та інші засоби [14].

Таким чином, важливо зрозуміти, що поняття "альтернативної комунікації" включає в себе широкий спектр комунікаційних методів та засобів, які можуть бути використані для спілкування з людьми, які мають обмеження у мовленні або не можуть користуватися мовленням взагалі.

Такі методи та засоби включають у себе не тільки мовленнєві символи та піктограми, а й жестову мову, міміку, тілесні жести, комунікативні дошки, електронні пристрої та програмне забезпечення, що дозволяє користувачу виражати свої потреби та думки.

Як було наведено вище, альтернативна комунікація (АК) – це сукупність методів і засобів, які можуть допомогти людям з обмеженими можливостями в комунікації з іншими людьми. Це може бути особливо важливо для дітей з аутизмом або іншими порушеннями розвитку, які можуть мати обмежені можливості в мовленні або використовувати нестандартні способи спілкування.

Ось деякі види альтернативної комунікації:

Піктограми: це зображення, яке відображає поняття або ідею, і може бути використане для комунікації. Це можуть бути прості малюнки, які представляють їжу, емоції, речі тощо. Це допомагає людям з обмеженими можливостями в мовленні виражати свої потреби та бажання за допомогою зображень.

Графіка: це створення зображень, які відображають певні поняття або ідеї. Це може бути використане для створення діаграм, графіків, таблиць та інших ілюстрацій, що допоможуть у сприйнятті інформації.

Символи: це зображення, яке використовується для вираження певного поняття або ідеї. Наприклад, символ серця може використовуватися для позначення любові, символ телефону – для позначення дзвінка тощо. Це може бути корисним для людей з обмеженими можливостями в мовленні, які можуть використовувати символи для вираження своїх думок та бажань.

Мова жестів: це використання жестів, щоб виразити свої думки та бажання. Це може бути корисним для людей, які не можуть використовувати мову через фізичні обмеження або для тих, у кого є порушення мовлення, такі як люди з аутизмом. Мова жестів включає в себе різні жести, такі як махання рукою, показування пальцем, рухи головою, міміку обличчя та інші.

Аудіотехнології: це використання звукових засобів для передачі повідомлень, наприклад, записування голосових повідомлень або використання синтезатора мови для передачі повідомлень. Це може бути корисним для людей з обмеженими можливостями в мовленні, які можуть мати обмежену можливість говорити, але можуть використовувати звукові засоби для передачі своїх думок та бажань.

Комп'ютерні технології: це використання комп'ютерних програм і засобів для комунікації, наприклад, використання спеціальних програм для автоматичного перекладу тексту на мову, яку користувач може використовувати. Також існують програми, які допомагають створювати розклад дня або списки завдань для людей з обмеженими можливостями.

Символьна комунікація: це використання символів, які можуть бути зв'язані з певними словами або фразами. Це може бути корисним для людей, які не можуть використовувати мову через фізичні або психологічні обмеження. Символьна комунікація може включати в себе використання книг з символами, які людина може вибирати, щоб виразити свої думки та бажання [7].

Отже, Альтернативна комунікація є важливим інструментом для людей з обмеженими можливостями, зокрема дітей з аутизмом або іншими порушеннями розвитку, які мають обмежені можливості в мовленні. Різноманітні види альтернативної комунікації, такі як піктограми, графіка, символи, мова жестів, аудіотехнології, комп'ютерні технології та символічна комунікація, допомагають цим людям виражати свої думки, бажання та потреби.

Використання альтернативної комунікації сприяє покращенню якісного комунікаційного досвіду цих дітей, полегшує їхню взаємодію зі світом навколо них і сприяє їхньому соціальному і емоційному розвитку. Вона допомагає зменшити комунікаційні бар'єри, що можуть виникати через обмежену можливість мовлення або використання нестандартних способів спілкування.

Однак важливо враховувати індивідуальні особливості кожної людини та вибирати підходящі методи і засоби альтернативної комунікації залежно від потреб і можливостей кожної дитини. Також важливо забезпечити належне навчання і підтримку батькам, вчителям та фахівцям, щоб вони могли ефективно впроваджувати альтернативну комунікацію у повсякденне життя дітей з аутизмом та іншими порушеннями розвитку.

Альтернативна комунікація відкриває нові можливості для спілкування і розвитку дітей з обмеженими можливостями, допомагає їм активно включатися в суспільство.

Список використаних джерел:

1. Аймедов К.В., Кривоногова О.В., Нікогосян Л.Р., Горшкова В.А., Чеховська А.В. Взаємодія з аутичною дитиною в сім'ї: методичні рекомендації. Одеса, 2014. 32 с.

2. Аутизм у дітей. Адаптована клінічна настанова, заснована на доказах. 2015. 252 с.
3. Бочелюк В.Й., Панов М.С., Спицька Л.В., клінічні прояви аутизму, ознаки та симптоми порушення. *Наукові перспективи*. 2022. № 8(26).
4. Варіна Г.В., Ковалова О.В. Особливості використання методів допоміжної та альтернативної комунікації в психологічному супроводі дітей з розладом аутичного спектру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія. 2022. № 4
5. Гриньова О.М. Особливості комунікації дітей з аутистичним спектром розладу. *Наукові записки*. 2015. С: 98-101.
6. Іванова Н. Розлади аутистичного спектру у дітей. Особливості ранньої діагностики. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6563-rozladi-autistichnogo-spektru-u-ditey-osoblivosti-rannoi-diagnostiki/>
7. Комаровська О.М. Підхід до розвитку мовленнєвої діяльності дітей з аутистичним спектром розладу. *Інклюзивне виховання*. 2016. С: 56-60.
8. Костик Л. Використання альтернативної Аугментативної комунікації у роботі з дітьми із особливими освітніми потребами *Соціальне партнерство та міжвідомча взаємодія у вирішенні актуальних проблем інклюзії* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Чернівці, 22 листопада 2019 р. Чернівці, 2019. С: 122-125.
9. Куценко Т.О. Розвиток комунікації у дітей з аутизмом. Методичні рекомендації. Київ, 2012. 28с.
10. Лещенко В. Комунікативна педагогіка в роботі з дітьми з аутистичним спектром розладу. *Освіта і наука в Україні*. 2014. С:80-85.
11. Лещук Г. Соціальна робота з дітьми із розладами аутичного спектру: комунікативний аспект. Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка Україна. *«Social Work and Education»*. 2016. №3 (2) . С. 26–33.
12. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.
13. Руденко І. В. Альтернативна комунікація як шлях забезпечення доступу до навчальної інформації для дітей з аутистичним спектром розладу. *Інклюзивне навчання та соціальна реабілітація*. 2019. С: 37-43.
14. Сильченко В. Дитячий аутизм – проблема сучасності: *Науковий часопис*. №39. Корекційна педагогіка, 2020. 90-91с.
15. Сівак С.А., Мірошніченко Л.А. Використання піктограм в навчально-виховному процесі дітей з аутистичним спектром розладу. *Інклюзивне навчання та соціальна реабілітація*. 2019. С: 44-51.
16. Сторож В.В., Рижова М.Е. Особливості поведінки та комунікації в структурі розладів аутистичного спектру у дітей дошкільного віку. Одеса, 2019.
17. Труднощі комунікації при аутизмі. Київ, 2022. URL: <https://kyiv8.irc.org.ua/news/12-33-16-03-10-2022/>
18. Чайка М.С. Усатенко Г.В., Кривоногова О.В. Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами. Київ: ФОП Усатенко Г. В., 2021. 80 с
19. Шаповал, О.В. Характеристика розладів аутистичного спектру та особливостей розвитку дітей з цими розладами. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Педагогіка. Соціальна робота. 2019. №49.С: 2-5.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Онисько Анастасія Ярославівна

здобувач фахової передвищої освіти

*ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету», Україна*

Ісак Тетяна Василівна

спеціаліст першої категорії, викладач

*ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
Мукачівського державного університету», Україна*

Розвиток суспільства та освіти в ХХІ столітті ставить перед вчителем питання, як зацікавити сучасних дітей до навчання. Нова українська школа зосереджує увагу на використанні всіх можливих технологій, методів та ресурсів для активізації пізнавальної діяльності школярів. До таких засобів навчання та виховання належать ігрові технології. Використання ігрових технологій в освітньому процесі школи до недавнього часу було досить обмеженим. Сьогодні використання ігор у школі є необхідною складовою, адже сучасні діти відрізняються підвищеною збудливістю, емоційністю, досить швидкою стомлюваністю, нестійкістю уваги, ситуативністю поведінки, а гра може стабілізувати дану ситуацію.

Вивченню проблеми впровадження ігрових технологій навчання у початковій школі у своїх роботах звертали увагу як зарубіжні (Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Г. Спенсер, Ф. Шиллер), так і вітчизняні (І. Іванов, Л. Коваль, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Терський, К. Ушинський, Г. Щедровицький) педагоги.

Сучасні освітні стандарти школи вимагають виховання всебічно розвиненої особистості, яка володіє ключовими компетентностями, такими як: спілкування державною мовою; спілкування іноземними мовами; математична грамотність; компетентності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; уміння вчитися впродовж життя; соціальні і громадські компетентності; підприємливість; загальнокультурна грамотність; екологічна грамотність і здорове життя. У зв'язку з цим вчителів початкових класів

усе більше цікавлять питання, як вибрати з багатого арсеналу методів і прийомів навчання ті, які спонукали б активно засвоювати знання та уміння.

Перехід від дошкільного дитинства, де домінує гра, до шкільного життя, де визначальну роль відіграє навчання, має бути педагогічно продуманим. Визначення розвитку дітей свідчить, що у грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються психічні процеси, тому опора на гру – це найважливіший шлях включення молодших школярів у навчальну діяльність [4].

Гра – це одна з найцікавіших видів людської діяльності, провідна діяльність дітей та метод виховання [1].

Гра як соціальне явище, що виникло в процесі історичного розвитку людства з трудових дій, відображає реальну дійсність, удосконалюється з розвитком відносин «людина-суспільство». Гра є активною, свідомою, цілеспрямованою діяльністю, яка втілює потребу дитини в активності.

Використання ігрових технологій впливає на розвиток психологічної гнучкості, розкнутості, комунікабельності, емоційно-вольового впливу. Дитина має в грі право на помилку. Вона є засобом розвитку дитячої уяви, розвиває пізнавальні здібності, емоційний бік особистості, збагачує словниковий запас. Саме в грі проявляється і розвиваються різні сторони дитячої особистості, задовольняється безліч інтелектуальних та емоційних потреб [3].

У початкових класах гра дає змогу легко привернути увагу й тривалий час підтримувати інтерес учнів до важливих і складних предметів, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу всіх не завжди вдається [2].

Технологія ігрового навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учнів в гру. Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, формування вмінь і навичок, й надання учневі можливості самовизначитися, розвиток творчих здібностей, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання тощо [1].

Ігри надзвичайно різноманітні за змістом, характером, організацією, тому точна їхня класифікація спричиняє багато труднощів, значною мірою вона є досить умовною [3].

Ігрові технології навчання виконують важливу роль у забезпеченні самореалізації учня тому, що: це добре відома, звична й улюблена форма

діяльності для людини будь якого віку; це ефективний засіб активізації; це мотивація за своєю природою; це передача знань, умінь, навичок на рівні «учень-учневі»; вона багатофункціональна, її вплив на учня неможливо обмежити одним аспектом; вона переважно колективна, групова форма роботи, в основу якої покладено змагання; вона має кінцевий дидактичний результат, чітко поставлену мету й відповідний педагогічний результат [1].

Сучасні педагоги найчастіше послуговується такою класифікацією ігор (за Кудикіною Н.В.):

1. Творчі ігри. До них належать режисерські, сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні), будівельне-конструкційні, ігри на теми літературних творів (драматизації, інсценування).

2. Ігри за правилами. Цю групу утворюють рухливі (великої, середньої, малої рухливості: сюжетні, ігри з предметами: з переважанням основного руху: бігу, стрибків тощо; ігри-естафети) та дидактичні ігри (словесні, з іграшками, настільно-друковані) [2].

Варто зазначити, що гра – це така діяльність, яку можна використовувати на будь якому-етапі уроку. Педагоги вважають, що місце гри на уроці залежить від низки факторів, а саме: підготовки учнів, що навчаються, конкретних цілей та умов уроку. При використанні ігрових технологій навчання завдання вчителя полягає, перш за все, у тому, щоб організувати пізнавальну діяльність учнів, у процесі якої розвивалися б їх здібності.

Систематичне використання ігор підвищує ефективність навчання. Успіх використання ігор залежить від атмосфери необхідного мовного спілкування, яку вчитель створює в класі. Важливо, щоб учні звикли до такого спілкування, захопилися і стали разом з учителем учасниками цього процесу. Під час організації дидактичних ігор необхідно продумувати наступні питання методики: мета гри; кількість гравців; матеріали та посібники знадобляться для гри; правила гри; тривалість гри; залучення всіх дітей до гри; підвищення пізнавальної активності учнів під час гри; висновки [4].

Проте існують і обмеження для проведення дидактичних ігор: не варто організовувати навчальну гру, якщо учні недостатньо знають тему; недоцільно впроваджувати гру на заліках та іспитах, якщо вони не використовувались в процесі навчання; не слід застосовувати ігри з тих предметів і програмних тем, де вони не можуть дати позитивного результату.

Під час організації дидактичних ігор необхідно дотримуватися наступних положень:

1. Правила гри мають бути простими, чітко сформульованими, а зміст запропонованого лінгвістичного матеріалу – доступним для розуміння школярів.

2. Гра повинна давати підстави для розумової діяльності.

3. Дидактичний матеріал, який використовується під час гри, повинен бути зручним у використанні.

4. Кожний учень повинен бути активним учасником гри. Тривале очікування своєї черги для включення до гри знижує інтерес до неї.

5. Якщо на уроці проводиться декілька ігор, то легкі та важкі за навчальним змістом повинні чергуватися [3].

Отже, гра – це один із особливих засобів, який вчитель щодня використовує на уроках у початковій школі. Також варто пам'ятати, про те, що гра допомагає вчителю у навчанні дітей, а учнів спонукає до швидкого запам'ятовування матеріалу. Вчитель, який використовує ігри на уроках англійської мови, має дотримуватись вище згаданих вимог. А гру робити цікавою, та залучати до роботи усіх дітей. Щоб гра була проведена методично правильно і дала позитивний результат, необхідно педагогу знати усі етапи формування гри. Також вчитель має розрізняти ігри за рівнем складності і лише тоді демонструвати та проводити перед дітьми. Крім того, вчителі повинні контролювати дії учнів, а не лише чекати результату, адже часто в грі діти засвоюють матеріал, який повинні були вже добре знати.

Список використаних джерел:

1. Буяк Р. Р. Навчаємо граючи. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 25. С. 26–28.
2. Гриценко С.В. Використання ігрової діяльності у навчальному процесі. *Початкове навчання та виховання*. 2016. № 34. С. 12–19.
3. Копачинська Т. Ігри з молодшими школярами. *Початкова освіта*. 2018. № 12. С. 23–39.
4. Любченко О. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі. *Початкова освіта*. 2015. № 8. С. 14–17.

ВИКОРИСТАННЯ СХЕМОТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ КОМПЛЕКТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З «ЕЛЕКТРИЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ»

Домініков Микола Миколайович

кандидат фізико-математичних наук, доцент,
доцент кафедри кореляційної оптики

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Кузь Владислав Тарасович

здобувач бакалаврського освітнього ступеня

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

У контексті глобалізації та інтенсивного технологічного розвитку, освітні системи піддаються значним трансформаціям, які спричиняють зміну парадигми від сприйняття здобувачів освіти як пасивних споживачів інформації до активних учасників навчального процесу та творців знань. Проєктний метод навчання не лише сприяє засвоєнню теоретичних знань, але й активізує їх застосування в реальних практичних контекстах, що є ключовою характеристикою сучасного освітнього процесу [1].

Застосування проєктного підходу під час навчального процесу з дисципліни «Електричні вимірювання» у закладах фахової передвищої освіти значно сприяє інтеграції знань з різноманітних дисциплін, тим самим стимулюючи розвиток міждисциплінарних зв'язків [2]. Цей метод дозволяє здобувачам освіти не лише глибше зрозуміти специфічні аспекти курсу, але й застосовувати навички з математики, фізики та інженерії, що сприяє формуванню комплексного підходу до розв'язання практичних завдань.

Сучасні підходи до використання проєктних технологій сприяють адаптації здобувачів освіти до швидко змінних умов у технічних дисциплінах, підвищуючи їх професійну готовність [3].

Використання схемотехнічних навчальних комплектів на заняттях з «Електричних вимірювань» має важливе значення щодо покращення практичних навичок, розуміння комплексних систем, питань охорони праці та техніки безпеки під час роботи з електричними пристроями, інноваційних методів навчання та адаптивності до змін у технологіях.

Інтеграція проектної діяльності з використанням схемотехнічних навчальних комплектів у освітній процес з дисципліни «Електричні вимірювання» не тільки покращує засвоєння теоретичного матеріалу, але й значно збільшує самостійність здобувачів освіти в навчанні та підвищує їхню професійну компетентність. Це обумовлено можливістю безпосередньо застосовувати теоретичні знання в практичних вимірюваннях та експериментах, що є важливим фактором для ефективного професійного розвитку [4].

Інтеграція сучасних комп'ютерних технологій у освітній процес відіграє вирішальну роль у розвитку ключових компетенцій здобувачів освіти, необхідних для ефективного вирішення проектних завдань різної складності. Артикул детально розкриває основні підходи до організації проектних робіт, їх важливість у формуванні професійних навичок, а також методи стимуляції творчої активності здобувачів освіти [5-8]. Особлива увага приділяється як індивідуальній, так і колективній роботі, використанню спеціалізованого програмного забезпечення та моделюванню реальних ситуацій у проєктах [9- 15] та STEM-проєктах [16-18]. Ця тема набуває особливої актуальності у контексті підготовки фахівців, здатних ефективно застосовувати передові інформаційні технології у сферах проєктування та інженерії [19-21].

Застосування проектного методу в навчанні за дисципліною «Електричні вимірювання» виявляється надзвичайно ефективним для розвитку в здобувачів освіти комплексних технічних умінь та професійних навичок. Цей підхід можна продемонструвати на прикладі творчого проєкту, який включає використання схемотехнічних навчальних комплектів для проведення електричних вимірювань. Основною метою проєкту є оволодіння здобувачами освіти базовими принципами, що лежать в основі будь-якої електронної схеми. Незважаючи на зовнішню складність схем, кожна з них складається з простих елементів, подібно до будівлі, збудованої з цеглин.

Схемотехнічні навчальні комплекти діють як електронні конструктори, що дозволяють демонструвати збірку складних схем з простих «електронних цеглин», володіючи як освітнім, так і захоплевим характером, і є придатними для практичного застосування. Комплекти містять усе необхідне для того, щоб зацікавити осіб будь-якого віку і допомогти зануритися в захоплюючий світ електротехніки та електричних вимірювань.

Застосування методу проєктів у навчальному процесі з дисципліни «Електричні вимірювання» демонструє високу ефективність, сприяючи інтеграції теоретичних знань та практичних навичок. Цей підхід дозволяє здобувачам освіти не лише глибше засвоїти теорію, але й активно застосовувати набуті знання на практиці, що сприяє розвитку технічних компетенцій та креативності. Особливо важливим є використання схемотехнічних навчальних комплектів для розробки електричних схем та проведення точних вимірювань, які є основою для подальшої професійної діяльності в області електротехніки та електричних вимірювань. Практична реалізація цих навичок через виконання конкретних проєктних завдань не тільки сприяє професійному розвитку здобувачів освіти, але й виховує такі важливі особистісні якості, як самостійність, відповідальність та здатність до інноваційного мислення.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Л. Методика планування в освітньому процесі. Київ: Вища школа, 2017.
2. Ковальчук О.К. Проектний підхід у викладанні інформатики та комп'ютерних наук. *Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Випуск 11. Київ: НПУ. 2011. С. 85-89.*
3. Білоконь Р.В. Сучасні підходи до використання проєктних технологій у викладанні комп'ютерних дисциплін. *Журнал сучасної освіти. 2015. № 2. С. 44-49.*
4. Міщенко В.А. Інтеграція проєктної діяльності у процес викладання комп'ютерних наук. *Наукові записки університету імені Карпенка-Карого. 2014. Вип. 109. С. 112-116.*
5. Деревянчук О. Реалізація STEM-проєкту «Моделювання просторових зображень правильних багатогранників» як засіб розвитку творчого мислення здобувачів освіти. *Молодь і ринок. 2024. Вип. 223. Том 3. С. 91 – 100. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.301904>.*
6. Деревянчук О. Розвиток у майбутніх фахівців інженерно-педагогічних спеціальностей навичок моделювання при виконанні STEM-проєктів. *Молодь і ринок. 2024. Вип. 226. Том 6. С. 128 – 141. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.307854>*
7. Derevyanchuk O. Use of intelligent fuzzy image segmentation systems in the professional training of future specialists in engineering and pedagogical fields. *Professional Pedagogics. 2024. № 1(28). P. 103–115. DOI: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2024.28.103-115>.*
8. Деревянчук О. Розвиток технічних навичок здобувачів вищої освіти в процесі побудови прототипу системи сегментації зображень транспортних засобів. *Молодь і ринок. 2024. Вип. 221. Том 1. С. 105 – 111. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.296388>*
9. Kovalchuk V., Androsenko A., Derevyanchuk O., Volkova N., Piven Y. Development of pedagogical skills of students of technology and pedagogical specialties using STEM technologies. *Edelweiss Applied Science and Technology. 2024. Vol. 8, № 4. P. 498–506. DOI: <https://doi.org/10.55214/25768484.v8i4.1125>*
10. Kramar V. M., Pugantseva O. V., Derevyanchuk A. V. Spatial confinement, self-polarization and exciton-phonon interaction effect on the location of exciton line in lead iodide nanofilms. *Low Temperature Physics. 2014. Vol. 40. № 8. P. 766-770.*

11. Balovsyak S.V., Derevyanchuk O.V., Tomash V.V., Yarema S.V. Segmentation of railway transport images using fuzzy logic. *Trans Motauto World*. 2022. V. 7, № 3. P. 122-125. URL: <https://stumejournals.com/journals/tm/2022/3/122>
12. Borchha M.D., Solodkyi M.S., Balovsyak S.V., Tkach V.M., Hutsuliak I.I., Kuzmin A.R., Tkach O.O., Kladko V.P., Gudymenko O.Yo., Liubchenko Ph.P., Swiatek Z. Features of structural changes in mosaic Ge: Sb according to X-ray diffractometry and electron backscatter diffraction data. *Semiconductor physics, quantum electronics and optoelectronics*. 2019. Vol. 22, No. 4. P. 381-386. doi: 10.15407/spqeo22.04.381
13. Balovsyak S.V., Odaiska Kh. S. Automatic Highly Accurate Estimation of Gaussian Noise Level in Digital Images Using Filtration and Edges Detection Methods. *International Journal of Image, Graphics and Signal Processing (IJIGSP)*. 2017. Vol. 9, No.12. P. 1-11. doi: 10.5815/ijigsp.2017.12.01.
14. Fodchuk I.M., Borchha M.D., Khomenko V.Yu., Balovsyak S.V., Tkach V.M., Statsenko O.O. A Strain State in Synthetic Diamond Crystals by the Data of Electron Backscatter Diffraction Method. *Journal of Superhard Materials*. 2016. Vol. 38, No. 4. P. 271–276. DOI: 10.3103/S1063457616040080.
15. Balovsyak S., Odaiska Kh., Yakovenko O., Iakovlieva I. Adjusting the Brightness and Contrast parameters of digital video cameras using artificial neural networks. *Proc. SPIE: Sixteenth International Conference on Correlation Optics*. 2024. Vol. 12938. P. 129380I-1 – 129380I-4. DOI: 10.1117/12.3009429.
16. Balovsyak S., Derevyanchuk O., Kovalchuk V., Kravchenko H., Kozhokar M. Face Mask Recognition by the Viola-Jones Method Using Fuzzy Logic. *International Journal of Image, Graphics and Signal Processing (IJIGSP)*. 2024. Vol.16, No.3. P. 39–51. DOI:10.5815/ijigsp.2024.03.04.
17. Balovsyak S., Derevyanchuk O., Kovalchuk V., Kravchenko H., Ushenko Y., Hu Z. STEM project for vehicle image segmentation using fuzzy logic. *International Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS)*. 2024. V. 16, № 2. P. 45–57. DOI: <https://doi.org/10.5815/ijmeecs.2024.02.04>
18. Kovalchuk V., Shevchenko L., Iermak T., Chekaniuk K. Computer modeling as a means of implementing project-based activities in STEM-education. *Open Journal of Social Sciences*. 2021. Vol. 9, № 10. P. 173–183. DOI: <https://doi.org/10.4236/jss.2021.910013>.
19. Derevyanchuk O., Hu Z, Balovsyak S., Holub S., Kravchenko H., Sapsai I. Complex of Specialized Methods of Educational Data Mining for the Training of Vocational Education Teachers. *International Journal of Modern Education and Computer Science (IJMECS)*. 2025. Vol.17, No.1. P. 28-46. DOI: <https://doi.org/10.5815/ijmeecs.2025.01.03>
20. Kovalchuk V.I., Maslich S.V., Movchan L.G., Lytvynova S.H., Kuzminska O.H. Digital transformation of vocational schools: Problem analysis. *CEUR Workshop Proceedings*. 2022. Vol. 3085. P. 107–123.
21. Kovalchuk V. High education system challenges in the context of requirements of labour market and society. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2016. P. 88–90.

ГРУПА ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Варга Юлія Юріївна

здобувач фахової передвищої освіти

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

Мукачівського державного університету», Україна

Феньов Яна Іванівна

спеціаліст вищої категорії, викладач

ВСП «Гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

Мукачівського державного університету», Україна

Реалізація завдань нового Державного стандарту початкової загальної освіти передбачає розроблення цілісної системи роботи в групі продовженого дня, у якій створюються сприятливі умови для навчання і виховання, зміцнення здоров'я, розвитку пізнавальних інтересів та креативних здібностей молодших школярів. Група продовженого дня є однією з провідних форм організації життєдіяльності молодших школярів. Допомогти дитині сформувати та реалізувати свій пізнавальний і творчий потенціал, соціально адаптуватися, навчитися плідно використовувати свій вільний час – є одним із головних завдань школи, що розв'язується за допомогою групи продовженого дня (ГПД).

Особливості організації освітнього процесу у ГПД розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних дослідників (Ш. Голчека, М. Горобєва, Ж. Готдаєва, П. Гранкіна, В. Дімітрової, Я. Дімової, Б. Кобзаря, Е. Костяшкіна, Т. Рабченюк, Т. Чубенка); зміст, форми та методи навчально-виховної роботи у ГПД вивчали В. Коротов, Г. Манке, І. Мар'єнко, В. Рязанова, М. Скаткін; організації самопідготовки учнів та вихованню самостійності молодших школярів присвячено наукові доробки Л. Веденісова, В. Мартиненко, О. Суркова [2; 4].

Група продовженого дня має формувати в учнів ключові компетентності, необхідні для успішної життєдіяльності та самореалізації особистості. В умовах зайнятості батьків молодших школярів, група продовженого дня на даний час є необхідною й важливою формою організації вільного, позаурочного часу учнів, виявляє дієвий вплив на їхній всебічний розвиток.

Об'єктивний освітній процес у позаурочний час є широкоаспектною, багатогранною взаємодією молодших школярів як активних суб'єктів діяльності з навколишнім соціальним середовищем – педагоги, керівники, вихователі, колектив, що забезпечують формування кожного як особистості та підготовку їх до життя. Дитина як суб'єкт виховного процесу – це активна саморозвиваюча та індивідуальна особистість, яка спрямовує свої зусилля на задоволення своїх потреб та інтересів у конкретній діяльності і спілкуванні, а також продуктивно засвоює, акумулює й переробляє в певних умовах саме ті виховні впливи, які сприяють своєчасному розвитку творчих, інтелектуальних, емоційних, духовно-ціннісних якостей. Тож, група продовженого дня – досить ефективна форма організації вільного часу учнів. У ряді випадків дана форма роботи також сприяє формуванню ціннісних орієнтирів, становленню естетичних принципів учнів. ГПД – одна з результативних форм організації ранньої професійної орієнтації учнів, більше того, сьогодні групи продовженого дня досить часто організують саме в такий спосіб: для визначення й реалізації наявних задатків до різних видів діяльності.

ГПД є однією із форм виховання дітей і допомагає організувати найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання; поєднанням навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час. Вона забезпечує, враховуючи вікові особливості, їхній розумовий, моральний, естетичний, фізичний, духовний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей.

Організація різних видів діяльності учнів тісно пов'язана з наявністю матеріально-технічної бази. Для дітей молодшого шкільного віку бажано створити різні за функціональним призначенням центри: центр ігрової діяльності, пізнавальної діяльності, центр художньо-творчої діяльності, центр здоров'я, центр психологічного розвантаження тощо. Сьогодні при створенні груп продовженого дня ставляться найчастіше освітні / виховні завдання, що опираються на наступні умови: організація трудової діяльності; добровільність участі дітей; доступність матеріалу, що викладається для всіх учнів; організація ігрової діяльності; розвиток інтелекту учнів; розвиток самоорганізації учнів; розвиток – самореалізація – профорієнтація дітей; створення комфортних умов

діяльності дітей у групах продовженого дня; соціальна захищеність учнів від несприятливих впливів; врахування різноманітних інтересів учнів [3].

У цілому можна зробити висновок про те, що найбільш ефективною робота в групах продовженого дня є при дотриманні низки педагогічних умов: 1) процеси навчання й виховання в групах продовженого дня повинні обов'язково виконувати певну культуротворчу функцію; 2) організована навчально-виховна діяльність повинна опиратися на особливості організації груп продовженого дня, механізми взаємодії школи й установ додаткової освіти; 3) найчастіше, навчальний процес у групах продовженого дня є інтегрованим із системою основної освіти. Зокрема, дана інтеграція досить часто залежить від наявних умов і можливостей усіх учасників освітнього процесу – регіону як регулятора даного процесу, школи, викладача, учня; 4) застосування інтегрованого підходу вимагає побудови й функціонування такого педагогічного підходу, який би забезпечував тісну єдність інтелектуального, творчого, етичного й фізичного виховання дітей.

Саме дотримання даних педагогічних умов є основою успішної організації навчального процесу в групах продовженого дня. Саме в цих умовах можливий розвиток сучасної особистості, що оперативно реагує на запити суспільства, що й уміє актуалізувати власні потреби.

За рахунок можливості тривалої взаємодії з конкретним учнем педагог ГПД сприяє створенню сприятливих умов для індивідуального розвитку й морального формування особистості молодших школярів, для формування низки предметних результатів, насамперед комунікативних, регулятивних. Вихователь проводить спостереження (моніторинг) за здоров'ям, розвитком і вихованням дітей, вивчає особистість учня, нахили, інтереси, сприяє росту його пізнавальної мотивації й становленню навчальної самостійності. Організовуючи підготовку домашніх завдань, педагог ГПД ураховує навчально-методичні вимоги до реалізації освітніх програм, рекомендації вчителя початкових класів. Цим досягається цілісність методологічного підходу до організації навчально-пізнавальної діяльності дитини [1].

Відповідно до індивідуальних і вікових інтересів дітей, вихователь удосконалює життєдіяльність колективу учнів, сприяє розвитку спілкування, допомагає молодшому школяреві вирішувати проблеми, що виникають у спілкуванні з товаришами, учителями, батьками (особами, їх, що замінюють). Виховна ефективність груп продовженого дня

доведена багаторічною практикою. Учені й методисти зазначають, що стабільне функціонування групи продовженого дня й організація роботи з урахуванням усіх сучасних вимог сприяє: покращенню фізичного та психічного здоров'я учнів початкової школи; своєчасному і якісному виконанню домашніх завдань; розвитку інтелектуальних та креативних властивостей особистості; успішній шкільній адаптації та соціалізації молодших школярів; зміцненню зв'язку навчального і виховного процесів [3].

Мета ГПД в сучасних умовах не може зводитися тільки до догляду й нагляду за дитиною. Форма й зміст її організації мають необхідні можливості для реалізації ключових положень виховання та всебічного розвитку особистості в початковій школі. Основу його будуть становити базові національні цінності й основні напрямки виховання й соціалізації.

Група продовженого дня є однією із форм виховання дітей і допомагає організувати найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання, поєднання навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час. Вона забезпечує, враховуючи вікові особливості, їхній розумовий, моральний, естетичний, фізичний, духовний розвиток, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей.

Виховний простір ГПД – це, по-перше, саме середовище, в якому опиняються молодші школярі після уроків, по-друге, це спеціально організований спосіб життя дітей у даному середовищі: їхня діяльність, відносини, події, які з ними відбуваються.

Таким чином, головне завдання педагога – це створення атмосфери взаєморозуміння, взаємовиручки, поваги і любові, що є основою комфорту, затишку, спокою, самореалізації особистості кожної дитини [5]. Група продовженого дня є однією із форм виховання дітей і допомагає організувати найсприятливіші умови для їхнього відпочинку, навчання і виховання, поєднання навчально-виховної роботи на уроках і в позаурочний час. Правильна організація групи продовженого дня забезпечує розумовий, моральний, естетичний, фізичний, трудовий, духовний розвиток дітей, створює умови для організації продуктивної праці, відкриває можливості всебічного виявлення і розвитку індивідуальних здібностей, запитів та інтересів дітей.

Список використаних джерел:

1. Герлянд Т. М. Роль вихователя групи продовженого дня у формуванні всебічно розвиненої особистості молодшого школяра. *Наукові записки: у 2-х частинах. Серія: «Педагогічні науки»*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2003. Вип. 52. (Ч. 2). С. 70–71.
2. Єфімов А. Критерії оцінювання роботи вихователя. *Початкова освіта*. 2005. № 10. С. 20–21.
3. Морозова З. В. Група продовженого дня: методичний посібник для вихователя. Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. 160 с.
4. Навчально-виховні заняття в групі продовженого дня / за ред. О. Л. Співак. Харків: Ранок НТ, 2007. 176 с.
5. Посадова інструкція вихователя: абетка вихователя ГПД / за ред. М. Голубенко. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 5.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МУЛЬТФІЛЬМІВ У ФОРМУВАННІ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кошель Анна Павлівна

ORCID ID: 0000-0001-9343-7807

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Семенова Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка, Україна

Анотація: у статті розглянуто педагогічний потенціал мультфільмів як інструменту формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Акцентовано увагу на теоретичних засадах використання мультфільмів у процесі формування здорового способу життя, а також на їх ролі у розвитку основних навичок і знань, необхідних для збереження та зміцнення здоров'я.

Сучасна система освіти в Україні на початку XXI століття зазнає постійних реформ, що стосуються і дошкільної освіти. Основними завданнями якої є створення належних умов для отримання дітьми якісної дошкільної освіти, забезпечення дієвості особистісно-орієнтованої освітньої системи та реалізація принципів демократії, гуманізації, індивідуалізації та інтегративності освітнього процесу в закладі дошкільної освіти [8].

Одним із основних таких завдань є формування здорової, життєздатної та компетентної особистості, що визначається як загальнодержавний пріоритет. Важливість цього завдання закріплена в Конституції України та низці нормативних документів, серед яких: Конвенція ООН про права дитини, Державна національна програма «Діти України», Закон України «Про дошкільну освіту», оновлений Базовий компонент дошкільної освіти України (БКДО) тощо. Крім того, відповідні нормативні акти Міністерства освіти і науки України спрямовані на збереження здоров'я дітей, пошук нових моделей організації навчання в ЗДО, покращення якості життя, зміцнення людського потенціалу та збереження генофонду українського народу [5].

До стратегічних цілей освітньої політики в Україні можна віднести розвиток інноваційних підходів у вихованні дітей, зокрема через застосування мультфільмів як одного з ефективних педагогічних інструментів для формування здоров'язбережувальної компетентності у дошкільників [2].

Це в свою чергу спричиняє розробку новітніх методологічних засад для впровадження інноваційних технологій у освітній процес, що сприяють розвитку у дітей навичок здорового способу життя [14].

Зокрема, важливо акцентувати увагу на створенні науково-методичних ресурсів для використання мультфільмів, які не тільки заохочують до здорових звичок, а й стимулюють критичне мислення щодо збереження власного здоров'я. Стратегічний підхід до застосування мультфільмів у дошкільній освіті передбачає також постійний моніторинг та оцінку їх ефективності в контексті розвитку здоров'я збережувальних компетенцій дітей [3].

Здоров'я є однією з найбільших цінностей для людини, і його збереження потребує відповідного навчання з раннього віку. Здоров'я – це сукупність фізичних, духовних, соціальних якостей людини, що є основою їх довголіття та необхідною умовою для реалізації їхніх творчих планів, умова високої ефективності, створення міцної сім'ї, народження і виховання дітей, основа гарного настрою, самопочуття, бадьорості, впевненості у собі тощо. В дошкільному віці діти активно формують перші уявлення про своє здоров'я, що визначає не лише їх фізичний розвиток, а й психологічне благополуччя. [18].

З огляду на те, що мультфільми є одним з найбільш доступних та ефективних засобів впливу на дитячу аудиторію, їх використання для формування здоров'язбережувальної компетентності стає важливим педагогічним інструментом у роботі вихователя закладу дошкільної освіти.

Основа міцного фізичного та психічного здоров'я закладається в дитинстві. Стан здоров'я дитини, формування її характеру, виховання корисних навичок та вмінь – це найважливіші завдання, що стоять перед сучасними педагогами. Сьогодні більшість батьків та педагогів найбільше занепокоєні питанням зміцнення здоров'я дітей. Хоча медицина займається цим питанням, вона втручається переважно тоді, коли людина вже захворіла. Існує думка, що людина є творцем свого щастя, а отже, вона повинна бути творцем свого здоров'я. Тому з самого

народження дитини необхідно формувати у неї навички дбайливого ставлення до свого здоров'я [15].

Важливою складовою іміджу сучасного ЗДО є турбота про збереження й зміцнення здоров'я вихованців, створення умов для їхнього повноцінного фізичного й психологічного розвитку [11].

Відповідно оновленої редакції «БКДО України – освітній напрямок «Особистість дитини» містить «здоров'язбережувальну компетентність, що включає сукупність елементарних знань про людину та її здоров'я, здоровий спосіб життя; стійка мотивація еколого-валеологічної спрямованості щодо пізнання себе та довкілля, яка спонукає до використання навичок здоров'язбережувальної поведінки; потреба в опануванні способами збереження та зміцнення власного здоров'я, орієнтованих на самопізнання та самореалізацію» [6].

Формування здоров'язбережувальної компетентності є одним із основних завдань сучасної дошкільної освіти. Для дітей дошкільного віку це не лише пізнання базових принципів гігієни, а й засвоєння важливих аспектів здорового способу життя. Враховуючи значення раннього віку для формування здорових звичок, важливо створювати умови для інтеграції ігрових педагогічних технологій в освітній процес закладів дошкільної освіти а й використовувати доступні і захопливі форми навчання, якими є мультфільми [4].

Саме тому, у контексті інтенсифікації сучасного суспільства переформатовуються старі і формуються нові підходи до виконання професійних обов'язків вихователями закладів дошкільної освіти. У зв'язку з цим, посилюється значущість дошкільної освіти в контексті генерації нового формату української нації [8].

Сьогодні більшість батьків та педагогів занепокоєні питанням зміцнення здоров'я дітей. Хоча медицина також займається цим питанням, вона втручається переважно тоді, коли людина вже захворіла. Існує думка, що людина є творцем свого щастя, а отже, вона має бути творцем свого здоров'я. Тому з самого народження дитини необхідно формувати у неї навички дбайливого ставлення до свого здоров'я [9].

Вплив мультфільмів на дітей дошкільного віку є однією з важливих тем у сучасній педагогічній та психологічній науці. Оскільки мультфільми займають значну частину вільного часу малюків, їхній вплив на емоційний, когнітивний та соціальний розвиток дитини викликає багато наукових інтересів. Багато дослідників намагалися

виявити як позитивний, так і негативний вплив мультфільмів на дітей, зокрема дошкільного віку [16].

Одним з основних напрямків дослідження є вивчення того, як мультфільми формують емоційну сферу дітей, їхні уявлення про навколишній світ. Психологи та педагоги з різних країн звертають увагу на те, що мультиплікаційні фільми можуть стимулювати розвиток уяви, креативного мислення, а також соціальних навичок, таких як емпатія та співчуття. Одним із важливих аспектів є те, як дитина сприймає героїв мультфільмів, їх поведінку та взаємовідносини [7].

До вирішення різних аспектів цієї проблеми звертати увагу в своїх дослідженнях як вітчизняні так і зарубіжні педагоги та психологи (Т. Андрющенко, М. Аромаштам, В. Бальсевич, С. Безклубенко, Г. Беленька, О. Биковська, О. Богініч, Е. Вільчковський, Л. Виготський, Н. Денисенко, Л. Загородня, О. Зоценко, М. Єфіменко, О. Козак, А. Кошель, В. Кошель, К. Крутій, О. Курок, Н. Лісневська, Л. Лохвицька, М. Машовець, А. Міненко, В. Нестеренко, С. Омельченко, С. Тітаренко, О. Сахарова, Л. Сварковська, Ю. Шевченко, М. Рунова, Б. Шиян та ін. [2–17].

Наукові дослідження доводять, що мультфільми мають великий вплив на розвиток дітей дошкільного віку. Вони можуть служити потужним інструментом для розвитку мовленнєвих, соціальних, моральних і емоційних навичок. Однак важливо правильно обирати мультфільми, звертаючи увагу на їхній зміст, адже неправильно підібрані мультфільми можуть мати негативний вплив на дитину.

Дослідження в цій галузі тривають, і вчені продовжують вивчати, як саме мультфільми впливають на різні аспекти розвитку дітей дошкільного віку.

Мультфільми можуть виконувати кілька важливих функцій у процесі формування здоров'язбережувальних навичок у дошкільників. Перш за все, це функція освітня, що полягає в наданні дітям доступних і зрозумілих відомостей про правила здоров'я. Зокрема, вони можуть показувати правильну гігієну, правильне харчування, фізичну активність, важливість емоційного здоров'я та відповідальності за своє здоров'я.

Не менш важлива функція мультфільмів – мотивуюча. Діти, спостерігаючи за героями мультфільмів, які слідують здоровим звичкам, починають прагнути повторювати їхні дії, що сприяє становленню здорового способу життя. Мультфільми здатні створювати образи героїв, з якими діти можуть асоціювати себе, намагаючись бути схожими на них.

Деякі сучасні мультфільми спеціально орієнтовані на формування у дітей уявлень про здоров'я. Зокрема, в українських мультфільмах часто піднімаються теми здорового харчування, гігієни, важливості фізичних вправ. Наприклад, мультфільм «Казка про здоров'я» знайомить дітей із правилами гігієни та важливістю правильного харчування. У «Пригодах Котигорошка» наочно демонструється важливість фізичної активності для підтримки здоров'я [7].

У таких мультфільмах активно використовуються наочні образи, захоплюючі сюжети, музичний супровід, що забезпечує емоційну зацікавленість дітей і сприяє кращому засвоєнню інформації. Діти не лише бачать правильні моделі поведінки, але й отримують емоційний заряд, що запам'ятовується і стимулює повторення позитивних звичок.

У педагогічній практиці мультфільми можуть бути використані різними методами для максимального ефекту. Одним із них є метод перегляду та обговорення. Після перегляду мультфільму педагоги можуть обговорювати з дітьми важливі моменти, спрямовуючи увагу на правильні моделі поведінки, показуючи їхнє значення для здоров'я.

Іншим методом є ігровий підхід, коли сюжети мультфільмів використовуються в різноманітних рольових іграх, що дозволяє дітям активно переживати й інтегрувати вивчені знання в повсякденне життя [4].

Проте нам, імponує позиція К. Крутій яка зазначає, що ряд мультфільмів і серіалів, що призначені для дітей, відкрито пропагують антисоціальну поведінку, неповагу, цинізм та жорстокість, а також дискредитують роль дорослих, спонукаючи до порушення моральних і правових норм. Це підтверджується аналізом деяких серій все ще популярного серед дошкільників мультфільму «Маша і ведмідь», здійсненим О. Араптановою, яка провела структурний, сюжетний, культурно-міфологічний та ідеологічний аналіз, а також розглянула персонажів через призму семіотики та етики. Згідно з її висновками, головні персонажі мультфільму не є взірцями добрих вчинків, а навпаки, подають негативні приклади, що можуть чинити руйнівний вплив на психіку дітей [16].

Сучасні мультфільми, замість того щоб формувати моральні та етичні норми поведінки, часто заохочують жорстокість, цинізм та руйнівні тенденції, що суперечать культурним і виховним цінностям. Мультфільми, як медіатексти, здатні бути ефективними у вирішенні

освітніх завдань, однак вони також можуть служити інструментом маніпуляції свідомістю дітей дошкільного віку. Позитивні персонажі мультфільмів іноді демонструють агресивні та антисоціальні моделі поведінки, які діти можуть сприймати як норму. Це може призвести до того, що девіантна поведінка не тільки не карається, але й часто сприймається як допустима, що формує у дітей деструктивні соціальні настанови та цінності.

Сучасні виклики з якими стикається організації освітнього простору в закладі дошкільної освіти пов'язаних з впровадженням інноваційних методів роботи з дошкільниками передбачають необхідність соціального контролю за змістом мультфільмів. Важливим завданням є розробка медіадидактичного підходу до вибору мультимедійних продуктів, що можуть бути рекомендовані для перегляду дітьми дошкільного віку як самостійно, так і за участю дорослих [14].

Для ефективного використання мультфільмів у формуванні здоров'язбережувальної компетентності важливо дотримуватися кількох основних принципів. По-перше, необхідно обирати мультфільми з позитивними прикладами поведінки, які відображають правильні гігієнічні звички та основи здорового способу життя. По-друге, потрібно дивитися мультфільми разом з дітьми і активно залучати їх до обговорення побаченого, ставлячи запитання, на яких діти можуть висловлювати свої думки і роздуми про здоров'я. Також важливо заохочувати дітей до застосування отриманих знань у повсякденному житті [12].

Батьки та педагоги мають обирати мультфільми, які підкреслюють важливість здорового способу життя, правильного харчування, фізичної активності та гігієни. Мультфільми, що показують позитивні приклади персонажів, які дбають про своє здоров'я, можуть стати чудовим інструментом для формування здоров'язбережувальної компетентності. Важливо звертати увагу на сюжет, мораль та вчинки героїв [3].

Після перегляду мультфільмів варто організовувати обговорення з дітьми, де можна звернути увагу на важливі аспекти здоров'я. Педагоги та батьки можуть поставити питання: «Як герої турбуються про своє здоров'я?», «Що вони роблять, щоб бути здоровими?», «Що ми можемо робити, щоб залишатися здоровими?». Це сприятиме розвитку у дітей усвідомлення важливості турботи про своє тіло та здоров'я.

Мультфільми можуть стати основою для організації здоров'язбережувальних ігор. Наприклад, після перегляду мультфільму

про правильне харчування, діти можуть разом з педагогами створити картки із здоровими продуктами або організувати гру, де вони повинні «обирати» здорові страви для вигаданого героя.

Багато мультфільмів показують героїв, які займаються спортом або активно рухаються. Використовуючи ці приклади, можна заохочувати дітей до фізичних вправ, танців, активних ігор на свіжому повітрі. Важливо, щоб діти мали можливість повторити рухи героїв у процесі навчання, створюючи інтерактивне середовище для формування здорових звичок.

Мультфільми можуть бути використані як основа для вивчення різних аспектів здоров'я – від гігієни та харчування до емоційного здоров'я. Наприклад, мультфільм про те, як герої справляються з емоційними труднощами, може стати чудовим підґрунтям для обговорення важливості психологічного здоров'я.

Під час перегляду мультфільмів можна запропонувати дітям виконувати прості ритуали, що підкреслюють важливість здоров'я. Наприклад, герої можуть демонструвати ранкову зарядку або правильно мити руки перед їжею. Ці прості дії можна повторювати разом з дітьми, щоб вони краще засвоїли здорові звички.

Мультфільми можна використовувати не тільки для спостереження, але й для творчих завдань. Наприклад, після перегляду мультиплікації, яка акцентує увагу на здоровому способі життя, діти можуть створювати малюнки, в яких відображають свої улюблені моменти, що пов'язані зі здоров'ям. Це допомагає не тільки засвоювати інформацію, але й виражати свої думки через творчість.

Важливо встановити обмеження на час перегляду мультфільмів. Перегляд не повинен замінювати фізичну активність або спілкування з батьками та однолітками. Рекомендується обмежувати час перегляду мультфільмів до 20-30 хвилин на день і забезпечувати дітям час для активних ігор, творчої діяльності та відпочинку [13].

Спільний перегляд мультфільмів з дітьми створює можливість для побудови міцних емоційних зв'язків і дозволяє батькам або педагогам безпосередньо впливати на сприйняття інформації дітьми. Спільний перегляд також допомагає дитині вчитися взаємодіяти з іншими, обговорювати побачене та отримувати корисні настанови в процесі перегляду.

У роботі з дітьми дошкільного віку важливо враховувати їхні індивідуальні особливості сприйняття мультфільмів. Педагогам та

батькам слід звертати увагу на реакцію дитини на різні елементи мультфільму, коригувати контент залежно від потреб та вікових особливостей дитини, аби забезпечити її здоровий емоційний розвиток і засвоєння важливих здоров'язбережувальних норм.

Сучасні діти потребують нестандартного підходу до навчання, і педагогу потрібно шукати нові форми і методи організації освітнього середовища. Таким інноваційним засобом може бути використання мультфільмів у формуванні здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку, сприяючи розвитку позитивних здорових звичок та соціальних навичок [17].

Висновки. Мультфільми є ефективним засобом формування здоров'язбережувальної компетентності у дітей дошкільного віку. Вони можуть навчати дітей важливим гігієнічним та соціальним звичкам, сприяти формуванню вміння піклуватися про своє здоров'я та здоров'я оточуючих. Використання мультфільмів у освітньому процесі дозволяє не лише донести інформацію до дітей, але й сформувати позитивне ставлення до здорового способу життя.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Вилучено з: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d>.
2. Горман, О. М., Овсієнко, О. С., & Кошель, В. М. (2019). ДО ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. MODERN SCIENTIFIC CHALLENGES AND TRENDS, 65.
3. Кисла, О. Ф., & Кошель, А. П. (2016). Формування культури здорового способу життя дітей дошкільного віку. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки, (69 (3)), 107-110.
4. Кошель, А., & Дмитренко, О. (2020). Ігрові технології в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. InterConf,(28). Вилучено з: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/4502>.
5. Кошель, А., Кошель, В., Калімбет, О., Рябченко, А., & Хаблова, М. (2021). ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА. ГРААЛЬ НАУКИ, (5), 277-284.
6. Кошель, А., Кошель, В., & Сілка, К. (2021). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ЗГІДНО ОНОВЛЕНОГО БАЗОВОГО КОМПОНЕНТУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ. Збірник наукових праць Л'ОГОС. Збірник наукових праць Л'ОГОС. Вилучено з: <https://doi.org/10.36074/logos-19.03, v3>.
7. Кошель, А., Кошель, В., Хаблова, М., & Наливайко, Н. (2021). Казкотерапія як здоров'язбережувальна технологія у роботі з дітьми дошкільного віку. InterConf. вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/13459>.
8. Кошель, А., Кошель, В., & Мікрюкова, В. (2021). Деякі аспекти використання «PUBLIC RELATIONS» у формуванні позитивного іміджу закладу дошкільної освіти. InterConf,(46), 122-131.

9. Кошель, В. М. (2015). Підготовка майбутніх вихователів до навчання рухових дій дітей дошкільного віку.
10. Кошель, В. & Герман, Н. (2020). ЗМІСТ І МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ОЗДОРОВЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ : ПОСІБНИК ДЛЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ДОШКІЛЬНА ОСВІТА», ДИРЕКТОРІВ, МЕТОДИСТІВ І ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. Вилучено з: erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/7455.
11. Кошель, В., & Іващенко, С. (2020). ДО ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. InterConf, (33). Вилучено з: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5311>.
12. Кошель, В. М., Колянова, В. А., Овчиннікова, Н. В., & Тополь, Є. В. (2017). Формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку.
13. Кошель, В. М., & Курок, О. І. (2015). Розвиток рухової активності дітей дошкільного віку: навч.-метод. посіб. Чернігів. ФОП Ремізова ВМ.
14. Кошель, В. М., & Юрченко, Н. В. (2019). Використання інноваційних технологій для самовдосконалення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в професійній діяльності. 2-ге видання.
15. Кошель, В., & Мегаці, А. (2024). ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», (May 31, 2024; Berlin, Germany), 225–229. Retrieved from <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1880>.
16. Крутий, К. Л. (2013). Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників.
17. Міненко, А., Кошель, А., & Станова, А. (2020, December). Сучасні виклики організації освітнього простору на засадах інноваційності. In Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften: 2020: der Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten Л'ОГОΣ» zu den Materialien der internationalen wissenschaftlich-praktischen Konferenz (B. 3) (Vol. 25, pp. 87-90).
18. Syrovatko, Z. V., Yefremenko, V. M., Anikeienko, L. V., Bilokon, V. P., Korol, S. M., Riabchenko, V. G., & Koshel, V. M. (2021). STRENGTHENING STUDENTS'HEALTH IN THE PROCESS OF SPORTS AND HEALTH TOURISM ENGAGEMENT. Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960), 74(6), 1478-1484.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ МИСТЕЦТВА МОДЕРНУ В АСПЕКТІ ГАРМОНІЙНОГО ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Грачова Олена Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання та мистецтв
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Науковий керівник: Агєєнко Тетяна Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-1867-6175

старший викладач кафедри культурологічних дисциплін
та образотворчого мистецтва
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Актуальність теми. Освіта є основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України. Національна доктрина розвитку освіти, враховуючи такі особливі риси сучасності, як «глобалізація, зміна технологій, перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку» визначає розвиток людини як «головну мету, ключовий показник і основний важіль сучасного прогресу» [6].

Сучасна освіта, орієнтуючись на гармонійний розвиток особистості, має гарантувати засвоєння молодим поколінням національних і загальнолюдських цінностей, постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації виховного процесу, інтеграцію вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів.

На процес становлення людини, як гармонійної особистості, активно впливає мистецтво. Як зазначає О. Левицька, сьогодні мистецтво може стати «одним із засобів самореалізації особистості та способом вирішення життєвих труднощів сучасної людини» [2].

Кожна епоха створювала власний неповторний стиль у мистецтві, що через поєднання різних виразових художніх засобів і прийомів відбивав та узагальнював типові для цієї епохи теми, ідеї, світогляд людей. Яскравим відображенням епохи глибоких соціальних, економічних та культурних трансформацій кінця XIX – початку XX століття стало мистецтво модерну.

Мистецтво модерну, завдяки притаманному йому універсалізму, привертає чільну увагу до себе і сьогодні. Опанування мистецтва модерну молодим поколінням дозволить йому якнайкраще зрозуміти естетичні потреби сучасного світу, сприятиме активному розвитку креативного мислення, творчості.

Історії виникнення стилю модерн, проблемам соціальних та естетичних суперечностей стилю модерн присвячені наукові праці Р. Барілли, А. Уїтткі, Ю. Йодіке, З. Гідеона, М. Валліса, П. Вітліха, К. Краєвського, К. Фремптона, Дж. Мелвіна та ін.

Історію виникнення та розвитку назви стилю розтлумачує дослідник О. Станичнов [5].

Стильові напрями в архітектурі України на зламі XIX-XX століть вивчали Ю. Івашко, В. Чепелик, С. Смоленська, З. Сапелкіна та інші дослідники. Стилiстичним особливостям львівського модерну присвятили свої наукові праці Ю. Бірюльов, Ю. Богданова, С. Лінда, Б. Черкес.

Наслідки українізації в освітній сфері досліджували Л. Березівська, Липинський В. та інші.

Методика ознайомлення школярів з мистецтвом різних художніх напрямів і стилів обґрунтовується багатьма сучасними педагогами. Чільної уваги заслуговує підручник «Мистецтво» для 9 класу Л. Масол [3]. Підручник дозволяє учням збагатити уявлення про різні стилі сучасного мистецтва, зокрема про модерн.

Проте проблема гармонійного художньо-творчого розвитку особистості в процесі інтерпретації сучасного мистецтва залишається не до кінця розкритою, вимагає подальшої розробки.

Мета дослідження – розкрити та теоретично обґрунтувати можливості гармонійного художньо-творчого розвитку особистості в процесі інтерпретації мистецтва модерну.

Виклад основного матеріалу. Модерн (від фр. *moderne* – новітній, сучасний), (від фр. *L'Art nouveau* – нове мистецтво) [4]. Стиль модерн охопив різні види мистецтва – від архітектури та живопису, до декоративно-ужиткового мистецтва та літератури, – запропонував нове, оригінальне бачення світу та місця людини в ньому.

Модерн, як стиль, став не лише естетичним вираженням епохи, але й відображенням глибоких соціальних і культурних трансформацій, таких, як зміни в науці, техніці, філософії та суспільному устрої. Цей стиль був

викликаний бажанням відірватися від традиційних канонів і створити нову, органічну, символічну мову мистецтва, що стала своєрідним відображенням нової, модернізованої реальності. Модерн прагнув об'єднати різні види мистецтва в єдиний гармонійний ансамбль, що особливо яскраво проявилось в архітектурі та дизайні інтер'єрів.

Філософія модерну базувалася на ідеї прогресу, оновлення, прагненні до створення нового, кращого світу. Мистецтво модерну відображало складний, суперечливий внутрішній світ людини, її тривоги, надії, мрії.

В умовах урбанізації та індустріалізації людина відчувала гостру потребу в красі, гармонії, зв'язку з природою. Модерн прагнув задовольнити цю потребу, створюючи естетично привабливі, вишукані образи. Натхненний природою, модерн використовував хвилясті, вигнуті лінії, що нагадують рослинні орнаменти. Багато уваги приділялося деталям, оздобленню, створенню вишуканих, естетично привабливих образів. Митці модерну часто використовували символи та алегорії для вираження складних філософських та емоційних концепцій.

У період наукового прогресу та раціоналізму багато людей гостро відчували потребу у духовному, містичному. Це відобразилося в мистецтві модерну, де часто зустрічаються образи міфічних істот, символічні композиції, алегоричні сюжети.

Модерн справив значний вплив на розвиток культури та мистецтва ХХ століття. Він створив новий архітектурний стиль, що характеризується плавними, органічними формами, використанням нових матеріалів та технологій. Модерн створив новий стиль у дизайні меблів, посуду, ювелірних виробів, текстилю, що характеризується вишуканістю, елегантністю, використанням природних мотивів.

У сучасній художньо-естетичній освіті мистецтво модерну може стати стимулом для творчого пошуку молодим поколінням нових цінностей та ідеалів.

Нами розроблений орієнтовний план організації занять у гуртку модерну для учнів 6 – 8 класів загальноосвітніх шкіл. План роботи гуртка передбачає поетапне знайомство з основними напрямками модерну в образотворчому мистецтві та інтеграцію цього стилю в практичну діяльність вихованців.

Окреслимо план роботи гуртка модерну:

1. Вступне заняття: (завдання гуртка, його мета, план роботи).

2. Теоретичні та практичні заняття можуть бути представлені тематичними блоками за різними видами образотворчого мистецтва модерну:

- «Світ природи в малярстві модерну». (Орієнтовні теми занять: «Квіти модерну», «Образ дерева», «Коти Г. Клімта», «Пори року») тощо.

- «Графіка модерну». (Орієнтовні теми занять: «Шрифт, буквиця, ініціал», «Вітальна листівка», «Рекламний плакат») тощо.

- «Дизайн». (Орієнтовні теми занять: «Ескіз ключниці, записника, пеналу, сувенірного брелка») тощо.

- «Декоративно-прикладне мистецтво». (Орієнтовні теми занять: «Орнаменти та візерунки модерну», «Ескіз декоративного вітражу, тканини, шпалер, килиму») тощо.

- «Архітектура модерну». (Орієнтовні теми занять: «Конструювання архітектурних споруд з різних матеріалів», «Ліплення рельєфної композиції за мотивами творів А. Гауді», «Колективна композиція «Місто») тощо.

Розглянемо деякі аспекти організації виховної роботи в гуртку модерну докладніше.

1. На початковому етапі роботи доцільно ознайомити дітей з історією та розвитком модерну. Заняття можуть включати огляд творчості таких відомих художників, як Густав Клімт, Альфонс Муха.

2. Другим етапом має стати ознайомлення дітей з техніками та матеріалами, які використовували художники модерну: (вправи з використанням різних художніх технік матеріалів). Заняття можуть включати малювання орнаментів: (інтерпретації за творами майстрів) та власні ескізи декоративних панно з мотивами природи та рослинного світу.

3. Вивчення символіки та емоційного впливу стилю. На цьому етапі важливо звернути увагу на символізм, який є характерною рисою модерну. Можна організувати заняття, на яких гуртківці, спираючись на вивчені приклади, будуть створювати свої роботи, використовуючи символіку образів природи, кольору та форми.

4. Опанування архітектурних особливостей модерну може відбуватись засобами створення макетів будівель або елементів інтер'єру. Зацікавить вихованців також ліплення з пластиліну рельєфних композицій.

5. Наступним етапом є стимулювання учнів до виконання індивідуальних творчих проєктів, в яких вони зможуть поєднати

теоретичні знання і практичні навички. Це можуть бути художні роботи, в яких діти втілюють принципи модерну в контексті свого особистого досвіду та емоцій.

6. Створення спільних творчих проектів і колективна робота в гуртку. Спільні проекти, зокрема розробка великих декоративних панно, допоможуть вихованцям розвивати вміння співпраці та створювати більш масштабні проекти, що є важливим у сучасній мистецькій практиці. В ході занять гуртківців можна ознайомити з циклом композицій Г. Клімта, оформлених під архітектурний фриз – «Бетховен-фриз».

Тридцяти чотирьох метрова композиція майстра, перегукуючись з Дев'ятою симфонією композитора, виражає ідею порятунку людства через мистецтво [1].

7. Оцінка результатів та рефлексія. Підсумком діяльності гуртка модерну має стати організація звітної виставки робіт гуртківців. Звітна виставка буде стимулом для подальшого розвитку творчого потенціалу вихованців та залучатиме до занять гуртка модерну нових учасників.

Висновки. Ми розглянули можливості гармонійного художньо-творчого розвитку особистості в процесі інтерпретації мистецтва модерну.

Мистецтво модерну відкриває перед молодим поколінням світ прекрасного. Художньо-естетичний зміст мистецтва модерну активізує емоції, думки, ціннісне світосприймання особистості, стає стимулом для наступної продуктивної творчої діяльності вихованців.

Список використаних джерел:

1. Бетховенський фриз. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Левицька О. Мистецтво як засіб гармонійного розвитку та соціалізації особистості. Нові технології навчання №93, 2020 С.145 – 150. URL: <http://www.journal.org.ua/index.php/ntn/article/view/110/> (дата звернення: 15.03.2025)
3. Масол Л.М. Мистецтво підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2017, 224с URL: <https://shkola.in.ua/2492-mystetstvo-9-klas-masol-2022.html> (дата звернення: 15.03.2025).
4. Модерн. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Модерн_\(мистецтво\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Модерн_(мистецтво)) (дата звернення: 20.03.2025)]
5. Станичнов О. О. Трансформація стилю модерн у мистецтві та його рефлексія у назві. Вісник ХДАДМ: зб.наук.пр. Харків: ХДАДМ, 2017 №6, С.11-14 URL: <https://visnik.org.ua/pdf/v2017-06-02-stanychnov.pdf> (дата звернення: 20.03.2025)]
6. Указ Президента України № 347/2002 Про Національну доктрину розвитку освіти. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472002-119/> (дата звернення: 15.03.2025).

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧИХ ПРЕДМЕТІВ

Галатюк Тарас Юрійович

ORCID ID: 0000-0003-2649-5542

магістр фізики, учитель фізики та інформатики
гімназія №6, м. Рівне, Україна

Галатюк Юрій Михайлович

ORCID ID: 0000-0003-0751-6029

канд. пед. наук, професор,
професор кафедри фізики, астрономії та методики викладання
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Концепція нової української школи спирається на компетентнісний підхід до організації навчального процесу [3; 5]. Це означає, що визначення обов'язкових результатів навчання ґрунтується на сформованості ключових компетентностей. Їх розвиток передбачається в усіх навчальних сферах, зокрема у природничо-науковій.

Серед ключових компетентностей важливу роль відіграють ті, що стосуються природничих наук. Вони передбачають формування наукового світогляду, умінь й готовність застосовувати наукові знання та методи для інтерпретації природних явищ, набуття дослідницьких навичок та формування аргументованих висновків на основі аналізу отриманої інформації [5].

Компетентність розуміється як цілісна динамічна характеристика особистості, що включає знання, вміння, навички, ставлення, цінності й естетичні орієнтири. Вона є базовою психолого-дидактичною категорією, яка визначає ефективність навчання.

Навчальний процес можна розглядати як просторово-часову модель наукового пізнання. Він відрізняється від справжнього наукового дослідження насамперед обсягом часу, необхідного для досягнення результату. Відтак освітній процес виступає своєрідною моделлю пізнавальної діяльності. Навчання є процесом пізнання, оскільки передбачає набуття знань.

Таким чином, засвоєння предметних знань нерозривно пов'язане з оволодінням методами наукового пізнання. Методологічні знання

охоплюють загальнонаукові методи теоретичного дослідження, такі як моделювання, ідеалізація, формалізація, аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування, аналогія тощо. Крім того, використовуються методи нижчого рівня узагальнення, притаманні вузькоспеціалізованим наукам, зокрема природничим. До таких методів належать спостереження, передбачення, експеримент, у тому числі й уявний, а також інші прийоми, що застосовуються для вирішення більш конкретних завдань. Звідси випливає, що варто говорити про методологічний компонент у структурі предметної компетентності учнів.

Методологічний компонент предметної компетентності включає в себе пізнавальні уміння, які проявляються у виконанні прийомів наукового пізнання і відповідних розумових дій. Саме через послідовність розумових дій відбувається процес мислення. «Мислити ж, або думати, – зауважує Г.С. Костюк, – це діяти розумово, тобто оперувати наявними знаннями і ці знання розширювати й поглиблювати, порівнювати об'єкти, аналізувати і систематизувати їх, абстрагувати істотне в них від неістотного, узагальнювати, робити висновки і таким чином доходити потрібної істини» [4, с. 318]. Без знань не має вмінь. Але вміє той, хто не тільки знає, а й може застосовувати свої знання на практиці, користуватися ними у змінній ситуації. Пізнавальне уміння – це здатність виконати дію, структура якої є системою операцій, виконання яких пов'язане із застосуванням учнями відповідних прийомів наукових методів пізнання у процесі виконання пізнавальних задач. Отже, пізнавальні уміння – це методологічні знання в дії. Методологічні знання і відповідні їм пізнавальні уміння формуються і реалізуються через застосування відповідних прийомів наукових методів пізнання і проявляються у виконанні відповідних розумових і практичних дій.

На основі аналізу літературних джерел [1; 2], практичного досвіду, нам вдалося визначити номенклатуру пізнавальних умінь і здібностей методологічного компонента предметної компетентності, які визначають продуктивність навчально-пізнавальної діяльності й одночасно є її продуктом, а отже, і об'єктом педагогічної оцінки. Зупинимось на них детальніше.

Уміння аналізувати та порівнювати полягає в здатності учня подумки розчленовувати об'єкт пізнання на складові, виявляти

подібності та відмінності між ними, встановлювати логічні зв'язки, а також виділяти ключові та другорядні риси в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

Уміння синтезувати (об'єднувати) передбачає здатність поєднувати окремі частини об'єкта в єдине ціле, узагальнювати отримані знання і на цій основі формувати нові уявлення у процесі творчого мислення.

Уміння застосовувати індукцію відображає здатність узагальнювати на основі логічних міркувань, що йдуть від окремих фактів до загальних висновків, створюючи нові знання.

Уміння застосовувати дедукцію проявляється у здатності здійснювати логічні умовиводи від загального до конкретного, формуючи обґрунтовані висновки на основі наявної інформації.

Уміння абстрагуватися характеризує здатність фокусувати увагу на суттєвих рисах об'єкта пізнання, відкидаючи другорядні елементи, що не мають значення в контексті розв'язання завдання.

Уміння систематизувати виражає вміння об'єднувати об'єкти в логічну систему за ознаками взаємозв'язку, визначаючи структуру, ієрархію та функції системи як цілісного утворення.

Уміння класифікувати полягає у впорядкуванні об'єктів або явищ за однією або кількома ознаками, які мають істотне значення для їх групування.

Уміння пояснювати демонструє здатність учня чітко і логічно формулювати думки, виокремлювати головне, обґрунтовувати зміст проблеми й шляхи її вирішення в ході творчого пізнання.

Уміння аргументовано доводити передбачає побудову логічного ланцюга міркувань з використанням аналізу, синтезу, індукції та дедукції для виявлення причинно-наслідкових зв'язків у розв'язанні творчих завдань.

Уміння застосовувати уявний експеримент виявляється у здатності працювати з ідеалізованими об'єктами уяви, створюючи гіпотетичні ситуації для аналізу явищ, які складно або неможливо дослідити в реальних умовах.

Уміння використовувати аналогію виражається в здатності знаходити подібність між новим і вже відомим об'єктом через порівняння характеристик і переносити відомі властивості на новий об'єкт.

Уміння створювати та використовувати ідеальні моделі полягає у здатності учня будувати уявну модель проблемної ситуації, що дозволяє сформулювати гіпотезу та обрати оптимальний шлях її вирішення.

Висновки. Підсумовуючи викладене, зауважимо наступне:

- методологічний компонент предметної компетентності є актуальним об'єктом наукового дослідження;
- його сформованість є важливим критерієм результативності природничої освіти;
- знання і уміння, які його наповнюють є засобом і продуктом навчально-пізнавальної діяльності, а навчально-пізнавальна діяльність є ефективним механізмом формування методологічних знань і умінь.

Список використаних джерел:

1. Галатюк Ю.М., Галатюк Т.Ю. Формування методологічних знань у процесі вивчення природничих предметів в сучасній школі. *Молодь і ринок : науково-педагогічний журнал*. 2018, №9(164). С. 66–71.
2. Галатюк Ю.М., Галатюк Т.Ю. Методологічний компонент пізнавальної діяльності у навчанні фізики в Новій українській школі. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія педагогічна* / [редкол.: С.В. Оптасюк (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022. Випуск 28: Концептуальні основи розбудови сучасної природничо-математичної та фізико-технологічної освіти. С. 102–105.
3. Державний стандарт базової середньої освіти. *Урядовий портал*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 24.03.2025).
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ : Рад. шк., 1989. 608 с.
5. Нова українська школа. *Міністерство освіти і науки України*: веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 22.03.2025).

ОБГОВОРЕННЯ БУДОВИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛАРИНГЕАЛЬНИХ МАСОК UNIQUE З ЛІКАРЯМИ ПРАКТИЧНОЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,

професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Скоропліт Сергій Миколайович

асистент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Кочін Олег Валерійович

канд. мед. наук,

доцент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. В теперішній час ларингеальні маски різних конструкцій надзвичайно широко застосовуються для забезпечення прохідності дихальних шляхів, як у пацієнтів, що перебувають у критичних станах, так і в повсякденній практиці анестезіологів, коли забезпечується проведення планових хірургічних втручань та діагностичних маніпуляцій. Ларингеальна маска – це надгортанний дихальний пристрій, розроблений британським анестезіологом доктором Арчі Брейном. Він використовується з 1988 року. Спочатку розроблений для використання в операційній, як девайс для забезпечення прохідності дихальних шляхів при плановій вентиляції легень, він є гарною альтернативою вентиляції через систему мішок-клапан-маска, звільняючи руки медпрацівника та зменшуючи ризик розтягнення шлунка та наступної регургітації. Спочатку ларингеальні маски використовувалися, в основному, в умовах операційної. Проте на сучасному етапі їх стали широко використовувати в умовах екстреної медичної допомоги (ЕМД), як важливий допоміжний пристрій для забезпечення та підтримки прохідності дихальних шляхів, особливо у випадках з так званими «важкими дихальними шляхами» [1]. Принцип будови всіх ларингеальних масок є загальним. Але назва девайса періодично викликає у практичних лікарів закономірний інтерес та

запитання. Мова піде про назву ларингеальної маски Unique. Це вже ціла серія девайсів з такою назвою. Що ж унікального є в будові цих ларингеальних масок? Наші колеги мають знати відповідь на це запитання [1, 2, 3].

Мета роботи. Метою нашої роботи було докладне представлення для вітчизняних лікарів та лікарів-інтернів будови ларингеальних масок Unique, визначення їх належності до надгортанних провідників повітря певної генерації та демонстрація їх використання при симуляційному навчанні.

Матеріали і методи. Для навчання використані фантоми Ambu різних розмірів (імітація голови і шиї дорослого пацієнта та дитини), ларингеальні маски Unique різних конструкцій, презентація слайдів на екрані за допомогою комп'ютера та мультимедійного проектора, мішок для імітації роздування легень, ручний дихальний апарат Амбу, шприц для роздування манжеток.

Результати та обговорення. LMA® Unique™ – ларингеальна маска, що розроблена та виробляється фірмою Teleflex (США). Має силіконову манжету та пілотний надувний балон, який виступає в якості тактильного індикатора тиску в манжеті. Це універсальна одноразова ларингеальна маска, що відноситься до 1-ої генерації надгортанних провідників повітря, без будь-яких особливостей [2, 3]. Назва продукту запатентована. Teleflex виготовляє такі ларингеальні маски 7 розмірів. Характеристики девайсів представлено в таблиці 1 [4].

Таблиця 1

Характеристики девайсів LMA® Unique™ Teleflex (США)

Розмір ларингеальної маски	Маса тіла пацієнта	Об'єм повітря в манжеті
1	До 5 кг	До 4 мл
1,5	5 – 10 кг	До 7 мл
2	10 – 20 кг	До 10 мл
2,5	20 – 30 кг	До 14 мл
3	30 – 50 кг	До 20 мл
4	50 – 70 кг	До 30 мл
5	70 – 100 кг	До 40 мл

Зовнішній вигляд девайса LMA® Unique™ Teleflex (США) представлено нижче на рисунку 1. Це звичайна одноразова силіконова ларингеальна маска [1, 3, 4].

Рис.1. Зовнішній вигляд провідника повітря LMA ® Unique™ (Teleflex) [4]

Наступна модифікація девайса асоційована з наміром жорсткого контролю тиску повітря в ларингеальній манжеті. Для цього виготовлений спеціальний пілотний балон з ніпельним клапаном. В залежності від об'єму повітря, що нагнітається до балона, ззовні контролюється тиск в балоні та манжеті (рис.2).

Рис.2. Зовнішній вигляд девайса LMA Unique (Teleflex) з силіконовою манжетою та балона для роздування манжет, що цілеспрямовано створює потрібний тиск, згідно технології Cuff Pilot [5]

Характеристики девайсів LMA Unique з силіконовими манжетами відповідного розміру наводяться в таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристики девайсів LMA Unique (Teleflex) з технологією Cuff Pilot [6]

Розмір ларингеальної маски	Маса тіла пацієнта	Мах тиск у манжеті
1	До 5 кг	До 60 см водн. стовп.
1,5	5 – 10 кг	До 60 см водн. стовп.
2	10 – 20 кг	До 60 см водн. стовп.
2,5	20 – 30 кг	До 60 см водн. стовп.
3	30 – 50 кг	До 60 см водн. стовп.
4	50 – 70 кг	До 60 см водн. стовп.
5	70 – 100 кг	До 60 см водн. стовп.
6	Більше 100 кг	До 60 см водн. стовп.

Універсальна ларингеальна маска першого покоління LMA® Unique™ з силіконовою манжетою, виготовлена за технологією Cuff Pilot™ – це одноразовий надгортанний девайс 1-ої генерації. Розроблена для комфорту пацієнта, силіконова манжета є м'якою та гнучкою та відповідає анатомії, створюючи ефективне орофарингеальне ущільнення. Виробники стверджують, що провідник повітря LMA® Unique™ з силіконовою манжетою є ідеальним вибором для звичайних анестезуючих процедур, для складних дихальних шляхів або для управління дихальними шляхами під час серцево-легеневої реанімації. Одноразова конструкція дозволяє уникнути витрат на очищення та стерилізацію, пов'язаних із використанням багаторазових пристроїв. Індикатор тиску, який постійно контролює тиск в манжеті, виявляючи зміни внаслідок коливань температури, рівня газу та рухів у дихальних шляхах, забезпечує миттєвий зворотний зв'язок, підкреслюючи зміни, які можуть вплинути на безпеку пацієнтів. Технологію Cuff Pilot™ було розроблено, щоб допомогти клініцистам уникнути відомих наслідків гіперінфляції манжети, які включають біль у горлі, дисфагію, підвищений ризик аспірації через витік навколо манжети та параліч під'язикового, язикового або зворотного гортанного нерва [6].

Заключення. Кількість девайсів для забезпечення прохідності дихальних шляхів у світі щороку збільшується. Вітчизняні фахівці з ЕМД мають бути ознайомлені з будовою всіх девайсів. Адже забезпечення

прохідності дихальних шляхів – ключова маніпуляція для порятунку життя хворого. Ларингеальні маски серії Unique (Teleflex, США) відносяться до надгортанних девайсів 1-ої генерації. Їх будова, з точки зору практичного лікаря, принципово не відрізняється від конструкції інших аналогічних провідників повітря.

Список використаних джерел:

1. Bosson N. (2021) Laryngeal Mask Airway. *Medscape: Drugs & Diseases*. Updated: Oct 12, 2021. <https://emedicine.medscape.com/article/82527-overview>
2. Teleflex (2025) LMA® Unique™ (Silicone Cuff) Airway with Pilot Balloon. *Teleflex*. Cited Apr 02; 2025. https://us.myteleflex.com/en/USD/All-Categories/Anesthesia/Airway/Supraglottic-Airways/LMA%C2%AE-Unique%E2%84%A2-%28Silicone-Cuff%29-Airway-with-Pilot-Balloon/p/LMA_Unique_Pilot_Balloon
3. OpenAirway (2023) Supraglottics. Supraglottic Airways: Classification, Generations & Concepts. *OpenAirway*. <https://openairway.org/airway-devices/supraglottics/>
4. Teleflex (2025) LMA® Unique™ Airway. *Teleflex*. Cited Apr 02; 2025. <https://www.teleflexarcatalog.com/anesthesia-respiratory/airway/category/lma-sup-reg-sup-unique-sup-trade-sup-airway>
5. Teleflex (2025) LMA Unique (Silicone Cuff) Airway with Cuff Pilot Technology. *Teleflex. Sedation Resource*. Cited Apr 03; 2025. <https://sedationresource.com/lma-unique-silicone-cuff-airway-with-cuff-pilot-technology/>
6. Teleflex (2025) LMA® Unique™ (Silicone Cuff) Airway with Cuff Pilot™ Technology. *Teleflex..* Cited Apr 03; 2025. https://store-lxlfh7p.mybigcommerce.com/content/LMA_Unique-SC-Airway-Data-Sheet_MC-001751rev2.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Щур Вікторія Андріївна

ORCID ID: 0000-0001-6888-5333

докторка філософії (PhD),

викладачка циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін

Комунальний заклад «Балтський педагогічний фаховий коледж», м. Балта, Україна

Вчитель завжди був і залишається ключовою фігурою усіх освітніх нововведень. Адже саме від його безпосередньої діяльності залежатиме успіх будь-яких реформацій. Особливе місце в едукативному просторі займає вчитель початкових класів. Це педагог, який, на відміну від вчителя-предмета, вирізняється своєю професійною поліфункціональністю. Його важливим завданням є налагодження наступності дошкільної і початкової освіти, плавний перехід до навчальної діяльності як основної. Очевидно, що ключові компетентності учнів, здобуті у початковій школі, стануть базисом для якісного та ефективного навчання на інших рівнях освіти.

Тому питання фахової підготовки майбутніх вчителів початкових класів завжди відрізнялося своєю актуальністю. Однак, відкрита та стрімка агресія росії спровокувала появу нових аспектів цієї проблеми. Тому ставимо за мету розглянути особливості фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів в умовах повномасштабної війни.

Для того аби реалізувати поставлену ціль, вважаємо доречним для початку окреслити деякі аспекти професійної діяльності вчителів-практиків початкових класів, що виникли під впливом військових безчинств агресора. І вже враховуючи їх, звернемося до цілісного розкриття особливостей підготовки майбутніх педагогів.

Соціальне значення вчителя початкових класів переоцінити важко. Особливо актуалізувалася його роль у військовий час. Не даремно вже лозунгом став вислів: «Тримаємо освітянський фронт!». Проаналізуємо місце соціально-активної позиції педагога в умовах російсько-української війни.

Загальна психоемоційна ситуація, у якій перебувають усі учасники освітнього процесу характеризується як стабільно складна. Військові дії на території України тривають вже більше трьох років. Цей період не дає можливості звикнути (це неможливо), однак дозволяє певним чином адаптуватися на психофізичному рівні до реальної ситуації. Тривалі і систематичні масовані та локальні обстріли, застосування до мирного населення озброєння широкого ураження, перебування рідних у зоні бойових дій, втрата близьких, фізичні руйнування тощо. Все це суттєво вплинуло на психоемоційний стан кожного українця. Особливої уваги потребують учні початкових класів. Вони, так як і дорослі, можуть сприймати інформацію, але не завжди вміють правильно на нею реагувати. А, як загально відомо, саме нормальний психоемоційний стан є основою успішного академічного навчання. Тому, першочерговим завданням вчителя початкових класів сьогодні є вміння налагодити психологічно-комфортну та позитивну атмосферу взаємодії.

Варто зазначити, що через дефіцит спеціальних умінь, відсутність необхідного досвіду, психоемоційної підтримки потребують і батьки учнів, і колеги. Товстоган В. у своїй роботі «Миротворчість та миробудування як принципи життєдіяльності Нової української школи» зазначає, що для сучасного педагога важливим є опанування такими soft skills: емоційний інтелект, емпатія, ефективна комунікація, робота в команді, креативність, критичність мислення, співпраця педагогічної спільноти, учнів і їхніх батьків. Вони, на думку автора допоможуть у «побудові педагогіки партнерства в умовах НУШ» [3, с. 505]. Дослідник також зазначає, що «вчитель втілює в собі «модель» миротворця. На це вказують його професійні функції і компетентності (загальні і професійні), що забезпечують функціонування кожної з фахових функцій» [3, С. 508].

Важливим аспектом професійної діяльності вчителів початкових класів у таких умовах є розуміння історії українського державотворення, національної ідентичності, розкриття важливості «мовного» питання, формування на цій основі свідомої особистості-патріота. Визначальним у цьому процесі стане особистий приклад педагога.

Наслідки COVID-ної ситуації посилила війна. Мова йде про великі освітні втрати та освітні розриви, що зафіксовані сьогодні. Про це свідчить результати міжнародного дослідження якості освіти PISA – 2022 [2]. Тому ще одним важливим завданням вчителя початкових класів є

якомога швидше та ефективніше ліквідувати освітні прогалини, щоб на необхідному рівні продовжити освіту здобувачів у базовій школі.

Знищення освітньої інфраструктури, масове винищення молоді, її масштабна еміграція у зв'язку з безпековим питанням – все це призводить до зниження інтелектуального потенціалу країни. Тому, важливим для ЗЗСО і вчителів зокрема, є максимальне збереження контингенту здобувачів освіти шляхом розробки їх індивідуальної освітньої траєкторії. Так, і перед учителями початкових класів сьогодні особливо гостро стоїть вимога – підібрати оптимальні способи організації освітнього процесу.

Наскрізним завданням в умовах реформування освітньої галузі є підвищення освітніх стандартів, розвиток української освіти, що буде близьким до європейських канонів. Тому, навіть в рамках повномасштабного військового вторгнення, наші вчителі демонструють стійкість, швидко аналізують запити і особливості сучасних освітніх викликів та безперервно адаптують власну систему професійної діяльності.

До питання підготовки майбутніх фахівців педагогічної справи держава завжди ставила високі вимоги. Зважаючи, на сучасні реалії української початкової освіти, породжені нинішньою війною, варто звернутися до особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів. Зазначимо, що наші наукові узагальнення ми базуємо, використовуючи особистий досвід викладача фахового педагогічного коледжу.

Перше і найважливіше питання сьогодні – це безпека здобувачів освіти. Так підкреслимо, що форми навчання піддаються адаптації. Тому, ті заклади, яким пощастило працювати в очному режимі покладають на себе додаткове зобов'язання, що пов'язане з організацією безпечних укриттів. Майбутні учителі, у свою чергу, повинні дотримуватися персональної відповідальності та свідомо діяти у разі небезпеки. Однак, заклад освіти сьогодні має швидко реагувати не лише на загальну ситуацію, але й враховувати індивідуальні запити здобувачів освіти, як наприклад, продовжити навчання на дистанційній формі чи за індивідуальним планом. Це, у свої чергу, вимагає додаткових зусиль викладацького персоналу та покладає на нього підвищену відповідальність за якість підготовки майбутніх фахівців.

Разом з тим такий динамічний підхід до організації процесу навчання формує у здобувачів готовність до професійної діяльності у

непередбачуваних ситуаціях. Варіативність форм навчання у початковій школі вимагає і розширити навчальні програми фахових методик, наситити їх освітній зміст більшим спектром способів, що знадобляться як для очного так і для дистанційного навчання молодших школярів. За таких умов зростає роль інформаційних технологій та вміння майбутніх педагогів їх ефективно застосовувати відповідно до конкретної ситуації. Таку ж позицію висуває і В. Гонтаренко, досліджуючи професійний розвиток учителів в умовах війни [1].

Організація освітнього процесу у закладі будь-якого рівня сьогодні базується на створенні атмосфери психологічної підтримки, тому акцентним і у підготовці майбутніх педагогів сьогодні мають бути численні майстерки, семінари, виховні заходи, спрямовані на створення позитивного психоемоційного мікроклімату, подолання особистісної тривоги, психологічні консультації зі спеціалістами за індивідуальним запитом.

Велика роль у загальній підготовці фахівців відводиться кураторам академічних груп. Особливо значимим сьогодні є рівень сформованості студентського колективу, що залежить саме від педагога-наставника, адже швидкість його реагування на прохання сьогодні в буквальному розуміння може врятувати життя. Зростає відповідальність викладача і щодо моніторингу загальної картини психоемоційних настроїв. Актуальними є емоційно-розвантажувальні заходи, які можуть сприяти покращенню самопочуття та регуляції психоемоційного стану здобувачів освіти. Нестабільна безпекова ситуація також сьогодні стимулює особливо відповідально слідкувати за налагодженням тісного контакти з родинами здобувачів освіти. Тому куратор завжди має перебувати на зв'язку, щоб контролювати ситуацію.

Так як майбутні учителі сьогодні мають показати приклад психологічної стійкості, то було прийняте рішення доповнити змістове наповнення деяких освітніх компонентів професійного підготовки. Особливе навантаження зараз відводиться дисциплінам психолого-педагогічного спрямування. Додано окремі теми і модулі, що пов'язані із опануванням здобувачами методами і прийомами психосоціальної підтримки учнів та батьків, особливостями спілкування молодших школярів про війну, специфікою роботи у кризових ситуаціях, елементарними прийомами, що можна використовувати для підтримки емоційної стабільності, способами роботи із дітьми, що побували у складних життєвих ситуаціях, є вимушеними переселенцями тощо.

Зазнали корекції і навчальні дисципліни загальноосвітнього складника, зокрема особливо гостро постає питання викладання дисциплін історичного та фізичного спрямування, медична підготовка.

Для формування цілісної особистості майбутнього педагога важливими є не лише освітня, а й виховна складова. Сьогодні її значення є дуже значущим. Оскільки спрямування виховного компонента націлене не лише виховання загальнолюдських якостей, особливе місце наразі відводиться формуванню національної позиції, громадянина. Тому у позаурочний час активно проводяться зустрічі з ветеранами, учасниками бойових дій, нинішніми військовими. Особливе місце відводиться волонтерській діяльності. Першим прикладом у цьому має бути сам заклад освіти, волонтерська діяльність його трудового колективу. Для формування стійкої і свідомої громадянської поведінки майбутні учителі початкових класів повинні залучатися і проявляти ініціативу щодо участі і самостійної організації різних волонтерських акцій і заходів.

Зараз, важливо також вчити майбутніх учителів формувати інформаційну культуру та безпеку, критичне мислення та вміння аналізувати інформацію з різних джерел.

Сьогодні, в такий непростий для нашої країни час, українська освіта не просто продовжує функціонувати, а показує приклад гнучкої, динамічної і стійкої системи. Вона стрімко розвивається навіть у умовах повномасштабного вторгнення, ми продовжуємо виховувати нове покоління педагогів, бо точно переконані, що незабаром на нас очікує довгождана перемога. І тут приходить розуміння, що сьогоднішні здобувачі освіти, які формуються як майбутні учителі початкових класів, в умовах війни, будуть працювати у повоєнні роки. Саме на їх плечі більшою мірою ляже відповідальність у розбудові нової України. Тому, актуальність питання їх фахової підготовки зростає в рази.

Підсумовуючи, зазначимо, що основна особливість окресленої проблеми полягає у динамічності самого процесу фахової підготовки, маємо на увазі, що її нові аспекти будуть диктуватися самою військовою ситуацією. Тому закладам, що здійснюють підготовку майбутніх фахівців у галузі початкової освіти треба систематично слідкувати за змінами і швидко реагувати на них. На перше місце виходить фізична безпека і психоемоційний стан здобувачів освіти. Актуальним залишається питання модернізації освітнього змісту, підготовка до роботи у нетипових професійних ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Гонтаренко В. Професійний розвиток учителів як важливий чинник забезпечення якісної освіти в умовах війни. *Актуальні питання забезпечення стійкості системи управління освітою в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ-Краматорськ, 22 лютого 2024 р. / редкол.: Ю. О. Бурцева, М. О. Кириченко, Д.В. Малєєв, [та ін]; Донецький обласний інститут післядипломної освіти. Київ: [б. в.], 2024. С.59-61.URL: https://znayshov.com/News/Details/materialy_vseukrainskoi_naukovo_praktychnoi_konferentsii_aktualni_pytannia_zabezpechennia_stiikosti_systemy_upravlinnia_osvitoiu_v_umovakh_voiennoho_stanu (Дата звернення 04.04.2025р.).
2. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022.URL: https://pisa.testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2023/12/PISA-2022_Naczionalnyj-zvit_korotkyj.pdf (Дата звернення 04.04.2025р.).
3. Товстоган В.С. Миротворчість та миробудування як принципи життєдіяльності нової української школи. *Освіта осіб з особливими потребами в умовах миру і війни*. Матеріали IX Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології, 2023. С. 505-510. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737622/1/2023%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97.pdf#page=506> (Дата звернення 04.04.2025р.).

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ЗАЛУЧЕННЯ СТУДЕНТІВ-ХУДОЖНИКІВ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Гамолін Павло Володимирович

ORCID ID: 0000-0003-4441-0477

аспірант кафедри психології та педагогіки

Вищий навчальний заклад «Університет імені Альфреда Нобеля», Україна

Підготовка майбутнього фахівця у царині образотворчого мистецтва до подальшої викладацької діяльності передбачає опанування здобувачем освіти варіативних обов'язкових та вибіркових компонент, закладених у відповідні освітньо-професійні програми спеціальностей 014.12 «Середня освіта (образотворче мистецтво)» та 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Проаналізувавши змістове наповнення низки ОПП, а також базуючись на власному досвіді художньо-педагогічної роботи зазначимо, що суттєвий потенціал у цілеспрямованій підготовці означених квазіфахівців до роботи у позашкільних закладах освіти закладений саме у педагогічній (виробничій) практиці, на важливості якої наголошував знаний вітчизняний учений-педагог М. Фіцула, зазначаючи, що у процесі її проходження здобувачі, перебуваючи на реальних робочих місцях, виконують увесь цикл робіт, набуваючи організаторські й управлінські навички, а також навички контролю [3, с. 227].

Учені-педагоги по-різному потрактовують змістове наповнення педагогічної практики. Так, Л. Артемова [1] тлумачить її як процес формування необхідних для майбутньої професійної діяльності умінь і навичок, які набуває студент випускних курсів під час практичної діяльності.

Із позиції Л. Кідіної [2] така практика є підсистемою професійної підготовки, яка передбачає апробацію набутих знань та умінь на практиці, сприяючи формуванню професійно-педагогічної компетентності.

Зазначимо, що педагогічна практика є не лише формальною обов'язковою освітньою компонентою у змістовому наповненні варіативних ОПП, але це реальна можливість занурити студентів у

професійне середовище, дати їм відчутти себе педагогом. У більшості вітчизняних ЗВО практична підготовка, базами якої виступають художні школи, мистецькі гуртки, секції образотворчого мистецтва тощо, проводиться на III-IV курсах протягом 2-4 тижнів (об'єм практики становить від 4,5 до 6 кредитів), а підґрунтям її проведення є оволодіння здобувачами едукативними компетентностями з образотворчої (художньо-естетичної), психолого-педагогічної, організаційно-методичної та соціально-гуманітарної складових.

У програму педагогічної практики закладена низка робіт, сукупне виконання яких уможливорює якісну підготовку випускників до здійснення трудових функцій на реальному робочому місці. Узагальнивши всі види робіт, представляємо їх у вигляді п'яти блоків:

- методичний, який передбачає ознайомлення студентів із документальною базою (навчальними планами, календарно-тематичним плануванням, журналами та ін.), розробку методичних матеріалів до занять (плани-конспекти, презентації) та ін.;

- навчально-педагогічний – підготовка та проведення, згідно з навчальними планами та програмами, варіативних занять з образотворчого мистецтва (складання плану-конспекту уроків, підбір наочних матеріалів та ін.);

- художньо-творчий – розробка авторських творчих завдань, організація та проведення різноманітних мистецьких заходів (виставки, конкурси, пленери), демонстрація власної художньої майстерності (майстер-класи, виставки);

- комунікативний – спілкування зі всіма учасниками освітнього процесу, проведення позанавчальних заходів;

- рефлексивний – аналіз власної художньо-педагогічної діяльності (фіксується у щоденнику практики), отримання зворотнього зв'язку від керівників баз практики, визначення траєкторії квазіпрофесійного зростання тощо.

Отже, вбачаємо, що проходження здобувачами педагогічної практики уможливорює «занурення» їх у світ майбутньої професійної діяльності; дозволяє апробувати свої знання, виконуючи трудові функції, покладені на педагогів-позашкільників; сприяє подоланню пересторог художньо-педагогічної діяльності; а позитивні кейси викладачів-

наставників спроможні спонукати та мотивувати випускників ЗВО до подальшої реалізації у художньо-педагогічному сегменті.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л.В. Педагогіка і методика вищої школи : навч.-метод. посіб. Київ : Кондор, 2008. 272 с.
2. Кідіна Л.М. Психолого-педагогічний супровід педагогічної практики майбутніх вихователів ДНЗ. Вісник післядипломної освіти. 2010. Вип. 1(2). С. 183–189.
3. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 456 с.

СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО ЗІН-ЖУРНАЛУ ЯК СПОСІБ ВХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СВІТ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

Шляхов Андрій Костянтинович

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання та мистецтв
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Агеєнко Тетяна Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-1867-6175

старший викладач

кафедри культурологічних дисциплін та образотворчого мистецтва
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток особистості має представляти собою постійний процес набуття людиною нових знань, умінь і навичок. Інтереси людини й соціуму органічно об'єднуються в культурі: «перша отримує ресурси, необхідні для задоволення потреб кожного індивіда, а також можливість для самореалізації; а другий – ресурси, необхідні для його збереження, гармонізації та подальшого розвитку» [2].

У процесі виховання молодого покоління як «інтелектуального та культурного потенціалу нації» значну роль відіграє мистецтво, яке «відбиває дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів, пізнання і відтворення світу через почуття та переживання» [5]. В епоху культурної гібридності естетика постмодерну органічно входить у повсякденне життя людини, стає запорукою критичної взаємодії зі світом, формує її сприйняття, смаки, ідентичність. У контексті сучасної освіти постмодернізм стає важливим інструментом для розвитку у молодих людей здатності до самостійної творчості, що є однією з вимог національної стратегії розвитку освіти України.

У час, що характеризується поширенням цифрових медіа та демократизацією культурного виробництва, мистецтво постмодернізму дозволяє молоді краще озвичаїтись у складнощах сучасного буття. Постмодернізм, що радикально переосмислює межі мистецьких

можливостей, дозволяє юнацтву краще сприймати «мозаїку різноманітних перспектив, суперечливих ідеологій та швидкоплинних істин», генерує творчий пошук особистості [3]. Опанування мистецтва постмодернізму дозволить молодому поколінню краще зрозуміти естетичні потреби сучасного світу, сприятиме активному розвитку креативного мислення, творчості.

Дослідженню постмодернізму в історико-філософському контексті, проблемам його виникнення та еволюції присвячені наукові праці Ж.-Ф. Ліотара, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Бодрійя та Ж. Делеза.

Еволюції постмодерністської думки, аналізу творчості митців, (починаючи від дадаїзму та сюрреалізму і закінчуючи структуралізмом та деконструктивізмом, присвячені дослідження В. Беньяміна, Ю. Габермаса, П. Бурдьє, Г. Фостера та ін.

Вплив постмодерністської естетики на сучасні культурні норми розкривається у наукових працях У. Еко, Ч. Дженкса, П. Вірілію, Р. Барта та ін.

Проблематику відмінностей між «високою» і «низькою» культурою, а також між «високим мистецтвом» і «масовою культурою» досліджували: Т. Адоно, Г. Дебор, М. Маклюен та ін.

Серед сучасних вітчизняних авторів, які присвятили свої праці історії та розвитку мистецтва постмодернізму, треба, в першу чергу, назвати Г. Каменського, Г. Грабовича, Ю. Ільєнка, І. Філіпова.

Методика ознайомлення юнацтва з різними видами мистецтва різних художніх напрямів і стилів обґрунтовується багатьма сучасними педагогами. Чільної уваги заслуговує підручник «Мистецтво» для 9 класу Л. Масол, який дозволяє учням збагатити уявлення про стилі й напрями сучасного мистецтва. Проте проблема входження молоді у світ сучасної культури залишається не до кінця розкритою, вимагає подальшої розробки.

Мета дослідження – розкрити та теоретично обґрунтувати можливості входження особистості в світ сучасної культури в процесі створення колективного зін-журналу.

Виклад основного матеріалу. Історичне та філософське тло постмодернізму можна порівняти з яскравим, строкатим килимом, створеним з різноманітних інтелектуальних течій, соціально-політичних потрясінь і культурних трансформацій. Постмодернізм прийняв ідею множинності, фрагментарності та непередбачуваності, прославляючи

різноманітність, відмінність та інакомислення як невід'ємні складові людського буття. Художники, письменники та інтелектуали прагнули зруйнувати традиційні ієрархії, кинути виклик домінуючим наративам і підірвати усталені норми за допомогою апропріації, пастишу та пародії [6].

Висуваючи на перший план сконструйовану природу реальності та умовний характер істини, постмодернізм запрошує аудиторію до активної участі у процесі осмислення, інтерпретації та критики. Окрім розмаїття художніх стилів і технік, постмодерністське мистецтво також охоплює широкий спектр концептуальних підходів, які кидають виклик традиційним поняттям авторства, оригінальності та автентичності. Постмодерністські митці часто використовують міждисциплінарний підхід, поєднуючи у своїй практиці елементи перформансу, інсталяції, відео та цифрових медіа [4]. Поява відео та цифрових технологій також радикально змінила можливості художнього вираження, дозволивши митцям експериментувати з новими способами образу творення.

Постмодернізм акумулює в собі широкий спектр засобів і технік, розмиває межі між традиційними і нетрадиційними формами художнього виробництва, від стріт-арту та графіті до перформансу та інсталяції. Ці практики часто включають елементи спонтанності, імпровізації та колаборації, що відображає динамічну та плинну природу сучасної культури.

Мистецтво постмодернізму також характеризується своєю увагою до соціальних і політичних питань, звертаючись до таких тем, як ідентичність, нерівність та екологічна справедливість. Постмодерністи спрямовують свою діяльність на активний розвиток критичного мислення особистості, пошук альтернативних способів залучення молоді до взаємодії з мистецтвом, демократизуючи доступ до нього та заохочуючи до творчої співпраці з митцем.

Розглянемо можливості входження особистості в світ культури постмодернізму докладніше. В якості прикладу пропонуємо розробку моделі заняття в гуртку образотворчого мистецтва для учнів старшого шкільного віку.

Тема заняття: «Створення колективного зін-журналу».

Мета заняття: закріпити знання гуртківців про напрями та ідеї постмодернізму у різних видах мистецтва. Ознайомити членів гуртка з тим, як постмодернізм вплинув на друковані медіа та розвиток зін-

журналів. Вчити застосовувати техніку колажу для створення композицій сторінок зін-журналу, що відображають одну з ключових тем постмодернізму. Розвивати навички працювати в команді. Сприяти розвитку креативного мислення, творчості.

На початку заняття педагог розтлумачує поняття «зін-журнал» [1]. Розповідає про його можливості бути виразною формою самовираження в постмодернізмі. (Бесіда супроводжується демонструванням комп'ютерної презентації). Подаються приклади зін-журналів, аргументується їх значення для популярної культури і мистецтва, де змішуються література, поп-культура, іронія і соціальна критика. Акцентується увага на тематиці і стилістиці постмодерністських зінів: колажі, сміливі кольори, змішання різних стилів і жанрів.

Після перегляду відео-ряду визначається назва зін-журналу: («Постмодернізм»), організовується обговорення ідей для тематики сторінок, напрямів творчої діяльності кожного учасника. Пропонуємо такі назви сторінок, як от:

Образотворче мистецтво: (тут можуть використовуватися репродукції, цитати або короткі статті про постмодерністських художників, їх роботи).

Література: (тут можуть використовуватися короткі нариси, як згадки про постмодерністських письменників, колажі з текстів та слів, які передають дух часу).

Поп-культура і кіно: (тут можуть використовуватися колажі з додаванням символів, світлин персонажів, які стали іконами постмодерну).

Соціальна критика: (тут можуть використовуватися прийоми коміксів, колажів з іронічними репліками, саркастичними підходами, критикою сучасних соціальних тем і явищ).

Матеріали для творчості обираються учасниками заняття на власний розсуд: (газети, журнали, кольоровий папір, наклейки, маркери, фарби). Можливості техніки колажу, поєднання в роботі різних матеріалів та стилів оформлення сторінок заохочують гуртківців до творчого пошуку. Композиційне вирішення сторінок зін-журналу, що синтезують у собі короткий текст, певне зображення, додаткові кольорові акценти та ін., дозволяють авторам розкривати обрану тему через творчий хаос та іронію.

В кінці заняття обговорюється порядок розташування сторінок, додається оформлена обкладинка зін-журналу. Індивідуальні роботи об'єднуються в спільний проект.

Зін-журнал «Постмодернізм», відображатиме різноманіття поглядів членів гуртка на сучасний світ через мистецтво.

Підсумком діяльності, рефлексією, стає обмін учасників своїми враженнями від заняття. Доречними будуть такі запитання:

- Що стало найцікавішим для створення Вашої частини зін-журналу?
- Які художні засоби дозволили Вам найкраще висловити свій задум?
- Чи змінилося ваше сприйняття культурного простору постмодернізму після роботи над спільним зін-журналом?

Висновки. Ми розглянули можливості входження особистості в світ сучасної культури в процесі створення колективного зін-журналу. Організація гурткового заняття у формі колективної роботи над спільним проектом розвиває навички вихованців працювати в команді, залучає до активного творчого пошуку, сприяє розвитку критичного мислення, вводить у світ технологій, культури, мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Зін-журнал URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Інтегративний підхід: актуальність, сутність, особливості впровадження в умовах початкової школи: навчально-методичний посібник / уклад.: Н. Б. Ларіонова, Н. М. Стрельцова. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 76 с.
3. Критика постмодернізму URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> Критика постмодернізму (дата звернення: 15.10.2024).
4. Медіа-мистецтво URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 19.10.2024).
5. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/> (дата звернення: 10.10.2024).
6. Характерні риси постмодернізму URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/30379/> (дата звернення: 10.02.2024).

СЕКЦІЯ ХІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

DOI 10.62731/mcnd-11.04.2025.008

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОГНІТИВНОЇ ЕМПАТІЇ У ОСІБ РІЗНОЇ СТАТІ

Левчук Микола Юрійович

аспірант

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Науковий керівник: Когутяк Надія Михайлівна

кандидат психологічних наук,

доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Когнітивна емпатія, здатність розуміти точку зору або психічний стан іншої людини, є важливим компонентом соціального функціонування. Дослідження показали, що існують значні відмінності в когнітивній емпатії між чоловіками та жінками. Ця стаття має на меті дослідити ці відмінності та їхні наслідки.

Емпатію зазвичай поділяють на два основні компоненти: афективну емпатію та когнітивну емпатію. Афективна емпатія означає здатність реагувати відповідними емоціями на психічні стани іншої людини, тоді як когнітивна емпатія передбачає розуміння точки зору або психічного стану іншої людини [1]. Дослідження показали, що жінки, як правило, отримують вищі бали за показниками афективної емпатії, тоді як чоловіки часто демонструють вищий рівень когнітивної емпатії [2, 4].

В одному з досліджень Шульте-Рютер та ін. виявили, що жінки більш схильні до емпатійної поведінки і краще розпізнають емоції інших людей [2]. Цей висновок підтверджується дослідженням Рюккерта і Найбара, які повідомили, що жінки стабільно перевершують чоловіків у завданнях, що вимагають емоційного розпізнавання та емпатійної реакції [4]. Однак, коли йдеться про когнітивну емпатію, чоловіки часто краще виконують завдання, які вимагають розуміння точки зору іншого, не обов'язково поділяючи його емоційний стан [1].

Відмінності в когнітивній емпатії між статями можна пояснити як біологічними, так і соціальними факторами. З біологічної точки зору припускають, що гормональні відмінності, такі як рівень тестостерону та естрогену, відіграють певну роль у формуванні емпатійних здібностей [3]. У соціальному плані на розвиток емпатії можуть впливати традиційні гендерні ролі та очікування. Наприклад, жінок часто виховують більш турботливими та емоційно виразними, що може посилювати їхню афективну емпатію [5].

Крім того, нейровізуалізаційні дослідження показали, що існують структурні та функціональні відмінності в мозку чоловіків і жінок, які можуть лежати в основі цих відмінностей в емпатії. Жінки зазвичай мають більший об'єм передньої поясної кори, області, пов'язаної з емоційною обробкою, тоді як чоловіки мають більший об'єм тім'яної кори, яка бере участь у просторовій і когнітивній обробці [6].

Чен та ін. виявили, що рівень тестостерону негативно корелює з емпатією, припускаючи, що вищий рівень тестостерону може пригнічувати емпатійну поведінку [3]. Цей зв'язок виявляється більш вираженим у чоловіків, які зазвичай мають вищий рівень тестостерону, ніж жінки. Крім того, дослідження показали, що права півкуля мозку відіграє вирішальну роль в емпатії, причому жінки демонструють сильнішу активацію в цій області під час виконання емпатичних завдань [3].

Крістов-Мур та ін. (2014) проаналізували дані етології, соціальної психології, економіки та неврології, щоб показати, що існують фундаментальні відмінності в імпліцитних показниках емпатії, з паралелями в розвитку та еволюції. Вони виявили, що статеві відмінності в емпатії мають філогенетичні та онтогенетичні корені в біології, а не просто культурні побічні продукти, зумовлені соціалізацією [7]. Це свідчить про те, що чоловіки і жінки розвинули різні стратегії емпатії: чоловіки демонструють більш утилітарну поведінку і більше залучають зони, що беруть участь у когнітивному контролі та пізнанні, тоді як жінки демонструють вищу емоційну чуйність і дзеркальну реакцію на чужий біль.

Швенк та ін. (2014) дослідили вплив віку, статі та IQ на когнітивну та емоційну емпатію у дітей та підлітків шкільного віку. Вони виявили, що вік сильно впливає на компоненти когнітивної емпатії, пояснюючи від 33,5% до 39,1% дисперсії. Стать та IQ також були значущими

предикторами, але пояснювали лише від 3% до 5%, відповідно від 8% до 9% дисперсії. На противагу цьому, ні вік, ні стать, ні IQ не були пов'язані з емоційною емпатією. Ці результати свідчать про розвиток когнітивної, але не емоційної емпатії протягом дитинства та юності [8].

Отже, хоча жінки загалом демонструють вищий рівень афективної емпатії, чоловіки часто демонструють вищий рівень когнітивної емпатії. На ці відмінності впливає поєднання біологічних, соціальних і неврологічних факторів. Розуміння цих відмінностей є важливим для розробки цілеспрямованих втручань, спрямованих на розвиток емпатійних здібностей у представників обох статей. Майбутні дослідження повинні продовжувати вивчати механізми, що лежать в основі цих відмінностей, і те, як їх можна усунути в різних соціальних і клінічних контекстах.

Список використаних джерел:

1. Smith, A. Cognitive empathy and emotional empathy in human behavior and evolution. **The Psychological Record**, 2006, 56, 3-21.
2. Schulte-Rüther, M., Markowitsch, H. J., Shah, N. J., Fink, G. R., & Piefke, M. Gender differences in brain networks supporting empathy. **NeuroImage**, 2008, 42(1), 393-403.
3. Chen, W., Feng, H., Lv, C., & Lu, J. Relationships between empathy, gender, and testosterone levels in older adults. **Shanghai Normal University**.
4. Rueckert, L., & Naybar, N. Gender differences in empathy: The role of the right hemisphere. **Neuropsychologia**, 2008, 46(3), 774-783.
5. Clarke, M. J., Marks, A. D. G., & Lykins, A. D. Bridging the gap: The effect of gender normativity on differences in empathy and emotional intelligence. **Journal of Gender Studies**, 2015. DOI: 10.1080/09589236.2015.1049246.
6. Schwenck, C., Gohle, B., Hauf, J., Warnke, A., Freitag, C. M., & Schneider, W. Cognitive and emotional empathy in typically developing children: The influence of age, gender, and intelligence. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 2014, 55(1), 1-9.
7. Christov-Moore, L., Simpson, E. A., Coudé, G., Grigaityte, K., Iacoboni, M., & Ferrari, P. F. Empathy: Gender effects in brain and behavior. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 2014, 46, 604-627.

СЕКЦІЯ XX. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ВПЛИВ АНАЕРОБНОЇ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Чеботенко Ольга Романівна

здобувач вищої освіти 2 курсу III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Дунаєва Ольга Вікторівна

канд.біол.наук, доцент кафедри фізіології
Харківський національний медичний університет, м. Харків, Україна

Вступ. Фізична активність - невід'ємна частина нашого життя. Це один з ключових факторів, які здатні глибинно впливати не тільки на фізичне здоров'я людини, а й на її психоемоційний стан. Як зазначає МОЗ, нам потрібні 2 типи фізичної активності щотижня — аеробні та силові вправи, які, в свою чергу, слід виконувати мінімум 2 рази на тиждень задля укріплення головних груп м'язів та підтримки організму у гарній фізичній формі [1].

Анаеробна фізична активність, яка включає в себе короточасні, інтенсивні навантаження, такі як спринт, важка атлетика та інтервальні тренування, набуває все більшої актуальності у сучасному світі. Цей тип тренувань пропонує широкий спектр переваг для здоров'я, фізичної форми та загального самопочуття, роблячи його цінним компонентом сучасного життя.

Мета. Визначити вплив анаеробної фізичної активності на здоров'я людини.

Матеріали та методи. Було проведено огляд 18 наукових статей, включаючи такі бази медичних даних як PubMed та Scopus. Робота виконувалась на основі вказівок МОЗ щодо здорового способу життя та фізичної активності.

Результати та їх обговорення. Анаеробна фізична активність – це високоінтенсивні короточасні фізичні навантаження, під час яких

енергія виробляється без участі кисню. При цьому, за невеликий проміжок часу, виділяється багато енергії, а потреба в кисні перевищує його надходження [2].

В основному анаеробні вправи використовують фосфагенну систему та анаеробний гліколіз. У фосфагенній системі (АТФ-КФ) основним джерелом енергії виступає така макроергічна сполука як креатинфосфат (КФ), який здатен швидко відновлюватися до АТФ. Але, оскільки кількість запасів креатинфосфату в клітинах не дуже велика, загальна енергія, яку організм може виробити, обмежена. Як наслідок, фосфагенна система досягає свого максимуму приблизно через 10 секунд фізичної активності, тому є домінантною при короткотривалих вибухових навантаженнях, таких як спринт, важка атлетика та стрибки [3]. Анаеробна гліколітична система може досить швидко виробляти АТФ для діяльності, яка потребує більших витрат енергії, адже її джерелом виступає глюкоза та глікоген м'язів. Через це анаеробний гліколіз використовується організмом при середньотривалих інтенсивних вправах: високоінтенсивне інтервальне тренування, біг на 400-800 метрів [4].

Анаеробна фізична активність вкрай корисна для розвитку сили, витривалості та метаболічного здоров'я. Її вплив на людину є всеохоплюючим, тому для того щоб його узагальнити, було прийняте рішення розділити вплив анаеробних фізичних вправ на здоров'я людини на категорії: «вплив на м'язи та кістки», «вплив на обмін речовин» та «вплив на психоемоційний стан».

Анаеробна фізична активність сприяє ефективному розвитку м'язової маси та сили, адже стимулює гіпертрофію м'язів шляхом посилення синтезу скорочувальних елементів, що збільшує силу скорочення [5]. Механізм обумовлений активацією mTOR — мішені рапаміцину у ссавців — що представляє собою серин-треонінову кіназу, яка є головним регулятором клітинного метаболізму, зокрема синтезу протеїнів та росту м'язів. У клітинах організму цей білок існує у вигляді двох комплексів: mTORC1 та mTORC2, що відрізняються між собою регуляторно-асоційованим білком («rapTOR» для mTORC1 та «rictor» для mTORC2) та функцією. mTORC1 спеціалізується на клітинному рості та метаболізмі [6], в той час як mTORC2 — на проліферації клітин та організації їх цитоскелету [7]. Після навантаження активується mTORC1, який запускає синтез білків, зокрема актинових і міозинових ланцюгів,

які є основними структурами скорочувальних міофіламентів. mTORC1 підсилює синтез через активацію рибосом і збільшення транскрипції РНК для потрібних білків [8].

Окрім того анаеробні тренування стимулюють виділення важливих гормонів, таких як тестостерон та гормон росту, які відіграють важливу роль у розвитку м'язової маси. При анаеробному навантаженні активна робота м'язів супроводжується їх механічним розтягненням, підвищенням рівня лактату, що є своєрідним стресом для організму. Сигнал про ці зміни потрапляє до гіпоталамуса, який виділяє гонадотропін-рилізінг-гормон, що, в свою чергу, стимулює гіпофіз на викид лютеїнізуючого гормону (ЛГ). Чутливими до ЛГ є інтерстиціальні клітини Лейдіга в яєчках, які у відповідь на стимуляцію виділяють тестостерон. Надалі цей гормон реалізує свій вплив через андрогенні рецептори у м'язах і mTOR. Таким чином посилюється синтез білків м'язової тканини [9,10,11,12].

Силові навантаження посилюють ріст та зміцнення кісткової тканини, шляхом стимуляція остеобластів через мікротравми і навантаження. Високоінтенсивні вправи підвищують мінеральну щільність кісток, що допомагає попередити остеопороз і зменшити ризик переломів, особливо у людей похилого віку.

Анаеробна фізична активність прискорює метаболізм та спалювання калорій. Інтенсивні фізичні навантаження вимагають значних енергетичних витрат, що призводить до ефективного спалювання калорій як під час тренування, так і після нього. "Кисневий борг" (EPOC - Excess Post-exercise Oxygen Consumption) після анаеробних вправ більш виражений, ніж після аеробних, що сприяє довготривалому підвищенню обміну речовин та загального метаболізму [13]. Анаеробна активність поліпшує контроль рівня цукру в крові, підвищуючи чутливість клітин до інсуліну, що допомагає знизити ризик розвитку діабету 2 типу. Анаеробні вправи покращують реакцію клітин на інсулін, що дозволяє краще поглинати глюкозу. Глюкозний транспортер GLUT-4 стає більш активним. Навіть без інсуліну, під час і після тренування активується GLUT-4, що сприяє потраплянню глюкози з крові до м'язів [14,15].

Анаеробні вправи також мають вплив на психоемоційний стан людини. Високоінтенсивні навантаження забезпечують вивільнення ендорфінів, які можуть допомогти зменшити стрес і покращити настрій. Доведено, що високоінтенсивні тренування допомагають знизити рівень гормонів стресу, насамперед кортизолу [16].

Механізм гуморальної регуляції полягає в тому, що під час інтенсивного навантаження організм опиняється у стані сильного стресу, адже підвищується пульс, артеріальний тиск, в м'язах накопичується молочна кислота. Щоб захистити організм від несприятливих чинників – болю та напруги, організм активує гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникову систему. В результаті гіпофіз викидає в кров ендорфіни, які викликають відчуття ейфорії, щастя і навіть легку "залежність" від тренувань [17]. Окрім того, анаеробні навантаження беруть участь у зниженні рівня кортизолу. На початку тренування організм збільшує рівень гормону стресу, щоб мобілізувати енергію (глюкозу, жирні кислоти). Але після інтенсивного короткочасного навантаження організм швидко починає знижувати рівень кортизолу, щоб повернутися до гомеостазу [18].

Висновок. Анаеробна фізична активність — це не лише про спорт і гарне тіло, а й про здорове, якісне та довге життя. Анаеробна фізична активність є дієвим інструментом для покращення як фізичного, так і психоемоційного здоров'я людини. Вона сприяє розвитку м'язової сили та маси, зміцнює кістки, поліпшує метаболізм та позитивно впливає на гормональний фон та загальне самопочуття людини. Регулярні анаеробні тренування здатні значно покращити якість життя та допомогти досягти оптимальної фізичної форми.

Список використаних джерел:

1. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/uk/jak-fizichna-aktivnist-vplivae-na-zdorovja-i-jaki-tipi-navantazhen-potribni-nam-schotizhnja>.
2. Patel, H., Alkhwam, H., Madanieh, R., Shah, N., Kosmas, C. E., & Vittorio, T. J. (2017). Aerobic vs anaerobic exercise training effects on the cardiovascular system. *World journal of cardiology*, 9(2), 134–138. <https://doi.org/10.4330/wjc.v9.i2.134>
3. Taussig L. M., Landau L. I. *Pediatric Respiratory Medicine*. 2nd ed. Mosby, 2008. 1050 p.
4. Wells G. D., Selvadurai H., Tein I. Bioenergetic provision of energy for muscular activity. *Paediatric Respiratory Reviews*. 2009. Vol. 10, no. 3. P. 83–90. URL: <https://doi.org/10.1016/j.prrv.2009.04.005>
5. Bodine S. C. (2022). The role of mTORC1 in the regulation of skeletal muscle mass. *Faculty reviews*, 11, 32. <https://doi.org/10.12703/r/11-32>
6. Zhang, H., Stallock, J. P., Ng, J. C., Reinhard, C., & Neufeld, T. P. (2000). Regulation of cellular growth by the Drosophila target of rapamycin dTOR. *Genes & development*, 14(21), 2712–2724. <https://doi.org/10.1101/gad.835000>
7. Goncharova, E. A., Goncharov, D. A., Li, H., Pimtong, W., Lu, S., Khavin, I., & Krymskaya, V. P. (2011). mTORC2 is required for proliferation and survival of TSC2-null cells. *Molecular and cellular biology*, 31(12), 2484–2498. <https://doi.org/10.1128/MCB.01061-10>
8. Yoon M. S. (2017). mTOR as a Key Regulator in Maintaining Skeletal Muscle Mass. *Frontiers in physiology*, 8, 788. <https://doi.org/10.3389/fphys.2017.00788>

9. Hayes, L. D., Bickerstaff, G. F., & Baker, J. S. (2010). INTERACTIONS OF CORTISOL, TESTOSTERONE, AND RESISTANCE TRAINING: INFLUENCE OF CIRCADIAN RHYTHMS. *Chronobiology International*, 27(4), 675–705. <https://doi.org/10.3109/07420521003778773>
10. Clarke, M. V., Russell, P. K., Zajac, J. D., & Davey, R. A. (2019). The androgen receptor in the hypothalamus positively regulates hind-limb muscle mass and voluntary physical activity in adult male mice. *The Journal of steroid biochemistry and molecular biology*, 189, 187–194. <https://doi.org/10.1016/j.jsbmb.2019.02.018>
11. The effects of testosterone on the physiological response to social and somatic stressors / H. H. Kutlikova et al. *Psychoneuroendocrinology*. 2020. Vol. 117. P. 104693. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2020.104693>
12. Roa, J., Garcia-Galiano, D., Varela, L., Sánchez-Garrido, M. A., Pineda, R., Castellano, J. M., Ruiz-Pino, F., Romero, M., Aguilar, E., López, M., Gaytan, F., Diéguez, C., Pinilla, L., & Tena-Sempere, M. (2009). The mammalian target of rapamycin as novel central regulator of puberty onset via modulation of hypothalamic Kiss1 system. *Endocrinology*, 150(11), 5016–5026. <https://doi.org/10.1210/en.2009-0096>
13. Saghiv M. S., Sagiv M. S. *Basic Exercise Physiology*. Cham : Springer International Publishing, 2020. URL: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-48806-2>
14. Flores-Opazo, M., McGee, S. L., & Hargreaves, M. (2020). Exercise and GLUT4. *Exercise and sport sciences reviews*, 48(3), 110–118. <https://doi.org/10.1249/JES.0000000000000224>
15. Hepser, S., Dalkilic, S., Dalkilic, L. K., Ugurlu, F. M., Atessahin, D. A., Pala, R., & Kilic, Y. (2023). Anaerobic Exercise Significantly Increased Glut4 Gene Expression in Muscle Tissue of Diabetic Rats. *Preprints*. <https://doi.org/10.20944/preprints202306.0420.v1>
16. IMPACT OF ANAEROBIC EXERCISES ON EMOTIONAL STATUS / D. I. Marakushyn et al. *Medical Science of Ukraine (MSU)*. 2024. Vol. 20, no. 1. P. 130–136. URL: <https://doi.org/10.32345/2664-4738.1.2024.17>
17. Alizadeh Pahlavani H. Possible role of exercise therapy on depression: Effector neurotransmitters as key players. *Behavioural Brain Research*. 2024. Vol. 459. P. 114791. URL: <https://doi.org/10.1016/j.bbr.2023.114791>
18. De Nys, L., Anderson, K., Ofosu, E. F., Ryde, G. C., Connelly, J., & Whittaker, A. C. (2022). The effects of physical activity on cortisol and sleep: A systematic review and meta-analysis. *Psychoneuroendocrinology*, 143, 105843. <https://doi.org/10.1016/j.psyneuen.2022.105843>

ЗАСТОСУВАННЯ PRP-ТЕРАПІЇ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ПІСЛЯ ТРАВМ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Веснін Володимир Вікторович

канд. мед. наук, доцент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Олійник Антон Олександрович

канд. мед. наук, доцент кафедри травматології та ортопедії
Харківський національний медичний університет, Україна

Саченко Дарина Віталіївна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Абузейнех Руслан Фірасович

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність:

Травми опорно-рухового апарату є поширеною проблемою, що призводить до значних обмежень у повсякденній діяльності та зниження якості життя пацієнтів. Традиційні методи лікування, такі як фізіотерапія та медикаментозна терапія, не завжди забезпечують повне відновлення функції уражених тканин. У зв'язку з цим, зростає інтерес до використання аутологічної плазми, збагаченої тромбоцитами (PRP), яка містить високу концентрацію факторів росту, що сприяють регенерації тканин. PRP-терапія вже застосовується в лікуванні різних ортопедичних захворювань, проте її ефективність у реабілітації після травм опорно-рухового апарату потребує подальшого вивчення.

Мета:

Оцінити ефективність PRP-терапії в реабілітації пацієнтів після травм опорно-рухового апарату шляхом аналізу функціонального відновлення, зменшення больового синдрому та покращення якості життя.

Матеріали та методи дослідження:

Проведено аналіз актуальних клінічних та експериментальних публікацій, що висвітлюють ефективність PRP-терапії у реабілітації після

травм опорно-рухового апарату. Особливу увагу приділено порівнянню з традиційними методами лікування.

Результати:

Аналіз наукових джерел свідчить про неоднозначність ефективності PRP-терапії залежно від типу травми та методики її застосування. Найбільш позитивні результати спостерігалися при консервативному лікуванні хронічних ушкоджень м'якотканинних структур, зокрема часткових розривів ротаторної манжети плеча — більшість джерел відзначали покращення функціонального стану, зменшення болю та пришвидшення повернення до активності. Також PRP демонструвала позитивний вплив при лікуванні латерального епікондиліту (тенісного ліктя), хронічного ахілодинії та плантарного фасциїту, де традиційні методи не завжди давали тривалий ефект.

У випадках гострих м'язових травм результати були менш переконливими: ефект PRP в окремих роботах виявлявся лише в короткостроковій перспективі або був подібним до результатів фізіотерапії. У деяких клінічних дослідженнях застосування PRP під час артроскопічного втручання не показало значної переваги порівняно з контролем, що вказує на можливу залежність ефективності методу від фази відновлення та супутньої терапії.

Щодо побічних ефектів, PRP-терапія вважається безпечною, оскільки базується на аутологічному матеріалі, а ризик ускладнень — мінімальний. Проте відсутність стандартизованих протоколів підготовки та введення плазми ускладнює порівняння результатів різних досліджень, що знижує доказовість методу на рівні доказової медицини.

Загалом, PRP-терапія демонструє потенціал у якості допоміжного засобу в комплексній реабілітації, однак її застосування має бути індивідуалізованим з урахуванням локалізації травми, фази загоєння та загального стану пацієнта. Необхідність подальших високоякісних клінічних досліджень залишається актуальною для створення уніфікованих клінічних протоколів.

Висновок:

PRP-терапія є перспективним напрямом у реабілітації після травм опорно-рухового апарату завдяки здатності стимулювати природні процеси регенерації та зменшувати запалення. Аналіз наукових джерел свідчить, що цей метод може покращувати функціональні результати та

зменшувати больовий синдром, особливо при хронічних ушкодженнях сухожиль і зв'язок. Проте на сьогоднішній день відсутні уніфіковані протоколи застосування PRP, а результати клінічних досліджень залишаються суперечливими. Тому доцільність використання PRP у реабілітації повинна визначатися індивідуально, а для підтвердження ефективності методу необхідні подальші високоякісні рандомізовані дослідження з довготривалим спостереженням.

Список використаних джерел:

1. PRP-терапія в ортопедії і травматології. Клініка Median.
2. Плазмоліфтинг для лікування суглобів. МЦ «Альтернатива».
3. Fang J., Wang X., Jiang W. et al. *Platelet-Rich Plasma Therapy in the Treatment of Diseases Associated with Orthopedic Injuries*. Tissue Eng Part B Rev. 2020.
4. Moraes V.Y. et al. *Platelet-rich therapies for musculoskeletal soft tissue injuries*. Cochrane Database Syst Rev. 2014; (4):CD010071.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ НЕГОСПІТАЛЬНОЇ ПНЕВМОНІЇ У ОСІБ, ІНФІКОВАНИХ КОРОНАВІРУСОМ

Декальчук Софія Віталіївна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Буковинський державний медичний університет, Україна

Рачинська Іванна Василівна

асистент
кафедри внутрішньої медицини, клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Хухліна Оксана Святославівна

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри внутрішньої медицини,
клінічної фармакології та професійних хвороб
Буковинський державний медичний університет, Україна

Актуальність теми полягає в значній поширеності коронавірусної хвороби (COVID-19), у світі та в Україні починаючи з 2020 року, високій смертності від ускладненого перебігу захворювання. Основним клінічним проявом COVID-19 щодо ураження нижніх дихальних шляхів є вірусна пневмонія, або рання пневмонія вірусно-бактеріальної етіології.

Метою роботи було встановити особливості клінічного перебігу вірусної негоспітальної пневмонії (НПС), зумовленої інфекцією SARS CoV-2, при порівнянні її з перебігом негоспітальних вірусно-бактеріальних пневмоній (НВБП) іншої етіології у жителів Чернівецької області.

Матеріал та методи. Проведено ретроспективний аналіз 200 медичних карт стаціонарних хворих на негоспітальну пневмонію, в тому числі 100 випадків асоційованої з інфекцією SARS CoV-2, середнього ступеня важкості, а також 100 медичних карт стаціонарних хворих на НПВБ іншої етіології, які лікувалися в інфекційному та пульмонологічному відділеннях ОКНП «Чернівецька обласна клінічна лікарня» у 2020-2023 рр. Статистичну обробку здійснювали за допомогою сучасних програм варіаційної статистики, допомогою багатофакторних моделей пропорційних ризиків Кокса, а також за показником відношення шансів за допомогою програми Past3.

Результати дослідження. Усі випадки НП середньої тяжкості були госпіталізовані за скеруванням сімейних лікарів у стаціонар у зв'язку з належністю до 3 групи НП. Встановлено, що частіше з приводу НПС лікувались жінки (62,0 %), проти 38,0 % чоловіків. У хворих на НВБП – співвідношення жінки/чоловіки було наступним 53,0 % проти 47,0 %. У хворих на НПС частіше відмічалась двобічна локалізація НП 66,0 % проти 34,5 при НПВБ ($OR = 1,94$ ДІ [1,18-3,19]) ($p < 0,05$), а також запальна реакція плеври, відповідно у 57,0 % та 9,0 % ($OR = 6,33$ ДІ [2,98-13,48]) ($p < 0,05$).

Аналізуючи частоту проявів симптомів НП встановлено статистично значущу різницю за наступними показниками: інтенсивний біль в грудній клітці у 2,0 рази частіше турбував хворих на НПС у порівнянні з НПВБ ($OR = 2,0$ ДІ [1,26-3,18]) ($p < 0,05$); лихоманка була частіше у 1,7 рази ($OR = 1,72$ ДІ [1,12-2,63]) ($p < 0,05$); кашель турбував з однаковою частотою ($OR = 1,11$ ДІ [0,73-1,66]) ($p > 0,05$); частота задишки, що наростала за інтенсивністю, спостерігалася в 1,7 рази частіше ($OR = 1,76$ ДІ [1,12-2,78]) ($p < 0,05$); міалгії виникали у 4,9 рази частіше ($OR = 4,93$ ДІ [2,65-9,17]) ($p < 0,05$); виражену загальну кволість з наступною тривалою астеною реєстрували у 3,6 рази частіше ($OR = 3,63$ ДІ [2,18-6,03]) ($p < 0,05$); інтенсивний головний біль реєстрували у 2,2 рази частіше ($OR = 2,19$ ДІ [1,28-3,72]) ($p < 0,05$); короткі епізоди втрати свідомості спостерігали у 9,3 рази частіше ($OR = 9,33$ ДІ [2,75-31,69]) ($p < 0,05$); інтенсивний біль у горлі із одиофагією реєстрували у 26,0 разів частіше ($OR = 26,0$ ДІ [3,46-195,30]) ($p < 0,05$); діарея виникала частіше у 8,6 рази ($OR = 8,6$ ДІ [3,27-22,61]) ($p < 0,05$).

При аналізі об'єктивного статусу та лабораторних показників пацієнта встановлено статистично значущу різницю за наступними показниками: більша кількість хворих на НПС у порівнянні з НПВБ мали підвищення температури тіла вище 38,5 °C ($OR = 2,38$ ДІ [1,44-3,91]) ($p < 0,05$); частоти серцевих скорочень вище 90 за 1 хв. ($OR = 2,6$ ДІ [1,57-4,30]) ($p < 0,05$); частоти дихання більше 25 за 1 хв ($OR = 2,86$ ДІ [1,64-5,01]) ($p < 0,05$); частоти зниженого показника сатурації кисню в межах 90-92 % ($OR = 1,73$ ДІ [1,11-2,71]) ($p < 0,05$); вмісту в крові с-реактивного протеїну (СРП) вище 20 мг/л ($OR = 2,57$ ДІ [2,76-52,13]) ($p < 0,05$).

Висновок. Серед хворих на негоспітальну пневмонію, середньої тяжкості, 3 група, асоційовану з інфекцією SARS CoV-2, частіше хворіли жінки з переважним двобічним ураженням легень, із залученням плеври.

У порівнянні з перебігом НП іншої етіології при НП на тлі коронавірусної етіології частіше спостерігалася лихоманка, задишка, біль в грудній клітці, пов'язаний з диханням та кашлем, виражена астения, міалгії, інтенсивний головний біль, епізоди втрати свідомості, біль в горлі із одиноким фарингієм, діарея, вища частота виникнення тахікардії, тахіпное, нижчі показники сатурації кисню, вищий вміст в крові СРП, що вказує на вірогідно тяжчий перебіг даного виду пневмонії та висока ймовірність трансформації у НП тяжкого перебігу з високим ризиком летального наслідку.

ОСОБЛИВОСТІ ХІРУРГІЧНОГО ЛІКУВАННЯ АНОРЕКТАЛЬНИХ МАЛЬФОРМАЦІЙ У ДІТЕЙ

Громова Владилена Дмитрівна

Харківський Національний Медичний Університет, Харків, Україна

Науковий керівник: Рой Наталія Вячеславівна

кандидат медичних наук, доцент кафедри дитячої хірургії та дитячої анестезіології

Харківський Національний Медичний Університет, Харків, Україна

Вступ. Аноректальні мальформації (АРМ) [1] представляють собою групу серйозних вроджених вад розвитку, що характеризуються порушенням нормального анатомічного будови прямої кишки та анального отвору. Ця патологія є однією з найбільш складних проблем сучасної дитячої хірургії, оскільки вимагає не лише високої кваліфікації хірурга, але й комплексного мультидисциплінарного підходу до лікування та подальшої реабілітації пацієнтів. За останні десятиліття в Україні та світі відбулися значні зміни в підходах до діагностики та лікування АРМ, що дозволило суттєво покращити результати лікування та якість життя пацієнтів.

Мета роботи. Проаналізувати сучасні підходи до хірургічного лікування аноректальних мальформацій у дітей, оцінити ефективність різних методів оперативного втручання та визначити фактори, що впливають на результати лікування.

Матеріали і методи. Був проведений огляд та аналіз сучасної літератури, присвячених темі «Аноректальні мальформації у дітей» Особлива увага приділялася клінічним рекомендаціям, результатам клінічних досліджень та опису конкретних клінічних випадків..

Клінічні дослідження не проводились, результати базуються на літературному огляді й аналізі сучасних досліджень.

Результати та обговорення. Сучасна класифікація аноректальних мальформацій [2] [3] передбачає їх поділ на низькі, проміжні та високі форми, що має вирішальне значення при виборі тактики лікування. Низькі форми АРМ, такі як аноректальний стеноз [4] чи ектопія ануса [5], зазвичай корегуються за допомогою одноетапної анальної пластики. Цей метод характеризується відносно низькою частотою ускладнень та добрими функціональними результатами.

Для корекції високих форм АРМ, зокрема атрезії анусу і прямої кишки [6] з ректовезикальною чи ректоваганальною фістулою, у сучасній хірургічній практиці найчастіше застосовується метод PSARP - спосіб, розроблений доктором Альберто Пенья [7] . Ця операція передбачає ретельне відокремлення прямої кишки від сусідніх структур з подальшим її низведенням через правильно сформований м'язовий комплекс. За даними досліджень, проведених у провідних клініках України, хороші функціональні результати після PSARP спостерігаються у 65-75% пацієнтів.

Важливим аспектом успішного лікування є комплексна преопераційна діагностика. Сучасні методи візуалізації, такі як МРТ малого тазу та ендоректальне УЗД, дозволяють точно оцінити анатомічні особливості та виявити супутні вади розвитку, які зустрічаються у 50-60% пацієнтів з АРМ. Особливе значення має оцінка стану м'язів тазового дна, що дозволяє прогнозувати функціональні результати операції.

Післяопераційний період є не менш важливим етапом лікування. Діти після корекції АРМ потребують тривалого спостереження, регулярного огляду анального каналу та, у багатьох випадках, спеціальної реабілітаційної програми. За останні роки в Україні було досягнуто значних успіхів у профілактиці післяопераційних ускладнень завдяки вдосконаленню оперативних технік та розробці нових підходів до ведення таких пацієнтів.

Висновки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що хірургічне лікування аноректальних мальформацій у дітей є складним багатоетапним процесом, який вимагає індивідуального підходу до кожного пацієнта. Вибір методу оперативного втручання повинен ґрунтуватися на точній діагностиці типу мальформації та наявності супутніх вад розвитку. Метод PSARP залишається "золотим стандартом" у лікуванні високих форм АРМ, хоча й потребує подальшого вдосконалення для зменшення частоти післяопераційних ускладнень.

Перспективними напрямками подальших досліджень є розробка нових мініінвазивних методів хірургічного лікування та вдосконалення програм реабілітації для дітей з АРМ.

Список використаних джерел:

1. <https://www.frontiersin.org/journals/surgery/articles/10.3389/fsurg.2019.00007/full>
2. https://www.researchgate.net/figure/International-classification-of-Anorectal-anomalies_tbl1_349382878

3. <https://www.drnadachildsurgeon.com/resources/anorectal-malformation-in-children-causes-symptoms-treatment-in-malaysia/>
4. https://www.researchgate.net/figure/A-and-B-Barium-enema-showing-severe-anorectal-stenosis-deformity-of-the-total-colon_fig1_341061355
5. <https://www.slideshare.net/slideshow/anterior-ectopic-anus-advanced-usg-lounge/44630977>
6. https://www.researchgate.net/figure/a-Imperforate-anus-b-Low-type-imperforate-anus-the-structure-of-intestinal-wall-in-the_fig4_357554099
7. <https://www.researchgate.net/profile/Alberto-Pena-10>
8. «Сучасні аспекти хірургічного лікування аноректальних мальформацій у дітей»- Ковальчук М.І.-2021.
9. Методичні вказівки для студентів- «Аноректальні мальформації»- Басилайшвілі Ю.В.-2021.

ОСТАННІ ДОСЯГНЕННЯ В ДІАГНОСТИЦІ ТА ЛІКУВАННІ КІСТОЗНИХ УРАЖЕНЬ ПІДШЛУНКОВОЇ ЗАЛОЗИ

Арабаджі Анна Євгенівна

студентка І медичного факультету, 4 курсу, групи 004
Харківський національний медичний університет, Україна

Гончарова Наталія Миколаївна

д-р.мед.наук, професор кафедри хірургії №2
Харківський національний медичний університет, Україна

Наукові керівники: Колесник Варвара Петрівна

канд.мед.наук, асистент
Кафедра хірургії №2
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність теми: Кістозні ураження підшлункової є однією з актуальних проблем сучасної гастроентерології та онкології, оскільки вони можуть мати як доброякісний, так і злоякісний потенціал. Завдяки вдосконаленню методів візуалізації, таких як магнітно-резонансна холангіопанкреатографія (МРХПГ) та ендоскопічне ультразвукове дослідження (ЕУЗД), значно зросла частота виявлення таких патологій. Своєчасна та точна діагностика кістозних утворень дозволяє визначити ризик малігнізації та обрати оптимальну тактику лікування – консервативне спостереження чи хірургічне втручання. Сучасні досягнення в галузі молекулярної біології та біомаркерів відкривають нові перспективи у неінвазивному виявленні високоризикових утворень, що підвищує ефективність лікування.

Мета дослідження. Дослідити нові досягнення медицини які зосереджені на діагностиці та лікування кіст підшлункової залози та висвітлити останні інновації в розумінні патогенетичної ланки та діагностики, які є перспективними для кращої цільової терапії.

Матеріали і методи: Для досягнення поставлених цілей дослідження були застосовані такі методи: теоретичний, що включав систематичний огляд та аналіз наукової літератури. Було проаналізовано 6 статей, опублікованих у фахових закордонних медичних журналах, які представлені в наукометричних базах, таких як Pubmed, Google Scholar тощо.

Результати. Кістозні ураження підшлункової залози представляють гетерогенну групу уражень з різним ступенем злоякісного потенціалу та широким клініко-патологічним спектром, що вимагає ретельного діагностичного та терапевтичного розгляду. Оцінка пацієнта з кістою підшлункової залози повинна починатися з цілеспрямованого збору анамнезу, зосередженого на гострому або хронічному панкреатиті та сімейному анамнезі раку підшлункової залози. Сучасні стандарти для оцінки морфології кісти включають: мультidetекторну спіральну КТ (MDHCT) або сучасний МРТ та ендоскопічне ультразвукове дослідження з подальшим аналізом рідини кіст. Ендоскопічна аспірація тонкою голкою під контролем ультразвуку (EUS-FNA) дає змогу ендосонографам аналізувати рідину кісти для подальшої характеристики. Діагностичні методи, такі як цитологія, біопсія та біомаркери рідини кісти, дозволяють остаточно діагностувати практично всі ураження. Деякі кісти, такі як внутрішньопротокові папілярні муцинозні новоутворення, муцинозно-кістозні новоутворення та кістозні ендокринні новоутворення підшлункової залози, мають злоякісний потенціал і потребують обстеження. Інші кісти, такі як серозні цистаденоми та скупчення панкреатичної рідини, не мають злоякісного потенціалу. Нові методи, такі як EUS з контрастним посиленням, можуть підвищити діагностичну точність порівняно з КТ, МРТ або безконтрастним EUS[1]. Досягнення в аналізі молекулярної рідини за допомогою маркерів на основі ДНК викликають значний інтерес як інструмент для диференціації муцинозних від немучинозних уражень, характеристики муцинозних підтипів (IPMN проти MCN) і виявлення ступенів неоплазії. Аналіз мутацій включає K-ras, GNAS, мРНК 21 і глюкозу, а цитологія може виявити диспластичні клітини. Раково-ембріональний антиген рідини кісти (CEA) є оригінальним маркером рідини кісти, виявленим для диференціації муцинозних кіст від немучинозних, та рівень експресії якого часто підвищений при злоякісних новоутвореннях. Іншим біомаркером, який досліджували для діагностики є інтра-кістозна глюкоза, яка, як було показано, має вищу діагностичну точність порівняно з CEA[2]. Конфокальна лазерна ендомікроскопія (nCLE) – сучасний метод високоточної ендоскопічної візуалізації слизової ШКТ. Вона використовує лазерне освітлення для отримання флуоресцентних зображень, які за якістю наближені до гістологічних. Удосконалення цифрової холангіопанкреатоскопії зробило пероральну панкреатоскопію

методом оцінки IPMN головної протоки з можливістю візуалізації папілярних розростань дає можливість візуалізувати папілярні розростання та проводити прицільний забір тканин для аналізу неопластичних клітин[3].

Потреба в мінімально інвазивному лікуванні призвела до розробки абляції кісти під контролем EUS, розробленої для руйнування неопластичної епітеліальної оболонки кісти. Широко застосовуються радіочастотна та алкогольна абляція, а також мікрохвильова, кріо-, лазерна та хімічна абляція[4,5].

Хірургічне втручання слід розглянути для пацієнтів із симптоматичними, злоякісними кістами або з високим ризиком злоякісної пухлини. Операція показана при симптомних, злоякісних або високоризикових кістах. Резекцію рекомендують для всіх MCN, MD-IPMN, змішаних IPMN та вибраних BD-IPMN із факторами ризику (головна протока ≥ 1 см, вузли ≥ 5 мм, солідна пухлина, жовтяниця, позитивна цитологія). Відносні показання до резекції BD-IPMN включають головну панкреатичну протоку 5-9 мм, кісту ≥ 4 см, збільшення вузла < 5 мм, швидкість росту ≥ 5 мм/рік, сироватковий СА 19-9 ≥ 37 Од/мл, гострий панкреатит. При MD-IPMN важливе ретельне хірургічне планування, а часткова панкреатектомія доцільна у випадках сегментарної дилатації або дифузної дилатації з вогнищевими ураженнями[6].

Висновок: Таким чином, аналізуючи вище надані дані, Незважаючи на те, що різні рекомендації є основою для лікування кіст підшлункової залози, підхід до кожного пацієнта з кістою підшлункової залози має бути індивідуальним, виходячи з клінічного статусу та супутніх захворювань, ризику злоякісного новоутворення практичні аспекти повсякденного життя. Хірургічну резекцію слід проводити лише у пацієнтів із високим ризиком, зокрема при наявності солідної пухлини, вузлика або розширеної головної протоки підшлункової залози. Важливим завданням при ухваленні рішення щодо операції є точне виявлення ознак злоякісного новоутворення, що дозволяє здійснити раннє хірургічне втручання, покращуючи довгострокове виживання пацієнтів і водночас запобігаючи непотрібним операціям у пацієнтів із кістами низького ризику. Необхідні високоякісні дослідження для визначення найефективніших діагностичних маркерів і методів, удосконалення стратифікації ризику та встановлення оптимальної частоти і тривалості спостереження. Захоплюючий потенціал новітніх діагностичних

інструментів, у тому числі пункційної біопсії та голчастої конфокальної лазерної ендомікроскопії, а також нових терапевтичних методів абляції під контролем EUS потребує подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Gardner TB, Park WG, Allen PJ. Diagnosis and Management of Pancreatic Cysts. *Gastroenterology*. 2024 Aug;167(3):454-468. doi: 10.1053/j.gastro.2024.02.041. Epub 2024 Mar 3. PMID: 38442782.
2. Nikiforova MN, Wald AI, Spagnolo DM, Melan MA, Grupillo M, Lai YT, Brand RE, O'Broin-Lennon AM, McGrath K, Park WG, Pfau PR, Polanco PM, Kubiliun N, DeWitt J, Easler JJ, Dam A, Mok SR, Wallace MB, Kumbhari V, Boone BA, Marsh W, Thakkar S, Fairley KJ, Afghani E, Bhat Y, Ramrakhiani S, Nasr J, Skef W, Thiruvengadam NR, Khalid A, Fasanella K, Chennat J, Das R, Singh H, Sarkaria S, Slivka A, Gabbert C, Sawas T, Tielleman T, Vanderveldt HD, Tavakkoli A, Smith LM, Smith K, Bell PD, Hruban RH, Paniccia A, Zureikat A, Lee KK, Ongchin M, Zeh H, Minter R, He J, Nikiforov YE, Singhi AD. A Combined DNA/RNA-based Next-Generation Sequencing Platform to Improve the Classification of Pancreatic Cysts and Early Detection of Pancreatic Cancer Arising From Pancreatic Cysts. *Ann Surg*. 2023 Oct 1;278(4):e789-e797. doi: 10.1097/SLA.0000000000005904. Epub 2023 May 22. PMID: 37212422; PMCID: PMC10481930.
3. Shipley LC, Ahmed AM. New and emerging technology in the diagnosis and treatment of pancreatic cysts. *Transl Gastroenterol Hepatol*. 2022 Apr 25;7:15. doi: 10.21037/tgh-2020-09. PMID: 35548473; PMCID: PMC9081918.
4. Vargas A, Dutta P, Carpenter ES, Machicado JD. Endoscopic Ultrasound-Guided Ablation of Premalignant Pancreatic Cysts and Pancreatic Cancer. *Diagnostics (Basel)*. 2024 Mar 6;14(5):564. doi: 10.3390/diagnostics14050564. PMID: 38473035; PMCID: PMC10931421.
5. Canakis A, Lee LS. State-of-the-Art Update of Pancreatic Cysts. *Dig Dis Sci*. 2022 May;67(5):1573-1587. doi: 10.1007/s10620-021-07084-1. Epub 2021 Aug 12. PMID: 34383196; PMCID: PMC9142439.
6. Lee LS. Updates in diagnosis and management of pancreatic cysts. *World J Gastroenterol*. 2021 Sep 14;27(34):5700-5714. doi: 10.3748/wjg.v27.i34.5700. PMID: 34629795; PMCID: PMC8473602.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ ТА ЛІКУВАННЯ АПЕНДИЦИТУ У ДІТЕЙ

Абдуллаєва Айгюн Сахіб кизи

здобувачка магістерського освітнього ступеня
Харківський національний медичний університет, Україна

Рой Наталія В'ячеславівна

канд. мед. наук., доцент кафедри дитячої хірургії та дитячої анестезіології
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність: Апендицит залишається найпоширенішою ургентною хірургічною патологією у дітей. Особливості клінічного перебігу, труднощі диференціальної діагностики та ризик розвитку ускладнень, зокрема перфорації, потребують удосконалення як діагностичних алгоритмів, так і підходів до лікування. Сучасна література акцентує увагу на неоперативному веденні апендициту, новітніх клінічних шкалах, а також стандартизації маршруту пацієнта, що є підґрунтям для перегляду традиційних тактик.

Мета дослідження: Здійснити огляд сучасної літератури щодо діагностики та лікування апендициту в дітей, проаналізувати ефективність клінічних алгоритмів, неоперативного підходу та інтерпретувати оновлені міжнародні рекомендації.

Матеріали та методи дослідження: Проведено систематичний огляд літературних джерел з баз PubMed, Cochrane та ScienceDirect.

Результати дослідження та обговорення: Оновлені рекомендації Всесвітнього товариства екстреної хірургії (WSES – World Society of Emergency Surgery) (2020) підкреслюють важливість використання клінічних шкал (Pediatric Appendicitis Score, Appendicitis Inflammatory Response Score, Alvarado) та селективного застосування ультразвуку як першого методу візуалізації у дітей із підозрою на апендицит. За даними дослідження, така комбінація дозволяє досягти діагностичної точності 94% зі специфічністю 94,7% та чутливістю 92,3%. Водночас у рекомендаціях наголошують, що лапароскопічна апендектомія є методом вибору при хірургічному лікуванні як у дорослих, так і в дітей завдяки меншій частоті ускладнень і кращому післяопераційному відновленню [1].

Ретроспективний аналіз, проведений D'Cruz та співавторами, показав, що впровадження алгоритму, орієнтованого на Pediatric Appendicitis Score (PAS), у діагностиці зменшило кількість непотрібної візуалізації майже вдвічі, скоротивши число пацієнтів, які проходили кілька послідовних методів (УЗД → МРТ → КТ), особливо серед дітей з низьким ризиком [2].

Методики неоперативного лікування набувають популярності. Мета-аналіз Huang та співавторів (2017) показав, що антибіотикотерапія при апендициті у дітей ефективна у 90,5% випадків. Проте у пацієнтів із наявністю апендиколіта ризик невдачі значно вищий, і в таких випадках рекомендовано проведення апендектомії [3].

Maita з колегами (2020) виявили, що 92% пацієнтів, які отримували консервативне лікування з антибіотиками, уникли операції під час первинного перебування у стаціонарі. Водночас протягом наступного року 16% потребували апендектомії через рецидив [4].

У клінічному дослідженні Saucier (2014) доведено ефективність застосування клінічного шляху, що базується на PAS у поєднанні з селективним використанням УЗД. Такий підхід дозволив зменшити кількість негативних апендектомій до 4,4% і досягти загальної точності діагностики 94% [5].

Класичне дослідження Körner та співавторів засвідчило, що діти раннього віку мають вищий ризик розвитку перфорації через складнощі діагностики. Частота перфорацій у віковій групі до 5 років сягала 36% проти 19% загалом. Це підкреслює важливість ранньої діагностики [6].

Таким чином, сучасний підхід до лікування апендициту у дітей має враховувати ступінь тяжкості захворювання, результати клінічних шкал, наявність апендиколіту та бажання батьків. Консервативна терапія є обґрунтованою альтернативою при неускладненому перебігу, однак вимагає ретельного нагляду та чітких критеріїв відбору.

Висновок: Сучасна діагностика апендициту у дітей базується на стандартизованих клінічних алгоритмах із використанням PAS і селективної візуалізації. Неоперативне лікування є перспективною альтернативою при неускладненому перебігу, проте потребує чіткої стратифікації ризику. Вибір методу лікування має бути персоналізованим, базуючись на клінічних даних, ризику ускладнень та перевагах для пацієнта.

Список використаних джерел:

1. Di Saverio S, Podda M, De Simone B, Ceresoli M, Augustin G, Gori A, Boermeester M, Sartelli M, Coccolini F, Tarasconi A, De' Angelis N, Weber DG, Tolonen M, Birindelli A, Biffl W, Moore EE, Kelly M, Soreide K, Kashuk J, Ten Broek R, Gomes CA, Sugrue M, Davies RJ, Damaskos D, Leppäniemi A, Kirkpatrick A, Peitzman AB, Fraga GP, Maier RV, Coimbra R, Chiarugi M, Sganga G, Pisanu A, De' Angelis GL, Tan E, Van Goor H, Pata F, Di Carlo I, Chiara O, Litvin A, Campanile FC, Sakakushev B, Tomadze G, Demetrashevili Z, Latifi R, Abu-Zidan F, Romeo O, Segovia-Lohse H, Baiocchi G, Costa D, Rizoli S, Balogh ZJ, Bendinelli C, Scalea T, Ivatury R, Velmahos G, Andersson R, Kluger Y, Ansaloni L, Catena F. Diagnosis and treatment of acute appendicitis: 2020 update of the WSES Jerusalem guidelines. *World J Emerg Surg.* 2020 Apr 15;15(1):27. doi: 10.1186/s13017-020-00306-3. PMID: 32295644; PMCID: PMC7386163.
2. D'Cruz RJ, Linden AF, Devin CL, Savage J, Zomorodi A, Reichard KW, Choudhary A, Berman L. A Standardized Diagnostic Pathway for Suspected Appendicitis in Children Reduces Unnecessary Imaging. *Pediatr Qual Saf.* 2022 Mar 30;7(2):e541. doi: 10.1097/pq9.0000000000000541. PMID: 35369405; PMCID: PMC8970092.
3. Huang L, Yin Y, Yang L, Wang C, Li Y, Zhou Z. Comparison of Antibiotic Therapy and Appendectomy for Acute Uncomplicated Appendicitis in Children: A Meta-analysis. *JAMA Pediatr.* 2017 May 1;171(5):426-434. doi: 10.1001/jamapediatrics.2017.0057. PMID: 28346589; PMCID: PMC5470362.
4. Maita S, Andersson B, Svensson JF, Wester T. Nonoperative treatment for nonperforated appendicitis in children: a systematic review and meta-analysis. *Pediatr Surg Int.* 2020 Mar;36(3):261-269. doi: 10.1007/s00383-019-04610-1. Epub 2019 Dec 14. PMID: 31838546; PMCID: PMC7012795.
5. Saucier A, Huang EY, Emeremni CA, Pershad J. Prospective evaluation of a clinical pathway for suspected appendicitis. *Pediatrics.* 2014 Jan;133(1):e88-95. doi: 10.1542/peds.2013-2208. Epub 2013 Dec 30. PMID: 24379237.
6. Körner H, Söndena K, Söreide JA, Andersen E, Nysted A, Lende TH, Kjellefold KH. Incidence of acute nonperforated and perforated appendicitis: age-specific and sex-specific analysis. *World J Surg.* 1997 Mar-Apr;21(3):313-7. doi: 10.1007/s002689900235. PMID: 9015177.

СЕКЦІЯ XXI. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ТРОСТИНА ДЖЕНТЛЬМЕНА: СТИЛЬ І ЗБРОЯ В АНГЛІЇ ДОБИ МОДЕРНУ

Сторчак Д.С.

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Науковий керівник: Драч Оксана Олександрівна

Професор кафедри

Доктор історичних наук. Професор

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Україна

Тема розкриває складний зв'язок між модою, статусом і соціальною ідентичністю в Англії кінця XIX — початку XX століття, зокрема в період 1890–1914 років. У період 1890–1914 років тростина була більше, ніж просто предметом повсякденного вжитку — вона виконувала роль символу соціальної ідентичності та стилю. На початку XIX ст тростина вважалося символом статусу як і сьогодні годинник від «Rolex» або одяг від «Armani» та духи від «Chanel», тростина ж доповнює сучасний імідж та додає індивіду «раритетності»

Аксесуар мав більше значення, ніж просто предмет повсякденного вжитку. і його аналіз дає змогу зрозуміти, як дрібні деталі гардеробу впливали на суспільне сприйняття індивіда та відображали культурні й соціальні норми епохи.

Тростина демонструє аспекти моди та статусу і сьогодні: Символ статусу та мужності, вона була не лише аксесуаром, а й важливим символом соціального статусу та мужності. Джентльмени використовували її як знак своєї приналежності до вищого класу, що відповідало суворим нормам моди того часу.

Подвійна роль: естетика і функціональність

Тростини часто оснащувалися прихованими функціями, наприклад, могли слугувати зброєю для самооборони. Така подвійність — естетична краса та практичний засіб захисту — відображає багатогранність ролі аксесуарів у житті джентльменів.

Тростина бере свій початок в історичному контексті, коли стрижні тростини в основному виготовлялися з таких матеріалів, як ротанг або бамбук, який перетворився на широко використовуваний ресурс для виготовлення палиць і згодом став поширеним позначенням продукту. Найдавнішою формою тростини, яку використовували стародавні люди, була гілка дерева, яка слугувала як засобом стабілізації під час ходьби та лазіння, так і як інструмент для самозахисту.

Протягом XVI ст тростина стала широко визнаною як символ елегантності та соціального становища серед аристократії. Використання тростини в цю епоху регулювалося особливим етикетом.

У XVIII, XIX і на початку XX століть декоративні тростини були модним аксесуаром для західноєвропейських чоловіків. Ця тенденція супроводжувалася специфічними правилами етикету.[4] Суттєвим порушенням суспільних звичаїв вважалися такі дії, як носіння під пахвою палиці, розмахування нею, волочіння нею по землі, спирання на неї стоячи. Видання Tatler за 1702 рік зазначало, що джентльмени в Лондоні повинні були «отримати ліцензії на привілей носити палиці та дотримуватися певних правил.

Тростини-мечі були популярними як серед завзятих дуелянтів, так і звичайних законослухняних громадян: при небажаній зустрічі вночі в темному провулку така тростина дозволяла людині несподівано для розбійника, який хотів пограбувати або вбити людину давав змогу індивіду добре озброїтися.

Тростини для меча виготовлені - побудовані таким чином, що всі три елементи підходять для самозахисту - руків'я, меч і основна частина (піхви) тростини. Часто вони навіть включають замки - тригери, які захищають від випадкового падіння піхов і, отже, від ненавмисного удару мечем. Завершальний елемент (основна частина - піхви) тростини - булави, створені з міцного матеріалу, можуть використовуватися і як зброя, в тому числі при бою зі зброєю в обох руках.

Існує кілька версій появи тростин-пістолетів. Одна з них говорить про те, що вперше були розроблені стрілецькі тростини не для потреб спецслужб або самооборони громадян, а в інтересах браконьєрів[4]. Така замаскована зброя дозволяла їм відкрито ходити з вогнепальною зброєю, не викликаючи підозри у рейнджерів, лісових об'їздів і поліцейських

Тростини зі схованими зброями були дуже популярною формою самозахисту в минулому, їх виготовляли виробники у Франції та Англії.

Проте ця мода стала популярною у Сполучених Штатах лише після того, як Джон Ф. Томас із компанії [3]. Remington Arms удосконалив тростину-рушницю

У 1858 році він отримав патент на свою тростину - карабін, яка містила функціональну однозарядну гвинтівку з ударним механізмом. Такий вид тростини – зброї забезпечив стрімкий успіх. Особливістю тростини-гвинтівки Remington, яка вирізняла її від попередніх моделей, було те, що весь її стрільний механізм і ударник повністю приховувалися всередині верхньої частини стрижня тростини.

На початку ХХ ст. з тростини стріляли так само, як і в більшості прихованої вогнепальної зброї. Найчастіше використовували 5,6-мм патрони малого калібру [5] або револьверні патрони (барабанний тип набоїв). При масивності самої тростини і її довгому стволі стрілець майже не відчував віддачі. Постріл відбувався відносно тихо.

У Франції, Англії, Німеччині, та інших країнах деякі патенти на стрільбу з тростини були отримані сумнівним шляхом. Для багатьох з них можна представити Отто Райха з Ганновера в 1882 році, Карла Вагнера з Хобтуса в 1883 році та Адольфа Лінднера з Берліна в 1887 році. У однозарядній «тростині» Лінднера встановлений ударно-спусковий механізм, вкручений одночасно і поздовжньо в рукоятку. Бойок розточений, розташований усередині, з хвостовою частиною, що виступає назад, і вкручується в маленьку кнопку спускового гачка спереду як трикер; має спіральну бойову пружину, встановлену на задньому кінці, що проходить через нього радіально.[1]

Надійною та найчастішою у виготовленні була тростина яка робилася виготовлена з горіхового дерева середньої ваги (в середньому вони важили приблизно 350-400гр), важливим фактором окрім міцності матеріалу з якого зроблена тростина слугувало низька вартість у виробництві. Зручність у використанні мала не меншого значення ніж вищезгадані особливості та характеристики, таку перевагу (зручність у використанні) мала тростина з прямою рукояткою її перевага над вигнутою ручкою або зміщеною рукоятку була в тому, що її можна однаково ефективно використовувати з обох кінців.

Тримати її потрібно було взявши на відстані приблизно від однієї чверті до однієї третини від руків'я, направивши великий палець у бік наконечника.[2] Такий хват забезпечує баланс, який дозволяє виконувати дуже швидкі рухи і дає змогу використовувати як наконечник, так і руків'я.

Підсумовуючи можемо сказати, що тростина джентельмена Англії доби модерну була складним і багатогранним феноменом, що поєднував моду, статус і практичність. Вона еволюціонувала від простого інструменту до вишуканого аксесуара та смертоносної зброї, відображаючи технічний прогрес, соціальні норми й потреби суспільства.

На сьогоднішній день цей аксесуар (тростина) до сих пір зберігає своє значення як символ стилю та індивідуальності, нагадуючи про те, як дрібні деталі гардеробу можуть розкривати глибокі аспекти культури й історії. Цей аксесуар, що колись слугував джентельменам знаком гідності й засобом захисту, залишається свідченням винахідливості та адаптивності людської природи.

Список використаних джерел:

1. Daniel C. Lawson. The Useful Sword Cane. *American Knife and tool Institute*. 05.07.2021. URL: <https://www.akti.org/> (дата звернення: 05.04.2025).
2. A.C. Cunningham. The cane as a weapon. Washington, D.C. : National Capital Press, Inc Book Manufacturers, 2020. 25 с.
3. Hidden in plain sight: weapon canes. *M.S. Rau*. URL: <https://rauantiques.com/blogs/canvases-carats-and-curiosities/weapon-cane> (date of access: 24.03.2025).
4. A Tool of History, a Weapon for the Present. *The Cane Masters*. URL: <https://canemasters.com/blogs/news/a-tool-of-history-a-weapon-for-the-present?srsltid=AfmBOoqEUfxUcPppAx0Jkw3trpa6Ubt4q8rEs2qGLazEITlbFlu6DytM> (date of access: 24.03.2025).
5. Прихована зброя на прикладі тростини і парасольки. *ANTIQUE*. URL: https://antiquegallery.com.ua/uk/bez_rubriky/prihovana-zbroja/ (дата звернення: 22.03.2025).

СЕКЦІЯ XXII. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

АВТОРСЬКЕ ТЛУМАЧЕННЯ РІЗДВЯНОЇ ТЕМАТИКИ В КАНТАТІ О. ПОЛЬОВОГО «РІЗДВЯНА»

Жданов Максим Миколайович

ORCID ID: 0000-0003-0972-4518

PhD, викладач кафедри хорового диригування та академічного співу

Харківська державна академія культури, Україна

Різдвяна тематика, широко та різнобічно представлена в українському мистецтві, демонструє безмежний потенціал втілення національної специфіки крізь призму сучасних стильових і жанрових новацій. Як символ культурної спадкоємності, здатний до переміщення в різні стильові та жанрові контексти при збереженні концептуальної семантичної основи, різдвяна тематика чітко вписана в художню панораму творчості композиторів початку XXI століття, зазнаючи численних інтерпретацій у творчості В. Кармінського, М. Скорика, І. Небесного, О. Щетинського, О. Козаренка, В. Степурка, Ю. Алжнева, Ю. Ланюка, О. Польового та інших митців [3].

Одним із сучасних зразків інтерпретації різдвяної тематики є кантатний твір «Різдвяна» О. Польового, представника одеської композиторської школи [1]. Цей твір є яскравим прикладом синтезу музичних традицій різних епох. Однією з ключових особливостей твору є відсутність авторських динамічних позначок, що апелює до традицій ранньої європейської музики та водночас відкриває широкі можливості для виконавської інтерпретації. З точки зору структурної організації, цикл складається з пісенних мініатюр, що виявляють глибокі зв'язки з романтизмом, у той час як перша частина твору апелює до барокової естетики за рахунок домінування остинатних ритмічних та інтонаційних елементів [2].

Інтонаційна природа мелосу циклу пов'язана з фольклорними джерелами. Характерною особливістю твору є складна ритмічна організація. Використання дискретних ритмічних структур дозволяє

провести паралелі з джазовим свінгуванням, що знаходить прояв у синкопованих акцентах та метричних варіаціях. Важливу роль у структурі хорового циклу відіграє принцип контрасту. Він знаходить прояв у зміні фактури, темпу, динаміки та тембрових співвідношень між розділами.

Фінал циклу має особливий символічний зміст. Він базується на розвитку ігрового елементу «перегукування», що споріднює його з традиційною різдвяною обрядовістю. Темброве трактування хору набуває тут інструментальних рис завдяки використанню вербально нейтральних вокальних прийомів. Динамічне нагнітання, що досягається шляхом поступового введення нових голосів, створює ефект «дзвонового» звучання. У фінальній частині цей ефект сягає кульмінації за рахунок хорового скандування, що може бути потрактоване як символ соборного єднання хору в акті прославлення Різдва.

Таким чином, хоровий цикл «Різдвяна» О. Польового є твором, що поєднує традиції минулого з сучасними композиторськими підходами. Застосування прийомів остинатності, контрасту, ритмічної та інтонаційної варіативності сприяє формуванню унікальної драматургії твору, що є яскравим зразком втілення Різдвяної тематики в сучасному українському мистецтві.

Список використаних джерел:

1. Бородавкін С. Хорові концерти Олега Польового. *Студії мистецтвознавчі*. Число 1. Київ, 2015. С. 87–95.
2. Жданов М. Інтерпретація жанру кантати в українській хоровій музиці останньої третини ХХ – ХХІ століть : дис. ... д-ра філософії. Харків, 2024. 218 с.
3. Кривицька Т. Різдвяна тематика в українській хоровій та сценічній музиці періоду незалежності : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. Одеса : ОДМА, 2008. 18 с.

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОМОЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Крутаков Андрій Олегович

аспірант

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Науковий керівник: Осаула Вадим Олександрович

кандидат наук із соціальних комунікацій,

професор з наказу кафедри інформаційної політики та зв'язків з громадськістю

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

У сучасному глобалізованому світі публічні бібліотеки виходять за межі національних кордонів та активно беруть участь у міжнародних ініціативах. Здебільшого вони спрямовані на обмін знаннями, ресурсами, сприяючи таким чином розвитку бібліотечної справи, розширенню доступу до інформації та ретрансляції культурного різноманіття України у міжнародному просторі.

Наголосимо на тому, що українські бібліотеки володіють цінною культурною спадщиною та потужними інформаційними ресурсами, що формувалися протягом століть. В умовах глобалізації та інтеграційних процесів культурна політика держави має не лише забезпечити збереження та доступність цих ресурсів, але й сприяти їхній активній та сучасній репрезентації на міжнародній арені.

Вважаємо, що головним завданням українських бібліотек є пошук і втілення концепції національної ідентичності та самоідентичності. Це є ключем до подолання міжкультурної та інформаційної ізоляції, що сприятиме активній участі у світовому культурному розвитку.

Традиційно склалося, що у різноманітних комунікаційних процесах бібліотека завжди є сполучною ланкою між індивідуальною етнокультурною інформацією та суспільно важливими знаннями, тим самим сприяючи становленню полікультурного суспільства та розвитку багатогранного міжкультурного діалогу. Українська бібліотека, як значущий соціокультурний інститут, має важливу місію – розкривати багатство, неповторність та самобутність української культури як ключового елемента ідентифікації та формування історичної пам'яті українського народу.

Залучення українських бібліотек до міжнародних проєктів є важливим кроком для інтеграції української національної культури та її спадщини у світовий культурний контекст, що, безперечно, сприятиме створенню позитивного міжнародного іміджу України.

Активізація міжбібліотечних зв'язків, зокрема через членство в міжнародних організаціях, зміцнить позиції України на міжнародній арені та сприятиме виходу українських бібліотечно-інформаційних продуктів і сервісів на міжнародний культурний ринок, забезпечуючи доступ до українських документних ресурсів [1].

Зазначимо, що міжнародна співпраця публічних бібліотек охоплює спектр різноманітних напрямів, спрямованих на збагачення їхніх ресурсів, розширення можливостей для користувачів та підвищення професійного рівня бібліотекарів.

Серед ключових форм такої співпраці можна виділити книгообмін, який дозволяє бібліотекам поповнювати свої фонди унікальними виданнями з інших країн, сприяючи міжкультурному обміну та знайомству читачів з літературою різних народів.

Також важливим інструментом забезпечення доступу до ширшого кола інформації є міжнародний міжбібліотечний абонемент. Ця практика дає змогу користувачам однієї бібліотеки отримувати необхідні матеріали з фондів бібліотек-партнерів за кордоном, значно розширюючи їхні інформаційні горизонти та підтримуючи наукові дослідження та самоосвіту.

Міжнародне бібліографічне співробітництво є ще одним вагомим напрямом, що передбачає обмін каталожними записами, бібліографічними описами та іншою релевантною інформацією. Це сприяє уніфікації стандартів, полегшує пошук інформації для користувачів у різних країнах та оптимізує роботу бібліотечних фахівців.

Активна участь у міжнародних проєктах відкриває для публічних бібліотек нові можливості для розвитку, отримання фінансування, впровадження інноваційних послуг та обміну передовим досвідом у таких сферах, як цифровізація, підтримка читання, робота з громадами та інші актуальні напрями.

Обмін знаннями та найкращими практиками є невід'ємною складовою міжнародної співпраці. Він реалізується через різноманітні канали, включаючи семінари, конференції, особисті контакти між бібліотекарями та публікації у професійних виданнях. Ці заходи

сприяють підвищенню кваліфікації персоналу, ознайомленню з новими тенденціями в бібліотечній справі, налагодженню партнерських зв'язків та поширенню успішного досвіду на міжнародному рівні [2, 94].

Таким чином, міжнародна співпраця є потужним інструментом для розвитку публічних бібліотек, дозволяючи їм ефективніше виконувати свою місію в умовах глобалізації та сприяючи культурному обміну, розширенню доступу до інформації та професійному зростанню бібліотечної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Медведєва В. М., Шендрик О. О. Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. –248 с.
2. Шендрик О. О. Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України: сучасний стан (на прикладі діяльності Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки). Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації. 2018. Вип. 53. С. 87–95.

СЕКЦІЯ XXIII. ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЛОГІЯ

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УКРАЇНІ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ Е4 НАУКИ ПРО ЗЕМЛЮ

Васільєва Людмила Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-0661-927X

кандидат біологічних наук, доцент кафедри наук про Землю
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Шевчук Лариса Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-4164-514X

доктор біологічних наук, професор, професор кафедри наук про Землю
Державний університет «Житомирська політехніка», Україна

Зміна структури підготовки фахівців за більшістю спеціальностей у закладах вищої освіти України обумовлена затвердженням Кабінетом Міністрів України Національної Рамки кваліфікацій у 2011 р. [2] із внесеними змінами до неї Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [1] та реформування Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти (2015 р.) [3]. З 2016 р. всі спеціальності геологічного та географічного напрямів інтегровані до єдиної спеціальності «Науки про Землю» галузі знань 10 – Природничі науки.

Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 103 Науки про Землю першого (бакалаврського) рівня затверджено і введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. №730 [4]. Даний стандарт було також розглянуто Міністерством екології та природних ресурсів України та Федерацією роботодавців України. Згідно даного документу об'єктом вивчення та діяльності у здобувачів за даною спеціальністю на бакалаврському рівні є природні та антропогенні об'єкти, процеси та явища у геосферах у взаємозв'язку, перетвореннях і розвитку в просторі і часі. Зазначено, що ціль навчання – це формування у здобувачів вищої освіти здатності розв'язувати складні спеціалізовані задачі наук про Землю та практичні проблеми в процесі професійної

діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій та методів наук про Землю і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. У стандарті окреслено 12 загальних та 10 спеціальних компетентностей, виокремлено 15 програмних результатів навчання. Атестація для випускників за даною спеціальністю здійснюється у формі публічного захисту кваліфікаційної роботи.

У 2024 році 24 заклади вищої освіти України пропонують абітурієнтам підготовку за спеціальністю 103 Науки про Землю [5]. Серед освітніх програм у межах даної спеціальності (більшість з яких унікальні) виділяють: Гідрологія, Моніторинг геосистем та ГІС-технології, Управління земельними і водними ресурсами, Геоекологічний інжиніринг, Нафтогазова геофізика, Геологія родовищ нафти і газу, Геологія та менеджмент надрокористування, Управління та екологія водних ресурсів, Ґрунтознавство. Управління земельними ресурсами та територіальне планування, Геоекологія та екосистемні послуги, Картографія, Географічні інформаційні системи, дистанційне зондування землі, Метеорологія, Геологія, Геологія. Комп'ютерні технології в науках про Землю, Ґрунтознавство та експертна оцінка земель, Космічний моніторинг Землі, Водні ресурси та геобезпека, Науки про Землю, Геологія нафти і газу, Гідрометеорологія, Морська геологія, гідрогеологія та інженерна геологія, Геологічна зйомка, пошук та розвідка корисних копалин, Геосистеми та георизики.

У Державному університеті «Житомирська політехніка» у 2020 році кафедра екології розпочала підготовку фахівців за спеціальністю 103 Науки про Землю освітньо-професійною програмою «Управління земельними і водними ресурсами» на бакалаврському рівні вищої освіти [6]. Відкриттю спеціальності та розробленню першої редакції програми передувало дослідження та аналіз тенденцій економічного розвитку, ринку праці та ринку освітніх послуг Поліського регіону. Як зазначають розробники, передумовою формування даної програми була необхідність підготовки фахівців, здатних з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, розв'язувати складні спеціалізовані задачі наук про Землю, вирішувати практичні проблеми в управлінні водними та земельними ресурсами у процесі професійної діяльності. Освітньо-професійна програма щороку переглядається і оновлюється із урахуванням аналізу вітчизняного та іноземного досвіду функціонування подібних освітніх програм, консультацій зі стейкхолдерами, аналізу ринку праці. До складу робочої

групи з оновлення програми входять як професори, доценти, так і здобувачі освіти, роботодавці.

Метою даної освітньо-професійної програми зазначено підготовку висококваліфікованих фахівців, котрі мають сформований професійний світогляд, який надає можливість з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, розв'язувати складні спеціалізовані задачі наук про Землю, вирішувати практичні проблеми в управлінні водними та земельними ресурсами в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів наук про Землю, і характеризується комплексністю та невизначеністю умов. Особливість програми полягає в тому, що вона сфокусована на формуванні знань й навичок з управління земельними і водними ресурсами, вирішенню проблем їх раціонального використання. Основний акцент при реалізації програми приділяється міждисциплінарним зв'язкам, застосуванню передових цифрових технологій геопросторового аналізу. Реалізація програми сконцентована на питаннях імплементації європейських норм управління ресурсами, впровадженню інноваційних технологій природокористування в умовах зміни клімату. Освітня програма, розроблена з урахуванням досвіду провідних університетів Європи і України. Високий рівень підготовки забезпечується ефективною міжнародною співпрацею і тісним співробітництвом з фахівцями-практиками. До викладання залучені високопрофесійні викладачі. Програма надає можливість здобувачам освіти брати участь у наукових та освітніх заходах спільно з партнерськими університетами за кордоном, стажуватись; знайомитися із світовим практичним досвідом щодо відновлення забруднених та порушених компонентів довкілля [6].

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 1 липня 2014 р., No 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
2. Про затвердження національної рамки кваліфікацій [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р., No 1341.– Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>.
3. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р., No 266. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248149695>
4. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 103 Науки про Землю першого (бакалаврського) рівня – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/103-nauki-pro-zemlyu-bakalavr-1.pdf>

5. ЄДЕБО – Режим доступу:
https://vstup.edbo.gov.ua/offers/?qualification=1&education_base=40&speciality=103
6. Відомості про самооцінювання освітньої програми 43062 Управління земельними і водними ресурсами (Державний університет «Житомирська політехніка») – Режим доступу:
<https://ztu.edu.ua/site/files/1/docs/%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0/%D0%90%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F/2024%20103%20%D0%91%D0%B0%D0%BA%20%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7.pdf>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ V МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«НАУКОВІ ОРІЄНТИРИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ»**

11 квітня 2025 року ♦ Черкаси, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 11.04.2025. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 25,19. Замовлення № 25/004. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21005, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.